

KAPOT MOEILIJK

Voor mijn vader

KAPOT MOEILIJK

*Een etnografisch onderzoek naar opvallend
delinquent groepsgedrag van 'Marokkaanse' jongens*

Jan Dirk de Jong

aksant
AMSTERDAM 2007

ISBN 979 90 5260 276 9
© 2007, Jan Dirk de Jong

Niets van deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Vormgeving omslag: Sitnie Waerts, Amsterdam (www.freakinsitnie.nl)
Vormgeving binnenwerk: BoekVorm, Amsterdam

Uitgeverij Aksant, Cruquiusweg 31, NL-1019 AT Amsterdam, www.aksant.nl

INHOUD

DANKWOORD	9
-----------	---

1	EEN MAROKKANENPROBLEEM	11
	Symbol voor opvallend delinquent groepsgedrag	11
	Een incident in Zandvoort	11
	Delinquent groepsgedrag van 'Marokkaanse' jongens	13
	Marokkaanse jeugdbendes?	17
	Typisch Marokkaans?	18
	Algemene groepsdynamische processen	19
	Noten	21
2	WAT GEBEURT ER IN JEUGDGROEPEN?	25
	De ontwikkeling van delinquent groepsgedrag	25
	Delinquent gedrag aanleren in groepen	26
	<i>Differentiële associatie</i>	26
	<i>Overdracht van subcultuur</i>	28
	<i>Sociaal leren in groepen</i>	29
	<i>Onbeantwoorde vragen</i>	30
	Sociale ruil en andere groepsprocessen	31
	Noten	34
3	MENSELIJKE BEHOEFTE, GROEPSPROCESSEN EN DELINQUENT GEDRAG	36
	Behoeftbevrediging en gedragsafstemming in een groep	36
	Aanvullingen uit de sociale psychologie	38
	<i>Ontwikkelingsprocessen</i>	39
	<i>Indelingsprocessen</i>	42
	<i>Processen tussen groepen</i>	44
	Een theoretisch model over delinquent groepsgedrag	47
	Algemene groepsdynamische verklaringen	51
	Noten	52
4	EEN PROBLEEMBUURT MET OBSTAKELS	55
	Overtoomse Veld	55
	Van nette wijk tot probleembuurt	57

	<i>Marokkaanse gezinnen en Nederlandse ouderen</i>	58
	<i>Problemen tussen gevestigden en nieuwkomers</i>	58
	<i>Geen hechte Marokkaanse gemeenschap</i>	60
	Een blik op de buurt	62
	Obstakels in het onderzoeksveld	65
	<i>De 'rellen' van 1998</i>	65
	<i>De politie is de grootste vijand</i>	67
	<i>De media heeft het gedaan</i>	68
	<i>Onderzoekers deugen niet</i>	70
	Noten	72
5	MET VALLEN EN OPSTAAN	75
	Een eerste kennismaking	75
	Obstakels overwinnen met hulp	78
	Ik als obstakel	81
	Van Balkenende naar Bruinsma	84
	Methoden	87
	<i>Van interviewen naar observeren</i>	89
	<i>Over de kwaliteit van mijn gegevens</i>	92
	<i>Over de analyse van mijn gegevens</i>	94
	Ethische kwesties	96
	Exit	98
	Noten	99
6	WESTSIDE EN ALLEBÉ	103
	Een buurt in West	103
	De jongens van de buurt	108
	De jongens op de hoek	109
	<i>Chillers en spacers</i>	110
	<i>Maties en bradas</i>	113
	<i>Uitgaansgroepen</i>	115
	<i>Buurthuisgroepen</i>	117
	<i>Werkgroepen</i>	119
	<i>Relgroepen</i>	121
	Noten	124
7	BEWEGINGEN IN DE BUURT	127
	Uitdijen en inkrimpen	127
	Rustig en serieus worden	130
	Wisselen en constant blijven	135
	Niet elke jongen in de buurt is ook van de buurt	136
	Stijgen en dalen	139
	Geweld is macht op straat	144
	Noten	146

8	STRAATCULTUUR	149
	Het groepsgedrag van straatjongens	149
	Zeven straatwaarden	151
	<i>Schijt hebben en opkomen voor jezelf</i>	153
	<i>Loyaal zijn aan de jongens van de buurt</i>	154
	<i>Bikkelhard zijn</i>	157
	<i>Ballen tonen</i>	159
	<i>Scherp zijn</i>	160
	<i>Draaien</i>	162
	<i>Chill zijn</i>	165
	<i>Naam maken op straat</i>	167
	Reputaties en mythen in de buurt	176
	Noten	182
9	DELINQUENT GROEPSGEDRAG IN OVERTOOMSE VELD	185
	De straat op	185
	Erkenning	187
	Vermaak	190
	Veiligheid	191
	Straatsocialisatie in eigen regie	193
	Van kattenkwaad tot erger	195
	Problemen maken en krijgen	199
	Werken in Overtoomse Veld	203
	Noten	207
10	TYPISCH MAROKKAANS OF TYPISCH STRAATCULTUUR?	209
	Algemene groepsprocessen in bijzondere omstandigheden	209
	Waarom vormen 'Marokkaanse' jongens groepen op straat?	212
	Wat voor groepen vormen 'Marokkaanse' jongens?	214
	Welke gedragsverwachtingen delen 'Marokkaanse' jongens?	216
	Waarom loopt het bij 'Marokkaanse' jongens onverwacht snel en heftig uit de hand?	219
	Waarom steunen 'Marokkaanse' jongens elkaar en zijn 'kaaskoppen' de vijand?	221
	Waarom willen 'Marokkaanse' jongens zo graag 'kapot moeilijk' zijn?	224
	Is waakzaamheid op straat een culturele reproductie van wantrouwen in Marokko?	227
	Terug naar Zandvoort	232
	Zandvoort verklaard	236
	Slotwoord	238
	LITERATUUR	242
	SUMMARY	261

DANKWOORD

Dit boek was niet tot stand gekomen zonder begeleiding, hulp en steun. Vandaar dat een kort woord van dank op zijn plaats is. In de eerste plaats wil ik mijn promotor, Willem de Haan, bedanken voor zijn toewijding, de intensieve begeleiding en voor álles wat ik van hem heb geleerd. Verder wil ik de leden van de leescommissie, Frank Bovenkerk, Marc Hertogh en Kees Schuyt, bedanken voor het kritisch lezen van mijn manuscript en hun beoordeling.

Voor de uiteindelijke vormgeving van het boek bedank ik 'ADHD fueled artist' Sitnie voor zijn grote inzet en 'diabolical skills'.

Ook wil ik alle collega's van de Rijksuniversiteit Groningen bedanken die mij hebben geholpen (in het bijzonder Siep Miedema), evenals mijn collega's aan de Universiteit van Amsterdam, de Vrije Universiteit Amsterdam (in het bijzonder Frank van Gemert) en het Eurogang-netwerk (in het bijzonder Frank Weerman en Mark Fleisher). Al jullie commentaar, suggesties en contacten hebben mij verder gebracht.

Naast mijn universitaire collega's heeft mijn familie een belangrijke ondersteunende rol gespeeld. In dit jaar dat ik zal promoveren, is mijn vader onverwacht overleden. Tot op het laatst heeft hij met een opgeheven hoofd zijn vertrouwen in mij uitgesproken, zijn onvoorwaardelijke liefde aan mij getoond en – zoals hem eigen was – nog een paar welgemeende adviezen gegeven. Lieve pap, mede namens mijn zus, dank ik je voor alles. In de moeilijke tijden die volgden, heeft mijn moeder in haar eentje de ouderlijke ondersteuning voortgezet. Zij heeft op minutieuze wijze de laatste versies van het manuscript meegelezen en er nog menige spelfout uitgevist. Hetzelfde geldt voor een tweede meelezer: mijn oom Aart, de broer van mijn vader. Ook hij en zijn vrouw, tante Liesjettie, zijn altijd een grote steun geweest.

Verder hebben mijn vrienden en kennissen hun hulp verleend en veel voor mij betekend op moeilijke momenten. Ook jullie dank ik allemaal van harte. Aangezien jullie allemaal weten wie jullie zijn, hoeft ik niemand apart te noemen, op twee dames na. Surina, mijn allerliefste vriendin, jij krijgt een dikke 'brasa' voor

alle warmte en liefde die je me geeft. Ook Noa, mijn peetdochtertje, krijgt een dikke knuffel. Niet alleen omdat ze een fantastische, mooie en pittige meid is, maar ook omdat haar geboorte voor mij een aantal bijzondere inzichten markeert.

Naast collega's, familie, vrienden en kennissen, wil ik in het bijzonder alle buurtbewoners en andere betrokkenen in Overtoomse Veld bedanken die de afgelopen jaren hun medewerking hebben verleend aan mijn onderzoek. Mijn grootste dank gaat uit naar de jongens van de buurt die mij (na enig aarzelen) toegang hebben verleend tot hun sociale leven op straat en inzichten hebben verschaft in hun groepsgedrag. Daardoor ben ik niet alleen hun wereld beter gaan begrijpen, maar ook mijn eigen (groeps)gedrag en dat van anderen in mijn sociale omgeving.

Graag wil ik dit dankwoord afsluiten met een van mijn favoriete spreuken, afkomstig van de Afro-Amerikaanse detective Derek Strange, de hoofdfiguur uit de meeslepende 'crime novels' van George Pelecanos over het leven in de achterbuurten van Washington DC:

"Never look down upon a man, 'less you gonna pick him up."

EEN MAROKKANENPROBLEEM

Symbool voor opvallend delinquent groepsgedrag

In Nederland zijn 'Marokkaanse' jongens¹ het symbool geworden voor opvallend overlastgevend en crimineel groepsgedrag. In Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht,² maar ook in een aantal kleinere steden, zoals in Gouda, Venlo en Naarden,³ spreekt men van een 'Marokkanenprobleem' (ook wel aangeduid als het 'Marokkanendrama').⁴ En in de wandelgangen van de Tweede Kamer wordt het debat over probleemjongeren en jeugdcriminaliteit aangeduid als het 'Marokkanendebat'.⁵ In dat debat wordt gesteld dat jongens van Marokkaanse afkomst niet alleen opvallend vaak overlast veroorzaken en (ernstig) crimineel gedrag vertonen, maar zich bovendien in groepsverband schuldig maken aan 'straatterreur'.⁶ Naar aanleiding van ongeregelde heden in de voorsteden van Parijs wordt zelfs gevreesd voor een 'gewelddgolf van Marokkaanse jongeren' in Nederland.⁷

Dat 'Marokkaanse' jongens het symbool zijn voor overlastgevend en crimineel groepsgedrag, berust niet alleen op beeldvorming in de media en de politiek, maar ook op concrete ervaringen van slachtoffers en omstanders. 'Marokkaanse' jongens worden ervaren als opvliegerige persoonlijkheden, die al bij de minste of geringste aanleiding opmerkelijk uitdagend en agressief reageren.

Een incident in Zandvoort

Typerend is een incident dat bekend staat als de 'Zandvoortse zaak'.⁸ Op een drukke stranddag in mei 2001 vormde zich een groep van ongeveer dertig 'Marokkaanse' jongens. De jongens gedroegen zich uitdagend en confronterend, en raakten verwickeld in conflicten met omstanders en voorbijgangers. In eerste instantie was de groep alleen intimiderend voor de omgeving. Maar gaandeweg onttaarde het gedrag van de groep in vernieling, diefstal, bedreiging, beroving en aanranding.

De 'Zandvoortse zaak' zorgde voor veel beroering en kreeg uitgebreid aandacht in verschillende dag- en weekbladen.⁹ Veel van wat er zich die dag had afgespeeld, was aanvankelijk nog onduidelijk. Maar aan de hand van de rechtszaak tegen één

van de betrokkenen, die hier 'Achmed' zal worden genoemd,¹⁰ heeft *Het Parool* de gebeurtenissen van die dag als volgt gereconstrueerd.

'Op het station van Zandvoort hadden ze van wat andere jongens een radio, een voetbal en een gsm afgepakt. 'Achmed' had de gsm uit de handen van de eigenaar gerukt, anderen schoten de voetbal over van het ene perron naar het andere en weer anderen hadden zich ontfermd over de radio. Terwijl de bestolen jongens aangifte deden bij de politie, stapte de groep in de trein. Daar zaten vier meisjes in de eersteklascoupé. Eerst kwamen 'Achmed' en een vriend poolshoogte nemen, maar ineens waren daar ook ongeveer dertig anderen.' (*Het Parool*, 20 september 2003, pp.1)

'Sommigen klommen in de bagagerekken, anderen gingen bij de meisjes op schoot zitten. Onder het gillen van "tieten, tietten", knepen zij de vrouwen in billen en borsten en grepen ze hen in het kruis. In Haarlem achtervolgden acht, negen jongens van de groep de meisjes over het perron, zetten twee van hen klem bij een snoepautomaat en begonnen opnieuw met hun handtastelijkheden. 'Achmed', met zijn witte trui om het ontblote bovenlijf geslagen en in zijn groene trainingsbroek, werd op het politiebureau door de meisjes herkend als een van de aanjagers, de jongen die bij een van hen op schoot was gesprongen en zijn broek had laten zakken om in zijn grijze short met roze hartjes op het meisje te gaan zitten. 'Achmed' kon het zich niet heugen. "Misschien verwarren ze me met een van die andere jongens.'" (*Het Parool*, 20 september 2003, pp.5)

De 'Zandvoortse zaak' roept de vraag op waarom processen van groepsvorming onder Marokkaanse jongens uitmonden in een delinquent groepsgedrag dat door slachtoffers en omstanders als opvallend uitdagend en agressief wordt ervaren. In dit boek staat de vraag centraal hoe en waarom dit soort delinquent groepsgedrag tot stand komt.

'Delinquent gedrag' is iets anders dan 'criminaliteit'. Delinquent gedrag omvat meer dan alleen crimineel gedrag dat strafbaar is volgens het jeugdstrafrecht of het volwassenenstrafrecht (zoals gezamenlijk stelen of geweld plegen). Delinquent gedrag verwijst ook naar hinderlijk en overlastgevend gedrag dat niet direct strafbaar is, zoals luidruchtig aanwezig zijn op straat of een intimiderende houding aannemen tegenover omstanders en voorbijgangers. Delinquent gedrag in groepsverband wordt gezien als 'opvallend' wanneer het tot stand komt in een opmerkelijk grote groep of als het publiek en de politie het groepsgedrag als zeer uitdagend en agressief ervaren.

Omdat delinquent groepsgedrag meer omvat dan alleen groepsriminaliteit, is de stelling dat 'Marokkaanse' jongens opvallend delinquent groepsgedrag vertonen niet met criminaliteitsstatistieken van politie of justitie te onderbouwen. In dit boek wordt dan ook niet gezocht naar verklaringen voor de statistische verschillen tussen de mate van betrokkenheid van 'Marokkaanse' jongens bij criminaliteit in vergelijking met andere etnische groepen. De ervaring van het publiek

en de politie dat het delinquente groepsgedrag van 'Marokkaanse' jongens opvallend is, staat daarentegen ook niet geheel los van wat statistisch bekend is over jeugdcriminaliteit van 'Marokkaanse' jongens (al dan niet in groepsverband). 'Marokkaanse' jongens van zowel de eerste als de tweede generatie zijn vaker verdachte van een misdrijf dan 'autochtone' jongens of jongens uit de meeste andere herkomstgroeperingen (met uitzondering van 'Antilliaanse' jongens).¹¹ Daarbij gaat het meestal om vermogensdelicten (Blom et al. 2005). Of 'Marokkaanse' jongens die een (vermogens)delict plegen dat ook vaker in groepsverband doen of in grotere groepen dan 'autochtone' of 'allochtone' jongens die schuldig maken zich aan dezelfde misdrijven, is niet bekend. En over veel van het delinquente groepsgedrag anders dan (vermogens)delicten worden geen statistische gegevens verzameld.

Wel is bekend dat het Zandvoort-incident niet op zichzelf staat, maar deel uitmaakt van een reeks van soortgelijke incidenten waarbij telkens weer opmerkelijke grote groepen van (voornamelijk) 'Marokkaanse' jongens bij herhaling opvallend (ernstig) delinquent gedrag vertonen.¹² Zo zijn er incidenten in zwembaden waarbij meisjes zijn aangerand en personeel is aangevallen,¹³ ongeregelde heden tijdens het Suiker- en Offerfeest waarbij bioscopen moesten worden ontruimd¹⁴ en opstootjes waarbij 'Marokkaanse' jongens zich collectief tegen de politie hebben gekeerd.¹⁵

Delinquent groepsgedrag van 'Marokkaanse' jongens

Naar het vraagstuk van de 'criminaliteit van Marokkaanse jongens' (Bovenkerk 1989, 1991, 1992) is al veel onderzoek gedaan (Kaufman & Verbraeck 1986; Van Gelder & Sijtsma 1988, 1990; Werdmölder 1986, 1990, 2005; Sijtsma 1989; Junger 1990; Van Gelder 1992, 1995; Coppes, R., F. de Groot & A. Sheerazi 1997; Faasen 1997; Van Gemert 1995b, 1998a, 2001a; Van der Torre 1996; Viskil 1999; Van Oosterwijk, Meesters & Gruter 1999; Solm & Rotteveel 2000; Van der Torre & Stol 2000; Harchaoui 2001; De Jong & De Haan 2000; Boutellier & Vinke 2002; Noorda 2003; Pels 2003; Walberg 2004; Blom et al. 2005; Van Gemert & De Jong 2005).

In de jaren tachtig komt voor het eerst aan het licht dat met 'Marokkaanse' jongens in Nederland iets bijzonders aan de hand is op het gebied van delinquent groepsgedrag. Een intern rapport van de Gemeente Amsterdam maakt melding van 'Marokkaanse' jeugdbendes die actief zijn in de binnenstad (Loef 1988; Loef en Holla 1989).¹⁶ In dezelfde periode publiceert Werdmölder (1986, 1990) over zijn onderzoek naar een 'Marokkaanse' jeugdbende in de Amsterdamse stadsbuurt De Pijp.¹⁷ Vanaf die tijd is delinquent groepsgedrag van 'Marokkaanse' jongens een terugkerend object van onderzoek geworden. Daarbij beginnen onderzoekers zich steeds minder af te vragen óf 'Marokkaanse' jongens vaker en ernstiger delinquent gedrag vertonen, en steeds vaker waarom ze dat doen (De Haan & Bovenkerk 1993, 1995).

Onderzoeken naar jeugdcriminaliteit laten zien dat 'Marokkaanse' jongens verantwoordelijk zijn voor een groot deel van de jeugdcriminaliteit (Junger & Zeilstra 1989; Werdmölder 1989; Junger 1990; Werdmölder & Weel 1993; Bovenkerk 1994, 2002b, 2003a; Angenent 1997; Leuw 1997; Korf 2001; Van San & Leerkes 2001; Driessen et al. 2002; Kromhout & Van San 2003; Blom et al. 2005). Er is sprake van een 'oververtegenwoordiging'¹⁸ van 'Marokkaanse' jongens in de statistieken van politie en justitie, en volgens sommigen zelfs in extreme mate.¹⁹

Om de oververtegenwoordiging van 'Marokkaanse' jongens in de criminaliteitscijfers te begrijpen en te verklaren, gebruikten onderzoekers aanvankelijk algemene verklaringen voor jeugdcriminaliteit (Werdmölder 1986, 1990; Junger 1990; Buijs 1993; Cuyvers et al. 1993; Bovenkerk 1994). Meer specifiek wordt delinquent gedrag van 'Marokkaanse' jongens verklaard uit processen van migratie en (gebrekkige) integratie.

Met de immigratie van Marokkanen (vooral de grootscheepse gezinshereniging in de jaren zeventig en tachtig), heeft Nederland volgens sommige onderzoekers een aantal problemen geïmporteerd die het delinquente gedrag van 'Marokkaanse' jongens verklaren (De Mas & Hafmans 1985; De Mas 1990, 1991; Naborn 1992; Van Gemert 1998a).²⁰ De migranten ondervonden niet alleen problemen vanwege hun taalachterstand, het moeten rondkomen van een bescheiden gezinsbudget en een moeizame overgang van een islamitische plattelandssamenleving naar een Westerse stedelijke omgeving (die extra moeilijk is gebleken vanwege de Nederlandse politiek van 'integratie met behoud van eigen cultuur' en de paternalistische rol van de Marokkaanse overheid) (Bovenkerk 1989, 1991, 1992). De lange scheiding tussen de man en zijn vrouw en kinderen leidde in veel gevallen ook tot relatie- en opvoedingsproblemen (Werdmölder 1990; Viskil 1999; Coppes, De Groot & Sheerazi 1997).²¹

Veel 'Marokkaanse' jongens zijn op adolescentie leeftijd naar Nederland gekomen. Vanwege hun relatief oude leeftijd hebben zij meer moeite gehad met het inhalen van (taal)achterstanden op school, dan 'allochtone' jongens die op jongere leeftijd overkomen of hier worden geboren (Buijs 1993). Marokkaanse ouders hebben moeite om hun kinderen te begeleiden en schoolprestaties te controleren. Ze hebben zelf een taalachterstand of zijn zelfs analfabeet. Ze hebben een laag opleidingsniveau en weinig kennis van de Nederlandse samenleving. In sommige gezinnen is de verhouding tussen vader en zoon onder druk komen te staan, in het bijzonder omdat Marokkaanse vaders als gevolg van de economische recessie werkloos raken of arbeidsongeschikt worden verklaard. Hierdoor genieten zij niet langer het aanzien van de kostwinner van de familie (Werdmölder 1990).

De migratie- en integratieproblemen die delinquent gedrag van de eerste en tweede generatie 'Marokkaanse' jongens verklaren, zijn voor de derde generatie minder relevant. Voor hen is vooral de sociaal-economische achterstand en de lage maatschappelijke positie van hun ouders van belang. Het delinquente gedrag van de huidige generatie 'Marokkaanse' jongens moet daarom vooral worden verklaard vanuit hun relatieve achterstand en deprivatie (Bovenkerk 1994). De

jongens ervaren dat ze achtergesteld zijn en beschikken over minder middelen (geld, kennis en ervaring) en mogelijkheden (begeleiding en sociale contacten) om vooruit te komen in de samenleving. Delinquent gedrag van 'Marokkaanse' jongens is behalve uit hun marginale positie in de Nederlandse samenleving ook te verklaren uit de gevolgen van hun maatschappelijke uitsluiting. Volgens deze verklaring is de criminaliteit van 'Marokkaanse' jongens een alternatieve manier om succes te kunnen boeken en sociale status te verwerven.

Hun marginale maatschappelijke positie en sociale uitsluiting verklaren echter de aard en omvang van het delinquente gedrag van 'Marokkaanse' jongens niet volledig. Jongens met een andere etnische achtergrond (zoals Turkse jongens) die in een vergelijkbare achterstandpositie verkeren, komen minder vaak met politie en justitie in aanraking dan 'Marokkaanse' jongens (Junger 1990). Blijkbaar is meer nodig om delinquent gedrag van 'Marokkaanse' jongens te verklaren. Junger (1990) gebruikt daarvoor de theorie van Hirschi (1969) over sociale controle.

Deze theorie verklaart het ontstaan van criminaliteit doordat mensen die een zwakke binding met de dominante samenleving hebben weinig belang hechten aan het vertonen van conventioneel gedrag. In navolging van deze theorie verklaart Junger de criminaliteit van 'Marokkaanse' jongens doordat zij veel tijd op straat doorbrengen met weinig ouderlijk toezicht. Marokkaanse ouders zouden hun kinderen buitenshuis minder nauwlettend in de gaten houden dan Nederlandse ouders. De relatief grote hoeveelheid vrijheid op straat en een gebrek aan gedragscorrecties van volwassenen, zouden verklaren waarom kinderen een gebrek aan betrokkenheid bij de samenleving ervaren en onvoldoende belang leren hechten aan het vertonen van conventioneel gedrag in de publieke ruimte.

De reden dat Marokkaanse ouders moeite hebben met het uitoefenen van toezicht op het gedrag van kinderen op straat is volgens andere onderzoekers een gevolg van verkeerde verwachtingen die zijn gebaseerd op het leven in Marokkaanse plattelandsgemeenschappen (Eppink 1977, 1979, 1981; Van den Berg-Eldering 1978, 1986; Bel Ghazi 1986). Zo zouden sommige Marokkaanse ouders verwachten dat docenten of politieagenten ook in Nederland een opvoedingstaak op zich nemen of dat burens en winkeliers zullen helpen om de kinderen op straat in de gaten te houden (Van 't Hoff 1991).

Anderen vinden dat het mechanisme van de sociale controle, dat iemand ervan weerhoudt om deviant gedrag te vertonen, in deze verklaring een te 'witte' invulling krijgt (Bovenkerk, De Haan & Yesilgöz 1991; Werdmölder & Meel 1993; Bovenkerk 1994; Van Gemert 1998a). Zij stellen dat in het leven van 'Marokkaanse' jongens andere maatschappelijke instellingen (zoals een moskee of koffiehuis) een controlerende rol spelen, dan in het leven van hun Nederlandse leeftijdsgenoten. Bovendien betwijfelen zij of 'niet-Marokkaanse' jongens werkelijk altijd zoveel meer sociale controle ervaren dan hun 'Marokkaanse' leeftijdsgenoten. Deze onderzoekers zoeken meer specifieke verklaringen voor de aard en omvang van het delinquente gedrag van 'Marokkaanse' jongens en leggen verbanden tussen de Marokkaanse cultuur en delinquent (groeps)gedrag.

Daarvoor moesten zij echter het taboe doorbreken dat rustte op onderzoek waarin de etnische achtergrond wordt gebruikt om delinquent gedrag te verklaren (Werdmölder 1989; Maas-de Waal 1991; De Haan 1990; Bovenkerk 2003c). Uit angst voor stigmatisering lieten onderzoekers meestal na een verband te zoeken tussen de culturele achtergrond en de criminaliteit van etnische minderheden (Kaufman & Verbraeck 1986; Werdmölder 1986, 1990; De Vries 1995; Coppes, De Groot & Sheerazi 1997).²² Vooral cultureel antropologen maakten er bezwaar tegen dat de culturele factor niet werd onderzocht en alleen de sociaal-economische factoren werden benadrukt. Zij bepleitten het doorbreken van dit 'economisch-determinisme' (Haleber 1989; Van Wetering 1992). Hierna werd voorzichtig begonnen met het zoeken naar specifieke 'culturele' verklaringen voor het delinquente gedrag van 'Surinaamse' jongens (Sansone 1990, 1992),²³ 'Antilliaanse' jongens (Van San 1996, 1997, 1998, 2002; Bovenkerk m.m.v. Tielemans 2000) en 'Marokkaanse' jongens (Van Gemert 1995b, 1998a; Pels 2003; Werdmölder 2005).

Wat 'Marokkaanse' jongens betreft, stelt Frank van Gemert (1998a) als eerste dat de Marokkaanse cultuur een (aanvullende) verklaring biedt voor hun delinquent gedrag. Volgens Van Gemert verklaart de Marokkaanse cultuur de verschillen in aard en omvang van de jeugdcriminaliteit tussen 'Marokkaanse' jongens en 'niet-Marokkaanse' jongens die opgroeien onder vergelijkbare sociale en economische omstandigheden met vergelijkbare mogelijkheden en beperkingen. Hij stelt dat collectieve ervaringen, betekenissen, gewoonten, opvoedingsstijlen, waarden en normen die Marokkanen in de loop van hun geschiedenis in Marokko hebben ontwikkeld, door hun nazaten in Nederland worden gereproduceerd. De 'Marokkaanse' jongens zouden een aantal van deze cultuurelementen betekenis geven in hun dagelijkse leven in Nederland, waardoor dit proces van culturele reproductie de mogelijkheid biedt om opvallend delinquent (groeps)gedrag van 'Marokkaanse' jongens te verklaren.

Van Gemert (1998a) heeft empirisch veldonderzoek gedaan onder 'Marokkaanse' jongens in Rotterdam-Zuid. Om aannemelijk te maken dat culturele reproductieprocessen hun delinquent gedrag verklaren, wijst hij op treffende overeenkomsten in het gedrag van 'Marokkaanse' jongens in Rotterdam-Zuid en dat van hun (voor)ouders in Marokko.²⁴ Zo verklaart hij de omgangsvormen onder 'Marokkaanse' jongens in (problematische) jeugdgroepen op straat in Rotterdam-Zuid uit de sociale verhoudingen in de stammen van het Rifgebergte. Volgens Van Gemert bepalen Marokkaanse cultuurelementen de manier waarop 'Marokkaanse' jongens in Nederland hun mogelijkheden en beperkingen op straat ervaren en daarnaar handelen. Hun opmerkelijke groepsvorming en opvallend delinquent groepsgedrag zouden daardoor worden verklaard.

Ook Hans Werdmölder (2005) verklaart het opvallend delinquent gedrag van 'Marokkaanse' jongens uit hun culturele achtergrond.²⁵ Niet alleen wijst hij op overeenkomsten tussen 'Marokkaanse' jongens in Nederland en hun (voor)ouders in Noord-Afrika. Werdmölder gaat daarin een stapje verder dan Van Gemert

(1998a). Hij verklaart de criminaliteit onder 'Marokkaanse' jongens namelijk uit een verinnerlijkt *cultuurconflict* tussen de botsende waarden- en normenstelsels van de Nederlandse en de Marokkaanse cultuur. De Nederlandse cultuur is volgens hem egocentrisch en egalitair, stelt de autonomie van het individu centraal en kenmerkt zich door het streven naar consensus en een tolerantie voor deviant gedrag. De Marokkaanse cultuur ziet hij als een conformistische groepscultuur gekenmerkt door een sterke sociale dwang vanuit de omgeving. Uit de botsing tussen de Marokkaanse en de Nederlandse cultuur, verklaart Werdmölder het opvallend delinquent groepsgedrag van 'Marokkaanse' jongens.²⁶

Marokkaanse jeugdbendes?

In krantenartikelen en commentaren wordt gesproken van 'terreur' door *Marokkaanse jeugdbendes* uit Amsterdam (Nieuw-)West.²⁷ Of wij in Nederland echte 'gangs' kennen zoals in Amerika of dat er een ander soort – typisch Nederlandse – jeugdbendes bestaan, is niet eenvoudig vast te stellen (Bovenkerk 1989; Kreulen & De Boer 1994; Oosterwijk, Gruter & Versteegh 1995; Van Gemert 1995b, 1995c, 1995d, 1998a, 1999b, 2001b; Hakkert et al. 1998; Hakkert & Kleiman 1999; Beke & Van Wijk 2000, 2001; Beke, Van Wijk & Ferwerda 2000; Verduyn 2000; De Haan & Miedema 2001; Gruter & Versteegh 2001; Weerman 2001, 2003a; Terhürne 2002; Weerman & Kleemans 2002; Van Gemert 2005; Van Gemert & Fleisher 2002, 2005; Weerman & Esbensen 2005). De begrippen en theorieën die – vooral in de Verenigde Staten²⁸ – zijn ontwikkeld, kunnen namelijk niet zonder meer worden toegepast op de Nederlandse situatie. Niet alleen verschillen de etnische achtergronden en de (migratie)geschiedenissen van de jongeren die groepen vormen en delinquent groepsgedrag vertonen. Ook is de mate van segregatie en achterstand in Amerikaanse getto's veel groter dan in Nederlandse achterstandsbuurtten met grote concentraties 'allochtonen'.²⁹

Behalve door deze voor de hand liggende verschillen, wordt het onderzoek naar 'gangs' en jeugdbendes gecompliceerd door wat bekend is geworden als de 'Eurogang paradox' (Klein et al. 2001; Decker & Weerman 2005). De compliceerende factor is dat bij het zoeken naar 'jeugdbendes' in Europa wordt uitgegaan van een stereotiep beeld van Amerikaanse 'gangs' zoals die in werkelijkheid – ook in de Verenigde Staten – niet bestaan. Om zinvolle vergelijkingen van jeugdgroepen mogelijk te maken, moet eerst de 'paradox' worden opgelost. Hiervoor is een realistische definitie van een jeugdbende vereist. Zo'n definitie is recentelijk ontwikkeld door een internationaal gezelschap van onderzoekers afkomstig uit de Verenigde Staten, Rusland en een groot aantal Europese landen.³⁰ In Nederlandse vertaling wordt een jeugdbende gedefinieerd als:

‘...een duurzame groep jongeren, die op straat rondhangt en voor wie betrokkenheid bij illegale activiteiten onderdeel is van de groepsidentiteit.’³¹ (Van Gemert & Fleisher 2002)

Deze definitie heeft vijf bestanddelen (duurzaamheid, jeugd, rondhangen op straat, illegale activiteiten en identiteit) die enige toelichting vereisen. ‘Duurzaam’ betekent dat de groep op zijn minst drie maanden moet bestaan, aangezien veel jeugdgroepen binnen die tijd weer uit elkaar vallen. De duur heeft daarbij betrekking op het voortbestaan van de gehele groep, ondanks het komen en gaan van individuele groepsleden. ‘Jeugd’ verwijst naar de gemiddelde leeftijd van de groepsleden die in de adolescentie moet liggen tot maximaal iets over de twintig jaar. ‘Rondhangen op straat’ betekent dat de groepsleden veel vrije tijd buitenshuis doorbrengen in de openbare ruimte (zoals straathoeken, parken of pleinen) of in een publieke ruimte die semi-openbaar is (zoals winkelcentra, stations of speelhallen). ‘Illegale activiteiten’ zijn vormen van delinquent gedrag die volgens het jeugd- of volwassenenstrafrecht strafbaar zijn, en niet slechts als hinderlijk of overlastgevend wordt ervaren. ‘Identiteit’, ten slotte, verwijst naar het zelfbeeld dat de groepsleden ontleen aan de groep waarvan zij een deel uitmaken.

Dit onderzoek heeft niet als doel antwoord te geven op de vraag of groepen ‘Marokkaanse’ jongens die opvallend delinquent groepsgedrag vertonen, als ‘jeugdbendes’ moeten worden beschouwd. Een uitgebreide behandeling van dit vraagstuk zou teveel afleiden van het feitelijke onderwerp van dit onderzoek. Volstaan moet worden met deze korte toelichting op de definitie die het uitgangspunt vormt voor dit onderzoek naar groepsvorming en gedragsafstemming in groepen van ‘Marokkaanse’ jongens. Verder wordt in het midden gelaten of groepen van ‘Marokkaanse’ jongens op basis van de Eurogang-definitie al of niet als jeugdbendes moeten worden beschouwd. Belangrijker is dat empirisch wordt onderzocht hoe de jongens zelf de processen van groepsvorming beleven en hoe zij zelf hun groepen definiëren.

Typisch Marokkaans?

In de reacties op problemen met ‘Marokkaanse’ jongens wordt steeds de nadruk gelegd op hun opmerkelijke groepsvorming en op hun opvallend delinquent groepsgedrag. Ook in de reacties op het Zandvoort-incident van 2001 wordt gewezen op een bijzonder grote groep die ogenschijnlijk spontaan ontstaat en collectief ernstig delinquent gedrag vertoont. Verklaringen hiervoor worden vooral gezocht in de *etnische* afkomst van de jongens. Het feit dat meisjes in een volle treincoupé zijn aangerand, wordt dan gezien als typerend voor ‘Marokkaanse’ jongens die zijn opgevoed met een minachting voor (Westerse) vrouwen. Hun groepsvorming en groepsgedrag worden gezien als ‘typisch Marokkaans’.³²

Alledaagse verklaringen voor het delinquente groepsgedrag van 'Marokkaanse' jongens in de media en het politieke debat, zijn direct of indirect ontleend aan sociaal-wetenschappelijk onderzoek. Op basis daarvan wordt geconcludeerd dat de achtergrond en opvoeding van de jongens voor een belangrijk deel hun delinquente gedrag verklaren. In sociaal-wetenschappelijke culturele verklaringen wordt de opmerkelijke groepsvorming van 'Marokkaanse' jongens en hun opvallend delinquente groepsgedrag op verschillende manieren in verband gebracht met hun Marokkaanse afkomst en de Marokkaanse cultuur.

Zo wordt de opmerkelijke gerichtheid van de jongens op hun eigen groep verklaard uit hun Marokkaanse opvoeding waarin het collectief (de familie) centraal wordt gesteld (Eppink 1977, 1981; Pels 1990, 1991). Het strenge onderscheid tussen binnen- en buitenstaanders en de loyaliteit aan de eigen groep wordt verklaard uit de traditie van stamverbanden in het Marokkaanse Rifgebergte die altijd om de schaarse middelen hebben moeten strijden (Van Gemert 1998a).

Ook het opvallend delinquente (groeps)gedrag van 'Marokkaanse' jongens wordt uit hun afkomst en cultuur verklaard. Zo zouden 'Marokkaanse' jongens van huis uit leren zich 'eergevoelig' en 'krijgshaftig' op te stellen (Wermölder 2005). Met een opvoeding die meer is gebaseerd op wat 'kan' dan op wat 'mag', zouden de jongens de grenzen van het toelaatbare op gebrekkige wijze verinnerlijken (Van Gemert 1998a). Verder wordt naar de Marokkaanse achtergrond en cultuur verwezen om te verklaren dat de jongens hun misdrijven tegenover de politie stevast ontkennen, ook als zij door slachtoffers als dader zijn geïdentificeerd en de politie beschikt over meerdere getuigenverklaringen (Coppes, R., F. de Groot & A. Sheerazi 1997; Bovenkerk, Horstmann & Van San 1999; Van der Torre & Stol 2000). Het halsstarrig ontkennen wordt in verband gebracht met de Marokkaanse schaamtecultuur zoals de weerspanning van 'Marokkaanse' jongens wordt geassocieerd met een cultuur van wantrouwen tegenover autoriteiten (Van Gemert 1998a).

Mede dankzij hun eenvoudige en plausibele karakter zijn culturele verklaringen voor het delinquente groepsgedrag van 'Marokkaanse' jongens populair. In de media en het politieke debat worden zulke culturele verklaringen voor het gedrag van 'Marokkaanse' probleemjongeren voortdurend gereproduceerd. Het gevolg daarvan is dat slachtoffers, politie en het brede publiek het groepsgedrag van 'Marokkaanse' jongens als vanzelfsprekend ervaren als 'typisch Marokkaans'. Het is de vraag in hoeverre dat terecht is.

Algemene groepsdynamische processen

Wat in het oog springt is dat 'Marokkaanse' jongens in tal van situaties en omstandigheden, zoals in Zandvoort, groepen vormen en opvallend (ernstig) delinquent groepsgedrag vertonen. De jongens bezorgen bijvoorbeeld op moedwillig intimiderende en ogenschijnlijk ongeremde wijze overlast door mensen in te sluiten en

met de dood te bedreigen, of ze plegen op soortgelijke wijze delicten die als extreem normoverschrijdend worden ervaren.

Dit opvallend delinquent groepsgedrag van 'Marokkaanse' jongens wordt vaak verklaard door elementen uit de Marokkaanse cultuur die in hun opvoeding worden gereproduceerd. Omdat overeenkomsten worden getrokken tussen het gedrag van de jongens en het gedrag van hun Marokkaanse (voor)ouders, worden de groepsvorming en groepsgedrag van de jongens als 'typisch Marokkaans' bestempeld. De vraag is echter of niet te snel en te gemakkelijk op culturele verklaringen wordt teruggegrepen. In dit onderzoek staat de vraag centraal in hoeverre het opvallend delinquent groepsgedrag van 'Marokkaanse' jongens werkelijk noodzakelijk en voldoende wordt verklaard door hun Marokkaanse cultuur.

Aanleiding hiervoor vormen de problemen die aan culturele verklaringen kleven en die hun verklarend vermogen beperken (De Haan 1990; De Graaf 2002). Zo zijn culturele verklaringen voor delinquent gedrag soms tautologisch omdat zij bij voorbaat uitgaan van het 'bijzondere' of 'anders zijn' van etnische groepen (Maliapaard 1985). Ook wordt vaak eenvoudig verondersteld dat culturele reproductie plaatsvindt zonder dat wordt onderzocht of, hoe en waarom die reproductie van elementen uit de Marokkaanse cultuur plaatsvindt (Strijp 2000).

Culturele verklaringen die tautologisch of onvoldoende empirisch onderbouwd zijn, schieten in wetenschappelijk opzicht tekort. De toepassing van zo'n onvolkomen culturele verklaring van het opvallend delinquent groepsgedrag van 'Marokkaanse' jongens is riskant. In het gunstigste geval leidt het tot een *ineffectieve* aanpak van het probleem. In het *ongunstigste* geval werkt het averechts doordat het delinquente groepsgedrag van 'Marokkaanse' jongens onbedoeld wordt versterkt door de negatieve effecten van stigmatisering. In beide gevallen is er aanleiding om naar betere verklaringen te zoeken voor het bijzondere karakter van de groepsvorming van 'Marokkaanse' jongens en hun delinquente groepsgedrag.

Een culturele verklaring van delinquent gedrag van etnische groepen hoeft niet per se misplaatst te zijn. In het geval van zogenaamde culturele delicten zoals 'eerwraak', kan een culturele verklaring zeker op z'n plaats zijn (Huisman 1995; Van Eck 2001). Zonder de specifieke culturele betekenissen van 'eer' en opvattingen van daders, zouden zij het delict niet of niet op die wijze plegen. Maar in dit onderzoek gaat het niet om bijzondere culturele delicten, maar meer algemeen om het veroorzaken van hinder, overlast en andere veelvoorkomende vormen van delinquent gedrag. Het doel is te verklaren waarom dit delinquente groepsgedrag juist bij 'Marokkaanse' jongens zo vaak voorkomt en als zo opvallend heftig wordt ervaren door publiek en politie.

In dit onderzoek wordt geprobeerd om op basis van algemene *groepsdynamische processen* een nieuwe verklaring te ontwikkelen voor opvallend delinquent groepsgedrag van 'Marokkaanse' jongens. De werkhypothese is dat het mogelijk is om dit soort groepsgedrag van 'Marokkaanse' jongens te verklaren uit algemene menselijke behoeftebevrediging en groepsprocessen, zonder te hoeven teruggrijpen op culturele verklaringen voor delinquent gedrag. De vragen die moeten

worden beantwoord zijn waarom 'Marokkaanse' jongens zich vaker delinquent gedragen en wat de verklaring is voor het feit dat hun delinquente groepsgedrag door burgers en politiemensen vaak als opmerkelijk heftig en agressief wordt ervaren. De meer specifieke onderzoeksvragen zijn:

Hoe en waarom sluiten 'Marokkaanse' jongens zich op straat aaneen in groepen en wat voor soort groepen zijn dat?

Hoe en waarom ontwikkelen zij in die groepen bepaalde gedeelde morele opvattingen en gedragsverwachtingen die zij uitdragen op straat?

Hoe en waarom stemmen zij op straat hun gedrag zodanig op elkaar af dat zij opvallend delinquent groepsgedrag vertonen?

In hoofdstuk 2 zal eerst een overzicht worden gegeven van de meest gangbare criminologische theorieën over groepsvorming en delinquent gedrag in groepsverband. Op basis hiervan wordt vastgesteld welke lacunes er bestaan in de gebruikelijke verklaringen voor delinquent groepsgedrag. In hoofdstuk 3 wordt de probleemstelling uitgewerkt aan de hand van algemene sociaal-wetenschappelijke theorieën over groepsvorming en gedragsafstemming. Dit resulteert in een theoretisch model dat door middel van veldonderzoek empirisch wordt gevalideerd.

In hoofdstuk 4 wordt het onderzoeksveld geïntroduceerd en worden de obstakels beschreven die steeds weer moesten worden overwonnen om het veldonderzoek te kunnen uitvoeren en de benodigde gegevens te verzamelen. De daarbij gebruikte methoden van onderzoek komen in hoofdstuk 5 aan bod.

In de daarop volgende vier hoofdstukken worden de resultaten van het veldonderzoek gepresenteerd. Achtereenvolgens bestaan die uit: een empirische beschrijving van het netwerk van 'jongens van de buurt' en hun groepen (hoofdstuk 6), de groepsdynamiek en de hiërarchie op straat (hoofdstuk 7), de ontwikkeling van straatcultuur (hoofdstuk 8), en gedragsafstemming die uitmondt in opvallend delinquent groepsgedrag (hoofdstuk 9). In hoofdstuk 10 worden de onderzoeksvragen beantwoord en de conclusies van dit onderzoek gepresenteerd.

Noten

- 1 Volgens het Centraal Bureau voor Statistiek (CBS) is iemand 'allochtoon' wanneer ten minste één van de ouders in het buitenland is geboren. De Amsterdamse jongens waar dit onderzoek over gaat, zijn 'allochtoon' want ze hebben allemaal Marokkaanse ouders. Maar zelf zijn ze in toenemende mate geboren en getogen in Nederland. Om die reden zal ik in de tekst stevast aanhalingstekens gebruiken als ik verwijs naar 'Marokkaanse' jongens.
- 2 *NRC Handelsblad*, 22 juni 1991; *NRC Handelsblad*, 6 februari 1993; *NRC Handelsblad*, 13 juni 2001; *NRC Handelsblad*, 9 mei 1992.
- 3 *Trouw*, 1 maart 2002; *De Volkskrant*, 25 oktober 2002; *NRC Handelsblad*, 13 augustus 1994.

- 4 Jurgens (2007).
- 5 *NRC Handelsblad*, 16 februari 2006.
- 6 Wat 'straatterreur' is en waarin het verschilt van delinquent gedrag van andere jeugdgroepen blijft in het debat onduidelijk. Wel geeft het woord 'terreur' in de huidige tijdsgeest (na 9-11) cachet aan het vervelende gedrag van de jongens. Ondanks dat steeds meer van deze jongens in Nederland zijn geboren of hier vanaf jonge leeftijd zijn opgegroeid, wilde kamerlid Geert Wilders zelfs 'alle Marokkaanse raddraaiers het land uitzetten' bij 'herhaalde straatterreur'. Zie: *De Volkskrant*, 21 januari 2006; *Algemeen Dagblad*, 15 februari 2006.
- 7 *Metro*, 19 januari 2006.
- 8 *Het Parool*, 20 september 2003.
- 9 *Het Parool*, 14 mei 2001; *Algemeen Dagblad*, 15 mei 2001; *De Volkskrant*, 15 mei 2001; *Het Parool*, 15 mei 2001; *Trouw*, 16 mei 2001; *De Volkskrant*, 7 juni 2001; *Het Parool*, 9 juni 2001; *Het Parool*, 20 juni 2001; *NRC Handelsblad*, 22 juni 2001; *Trouw*, 6 juli 2001; *Het Parool*, 30 juli 2001.
- 10 'Achmed' is een verzonden voornaam. De werkelijke voornaam van de jongen staat weliswaar vermeld in de krantenartikelen, maar ik gebruik die naam niet omdat ik hem een paar keer heb ontmoet. In dit boek zal ik alle namen van jongens anonimiseren, ook als hun echte naam in de media is gebruikt.
- 11 Wat jeugdcriminaliteit betreft, trekken 'Antilliaanse' jongens ook de aandacht (Steijlen 1988; Amesz, Steijlen & Vermeulen 1989; Hulst & Bos 1993; Hulst 1997; Van San 1996, 1997, 1998, 2002; Bovenkerk m.m.v. Tieleman 2000; De Jong 2001; Schrijs 2002; Homburg 2005). Maar in absolute aantallen vormen zij een veel kleinere groep dan de 'Marokkaanse' jongens. 'Antilliaanse' jongens vallen op omdat zij vaker geweldsmisdrijven plegen (waarbij soms excessief geweld wordt gebruikt).
- 12 Ook in de jaren na het incident staan de kranten vol van opvallend delinquent groepsgegedrag van 'Marokkaanse' jongens in Zandvoort. Meisjes worden lastiggevallen, personeel van strandpaviljoens wordt geïntimideerd en winkeliers worden bestolen. Ook wordt weer een jonge vrouw aangerand in de trein van Zandvoort naar Amsterdam, ditmaal door een groep van 15 'Marokkaanse' jongens. In de kranten kreeg het onderwerp nog steeds veel aandacht. Zie: *Het Parool*, 4 juni 2003; *De Volkskrant*, 5 juni 2003; *Het Parool*, 6 juni 2003; *Algemeen Dagblad*, 7 juni 2003; *Algemeen Dagblad*, 11 augustus 2003; *Algemeen Dagblad*, 14 augustus 2003; *Het Parool*, 14 augustus 2003; *Het Parool*, 16 augustus 2003; *Algemeen Dagblad*, 13 september 2003; *Trouw*, 13 september 2003; *Het Parool*, 15 november 2003; *Het Parool*, 3 augustus 2004.
- 13 *De Volkskrant*, 5 september 2001; *Het Parool*, 8 september 2001; *Het Parool*, 3 oktober 2001; *Het Parool*, 9 juli 2002; *Het Parool*, 15 november 2003; *Het Parool*, 22 mei 2003; *Het Parool*, 13 juni 2006.
- 14 *Spits*, 7 maart 2001; *De Telegraaf*, 4 januari 2002; *NRC Handelsblad*, 13 februari 2003; *Het Parool* 26 november 2003; *NRC Handelsblad*, 1 februari 2004.
- 15 Zo kwamen 'Marokkaanse' jongens met de politie in conflict tijdens ongeregelde heden rondom het August Allebéplein in Slotervaart/Overtoomse Veld in april 1998. Niet lang daarna liep een concert op het Mercatorplein uit op een 'rel' tussen 'Marokkaanse' jongens en de politie. Ook veroorzaakten 'Marokkaanse' jongens rellen naar aanleiding van een aantal demonstraties tegen oorlog, buitenlandse politiek en een schietincident waarbij een agent een Marokkaanse burger doodschoot. Toen een vrouwelijke politieagente te paard gewond raakte bij een van deze 'rellen' in 1998, kreeg een politieteam dat als opdracht had zich speciaal te richten op Noord-Afrikaanse jeugddelinquenten en veelplegers, de naam: 'het Amazone-team'. Zie: *NRC Handelsblad*, 21 december 1998; *Het Parool*, 21 december 1998; *Trouw*, 15 april 2002; *Het Parool*, 17 februari 2003; *Het Parool*, 9 augustus 2003; *Het Parool*, 18 augustus 2003.

- 16 Vóór 1988 staan al enkele berichten in de krant over 'Marokkaanse jeugdbendes' (Van Gemert 1998a: 179). Maar de berichtgeving komt pas echt op gang wanneer een intern rapport van de Gemeente Amsterdam over 'Marokkaanseaders in de Amsterdamse Binnenstad' (Loef 1988) uitlekt naar Het Parool. Op basis van het rapport verschijnt op 23 december 1988 in *Het Parool* een artikel waarin melding wordt gemaakt van twee- à driehonderd 'Marokkaanse' jongens die hiërarchische jeugdbendes vormen (met tien à vijftien vaste leiders) en de binnenstad van Amsterdam terroriseren.
- 17 Werdmölder (1986, 1990) spreekt van een 'Marokkaanse jeugdbende', maar hij noemt de bende 'Marnel' omdat de groep slechts voor de helft uit 'Marokkaanse' jongens bestaat. De jongen die hij identificeert als de leider is van Nederlandse afkomst.
- 18 Het begrip 'oververtegenwoordiging' houdt in dat het aandeel van 'Marokkaanse' jongens in de jeugdcriminaliteit in Nederland, groter is dan het aandeel van de Marokkanen in de bevolkingssamenstelling van Nederland.
- 19 In Junger's (1990) steekproef is 33 procent van de 'Marokkaanse' jongens in aanraking gekomen met de politie, tegenover 10 procent van de Nederlandse jongens. Werdmölder (2005) meldt dat een anonieme bron bij de gemeente hem zou hebben toevertrouwd dat 70 procent (sic) van de 'Marokkaanse' jongens in Amsterdam in aanraking zou zijn gekomen met de politie. Hij noemt zijn anonieme bron zijn 'deep throat'.
- 20 Werdmölder stelt zelfs dat de problemen ontstaan 'overal waar de Marokkaanse gemeenschap zich heeft gevestigd'. De bron is een lezing, gehouden op 24 september 2005 in Venlo tijdens een bijeenkomst over 'Radicalisering en verrechtsing van de samenleving', en te vinden op het volgende internetadres (bezocht 22-9-2006): <http://www.groenlinks-venlo.nl/upload/diverse%20downloads/Lezing%20H.Werdmolder%20240905.pdf>.
- 21 Werdmölder (1990) wijst in het kader van verstoorte gezagsverhoudingen in Marokkaanse gezinnen ook op de invloed van de Westerse omgeving op het gedrag van jongeren en de problemen in de opvoeding die daarvan het gevolg kunnen zijn. In de Nederlandse samenleving kennen de jongeren een meer egalitaire houding tussen ouders en kind, ook wel bekend als de *onderhandelingshuishouding* (Pels 1990, 1991). Thuis zijn de Marokkaanse jongeren uit de traditionelere gezinnen gewend aan een hiërarchische en patriarchale *bevelshuishouding* (De Swaan 1992). In de bevelshuishouding wordt tot het kind gesproken en niet met het kind gepraat. Het rechtstreeks aanspreken van ouders door het kind zou als brutaal gelden en complimentjes zijn schaars omdat verwennerij leidt tot verlies van respect voor ouderen. De confrontatie tussen de egalitaire Nederlandse en de autoritaire Marokkaanse opvoedingsstijl, zou kunnen bijdragen aan het verstoord raken van gezagsverhoudingen in het Marokkaanse gezin in Nederland.
- 22 Met uitzondering van Hans Werdmölder die in zijn proefschrift een opmerking maakt over de *mogelijke* versterkende invloed van Marokkaanse opvattingen over eer en schande op bepaalde vormen van delinquent gedrag (Werdmölder 1990: 91; zie ook: Van Gemert 1998a: 17).
- 23 Net als anderen spreken van 'Marokkaanse jeugdbendes', schrijft Sansone (1992) over twaalf tot vijftien 'Creoolse (Surinaamse) jeugdbendes'.
- 24 Het gaat daarbij om opmerkelijk gedrag dat in de historische en antropologische literatuur is beschreven als 'typisch Marokkaans' en wordt gezien als onderdeel van 'de' Marokkaanse cultuur.
- 25 Werdmölder komt daarmee enigszins terug op zijn oorspronkelijke verklaring uit migratieproblematiek, maatschappelijke achterstand en marginalisering (1986; 1990).
- 26 Werdmölder (2005) onderscheidt een aantal culturele eigenschappen van Marokkanen die hij zowel herkent bij 'Marokkaanse' jongens in Nederland, als bij hun (voor)vaders in Noord-Afrika. De groepsmentaliteit van de Marokkanen en de geschiedenis van Noord-Afrika hebben ertoe geleid dat Marokkanen een sterk ontwikkeld eergevoel hebben, met respect willen worden behandeld en een vechtersmentaliteit zien als een deugd. Deze

eigenschappen ziet Werdmölder terug in de onderlinge straatcultuur van 'Marokkaanse' jongens in Nederland. Zij eisen 'respect' met een grote mond, vertonen machogedrag en nemen een provocerende houding aan. Het eergevoel onder de jongens, hun angst gezichtsverlies te lijden in de groep en hun agressieve mentaliteit, komen volgens Werdmölder voort uit het spanningsveld tussen hun verschillende culturen. In hun straatcultuur vertonen 'Marokkaanse' jongens extremer normoverschrijdend gedrag dan Nederlandse jongens, omdat zij zich onderscheiden als 'Marokkaan' aan de hand van hun culturele eigenschappen.

- 27 *Het Parool*, 1 juni 1996; *Trouw*, 26 februari 2000; *De Volkskrant*, 25 juni 2001; *De Volkskrant*, 17 januari 2003; *Algemeen Dagblad*, 18 januari 2003; *Algemeen Dagblad*, 20 november 2003; *De Volkskrant*, 17 oktober 2003; *Algemeen Dagblad*, 29 januari 2005; *NRC Handelsblad*, 25 juni 2005; *Het Parool*, 3 mei 2006.
- 28 Meestal wordt verwezen naar 'The Gang' van Frederick Thrasher (1927) als het startpunt van deze onderzoekstraditie. Andere bekende en minder bekende bronnen zijn: Ashbury 1928, 1940; Shaw & McKay 1931, 1942; Whyte 1943; Redl 1945; Glueck & Glueck 1950; Cohen 1955; Sykes & Matza 1957; Miller 1958, 1976; Bloch & Niederhoffer 1958; Cloward & Ohlin 1960; Yablonsky 1959, 1962; Short & Strodtbeck 1965; Spergel 1964, 1966, 1991, 1995; Lerman 1967; Short 1968, 1979, 1989; Horowitz & Schwartz 1974; Krisberg 1974; Moore, Vigil & Garcia 1983; Moore 1985; Zatz 1985; Horowitz 1987; Katz 1988, 1997; Hagendorn & Macon 1988; Vigil 1988, 2002; Klein & Maxson 1989; Huff 1989, 1990, 2002; Jankowski 1991, 1995, 2003; Hagendorn 1991, 1994; Spergel 1991, 1995; Hagan & McCarthy 1992, 1997; Cummings & Monti 1993; Esbensen & Huizinga 1993; Kersten 1993; Howell 1994, 2000; Monti 1994; Klein 1995, 1997; Ball & Curry 1995; Klein, Maxson & Miller 1995; Maxson & Klein 1995; Huston 1995; Chin 1996; Decker & Van Winkle 1996; Du Phuoc Long 1996; Wright & Decker 1997; Venkatesh 1997; Fleisher 1998; Jacobs & Wright 1999; Decker & Curry 2000; Knox 2000; Rosenthal 2000; Esbensen 2001; Klein et al. 2001; Decker & Weerman 2005; Klein, Weerman & Thornberry 2006.
- 29 Onderzoekers in de Verenigde Staten spreken daarom van 'truly disadvantaged' (Wilson 1987) die leven in 'extremely disadvantaged neighborhoods' (Krivo & Peterson, 1996).
- 30 Voor meer uitleg over het Eurogang-project, zie: <http://www.umsl.edu/~ccj/eurogang/euroganghome.htm>. Op deze website is informatie te vinden over onderzoekers en landen die betrokken zijn, Eurogang-publicaties, de definitie van jeugdbende in diverse talen en onderzoeksinstrumenten voor internationaal vergelijkbaar onderzoek naar jeugdbendes.
- 31 De Engelse vertaling van de definitie luidt: 'A street gang is any durable street oriented youth group whose involvement in illegal activity is part of their group identity' (Van Gemert & Fleisher 2002; Esbensen & Weerman 2005; Klein, Weerman & Thornberry 2006).
- 32 Als ik verwijs naar Marokkanen, dan heb ik het voornamelijk over Marokkanen die afkomstig zijn uit Noord-Marokko, omdat daar ongeveer driekwart van de Marokkaanse migranten in Nederland vandaan komt. Veel van deze Noord-Marokkaanse gezinnen stammen uit het Rifgebergte – doorgaans ook wel de Rif genoemd – of het gebied daaromheen. De mensen die uit het Noorden komen, worden aangeduid als Berbers. Eigenlijk heten ze 'Imazighen', die afkomstig zijn uit drie Tamazight-sprekende gebieden: de Sous, de Sjoel en de Rif. Het antropologische standaardwerk over de volkeren van het Rifgebergte is van de Amerikaan David Hart (1976). In Nederland geldt antropoloog Paolo De Mas als de kenner van (Noord-)Marokko (De Mas 1990, 1991, 1995, 2001; Obdeijn & De Mas 2001; Obdeijn, De Mas & Hermans 2002).

WAT GEBEURT ER IN JEUGDGROEPEN?

De ontwikkeling van delinquent groepsgedrag

We hebben gezien dat er verschillende verklaringen bestaan voor overlastgevend en crimineel groepsgedrag van 'Marokkaanse' jongens dat vaak als opvallend uitdagend en agressief wordt ervaren door het publiek en de politie. Sommige onderzoekers verklaren het delinquente groepsgedrag van 'Marokkaanse' jongens voornamelijk uit de migratiegeschiedenis, de sociaal-economische achterstand van de ouders, en processen van maatschappelijke uitsluiting (waaronder discriminatie). Andere onderzoekers vullen de sociaal-economische verklaringen aan met culturele verklaringen. Zij proberen aannemelijk te maken dat er treffende overeenkomsten zijn tussen het delinquente groepsgedrag van 'Marokkaanse' jongens in Nederland en dat van hun Marokkaanse (voor)ouders als gevolg van culturele reproductieprocessen. Deze processen zouden verklaren waarom het delinquente groepsgedrag van 'Marokkaanse' jongens zo uitdagend en confronterend is. De gereproduceerde Marokkaanse cultuur zou zodanig botsen met de Nederlandse cultuur dat uit de cultuurconflicten opvallend delinquent groepsgedrag van 'Marokkaanse' jongens voortvloeit.

Er is gegronde reden tot twijfel of 'de' Marokkaanse cultuur werkelijk verklaart waarom 'Marokkaanse' jongens groepen vormen en delinquent groepsgedrag vertonen dat als opvallend wordt ervaren. In de eerste plaats is er het risico dat culturele verklaringen tautologisch zijn: dat 'Marokkaanse' jongens zich opvallend gedragen wordt dan afgeleid uit het feit dat ze als 'Marokkanen' opvallend zijn. Op zo'n wijze geformuleerd verklaren culturele verklaringen niets van het opvallend delinquente groepsgedrag van 'Marokkaanse' jongens. Maar ook als culturele verklaringen niet tautologisch geformuleerd zijn, geven ze reden tot twijfel. In veel gevallen is er onvoldoende empirische onderbouwing van de stelling dat opvallend delinquent groepsgedrag voortvloeit uit culturele reproductie. Deze culturele reproductie zou plaatsvinden in groepsdynamische processen, maar die processen zelf worden niet of nauwelijks onderzocht.

Niet alleen de culturele verklaringen, maar ook de sociaal-economische verklaringen laten algemene groepsdynamische processen onderbelicht. Door het ontbreken van inzicht in de groepsdynamiek kunnen de gangbare theorieën niet verklaren hoe en waarom 'Marokkaanse' jongens groepen vormen, en ook niet

hoe en waarom zij in groepsverband opvallend delinquent gedrag ontwikkelen. Daarom wordt in dit onderzoek een poging gedaan uit algemene groepsdynamische processen aanvullende en betere verklaringen te vinden voor het opvallend delinquent groepsgedrag van 'Marokkaanse' jongens.

Eerst wordt nagegaan wat bekend is over groepsdynamische processen – zoals groepsvorming en gedragsafstemming – in de gangbare criminologische theorieën over jeugdcriminaliteit in groepsverband. Op die manier wordt duidelijk welke vragen binnen de criminologie nog niet zijn beantwoord. Aan de hand van deze vragen wordt vervolgens in sociaal-wetenschappelijke disciplines gezocht naar theorieën die een betere verklaring bieden voor de ontwikkeling van delinquent groepsgedrag.

Delinquent gedrag aanleren in groepen

De eerste criminologische theorieën waarin overlastgevend en crimineel gedrag van jongeren worden gezien als typisch groepsgedrag, stammen uit begin vorige eeuw.¹ Zo is er een aantal Amerikaanse onderzoekers dat theorieën heeft ontwikkeld over hoe jongens² elkaars gedrag beïnvloeden en hoe dit uitmondt in delinquent gedrag in groepsverband (Sutherland 1947; Cohen 1955; Miller 1958; Sykes & Matza 1957; Cloward & Ohlin 1960; Matza 1964; Short & Strodtbeck 1965; Burgess & Akers 1966; Akers 1973, 1996, 1999; Thornberry 1987, 1998; Warr & Stafford 1991; Thornberry et al. 1993; Warr 1993a/b, 1996, 2002).

In sommige van deze criminologische theorieën wordt ervan uitgegaan dat delinquent gedrag *geheel* is te verklaren uit wat zich afspeelt in de groepen die (delinquente) jongens met elkaar vormen. Volgens andere theorieën kan wat zich afspeelt in groepen niet alles verklaren, maar is inzicht in groepsprocessen wel een noodzakelijke voorwaarde voor een verklaring van delinquent gedrag. De centrale aanname van al deze theorieën is dat delinquent gedrag in groepsverband wordt aangeleerd (net als elke andere vorm van gedrag). Om na te gaan wat deze theorieën hebben opgeleverd aan inzichten in groepsdynamische processen, ligt het voor de hand om te beginnen met de bekendste theorie op dit gebied: de differentiële associatietheorie van Sutherland (1947).

Differentiële associatie

Gedrag is volgens Sutherland het gevolg van invloeden uit de sociale omgeving; in het bijzonder de morele opvattingen en gedragsverwachtingen binnen een groep. Het aanleren van opvattingen en houdingen speelt zich af in de omgang in 'intieme en persoonlijke' groepen. Sutherland stelt dat ook *deviant* (afwijkend) gedrag op deze wijze wordt aangeleerd, waaronder delinquent gedrag. In delinquente groepen zal iemand leren zich op een overlastgevende wijze te gedragen en/of criminaliteit te plegen, bijvoorbeeld door zich 'criminele technieken en

vaardigheden' eigen te maken. Ook kan hij leren welke motivaties en rechtvaardigingen bij het delinquent gedrag horen. Gedrag dat volgens de conventionele waarden van de dominante samenleving als 'slecht' wordt beschouwd, zoals vechten of stelen, kan binnen de delinquent groep worden gezien als een 'goede' (in de betekenis van een geoorloofde) manier zijn om zichzelf te verdedigen of te verrijken. Iemand zal zich vaker en sneller delinquent gedragen (als een situatie zich daartoe leent), naarmate hij meer contact heeft met mensen die zich delinquent gedragen en meer wordt blootgesteld aan deviante opvattingen en houdingen ten aanzien van delinquentie. Betrokkenheid bij overlast of criminaliteit (als vormen van deviant gedrag) wordt op deze manier door Sutherland verklaard uit de 'differentiële associatie' van de ouders, dat wil zeggen uit hun sociale contacten en het soort mensen met wie zij omgaan.

Over de richting van het verband tussen de groep waarin deviante opvattingen heersen en groepsleden die delinquent gedrag vertonen, verschillen de meningen. Sommige onderzoekers menen dat iemand die zich delinquent gedraagt, zelf andere delinquenten zal selecteren om groepen mee te vormen, ofwel: 'birds of a feather flock together' (Glueck & Glueck 1950). Deze zelfselectie is deels te verklaren uit een gebrek aan 'binding' met de samenleving. Dit betekent dat deze jongens weinig aansluiting vinden bij conventionele groepen en voor deviante groepen kiezen die in hun ogen meer te bieden hebben (Hirschi 1969; Gottfredson & Hirschi 1990; Weerman 1998, 2001, 2003a/b). Hiertegenover staat het idee dat iemand zich pas delinquent zal gedragen als hij deel uitmaakt van een delinquent groep en blootgesteld wordt aan groepsdruk. In dat geval zou sprake zijn van vergemakkelijking of 'facilitatie' van delinquent gedrag en gaat iemand zich delinquent gedragen doordat hij de 'verkeerde vrienden' heeft, ofwel: wie met pek omgaat wordt ermee besmeurd. Uit onderzoek blijkt dat onwaarschijnlijk is dat delinquent groepsgedrag uitsluitend te verklaren is uit selectie óf facilitatie (Thornberry 1987, 1998; De Haan & Miedema 2001). Eerder zou men moeten denken aan een *gemengd* model waarin beide processen tegelijk plaatsvinden en elkaar versterken (Weerman 2001, 2003b).³

Buiten de discussie over de richting van het verband tussen de groep en het gedrag van het individu in de groep, zijn nog twee kanttekeningen te plaatsen bij de differentiële associatietheorie die van belang zijn voor dit onderzoek. Ten eerste wordt niet duidelijk gemaakt wat precies wordt bedoeld met de 'intieme en persoonlijke' groepen waarbinnen delinquent gedrag wordt aangeleerd (Bruinsma 1985, 1999). Ten tweede is niet duidelijk waarom deviant gedrag wel wordt overgedragen in groepen waarin de groepsleden bijzondere relaties met elkaar onderhouden en niet evengoed kan worden geleerd in het algemeen menselijke sociale verkeer (Weerman 2001, 2003b). Ten derde wordt niet duidelijk gemaakt hoe het leerproces precies verloopt. Er wordt wel uitgegaan van sociale en culturele overdracht, maar niet onderzocht hoe de processen eruitzien waarin deviant gedrag wordt aangeleerd.

Overdracht van subcultuur

Criminologische theorieën over 'jeugdbendes' geven meer inzicht in de sociale en culturele processen waaruit overlastgevend en crimineel groepsgedrag ontstaat. Cohen (1955) en Cloward en Ohlin (1960) menen dat zich binnen delinquente jeugdbendes een subcultuur ontwikkelt waarin waarden en normen worden overgedragen. Cohen redeneert dat de conventionele doelen van de dominante samenleving onhaalbaar zijn voor delinquente jongens. Volgens hem creëren zij hun eigen doelen om alsnog succesvol te kunnen zijn in een samenleving waarin zij het gevoel hebben slechts te kunnen falen. Cloward en Ohlin menen daarentegen dat niet zozeer de doelen anders zijn, maar dat de jongens afwijken in de wijze waarop zij hun doelen nastreven. In de redenering van zowel Cohen als Cloward en Ohlin wordt impliciet gerefereerd aan groepsdynamische processen waarin sociale en culturele overdracht plaatsvindt. Maar hoe deze processen precies verlopen, wordt niet verder uitgewerkt.

Short en Strodbeck (1965) gebruiken als eersten expliciet het begrip 'groepsprocessen' in hun verklaring van delinquent gedrag in jeugdgroepen. Hun stelling is dat jongens voortdurend in angst leven om in de ogen van de andere groepsleden aanzien te verliezen. De motivatie om zich in groepsverband te misdragen, verklaren Short en Strodbeck uit een vorm van groepsdruk die groepsleden ervaren. Vanwege 'statusangst' zouden zij gevoelig zijn voor de druk van de groep en deviant groepsgedrag vertonen. Ook Short en Strodbeck bieden echter weinig inzicht in wat precies in groepen wordt overgedragen. Zo blijft onduidelijk waaruit de groepsdruk bestaat, hoe deze wordt uitgeoefend en op welke wijze sociale en culturele overdracht plaatsvindt.

Uitzonderingen op de regel dat in de criminologische theorievorming weinig aandacht is voor de groepsdynamische processen, zijn de theorieën van Sykes en Matza (1957) en Miller (1958). De theorie van Sykes en Matza vormt een uitzondering omdat daarmee meer invulling wordt gegeven aan de processen van sociale en culturele overdracht die uitmonden in delinquent gedrag in groepsverband. Sykes en Matza hebben onderzocht welke rechtvaardigingen voor delinquent gedrag worden overgedragen in groepen. Ze onderscheiden vijf 'neutralisatietechnieken' die vaak worden toegepast om delinquent gedrag te rechtvaardigen: het ontkennen van eigen verantwoordelijkheid, het ontkennen van schade of nadeel voor anderen, het ontkennen van een slachtoffer, het veroordelen van degenen die het deviante gedrag veroordelen, en – als laatste – het zich beroepen op loyaliteitsverplichtingen. Vooraf verminderen of 'neutraliseren' deze rechtvaardigingen de morele bezwaren die iemand kan hebben om zich te misdragen. Achteraf bieden ze bescherming tegen de verwijten die iemand zichzelf kan maken en tegen de beschuldigingen van anderen.

Deze neutralisatietechnieken zijn concrete voorbeelden van wat er in een groep wordt geleerd en ze verklaren voor een deel ook waarom groepsleden (gemakkelijker) delinquent gedrag vertonen. Volgens Sykes en Matza zouden jongens die

delinquent groepsgedrag vertonen, hun gedrag normaal gesproken afstemmen op de conventionele waarden van de dominante samenleving. Wat zij van elkaar leren is hoe ze de geldigheid van die waarden tijdelijk kunnen verminderen om zich ongehinderd door schuldgevoelens te kunnen misdragen. Sykes en Matza noemen dat het nemen van een 'moral holiday'.

Toch blijven nog een aantal vragen over gedragsbeïnvloeding in groepen onbeantwoord. Sykes en Matza lijken geen rekening te houden met de mogelijkheid dat in groepen ook 'groepseigen' waarden en normen worden uitgewisseld die botsen met de waarden van de dominante samenleving (zoals eerder al door Cohen (1955) naar voren is gebracht in zijn theorie over 'delinquente subculturen'). Naar alle waarschijnlijkheid bestaat slechts een deel van wat wordt overgedragen binnen een groep uit technieken om conventionele waarden en normen (tijdelijk) te neutraliseren, en bestaat een ander deel van de overdracht uit de onconventionele waarden en normen van de 'groepseigen' subcultuur.

Een tweede uitzondering op de regel dat in de criminologische theorievorming weinig aandacht is voor groepsdynamische processen, is Miller (1958). Ook hij probeert met zijn theorie aan te geven wat er precies wordt overgedragen in groepen waarin jongens delinquent gedrag aanleren. Om het delinquent groepsgedrag van jeugdbendes te verklaren, heeft hij de subcultuur van dit soort groepen uitgewerkt. Hij beschrijft hun subcultuur aan de hand van vier kernbelangen ('focal concerns'). De kernbelangen geven aan wat groepsleden willen bereiken door deel uit te maken van een groep. Samen vormen deze belangen de kern van een 'groepseigen' subcultuur. Miller onderscheidt de volgende kernbelangen: het nastreven en behouden van autonomie, het ontwikkelen van een gevoel van mannelijkheid, de solidariteit in eigen kring, en het bevredigen van de behoefte aan uitdaging, spanning en vermaak (Miedema 2002).

Alhoewel Miller (1958) net als Sykes en Matza (1957) ons meer inzicht geeft in wat er in groepen aan onconventionele opvattingen en technieken wordt overgedragen waardoor groepsleden delinquent gedrag aanleren, blijft nog steeds een aantal vragen onbeantwoord. Hoe en waarom ontwikkelen groepsleden hun 'groepseigen' deviante waarden en normen? En hoe en waarom dragen zij deze aan elkaar over?

Sociaal leren in groepen

Jongens die met andere jongens een groep vormen, leren van elkaar hoe ze zich moeten gedragen door overdracht van morele opvattingen en gedragsverwachtingen. Groepen waarin zij gedrag aan- en afleren, vormen jongens veelal met leeftijdgenoten ('peers') in een poging om individuele identiteitsvraagstukken (Wie ben ik en bij wie hoor ik?) en levensopgaven (Waarom besta ik en wat moet ik doen?) collectief op te lossen (Warr 1996, 2002; Pels 2003).

Om processen van normoverdracht te verklaren, is een *sociale leertheorie* ontwikkeld die berust op algemene psychologische leerprincipes, zoals imitatie,

beloning en straf (Burgess en Akers 1966; Akers 1973, 1996, 1999). Het uitgangspunt van deze theorie is dat iemand zijn hele leven gedrag aan- of afleert door zijn handelingen af te stemmen op de reacties uit zijn sociale omgeving. Hij leert gedrag uit voorbeelden van anderen en ziet in zijn omgeving welke vormen van gedrag worden beloond en welke worden afgestraft. Gedrag dat hij geleerd heeft, zal hij herhalen zolang er positief op wordt gereageerd. Omgekeerd geldt dat gedrag niet wordt herhaald wanneer het binnen een groep wordt afgestraft. Ook in groepen is het geval dat zolang delinquent gedrag in de groep acceptatie, complimenten en statusverhoging oplevert, terwijl conventioneel gedrag leidt tot uitsluiting, ridiculisering en statusverlaging, zullen de groepsleden gemotiveerd zullen zijn om zich delinquent te gedragen.

De leertheorie is een waardevolle aanvulling op de differentiële associatietheorie omdat de theorie meer inzicht biedt in leerprocessen in jeugdgroepen. Echter de vragen die van belang zijn voor dit onderzoek blijven onbeantwoord. Akers' leertheorie kan niet verklaren waarom een jongen die zich thuis bij zijn familie of op school volgens de regels gedraagt, zich op straat misdraagt.⁴ Dit komt omdat de leertheorie zich richt op wat zich afspeelt in een delinquente groep, en niet verklaart hoe en waarom delinquente groepen ontstaan en hoe groepsleden zich gedragen tegenover andere groepen in hun omgeving. De leertheorie kan daardoor onvoldoende duidelijk maken wat er gebeurt met één persoon die tegelijkertijd deelneemt aan meerdere groepen en verschillende sociale leerprocessen doormaakt (met mogelijk botsende groepswaarden en -normen). Hierdoor blijft onduidelijk wat hem er in een gegeven situatie toe aanzet om zich als lid van de ene in plaats van de andere groep op te stellen, en in zijn gedrag tot uitdrukking te brengen wat hij in die ene groep heeft geleerd.

Een tweede probleem is dat Akers – in navolging van de differentiële associatietheorie – de gedragsafstemming van groepsleden verklaart uit een soort optelsom van conventionele en deviante waarden en normen in de subcultuur van de groep waarvan iemand deel uitmaakt. De leertheorie doet het voorkomen alsof slechts de ratio van de waarden en normen hoeft te worden berekend om te kunnen voorspellen of iemand in de groep delinquent gedrag zal aanleren.⁵ De motivatie tot gedragsafstemming is het willen ontvangen van positieve reacties en het vermijden van negatieve reacties van andere groepsleden. De vraag waaróm iemand zich in groepsverband delinquent gedraagt, wordt op die manier niet bevredigend beantwoord.

Onbeantwoorde vragen

Alles bij elkaar genomen geven de differentiële associatietheorie, de theorieën over delinquente subculturen en de sociale leertheorie onvoldoende inzicht in de manier waarop jongens zich in groepen delinquent leren gedragen. Zij kunnen dit groepsgedrag niet voldoende verklaren omdat de belangrijkste groepsdynamische processen die daaraan ten grondslag liggen – de groepsvorming en de gedrags-

afstemming – onvoldoende worden uitgelicht. Uit deze criminologische theorieën komt wel duidelijk naar voren dat ‘het’ in groepen gebeurt, maar wat precies blijft onduidelijk. Zonder inzicht in de algemene groepsdynamische processen is het niet mogelijk de volgende vragen te beantwoorden.

Allereerst, hoe en waarom worden groepen gevormd waarin delinquent gedrag ontstaat? Wat gebeurt er in deze groepen waardoor jongens van elkaar delinquent gedrag leren? Hoe komen de deviante waarden en -normen tot stand die in een groep worden overgedragen? En, ten slotte, hoe en waarom neemt iemand die groepswaarden en -normen over en stemt hij zijn gedrag af op de verwachtingen van andere groepsleden? Antwoorden hierop moeten buiten de criminologie worden gezocht in sociaal-wetenschappelijke disciplines die zich specifiek bezighouden met het verklaren van groepsdynamische processen zoals groepsvorming en gedragsafstemming. Maar voor ik tot een bespreking daarvan overga, wil ik nagaan wat in Nederland al aan onderzoek is gedaan op het gebied van delinquent groepsgedrag van jongens. Ik wil nagaan of daarbij misschien al gebruik is gemaakt van inzichten in groepsdynamische processen die aan die andere sociaal-wetenschappelijke disciplines zijn ontleend.

Sociale ruil en andere groepsprocessen

In Nederland heeft Schuyt (1993) als eerste nadrukkelijk wetenschappelijke aandacht gevraagd voor het groepskarakter van overlastgevend en crimineel gedrag van jongens.⁶ In de jaren daarna heeft een aantal Nederlandse onderzoekers onderzoek gedaan naar wat zich afspeelt in groepen waarin jongens zich delinquent gedragen (Ferwerda, Versteegh & Beke 1995; Rood-Pijpers et al. 1995; Gruter, Baas & Vegter 1996; Gruter 1997; Nijboer 1997; Hakkert et al. 1998; Weerman 1998, 2000, 2001, 2003a, 2003b; Acker 1998; Bol et al. 1998; Van Gemert 1998b, 1999a/b, 2002a; Ferwerda & Versteegh 1999a/b, 2001; Ferwerda, Bottenberg & Beke 1999; Hakkert & Kleiman 1999; Adang 2000, 2002; Baerveldt, Vermande & Van Rossum 2000; Ferwerda 2000; Van Gemert & Wiersma 2000; Heiden-Atteman & Bol 2000; Van Solm 2000; Stolwijk 2000; Beke & Van Wijk 2000, 2001; Beke, Van Wijk & Ferwerda 2000; De Haan & Miedema 2001; Miedema 2002; Driessen et al. 2002; Weerman & Klemans 2002; Völker & Driessen 2003).

Al deze onderzoekers hebben elk op hun eigen manier geprobeerd de invloed van de groep een plaats te geven in een criminologische verklaring van delinquent gedrag.⁷ In de meeste gevallen komen ze echter niet verder dan te veronderstellen dat delinquent gedrag voortvloeit uit deelname aan een groep. Aan beantwoording van de vragen die betrekking hebben op groepsdynamische processen zoals groepsvorming en gedragsafstemming, komen ze niet toe. In het onderzoek wordt soms wel expliciet verwezen naar ‘groepsdynamische processen’, maar wat daarmee precies wordt bedoeld, hoe deze verlopen en wat de gevolgen daarvan zijn voor het gedrag van groepsleden, blijft onduidelijk.

Uitzonderingen vormen de onderzoeken van Beke, Van Wijk en Ferwerda (2000), Weerman (2001, 2003b), Van Gemert (1999a, 2002a) en Adang (2000, 2002). In deze onderzoeken wordt wel gebruik gemaakt van inzichten in groepsdynamische processen. Beke, Van Wijk en Ferwerda (2000) hebben onderzoek gedaan naar de 'groepsprocessen' die zouden kunnen verklaren waarom jongens in problematische jeugdgroepen overlastgevend en crimineel gedrag vertonen. De onderzoekers concluderen dat twee groepsprocessen van invloed zijn op de hoeveelheid en het soort delinquent gedrag binnen jeugdgroepen: de mate van hiërarchie en organisatiegraad in de groepsstructuur, en het ontstaan van subgroepen waarin meer of ernstiger delinquent gedrag wordt vertoond.

Structurele kenmerken van jeugdgroepen zoals hiërarchie en organisatiegraad, kunnen een verklaring geven voor de uitkomsten van processen van groepsvorming en voor het delinquente gedrag van groepsleden. Het zijn echter verklaringen voor delinquent gedrag op basis van de *uitkomsten* van groepsdynamische processen. Van groepsdynamische processen wordt nergens een duidelijke definitie gegeven. Naar deze processen lijkt te worden verwezen als 'wat zich zoal in groepen afspeelt' (Beke, Van Wijk & Ferwerda 2000: 93). Hoe en waarom deze processen verlopen zoals ze verlopen (en uitmonden in een mate van hiërarchie en organisatie), blijft echter onverklaard. Hierdoor wordt geen inzicht gegeven in hoe groepsdynamische processen delinquent gedrag kunnen verklaren.

Weerman (2003a) erkent dat de groepsdynamische processen die uitmonden in delinquent gedrag van groepsleden, meestal onderbelicht blijven. In zijn eigen onderzoek naar de ontwikkeling van pro- en anti-maatschappelijke 'bindingen' van delinquente of criminele jeugd met sociale groepen in hun omgeving (Weerman 1998), concludeert hij dat groepsdynamische processen (verandering in de groepsvorming) gevolgen hebben voor de beïnvloeding van (delinquent) gedrag. Maar hoe het proces van gedragsbeïnvloeding verloopt (en verandert wanneer contacten in groepen wisselen), kon ook hij niet verklaren. In zijn beschouwing over 'samenplegen' gaat Weerman (2001) in op de vraag hoe delinquent gedrag (in de betekenis van criminele samenwerking) is te verklaren uit een proces van groepsvorming.⁸ Om het groeps karakter van delinquent gedrag te verklaren uit de motivatie van jongens om samen te plegen, ontwikkelt hij een theorie over 'sociale ruil' (Homans 1957, 1961; Blau 1964).

Of iemand zal samenplegen om zijn doel te bereiken, hangt volgens deze theorie af van drie factoren: de bereidheid tot samenplegen, de beschikbaarheid van mededaders en de aantrekkelijkheid van de mogelijke mededaders. In de theorie gaat Weerman er vanuit dat jongens samen delicten plegen om op die manier iets te bereiken, dat voor hen individueel onbereikbaar is. Mededaders kunnen hen bijvoorbeeld helpen om weerstand van slachtoffers te breken of de pakkans te verkleinen (waarbij het risico bestaat dat mededaders de pakkans soms juist vergroten). Ook kunnen mededaders 'sociale ruilgoederen' opleveren, zoals acceptatie en waardering.

De sociale ruiltheorie kan verklaren waarom sommige vormen van delinquent gedrag vaak in groepsverband plaatsvinden en andere vormen minder vaak. Weerman spitst zijn verklaring echter toe op het moment waarop jongens in een groep besluiten samen een delict te plegen. Op dat moment voltrekt zich weliswaar een groepsdynamisch proces – de collectieve beslissing om samen een delict te plegen – maar de verklaringskracht daarvan is beperkt. Zowel de totstandkoming van de uiteindelijke pleeggroep als de ontwikkeling van de factoren waardoor de daders besluiten samen delicten te plegen, worden voorafgegaan door processen van groepsvorming en gedragsafstemming. Deze processen beïnvloeden niet alleen de bereidheid, de beschikbaarheid en de aantrekkelijkheid van mededaders, maar ook opvattingen over wat deelname aan een groep de groepsleden zal opleveren. Door het samenplegen te verklaren als een vorm van sociale ruil die jongens iets oplevert, wordt te weinig inzicht geboden in de voorafgaande processen die ertoe leiden dat zij hun gedrag op elkaar afstemmen en zich in groepsverband misdragen. Ook de processen van groepsvorming die uitmonden in specifieke vormen van ‘samenzijn’ (waaruit vervolgens een groep samenplegers kan voortkomen), kunnen door de sociale ruiltheorie niet worden verklaard.

Waar Weerman voornamelijk een theoretische verklaring heeft gezocht voor criminele samenwerking in een groep, gaat Van Gemert vooral uit van zijn eigen etnografische onderzoek (1999a, 2002a; zie ook Van Gemert & Fleisher 2002; Van Gemert & De Jong 2005). Op basis daarvan beschrijft hij de groepsdynamische processen die delinquent groepsgegedrag van jongens verklaren als ‘processen die zich binnen de groep of tussen de groep en de buitenwereld afspelen en een bepaalde uitkomst hebben, zonder dat daar noodzakelijkerwijs door individuen bewust op wordt aangestuurd’ (2002a: 163). In een andere publicatie voegt hij aan de beschrijving van groepsdynamische processen nog toe: ‘Zij onderstrepen het gezamenlijke en benadrukken de kracht van de groep in het nauw. Zij markeren de grenzen met de buitenwereld omdat het individu moet kiezen voor (of tegen) de groep’ (Van Gemert & Fleisher 2002a: 62).

In Nederlands onderzoek is Van Gemert hiermee één van de eerste criminologen die groepsdynamische processen empirisch heeft onderzocht. Hij stelt vast dat groepsleden groepsdynamische processen niet individueel kunnen beheersen en dat de uitkomsten van deze processen daarom tegen hun keuzes kunnen ingaan. Zowel de vorm van de groep als de gedeelde waarden en (groeps)normen, leiden een eigen leven. Ze zijn slechts gedeeltelijk te herleiden tot keuzes van individuele groepsleden. Groepsstructuur en -cultuur ontstaan met andere woorden uit ongestuurde collectieve processen. Van Gemert wijst op belangrijke aspecten van de groepsdynamica die om verdere theoretische uitwerking vragen, in het bijzonder aspecten van groepsvorming en gedragsafstemming.

Een voorbeeld van zo’n uitwerking geeft Adang (2000, 2002). Al heeft hij het niet expliciet over ‘groepsdynamische processen’, toch past hij een aantal sociaal-psychologische theorieën over groepsdynamische processen toe om collectief geweld te verklaren (van voetbal-hooligans). De sociaal-psychologische theorieën die

hij aanhaalt, verklaren onder meer hoe de gedeelde identiteit van een groep zich ontwikkelt, waarom groepsleden geneigd zijn om zich te conformeren aan de gedragsregels van de groep, en hoe gedeelde ervaringen (onder meer in conflict-situaties) verwachtingen scheppen waarop de groepsleden in de toekomst hun gedrag zullen afstemmen. Adang doet een oproep om in onderzoek naar delinquent groepsgedrag (in het bijzonder geweldpleging) meer aandacht te besteden aan algemene sociale processen zoals die worden verklaard door sociaal-psychologische theorieën.

Aan die oproep wil ik in dit onderzoek gevolg geven. Het is daarbij niet de bedoeling om van wetenschappelijke discipline te wisselen en een criminologisch probleem louter sociaal-psychologisch te bestuderen. Het doel is juist om met inzichten uit verschillende disciplines in groepsdynamische processen zoals groepsvorming en gedragsafstemming, antwoorden te geven op vragen die nog niet bevredigend zijn beantwoord in de criminologie. Welke theorieën zich daarvoor lenen en hoe deze inzichten zijn te integreren in een theoretisch model dat (opvallend) delinquent gedrag verklaart uit processen van groepsvorming en gedragsafstemming, komt in het volgende hoofdstuk aan de orde.

Noten

- 1 Meestal wordt verwezen naar de Amerikaanse onderzoekers Shaw & McKay (1931, 1942) als de eersten die expliciet hebben gewezen op het feit dat delinquent gedrag van jongeren vaak groepsgedrag is (Weerman 2001: 43). De minder bekende Engelsman Sir Cyril Burt wees 1925 in zijn lijvige studie van 'The Young Delinquent' echter al op de (in)directe invloed van leeftijdsgenoten in jeugdbendes op het delinquente gedrag van de groepsleden (1925: 129).
- 2 In criminologische theorieën wordt meestal gesproken over 'jeugd' of 'jongeren', maar ik zal het hier steeds hebben over 'jongens'. In de eerste plaats doe ik dat omdat het in dit onderzoek alleen over jongens gaat. Een tweede argument is dat delinquent (groeps)gedrag veel vaker voorkomt bij jongens, dan bij meisjes. Dit neemt niet weg dat meisjes zich ook schuldig maken aan delinquent gedrag, voornamelijk aan vermogensdelicten zonder geweldpleging (Acker 1998; Weerman 2001). Het is tevens denkbaar dat meisjes diverse rollen spelen in jeugdgroepen waarbij ze van invloed zijn op de ontwikkeling van delinquent groepsgedrag, bijvoorbeeld als aanstichtser of aanjaagster (Campbell 1984; Curry 1998; Miller 2001, 2002; Peterson, Miller & Esbensen 2001; Messerschmidt 2002). In Nederland is niet veel onderzoek gedaan naar delinquent (groeps)gedrag van meisjes (met uitzondering van: Bouw 1995; Mertens, Grapendaal & Docter-Schamhardt 1998; Bijleveld 2003). Af en toe verschijnen berichten die de suggestie wekken dat met meisjes op dit gebied wellicht meer aan de hand is dan tot nu toe bekend, zoals over een Apeldoornse meidenbende (Petilon 1998) en een Amsterdamse meidenbende (*NRC Handelsblad*, 18 oktober 2002).
- 3 Het type delinquent dat past binnen het beeld van het selectieproces is de *rekruteerder* (die bewust op delinquent groepsgedrag aanstuurt). De delinquent die typerend is voor het facilitatieproces is de *meeloper* (die zich laat beïnvloeden en aanzetten tot delinquent gedrag) (Reiss 1986; Warr 1996). Een zienswijze is dat beide soorten delinquenten naast elkaar voorkomen in dezelfde delinquente jeugdgroep (Weerman 2003a). Een andere

opvatting is dat dezelfde jongen – afhankelijk van de sociale situatie – in de jeugdgroep de ene keer de rol op zich neemt van de rekruteerder en de andere keer meer op een meeloper kan lijken (Warr 2002).

- 4 Zo vindt Pels (2003) in haar onderzoek naar het gedrag van Marokkaanse jongens dat zij zich op straat misdragen, terwijl dezelfde jongens zich thuis keurig gedragen, gezagsverhoudingen respecteren en zich conformeren aan de conventionele waarden en normen van hun etnische cultuur.
- 5 Er lijkt sprake van een vorm van aggregatie: hoe vaker jongens met criminele jongens omgaan, hoe vaker er wordt gesproken over criminaliteit (type, uitvoering) en hoe meer sociaal wordt overgedragen (Bruinsma 1999). Hier zijn enkele nuances in aangebracht door te kijken naar prioriteit, frequentie en intensiteit van sociale contacten, en de mate waarin specifiek ‘werkoverleg’ plaatsvindt over criminele technieken en potentiële doelwitten (Bruinsma 1985).
- 6 Daarvoor waren enkele Nederlandse onderzoekers al bezig met delinquent gedrag van jongeren in groepsverband (Hazekamp 1985; Tillekens 1990; Ferwerda 1992), maar zij benadrukten het groeps karakter minder nadrukkelijk dan Schuyt (1993).
- 7 In het onderzoek naar delinquent gedrag in groepsverband zijn drie niveau's van analyse te onderscheiden (Weerman 2001; Weerman & Kleemans 2002): het niveau van de *individuele dader*, het niveau van *dadercombinatie* en het niveau van het overkoepelende *dadernetwerk*. Het verschil tussen het tweede en het derde niveau is een kwestie van schaal. Dadercombinaties (ook wel pleegcoalities genoemd) zijn doorgaans klein (Weerman 2001). Omdat het bij jeugdige daders meestal gaat om dadercombinaties van twee of drie jongens, heeft Frank Weerman voorgesteld om te spreken van *groepjes* criminaliteit in plaats van groeps criminaliteit (bron: presentatie op de themadag ‘Aanpak van problematische jeugdgroepen, 21 juni 2005 te Utrecht). Overkoepelende dadernetwerken zijn grotere verzamelingen van potentiële daders die (in)direct aan elkaar zijn verbonden door middel van vriendschappen of andersoortige relaties. Niet iedereen in een dadernetwerk hoeft een persoonlijke band te hebben met alle andere jongens. De overkoepelende dadernetwerken zijn aanzienlijk groter dan de dadercombinaties en blijven ook in stand wanneer deelnemers de groep verlaten of andere deelnemers zich aansluiten (Hakkert et al. 1998; Weerman 2001). Er valt wat voor te zeggen om een vierde niveau van analyse te onderscheiden: de *sociaal-stedelijke context* waarbinnen een dadernetwerk opkomt en zich ontwikkelt. Op dit niveau worden de omstandigheden in de sociaal-ecologische context van de (stedelijke) omgeving geanalyseerd, die helpen om de opkomst en ontwikkeling van dadergroepen en -netwerken te kunnen begrijpen en verklaren (Rovers 1997; Engbersen & Snel 1997; Felson 1998; List 2002).
- 8 Weerman (2001) baseert zijn begrip ‘samenplegen’ op het Engelstalige begrip ‘co-offending’ van Tremblay (1993).

MENSELIJKE BEHOEFTE, GROEPSPROCESSEN EN DELINQUENT GEDRAG

Behoeftbevredeging en gedragsafstemming in een groep

In dit onderzoek dient de microsociologische theorie van Jonathan H. Turner (2002) als uitgangspunt voor het opstellen van een theoretisch model over de groepsdynamische processen die zich voltrekken wanneer 'Marokkaanse' jongens groepen vormen en zich te buiten gaan aan overlastgevend en crimineel gedrag dat als opvallend uitdagend en agressief wordt ervaren. Zijn theorie over het gedrag van mensen in groepsverband geeft hiervoor een verklaring uit algemene principes van menselijke interactie (en gaat niet bij voorbaat uit van een culturele verklaring van delinquent gedrag).

Turner stelt dat groepen ontstaan omdat individuen impulsen ervaren die duiden op *interactieve behoeften*. Dit zijn de behoeften die zij collectief willen bevredigen binnen de mogelijkheden en beperkingen van hun omgeving.¹ Hun individuele wens om deze behoeften collectief te bevredigen motiveert hen om groepen te vormen of zich aan te sluiten bij bestaande groepen. Zo zoeken zij elkaar op voor veiligheid en zekerheid, en bevredigen hun behoefte aan sociaal contact door vriendschappen of liefdesrelaties aan te gaan. Ze zoeken ook zelfbevestiging door erkend en gewaardeerd te worden, en ze ambiëren statusposities in een groep.²

Op het moment dat mensen zich geneigd of genoodzaakt voelen om hun interactieve behoeften collectief te bevredigen, ontstaan *structurele* kenmerken van een groep (zoals rollen en statusposities) en *culturele* kenmerken (zoals waarden en normen). De ontwikkeling van structuur en cultuur in een groep biedt de groepsleden meer zekerheid in hun onderlinge interactie en maakt het hen gemakkelijker om goed in te schatten hoe anderen zich zullen gedragen.

De structuur van een groep vergemakkelijkt niet alleen de bevrediging van bestaande interactieve behoeften. De hiërarchie die kan ontstaan in de structuur van een groep, biedt ook nieuwe mogelijkheden voor behoeftbevredeging. Statusposities in een hiërarchie worden gekenmerkt door een mate van macht (het vermogen de uitkomst van interactie te beïnvloeden) en aanzien (het vermogen om 'respect' en erkenning te ontvangen). Welke statusposities worden onderscheiden in de structuur van een groep en de stabiliteit van deze posities, is afhankelijk van

hoe een hiërarchie zich ontwikkelt binnen de mogelijkheden en beperkingen van de omgeving. Welke posities een groepslid kan innemen is afhankelijk van zijn capaciteiten om aan gedragsverwachtingen van anderen te voldoen en zijn vermogen om de mogelijkheden tot sociale stijging te benutten.

Ieder mens ervaart een emotionele *drang* om in groepsverband zijn interactieve behoeften te bevredigen.³ Hij raakt gemotiveerd om zijn handelen af te stemmen op de gedragsverwachtingen die de groepsleden dwingend uitdragen in hun gedeelde groepswaarden en -normen. Door zijn gedrag af te stemmen, verwacht hij zijn behoeften zo goed mogelijk te kunnen bevredigen en zo veel mogelijk positieve reacties te ontvangen. Daarbij zal hij rekening moeten houden met statusposities in de groepsstructuur.

Naast het ervaren van een innerlijke drang tot gedragsafstemming,⁴ ervaart een groepslid ook dat *dwang* wordt uitgeoefend. Ieder groepslid gaat zich gedwongen voelen om rekening te houden met reacties van anderen, omdat hij de groep nodig heeft voor de bevrediging van zijn interactieve behoeften en hij zich emotioneel afhankelijk voelt. Eenmaal deel van de groep ervaart hij dat zijn identiteit als groepslid belangrijk wordt en (tijdelijk) een wezenlijk onderdeel vormt van zijn zelfbeeld. De reacties van de overige groepsleden op hem als groepslid, zeggen iets over zijn (eigen)waarde. Om bevestigd te worden in een positief zelfbeeld als een goed groepslid, is hij afhankelijk van hun uitingen van acceptatie en andere positieve reacties. Positieve reacties zijn uitingen van erkenning, waardering en bewondering. Negatieve reacties zijn ridiculisering, marginalisering en uitsluiting.

De groepsdruk die groepsleden op elkaar uitoefenen, wordt door hen ervaren als een angst voor elkaars negatieve reacties en de negatieve emoties die daardoor worden opgeroepen (waaronder het voelen van schaamte voor onbekwaamheid).⁵ Zolang iemand zich identificeert met een groep, staat zijn zelfbeeld onder druk van het wel of niet kunnen voldoen aan de gedeelde gedragsverwachtingen. Het ervaren van deze druk op het zelfbeeld zal hem 'dwingen' tot gedragsafstemming. Hij zal zijn gedrag meer op de verwachtingen van andere groepsleden afstemmen, naar mate zijn behoefte aan zelfbevestiging voor hem belangrijk is.⁶

Gedragsafstemming is echter géén eenrichtingsverkeer. Groepsleden stemmen hun gedrag af op verwachtingen van de groep, maar elk individueel groepslid kan zelf ook invloed uitoefenen op de gedragsafstemming van anderen. De gedragsverwachtingen waarop individuele groepsleden hun gedrag afstemmen, ontstaan in groepsdynamische processen waarin de groepsleden reflecteren op elkaars handelingen en oordelen over conformistisch of afwijkend gedrag. Door de invloed die een groepslid kan uitoefenen op deze evaluatieve groepsprocessen, is gedragsafstemming altijd een *wederkerig* proces. Het is aannemelijk dat een groepslid met meer macht en aanzien een grotere invloed kan uitoefenen op een collectief oordeel over wat goed of slecht gedrag is, dan iemand met een lagere positie. Hoeveel invloed een individu heeft, is afhankelijk van zijn statuspositie in de groep.

In processen van gedragsafstemming staat het individu dus onder invloed van de groep, en in de collectieve evaluatie van gedrag staat de groep onder invloed van het individu. De groepsdynamische processen waarin groepsleden de gedeelde waarden en normen (re)produceren waarop zij hun gedrag afstemmen, maken handelen in groepsverband tot méér dan alleen de optelsom van individuele handelingen van groepsleden die hun behoeften bevredigen vanuit persoonlijke waarden en normen. Het uiteindelijke groepsgedrag heeft een eigen karakter, omdat de groepsleden een onvoorspelbare invloed kunnen hebben op de ontwikkeling van de gedeelde waarden en normen, en tevens op de mate waarin een individueel groepslid zijn gedrag daarop afstemt.

Aanvullingen uit de sociale psychologie

In dit onderzoek gaat het om de vraag hoe en waarom ‘Marokkaanse’ jongens delinquent groepsgedrag vertonen dat vaak als opvallend uitdagend en agressief wordt ervaren door het publiek en de politie. Vanuit de theorie van Jonathan Turner (2002) is te begrijpen dat deze jongens een drang en dwang ervaren om hun diverse interactieve behoeften collectief te bevredigen. De jongens zijn intern gemotiveerd om hun gedrag af te stemmen op de gedragsverwachtingen van de groep en ze ervaren een externe druk die wordt opgelegd door de groep. Ze streven naar statusposities en ze (re)produceren een aantal gedeelde waarden en normen. Hun uiteindelijke groepsgedrag is het resultaat van processen van groepsvorming en gedragsafstemming op de collectieve verwachtingen van de groepsleden.

Aan de hand van Turners theorie is te begrijpen en te verklaren waarom mensen groepen vormen en hun gedrag onderling afstemmen. Maar de theorie is te algemeen om te kunnen begrijpen en verklaren waarom juist ‘Marokkaanse’ jongens in een achterstandswijk zoveel tijd met elkaar doorbrengen op straat en daar vaak opvallend delinquent groepsgedrag vertonen. Bovendien is de theorie te statisch en laat zij niet zien hoe de structuur en de cultuur van een groep zich ontwikkelen. Tevens beperkt de theorie zich hoofdzakelijk tot interactieve behoeftebevrediging binnen groepen zonder aandacht te besteden aan de externe invloeden op de ontwikkeling van de groep. Daardoor kan de theorie niet verklaren hoe en waarom groepsleden zichzelf bij bepaalde groepen in plaats van bij andere groepen (laten) indelen en welke gevolgen de wij-zij verhoudingen kunnen hebben voor de ontwikkeling van (delinquent) groepsgedrag. Ten derde kan de theorie niet verklaren hoe en waarom het zelfbeeld van groepsleden door afwijzende en afkeurende reacties van de omgeving zodanig onder druk komt dat de reacties van de groepsleden kunnen uitmonden in opvallend (ernstig) delinquent gedrag.

Door deze blinde vlekken blijft een aantal meer complexe groepsdynamische processen (binnen en tussen groepen) buiten beeld en blijven belangrijke aspecten van het groepsgedrag van ‘Marokkaanse’ jongens onverklaard. Om tot een theoretisch model te komen dat wel kan verklaren waarom ‘Marokkaanse’ jon-

gens opvallend delinquent groepsgedrag vertonen, zal Turners theorie moeten worden aangevuld. De noodzakelijke aanvullingen worden gevonden in drie theorieën uit de sociale psychologie. De eerste maakt duidelijk hoe de *ontwikkelingsprocessen* verlopen waarin groepen opkomen, transformeren en verdwijnen, en waarin structurele en culturele groepskenmerken worden ge(re)produceerd. De tweede maakt begrijpelijk waarom individuen zichzelf bij de ene groep in plaats van bij de andere groep (laten) indelen, en wat deze *indelingsprocessen* bij hen teweeg brengen. En de derde maakt inzichtelijk hoe *processen tussen groepen* de ontwikkeling van (deviante) groepswaarden en processen van gedragsafstemming binnen groepen beïnvloeden.

Door Turners theorie aan te vullen met drie theorieën uit de sociale psychologie, kunnen de groepsdynamische processen worden begrepen die essentieel zijn voor de beantwoording van de vraagstelling van dit onderzoek. Het model dat het resultaat is van deze theoretische integratie kan veel beter verklaren waarom in groepen van 'Marokkaanse' jongens bepaalde verhevigingen optreden in het delinquente groepsgedrag, waarover velen zich verbazen en die tot nu toe niet goed verklaarbaar zijn.

Ontwikkelingsprocessen

Het eerste probleem van Turners theorie (2002) is haar statische benadering. Hierdoor blijven de processen onderbelicht waarin groepen zich beginnen te vormen, vervolgens een structurele en culturele ontwikkeling doormaken, desintegreren, oplossen in een netwerk of transformeren tot andere groepen. Deze ontwikkelingsprocessen zijn in dit onderzoek van belang omdat duidelijk moet worden hoe de 'Marokkaanse' jongens verschillende soorten groepen vormen die soms maar kort bestaan en al gauw weer opgaan in het overkoepelende netwerk van de jongens in hun buurt. Tevens moet worden verklaard hoe en waarom de jongens in deze groepen bepaalde structurele en culturele kenmerken reproduceren.

De ontwikkelingsprocessen van een groep worden in de sociale psychologie verklaard door groepsvorming op te delen in een aantal *stadia van ontwikkeling*. Tuckman & Jensen (1977) beschrijven het proces van groepsvorming aan de hand van vijf stadia.⁷ In het eerste stadium *oriënteren* de groepsleden zich op elkaar en leren ze elkaar beter kennen. Ze communiceren, wisselen informatie uit en verkennen het nut van de groep voor hun behoeftebevrediging. Door herhaalde interactie neemt hun onderlinge afhankelijkheid en verwevenheid toe. De groepsleden gaan zich steeds meer met elkaar identificeren op basis van een aantal gemeenschappelijkheden en ze ontwikkelen gevoelens van verbondenheid.

Het tweede ontwikkelingsstadium van een groep wordt gekenmerkt door *conflicten* die ontstaan wanneer het gedrag van het ene groepslid botst met de opvattingen van een ander. In dit stadium geeft de onenigheid over functioneel en toelaatbaar gedrag richting aan de ontwikkelingsprocessen. De onderlinge strijd

komt tot uiting in openlijke (on)tevredenheid over elkaars gedrag, emotionele reacties op elkaars handelen en het opbouwen van weerstand tegenover andere groepsleden. Door een teveel aan conflicten kan een groep vroegtijdig uiteenval- len. Maar als de groepsleden erin slagen het aantal conflicten te beperken, is de ontwikkeling van de groep veilig gesteld.

In het derde stadium groeit de onderlinge afhankelijkheid tussen de groeps- leden, en worden de *structuur* en *cultuur* van de groep duidelijker gearticuleerd. In dit stadium nemen een aantal structurele kenmerken van de groep een vastere vorm aan, zoals de omvang en de samenstelling (heterogeen of homogeen). Ver- der ontstaan een rolverdeling en hiërarchie. De groep gaat zich ook kenmerken door een zekere mate van duurzaamheid en in sommige gevallen door aanspraken op een eigen territorium. De groepsleden (re)produceren culturele kenmerken door collectieve betekenissen en waarderingen toe te kennen aan hun gedeelde ervaringen, belevenissen, gewoonten en gebruiken. Dit proces van betekenis- geving en waardering resulteert in de reproductie van een aantal centrale groeps- waarden en -normen.

Als de groep het vierde stadium bereikt, komt de nadruk te liggen op *prestatie* en *productie*.⁸ De groepsleden proberen de doelen te bereiken die in de groep collectief worden gesteld. Daarbij wordt duidelijk wie in een gegeven situatie het beste een bepaalde taak kan vervullen (rolverdeling) en wie op sommige momen- ten de beslissingen neemt (hiërarchie). De groepsleden leren op basis van hun gedeelde ervaringen hoe zij bepaalde problemen collectief moeten oplossen.

Het vijfde en laatste stadium bestaat uit het *desintegreren*, *oplossen* of *transfor- meren* van de groep. Als op een gegeven moment de gemeenschappelijke doelen zijn bereikt, verliezen ze hun betekenis. In dit stadium neemt de geldigheid van de rolverdeling en hiërarchie af en de groepsleden worden steeds minder afhan- kelijk van elkaar. De groep valt uiteen doordat de groepsleden zich terugtrekken. Dit proces gaat soms gepaard met stress en gevoelens van spijt. De groepsleden beginnen zich te oriënteren op andere groepen.

Een uitgangspunt van dit onderzoek is dat groepsvorming onder 'Marokkaanse' jongens plaatsvindt binnen een netwerk van potentiële betrokkenen. Door middel van selectie of rekrutering sluiten zij zich in wisselende groepsverbanden (tijdelijk) aaneen om hun diverse interactieve behoeften collectief te bevredigen. De opeen- volgende ontwikkelingsstadia die hierboven zijn beschreven, maken in theorie duidelijk hoe hun groepsverbanden zich binnen een netwerk ontwikkelen, welke groepsdynamische processen daarbij een rol spelen en hoe deze processen resul- teren in de (re)productie van structurele en culturele kenmerken.

Hierdoor is het mogelijk om groepsvorming van begin tot eind dynamisch te beschrijven. In de ontwikkeling van een groep worden structurele kenmerken meer solide, maar blijven ze veranderlijk. Terwijl de groep als geheel blijft bestaan, kunnen veranderingen in de groepsstructuur optreden (zoals een toe- of afname van het aantal deelnemers en wisselingen in de samenstelling). Omvang en samen- stelling veranderen als groepsleden onregelmatig deelnemen aan de groep of de

groep verlaten, wanneer nieuwe rollen ontstaan of wanneer groepsleden nieuwe posities innemen in de hiërarchie (stijgen of dalen in status).

De structuur van een groep verandert ook wanneer nieuwkomers zich aandienen vanuit het netwerk dat fungeert als een reservoir van potentiële deelnemers. De mogelijke aanwas van nieuwe groepsleden wordt beperkt door de mate van geslotenheid die zich in een groep ontwikkelt. Groepslidmaatschap kan gebonden zijn aan leeftijd, geslacht, etniciteit of aan andere impliciete of expliciete voorwaarden. Sommige groepen hanteren strikte voorwaarden en kennen een strenge selectie ten aanzien van nieuwkomers, met als gevolg dat bepaalde jongens worden uitgesloten van deelname.

Net als de groepsstructuur is ook de groepscultuur dynamisch te beschrijven. De gedeelde ervarings- en belevingswereld van een groep ontstaat in processen waarin de groepsleden samen leren hun ervaringen betekenis te geven en te beoordelen. In hun interacties stemmen zij hun ervaringen, ideeën en betekenissen op elkaar af. Ze zijn gemotiveerd om tot een gedeelde ervarings- en belevingswereld te komen, omdat ze hun interactieve behoeften pas collectief kunnen bevredigen als ze elkaar beter begrijpen. Om aan hun ervaringen betekenis en waardering toe te kennen, kunnen zij zich richten op meerdere culturele oriëntatiesferen (met soms sterk uiteenlopende zienswijzen). Naarmate een jongen zich met één bepaalde groep identificeert, is de groepscultuur van die groep bepalend voor de manier waarop hij ervaringen beleeft en beoordeelt.

In het ontwikkelingsproces van een groep (dat mede wordt beïnvloed door de omgeving van de groep) bevestigen de groepsleden hoe ze hun interactieve behoeften gezamenlijk bevredigen, wat hun gedeelde waarden en normen zijn, en wat de collectieve identiteit van de groep inhoudt. Voortbouwend op de oorspronkelijke culturele kenmerken van een groep, worden deze waarden en normen steeds opnieuw *gereproduceerd*. In de voortdurende reproductie van groepscultuur kunnen telkens weer wijzigingen worden aangebracht in het collectieve weet- en waarderingsbezit van de groep. Nieuwe kenmerken doen hun intrede en kenmerken die niet langer voldoen verdwijnen naar de achtergrond.⁹

In de theoretische beschrijving van de ontwikkelingsstadia wordt een aantal structurele en culturele groepskenmerken onderscheiden die eigenlijk niet los van elkaar kunnen worden gezien. De groepscultuur omvat ook betekenissen die groepsleden toekennen aan structurele kenmerken van hun groep, zoals de criteria die bepalen wie erbij hoort en de gronden op basis waarvan groepsleden statusposities kunnen innemen. Omgekeerd is de groepsstructuur van invloed op de wijze waarop de groepscultuur zich ontwikkelt, doordat groepsleden met meer status ook meer invloed hebben op de reproductie van collectieve waarden en normen. In werkelijkheid vormt de ontwikkeling van groepsstructuur en groepscultuur dus één dynamisch proces.

Met het uitgangspunt dat groepsvorming het resultaat is van een voortdurend ontwikkelingsproces (Tuckman en Jensen 1977), kunnen we veel beter verklaren hoe verschillende soorten groepen van 'Marokkaanse' jongens ontstaan, verande-

ren, weer uiteenvallen en opgaan in een overkoepelend sociaal netwerk in de buurt. Ook is beter te begrijpen hoe en waarom structurele en culturele groepskenmerken vorm krijgen en door de jongens in hun groepen worden ge(re)produceerd. De theorie is de eerste aanvulling op de theorie van Turner (2002) die noodzakelijk is voor dit onderzoek.

Indelingsprocessen

Een tweede tekortkoming van Jonathan Turners (2002)¹⁰ theorie is dat hij onderbelicht laat hoe iemand zichzelf bij een groep indeelt of door anderen als een groepslid wordt bestempeld. Omdat vaak onduidelijk is bij welke groep 'Marokkaanse' jongens horen en soms ook moeilijk is uit te maken tot welke groep zij zich willen rekenen, moeten deze identificatie- en categorisatieprocessen in dit onderzoek extra aandacht krijgen.

De *zelfcategorisatietheorie* van John C. Turner (1985, 1987, 1999) verklaart hoe en waarom iemand zichzelf bij een bepaalde groep (categorie) indeelt of daar door anderen toe wordt gerekend.¹¹ Die indeling (categorisatie) kan bewust of onbewust plaatsvinden, en voor kortere of langere tijd van kracht zijn. Net als in de microsociologische theorie van Jonathan Turner (2002), ligt in de sociaal-psychologische theorie van John Turner (1987) de motivatie om zichzelf bij een groep in te delen in de individuele wens om interactieve behoeftes te bevredigen en onzekerheden te reduceren.

Soms hoeft een individu niets te doen om zichzelf bij een groep in te delen. Zo is het bijvoorbeeld vanzelfsprekend om lid te zijn van een familie. Om bij andere groepen te horen moet iemand echter bewust kiezen om zichzelf bij een groep in te delen. Het kan ook zijn dat andere mensen hem tot de groep rekenen zonder dat hij een keuze heeft. Een voorbeeld van zo'n *toegeschreven* groepslidmaatschap is iemand die vanwege zijn etnische afkomst wordt bestempeld als 'allochtoon', ongeacht of deze persoon zichzelf tot deze 'groep' wil rekenen of niet.

De *zelfcategorisatietheorie* (Turner 1987) verklaart wat er gebeurt als iemand wel of niet vrij is om zichzelf tot bepaalde groepen te rekenen. De mate waarin een groepslid zich zal identificeren met een groep en de intensiteit van de processen van gedragsafstemming daarbinnen, worden beïnvloed door het belang dat hij hecht aan zijn groepslidmaatschap, de mate van keuzevrijheid om zich met een groep te identificeren en de alternatieven die hem voor ogen staan.

De processen waardoor iemand zichzelf met een groep gaat identificeren, spelen zich enerzijds af op het persoonlijke niveau (Hoor ik bij deze groep? Wat voor een persoon ben ik in deze groep?). Anderzijds spelen deze processen zich af op het sociale niveau (Wat zijn wij voor een groep? Waarin onderscheiden wij ons van andere groepen?). Als iemand zich met een groep identificeert – uit vrije wil en/of gedwongen door anderen – dan wordt zijn zelfbeeld afhankelijk van de groep. Sociaal-psychologen zien dit als een proces van 'saillant' worden (op de voorgrond treden) van een *sociale identiteit*. De sociale identiteit is dat deel van

iemand's persoonlijke identiteit dat bestaat uit de collectieve identiteit van de groep en het persoonlijke belang dat iemand hecht aan zijn groepslidmaatschap. Naarmate de persoon zich sterker identificeert met één bepaalde groep, raken collectieve identiteiten van andere groepen meer op de achtergrond.

Het groepsdynamische proces waarin een sociale identiteit op de voorgrond treedt, kent *cognitieve*, *affektieve* en *evaluatieve* aspecten. Identificatie met een groep leidt tot het individuele besef van groepslidmaatschap en bewustwording van een sociale identiteit. Omdat het beeld van de groep een onderdeel gaat uitmaken van iemand's zelfbeeld, krijgt deelname tevens een emotionele betekenis. Daarbij is van belang wat de waarde van de groep is ten opzichte van andere groepen. Een hoge of lage waarde heeft voor groepsleden positieve of negatieve gevoelens tot gevolg (zoals trots of schaamte). Een groepslid taxeert of deelname aan andere groepen hem meer te bieden heeft. Als hij toegang heeft tot betere alternatieve groepen kan hij zich daarmee gaan identificeren en zal hij ophouden zichzelf als een lid van de oorspronkelijke groep te zien.

Iemand zal zich slechts met een groep identificeren als deze bij hem past en toegankelijk voor hem is. Een groep past bij iemand als de verschillen (bijvoorbeeld in morele opvattingen en gedragsverwachtingen) tussen hem en de groepsleden niet te groot zijn. Een groep is toegankelijk voor wie over de vereiste lichamelijke en geestelijke vermogens beschikt, en bereid en in staat is zijn gedrag af te stemmen op de groepsnormen.

Wanneer iemand zich met een passende en toegankelijke groep begint te identificeren, treedt de sociale identiteit van die groep meer naar de voorgrond in zijn persoonlijke identiteit. Hij gaat zijn handelingen ook meer afstemmen op de gedragsverwachtingen van de andere groepsleden. Binnen de groep voltrekt zich een proces van *homogenisering* (Hinkle & Schopler 1986; Brewer 1999; Pickett & Brewer 2001). De groepsleden gaan steeds meer op elkaar lijken en identificeren zich steeds sterker met enkele gemeenschappelijkheden die ze positief waarderen.¹² Daarbij verandert het beeld dat groepsleden hebben van elkaar en van elkaars gedrag. Het beeld van buitenstaanders en van andere groepen in de omgeving verandert ook. Het wordt nóg homogener dan dat van de eigen groep en de neiging ontstaat om buitenstaanders te benadelen en de eigen groepsleden voor te trekken.

De groepsdynamische processen waarin deze wij-zij verhoudingen ontstaan, kunnen worden versneld en versterkt.¹³ Wij-zij verhoudingen worden versneld en versterkt door de *fysieke aanwezigheid* van andere groepsleden in de directe omgeving en van buitenstaanders uit een andere (en potentieel vijandige) groep. Iemand zal zich verder sneller en sterker met een groep identificeren als zijn lidmaatschap afhangt van *uiterlijke herkenbaarheid* (zoals huidskleur, symbolen of uniforme kleding) en als de groep wordt bestempeld als een *minderheid*. Ook identificeert een individu zich sneller en sterker met een groep wanneer sprake is van een *concreet conflict* met een groep buitenstaanders (Turner 1987).¹⁴

Hoezeer een groepslid de neiging heeft om de wij-groep te bevoordelen en zij-groep te benadelen, is afhankelijk van hoe sterk hij zich identificeert met zijn eigen groep. Zijn identificatie met de groep hangt samen met zijn keuzevrijheid. Als hij in zijn sociale omgeving niet of nauwelijks kan kiezen uit alternatieve groepen die hem evenveel of nog meer opleveren, zal hij relatief veel belang hechten aan het lidmaatschap van de groep en zich sterk identificeren met de groep. Naarmate iemand zich sterker met de groep identificeert, is zijn zelfbeeld ook in sterkere mate emotioneel afhankelijk van de waardering die hij van de groepsleden krijgt. Hij zal een sterkere groepsdruk ervaren en zich meer gedwongen voelen om zich te conformeren aan de gedeelde waarden en normen. Hij zal in toenemende mate gemotiveerd zijn om zijn gedrag af te stemmen op de gedragsverwachtingen van de andere groepsleden.

Jonathan Turner (2002) heeft met zijn theorie duidelijk gemaakt dat groepsvorming en gedragsafstemming voortkomen uit individuele menselijke behoeften. De zelfcategorisatietheorie van John Turner (1987) kan als aanvulling daarop verklaren hoe en waarom iemand met bepaalde mensen wel en met anderen niet een groep vormt. Samen kunnen deze theorieën duidelijk maken waarom 'Marokkaanse' jongens juist elkaar opzoeken om groepen te vormen. Niet alleen is de samenstelling van deze groepen beter te begrijpen, maar ook processen van gedragsafstemming waardoor opvallend delinquent gedrag ontstaat. De zelfcategorisatietheorie vormt de tweede noodzakelijke aanvulling op de theorie van Turner die van belang is voor dit onderzoek.

Processen tussen groepen

Het derde probleem dat de algemene theorie van Jonathan Turner (2002) over groepsvorming oplevert voor dit onderzoek, is dat niet wordt ingegaan op de (conflictueuze) processen en verhoudingen *tussen* groepen en de gevolgen daarvan voor de ontwikkeling van een groep. De theorie kan niet verklaren hoe en waarom in een groep waarden ontstaan die afwijken van andere groepen, en hoe en waarom groepsleden in de ogen van buitenstaanders normafwijkend (delinquent) gedrag vertonen. Ook kan niet worden verklaard hoe en waarom processen van gedragsafstemming in de groep worden beïnvloed door (negatieve) reacties van buiten de groep. Voor mijn onderzoek naar delinquent groepsgedrag van 'Marokkaanse' jongens is het van belang om een theorie te vinden die wel een verklaring geeft voor de effecten van reacties uit de sociale omgeving op de ontwikkeling van groepen en op de processen van gedragsafstemming binnen een groep.

De *sociale identiteitstheorie* van Henry Tajfel & John Turner (1979, 1986) kan zowel het ontstaan van deviante groepswaarden met betrekking tot delinquent gedrag verklaren, als de invloed van reacties van buitenaf op gedragsafstemming binnen de groep. De theorie verklaart deze processen uit het belang van de sociale identiteit van de groep voor de groepsleden. De sociale identiteit van een groepslid is het deel van het antwoord op de vraag: 'Wie ben ik?', dat bestaat uit het ant-

woord op de vraag: 'Wie zijn wij?', en wordt ontleend aan de gedeelde ervaringen, betekenissen, waarden en normen van een groep. Daarnaast geeft de sociale identiteit ook uitdrukking aan de waarde van een groep, zoals die wordt bepaald door onderlinge vergelijking en beoordeling van (rivaliserende) groepen (Tajfel 1978, 1981). De waarde van een groep wordt bepaald aan de hand van de positieve of negatieve reacties van (rivaliserende) groepen op het handelen van elkaars groepsleden. Reacties van buitenaf geven aan hoeveel waardering een groep krijgt en hoe succesvol de groep is in vergelijking met andere groepen. Een groep die beter presteert dan andere groepen, meer aanzien geniet, over meer middelen beschikt of op een andere manier als succesvoller wordt beschouwd, biedt de groepsleden niet alleen meer collectieve behoeftebevrediging, maar ook een waardevolle sociale identiteit.

Iemand wil deel uitmaken van een succesvolle groep, omdat hij voor een deel emotioneel afhankelijk is van zijn groep en van de waarde die door anderen wordt toegekend aan het lidmaatschap van de groep. De emotionele afhankelijkheid van de waarde van de groep, verklaart waarom groepsleden altijd zullen streven naar een *positieve* sociale identiteit (Tajfel & Turner 1979, 1986; Jackson et al. 1996; Brown 2000). Zij voelen een drang om te willen horen bij een groep die als succesvol wordt beschouwd en om zich als groep positief te onderscheiden van andere groepen. Dit leidt tot een voortdurende rivaliteit tussen groepen.¹⁵

Leden van een groep met een lage status worden achtergesteld bij andere groepen en krijgen het gevoel dat hun groep minder waard is. Naarmate ze dit verwachten of (on)rechtvaardig vinden, zal het negatieve beeld van hun groep doorwerken in hun (negatieve) zelfbeeld. Het zal gevoelens van verdriet, angst en woede oproepen. Leden van groepen met een lage status hebben een *negatieve* sociale identiteit met negatieve gevolgen voor de persoonlijke identiteit.¹⁶

Het deel van hun zelfbeeld dat groepsleden aan hun groepslidmaatschap ontleenen, komt onder druk te staan door afkeurende reacties die iets zeggen over de waarde van hun groep. De mate waarin zij zich van buitenaf onder druk gezet voelen, is afhankelijk van hoe sterk zij zich met de groep identificeren en van het persoonlijke belang dat ze hechten aan hun deelname aan de groep. Voelt iemand weinig betrokkenheid en hecht hij weinig belang aan zijn deelname aan de groep, dan is sprake van *zwakke* identificatie en zal de druk van buitenaf beperkt blijven (net als de groepsdruk van binnen). In het omgekeerde geval is sprake van *sterke* identificatie en zal de druk van buitenaf ook groter zijn.

Hoe groepsleden omgaan met een negatieve sociale identiteit, is niet alleen afhankelijk van hoe zwak of sterk zij zich identificeren met de groep. In het geval van zwakke identificatie en een negatieve sociale identiteit, hangt de reactie tevens af van de individuele sociale mobiliteit. Als de grenzen van de groep *doordringbaar* (permeabel) zijn, kan iemand zelf bepalen of hij er (nog) bij wil horen. Hij kan uit eigen beweging de groep verlaten door simpelweg zichzelf niet meer tot de groep te rekenen (en aansluiting zoeken bij een andere groep met een hogere sociale sta-

tus). Omdat de negatieve sociale identiteit van de groep dan geen betrekking meer heeft op zijn persoonlijke identiteit, valt de druk van buitenaf op zijn zelfbeeld weg.

Groepsgrenzen kunnen daarentegen ook *ondoordringbaar* (impermeabel) zijn. De sociale identiteit van de groep is dan een onlosmakelijk deel van het zelfbeeld van de groepsleden. Zij worden bestempeld als groepsleden ongeacht wat zij daar zelf van vinden. In geval van een negatieve sociale identiteit en ondoordringbare groepsgrenzen, kan een groepslid zich niet uit eigen beweging aan het toegeschreven groepslidmaatschap onttrekken. Omdat anderen hem als een groepslid zullen blijven behandelen, is de groep verlaten geen mogelijkheid. Hij moet op zoek naar andere oplossingen op de druk van buitenaf op zijn zelfbeeld te verminderen. Hij heeft daarvoor verschillende mogelijkheden.

Een eerste mogelijkheid is dat hij zich bij de situatie neerlegt en lijdzaam zijn negatieve emoties ondergaat. Een andere mogelijkheid is dat hij tracht afstand te nemen van de groep door zijn identificatie af te zwakken. Hij zal dan proberen over de groep te denken in termen van 'zij' in plaats van 'wij'.¹⁷ Als leden van een groep met ondoordringbare grenzen en een negatieve sociale identiteit, zich niet bij de situatie neerleggen en niet in staat zijn om afstand te nemen van de groep, dan kunnen ze verder nog proberen om gezamenlijk een veranderingsproces in gang te zetten.¹⁸ In dat proces proberen zij zich met alle macht positief te onderscheiden van andere groepen om zo alsnog te kunnen beschikken over een positieve sociale identiteit of tenminste de druk op hun zelfbeeld te verminderen.

Op welke manier de groepsleden collectief hun doel proberen te bereiken, hangt ervan af of zij het terecht vinden dat de groep een lage sociale status heeft en of zij verandering mogelijk achten. Als de lage sociale status van de groep aanvechtbaar is, zullen de groepsleden alles in het werk stellen om de groep sociaal te laten stijgen. Wordt de status van de groep daarentegen als stabiel of legitiem ervaren, dan kunnen de groepsleden slechts een positieve sociale identiteit opbouwen door zich te vergelijken met groepen die nóg lager in aanzien staan. Een laatste mogelijkheid is dat ze onderling eigen (deviante) groepswaarden gaan hanteren zodat de vergelijking met andere groepen positiever uitvalt, dan op basis van conventionele waarden. Alle collectieve pogingen om druk van buitenaf op het zelfbeeld te verminderen, beïnvloeden de gedragsafstemming op de waarden en normen van de groep.

Dankzij de sociale identiteitstheorie, is het mogelijk te begrijpen welke gevolgen negatieve reacties op het gedrag van een beperkt aantal (delinquenten) 'Marokkaanse' jongens hebben voor de sociale identiteit en het zelfbeeld van alle 'Marokkaanse' jongens. Tevens wordt duidelijk welke gevolgen dit heeft voor de ontwikkeling van delinquent groepsgedrag, waardoor het groepsgedrag als opvallend wordt ervaren. De sociale identiteitstheorie is de derde en laatste noodzakelijke aanvulling op de theorie van Jonathan Turner (2002) die van belang is voor dit onderzoek.

Ik ga nu de drie aanvullingen uit de sociale psychologie verwerken in Turners microsociologische theorie om te komen tot één theoretisch model. Vervolgens zal

ik de meerwaarde van het model demonstreren aan de hand van drie complexe groepsdynamische processen die eerst niet en nu wel kunnen worden verklaard.

Een theoretisch model over delinquent groepsgedrag

De theorie van Turner en de drie noodzakelijke aanvullingen uit de sociale psychologie kunnen worden geïntegreerd in een theoretisch model. Door ze in één theoretisch model samen te brengen, kunnen we veel beter de complexe sociale processen begrijpen die opvallend delinquent groepsgedrag van Marokkaanse jongens verklaren. Ten eerste kunnen we aan de hand van het model beter begrijpen en verklaren hoe en waarom 'Marokkaanse' jongens groepen vormen, op welke manier hun groepen zich ontwikkelen en wat er gebeurt als zij hun gedrag op elkaar afstemmen. Ten tweede is beter te begrijpen en te verklaren hoe en waarom zij zichzelf indelen bij bepaalde groepen, en wat daarvan de gevolgen zijn voor hun gedrag. Ten slotte kunnen we beter begrijpen en verklaren hoe en waarom het zelfbeeld van groepsleden onder druk komt te staan door de wijze waarop de sociale omgeving op de groep reageert, en welke gevolgen dit heeft voor de ontwikkeling van deviante groepswaarden en -normen en processen van gedragsafstemming. Door deze inzichten in groepsdynamische processen te integreren, kan het model een algemene verklaring bieden voor het feit dat 'Marokkaanse' jongens delinquent groepsgedrag vertonen dat door publiek en politie als opvallend uitdagend en agressief wordt ervaren.

Het model gaat uit van algemene groepsdynamische processen en laat op de eerste plaats zien waarom 'Marokkaanse' jongens op straat groepen vormen en hoe zij hun gedrag op elkaar afstemmen. De 'Marokkaanse' jongens die een groot deel van hun vrije tijd op straat doorbrengen, vormen een sociaal *netwerk*. De meeste van hen hebben veel met elkaar gemeen wat betreft hun etnische en religieuze achtergrond, hun situatie thuis en de condities waaronder zij opgroeien in hun stedelijke achterstandswijk. Omdat zij bepaalde *interactieve behoeften* hebben die ze binnen de mogelijkheden en beperkingen van de buurt slechts op straat kunnen bevredigen in de omgang met andere jongens, zijn ze gemotiveerd om aansluiting te zoeken bij andere jongens of om in te gaan op een uitnodiging tot deelname aan een groep.

De *groepen* die ze vormen om collectief hun individuele behoeften te bevredigen, kunnen diffuus en dynamisch van aard zijn en voor kortere of langere tijd bestaan. Gedurende de (kortere of langere) periode dat jongens met elkaar omgaan, ontstaan een aantal *structurele* groepskenmerken, zoals omvang, samenstelling, rolverdeling en statusposities. Soms maakt een groep ook tijdelijk aanspraak op een eigen territorium (in de nabije omgeving). Tegelijkertijd reproduceren de jongens ook een aantal *culturele* groepskenmerken, zoals gedeelde betekenissen, waarden en normen die zij vertalen in onderlinge gedragsverwachtingen en beoor-

delingen. Naarmate jongens een hogere statuspositie innemen en meer aanzien genieten, kunnen zij ook meer invloed uitoefenen op deze processen.

Net als iedere andere jongen, ervaart een 'Marokkaanse' jongen een interne motivatie om zijn gedrag af te stemmen op de gedragsverwachtingen van de groep. Hij verwacht zo zijn behoeften beter te kunnen bevredigen en rekent op bevestigende (positieve) reacties van de andere jongens. Positieve reacties bevestigen hem in zijn eigenwaarde als 'een goede jongen' en 'één van ons'. Deze emotionele binding heeft echter als gevolg dat een jongen *groepsdruk* gaat voelen. Deze druk bestaat deels uit angst dat hij zijn interactieve behoeften niet kan bevredigen als hij in de groep onvoldoende wordt geaccepteerd. Voor een belangrijker deel bestaat de druk echter uit angst voor afkeurende reacties die hij kan ervaren als een aanval op zijn zelfbeeld.

Tot nu toe is duidelijk gemaakt hoe en waarom 'Marokkaanse' jongens deelnemen aan groepen en hun gedrag daarbinnen op elkaar afstemmen. Het model kan echter ook duidelijk maken hoe en waarom jongens verstrikt kunnen raken in onderlinge gedragsverwachtingen, en daardoor groepsgedrag kan ontstaan dat zij zelf achteraf niet goed kunnen begrijpen en verklaren. Het algemene proces van gedragsafstemming wordt gecompliceerd doordat de jongens hun handelingen afstemmen op wat zij *veronderstellen* dat de gedeelde gedragsverwachtingen zijn. De vraag is echter hoe zij tot hun veronderstellingen komen en of deze feitelijk ook juist zijn.

Soms worden de gedragsverwachtingen in een groep expliciet uitgesproken. Zolang de geldigheid van zo'n uitspraak niet wordt aangevochten, lijken alle betrokkenen met deze verwachting als hun groepsnorm in te stemmen. De norm geeft aan welk gedrag positieve of negatieve reacties zal opleveren. Als groepsnormen niet expliciet worden uitgesproken, dan moeten ze worden afgelezen uit de reacties op elkaars gedrag.

De meeste normen blijven impliciete gedragsverwachtingen die de jongens met elkaar denken te delen. Op basis van hun persoonlijke interpretaties leiden zij de onuitgesproken gedragsregels af uit allerlei (soms zeer subtiële) verbale en non-verbale reacties op elkaars gedrag. Om tot een juiste interpretatie te komen, kunnen ze gebruik maken van eerdere ervaringen in soortgelijke groepen en van herinneringen aan reacties in vergelijkbare situaties. Omdat hun interpretatie van gedragsregels altijd subjectief blijft, kan hun gedrag afwijken van wat in een gegeven situatie werkelijk van elkaar wordt verwacht. Vooral in vluchtige verbanden waarin de betrokkenen in korte tijd een aantal structurele en culturele groepskenmerken ontwikkelen, is het risico van misinterpretaties groot.

Wanneer jongens verkeerde veronderstellingen hebben ten aanzien van de gedragsverwachtingen binnen een groep, kan een proces van gedragsafstemming op gang komen met deels *onbedoelde* en deels *onvoorziene* gevolgen. Zo kan iemand delinquent gedrag gaan vertonen op grond van een verkeerde interpretatie van wat de anderen van hem verwachten. Hij zal dat doen in de hoop erkenning te krijgen of uit angst voor gezichtsverlies. Zijn delinquente gedrag kan voor andere

jongens echter reden zijn te veronderstellen dat dit soort gedrag erkenning oplevert of dat daarmee ridiculisering en uitsluiting kan worden voorkomen. Op deze wijze leidt een verkeerde interpretatie van de ene jongen tot de misinterpretatie van een ander, en uiteindelijk tot onjuiste veronderstellingen ten aanzien van de gedeelde gedragsverwachtingen binnen de groep. Hierdoor kan onderlinge gedragsafstemming uitmonden in delinquent groepsgedrag, dat oorspronkelijk niemands bedoeling was.

Omdat jongens niet voor elkaar willen onderdoen, kunnen ze onwillekeurig verstrikt raken in verkeerde veronderstellingen ten aanzien van gedeelde gedragsverwachtingen.¹⁹ Deze processen vinden plaats omdat de behoefte aan zelfbevestiging en de angst voor ridiculisering of uitsluiting een opvallend sterke motivatie tot gedragsafstemming opwekken in vergelijking met andere interactieve behoeftes.

Het begrijpen van het proces waarin gedragsafstemming onbedoelde en onvoorziene collectieve gevolgen heeft, is van belang om te kunnen verklaren hoe en waarom 'Marokkaanse' jongens opvallend (heftig) delinquent groepsgedrag vertonen in ogenschijnlijk spontane en kortstondige groepsverbanden, terwijl zij achteraf niet kunnen uitleggen hoe het zo uit de hand is gelopen omdat het naar eigen zeggen niet hun bedoeling was.

Naast groepsvorming en gedragsafstemming (met onbedoelde en onvoorziene gevolgen), kunnen we met behulp van het model ook begrijpen en verklaren waarom 'Marokkaanse' jongens zich zo sterk met elkaar identificeren en hoe versterkte wij-zij verhoudingen tot stand komen. Tevens is te begrijpen en te verklaren waarom zij het vaak voor elkaar opnemen (ook als een jongen overduidelijk schuldig is aan iets waarover zij het onderling ook eens zijn dat het niet mag), en hoe ze zo snel en hevig kunnen botsen met hun sociale omgeving.

Mensen identificeren zich bij voorkeur met groepen die bij hen passen (waarmee zij veel gemeen hebben), die toegankelijk zijn (waarin zij worden geaccepteerd) en die goed aansluiten bij hun interactieve behoeften. Deze groepsidentificatie is zelfgekozen voor zover mensen gemotiveerd zijn om met elkaar op straat groepen te vormen, en opgelegd voor zover groepskenmerken waarmee zij zich identificeren aan hen worden toegeschreven zonder dat zij daar een keuze in hebben. 'Marokkaanse' jongens *identificeren* zich op straat bij voorkeur met de andere 'Marokkaanse' jongens van de buurt, omdat andere groepen buiten het buurtnetwerk doorgaans niet passend, toegankelijk of waardevol voor hun behoeftebevrediging zijn.

Zodra een 'Marokkaanse' jongen zich met één van de groepen in de buurt identificeert, wordt de *sociale identiteit* van de groep belangrijker voor zijn persoonlijke identiteit. Naarmate hij zich sterker met de andere jongens identificeert en zijn zelfbeeld sterker emotioneel van hen afhankelijk wordt, zal hij zijn gedrag steeds meer richten op (veronderstelde) gedeelde waarden en normen van de groep. Binnen de groep gaan de jongens steeds minder onderlinge verschillen zien en steeds positiever oordelen over de eigen groep. Buitenstaanders worden steeds sterker over één kam geschoren en als een homogene zij-groep beschouwd

waarover negatief wordt geoordeeld. De jongens krijgen de neiging om het voor elkaar op te nemen en buitenstaanders ten bate van de eigen groep te benadelen (of tot slachtoffer te maken).

Omdat 'Marokkaanse' jongens zich sterk met elkaar identificeren (deels uit vrije keuze en deels opgelegd) en over weinig alternatieve groepen beschikken, zullen de indelings- en homogeniseringsprocessen ertoe leiden dat uitgesproken wij-zij verhoudingen ontstaan tussen hun groepen en buitenstaanders. De opvallend sterke loyaliteit tussen 'Marokkaanse' jongens in gevallen van een botsing met buitenstaanders en hun zeer confronterende of agressieve houding, wordt verklaard doordat deze processen zich bij hen versterkt en versneld voltrekken. De versterkingen en versnellingen komen voort uit de wijze waarop de jongens in de ogen van buitenstaanders beslag leggen op de publieke ruimte, hun uiterlijke herkenbaarheid, een stigma van een minderheid, en het collectieve bewustzijn van een groeiende kloof tussen henzelf als 'Marokkaanse' jongeren en buitenstaanders als vertegenwoordigers van de conventionele dominante samenleving.

Het begrijpen van de processen waarin de wij-zij verhoudingen worden versterkt en versneld, is van belang om te kunnen verklaren hoe en waarom 'Marokkaanse' jongens zo snel en hevig kunnen botsen met hun sociale omgeving. Bovendien kan hiermee worden verklaard dat de jongens het in een conflict niet alleen voor elkaar opnemen, maar ook voor jongens waarvan ze weten dat ze een buitenstaander iets (heel) ergs hebben aangedaan.

Wat we verder met behulp van het model kunnen begrijpen en verklaren, is hoe en waarom de collectieve reactie van de 'Marokkaanse' jongens op de negatieve reacties uit hun omgeving, kan uitmonden in secundaire deviantie. Omdat zulke negatieve reacties bij hen hevige emoties oproepen, ontstaat een extra motivatie tot (ernstig) delinquent gedrag. Ook hun gedeelde waarden en normen veranderen en relativeren of rechtvaardigen hun gedrag. Door zich te beroepen op argumenten die delinquent gedrag waarderen als goed, noodzakelijk of gerechtvaardigd, hoeven ze zich minder aan te trekken van afkeurende reacties van hun omgeving, zijn ze in staat schuldgevoelens te onderdrukken en sneller of gemakkelijker delinquent gedrag te vertonen. Afkeurende reacties van buitenaf geven aan dat de jongens botsen met conventionele opvattingen. Zulke botsingen kunnen bij hen schuldgevoelens oproepen en morele hindernissen opwerpen. Om die collectief te overwinnen, ontwikkelen zij *rationalisering* en *normalisaties* van deviant gedrag waarmee conventionele waarden en normen kunnen worden ontkracht.

Naarmate 'Marokkaanse' jongens in Nederland een lage maatschappelijke status hebben en het gevoel krijgen dat hun etnische (en religieuze) gemeenschap minderwaardig is,²⁰ ontwikkelen zij een *negatieve sociale identiteit* waar ze zich niet aan kunnen onttrekken. Reacties van hun omgeving die hun lage status bevestigen, zorgen voor een externe druk op hun zelfbeeld. Dit heeft nadelige gevolgen voor hun persoonlijke identiteit.

In zo'n geval resten de jongens slechts twee mogelijkheden. Een eerste mogelijkheid is zichzelf te vergelijken met groepen die een nóg lagere status hebben.

Een andere mogelijkheid is dat ze in plaats van conventionele waarden hun eigen deviante groepswaarden ontwikkelen. In beide gevallen stijgt de waarde van hun groep en neemt de druk op het zelfbeeld (tijdelijk) af.

Willen de eigen groepswaarden bruikbaar zijn om de groep te verheffen, dan moeten ze afwijken van de dominante conventionele waarden. Delinquent gedrag (waarmee binnen de condities van de buurt de behoefte aan erkenning, vertier of veiligheid kan worden bevredigd) krijgt extra waarde en betekenis omdat de groep zich hierdoor onderscheidt van buitenstaanders. Naarmate dit onderscheid positiever uitvalt en de jongens hun eigen deviante waarden meer geldingskracht toekennen, wordt een sterkere impuls gegeven tot processen van gedragsafstemming die leiden tot delinquent gedrag.

Het begrijpen van de processen van secundaire deviantie, is van belang om te verklaren waarom 'Marokkaanse' jongens extra sterk gemotiveerd kunnen raken om met overlastgevend of crimineel gedrag op hun omgeving te reageren. Een verklaring voor het feit dat deze processen resulteren in opvallend delinquent gedrag, is dan dat de deviante groepswaarden die zij ontwikkelen om te kunnen beschikken over een positieve sociale identiteit, groepswaarden zijn die verschillende vormen van (ernstig) delinquent gedrag als goed, noodzakelijk of gerechtvaardigd waarden (secundaire deviantie).

Algemene groepsdynamische verklaringen

Het theoretische model voor dit onderzoek is opgebouwd uit de microsociologische theorie van Jonathan Turner (2002) en drie aanvullende theorieën uit de sociale psychologie over ontwikkelingsprocessen, indelingprocessen en vergelijkingsprocessen. Het geïntegreerde model laat in theorie zien hoe en waarom 'Marokkaanse' jongens op straat groepen vormen en delinquent gedrag gaan vertonen dat als opvallend uitdagend en agressief wordt ervaren. Hierdoor worden drie dingen begrijpelijk en verklaarbaar.

Ten eerste kunnen we aan de hand van het model beter begrijpen en verklaren hoe en waarom het heftige delinquente groepsgedrag van de jongens het resultaat kan zijn van processen van gedragsafstemming met onbedoelde en onvoorziene gevolgen (vooral in de vluchtige en spontane groepen). Ten tweede is beter te begrijpen en verklaren hoe en waarom de sterke wij-zij verhoudingen zich ontwikkelen, waardoor de jongens stevast partij kiezen, hun eigen jongens voortrekken en buitenstaanders benadelen (of tot slachtoffer maken). En ten derde maakt het model begrijpelijk en verklaarbaar hoe en waarom negatieve reacties vanuit de sociale omgeving processen op gang kunnen brengen waardoor de jongens de geldigheid van de gedragsnormen van de dominante samenleving betwisten, eigen deviante groepswaarden op de voorgrond plaatsen, gevoelens van schuld en schaamte overwinnen, en een bijzonder sterke (secundaire) motivatie ontwikkelen om delinquent groepsgedrag te vertonen.

Nu het geïntegreerde model is ontwikkeld, zullen de resultaten van het onderzoek worden gepresenteerd aan de hand waarvan het model zal worden gevalideerd. Maar eerst laat ik de lezer kennismaken met de jongens van dit onderzoek en met de buurt waarin zij opgroeien. Vervolgens bespreek ik de hindernissen die ik als onderzoeker heb moeten overwinnen om toegang te krijgen tot hun leefwereld.

Noten

- 1 In zijn theorie verklaart Turner dit vanuit een *evolutionair* perspectief. Vanuit de evolutie vormen mensen groepen om hun levenskansen te vergroten (zie ook: Turner 1986, 1988a/b, 1989).
- 2 Veel interactieve behoeften komen overeen met de fundamentele behoeften van de mens, zoals weergegeven in de beroemde 'Piramide van Maslow'. Maslow (1968) deelt de essentiële levensbehoeften in op een hiërarchische schaal. Onderaan begint hij met de (1) de *lichamelijke of fysiologische* behoeften (zoals onder meer de behoefte aan zuurstof, voedsel, vocht, ontlasting en seks). Op de volgende trede staat (2) de behoefte aan *veiligheid en zekerheid* in de vorm van een georganiseerde groep (zoals een gezin, een dorpsgemeenschap of andere groepsverbanden in een samenleving). Daarna volgt (3) de behoefte aan *sociaal contact* in de vorm van positieve sociale relaties voor vriendschap en liefde. Als vierde noemt hij (4) de behoefte aan *waardering en erkenning* vanwege het belang dat mensen hechten aan status in een sociaal verband. Boven aan de piramide staat ten slotte (5) de behoefte aan *zelfontplooiing of zelfactualisatie*. Daarmee bedoelt Maslow dat mensen de behoefte hebben hun persoonlijkheid en mentale groei mogelijkheden te ontwikkelen. Veel van de behoeften die Maslow noemt zijn makkelijker of uitsluitend te bevredigen in samenwerking met andere mensen.
- 3 Aangezien dit onderzoek alleen gaat over het gedrag van 'jongens', gebruik ik in mijn theoretische hoofdstuk voor het gemak van de lezer woorden als 'hij' en 'hem' wanneer ik verwijs naar een mens.
- 4 In plaats van 'gedragsafstemming' wordt in de microsociologie en de sociale psychologie ook wel *gedragsbeïnvloeding* gebruikt. Het begrip 'gedragsbeïnvloeding' wekt de suggestie dat iemand zijn gedrag laat sturen door anderen, zonder een eigen actieve inbreng. Turner (2002) stelt daarentegen dat het proces waarin mensen in 'face-to-face' interactie hun gedrag aan elkaar aanpassen, niet zo passief verloopt als met het begrip 'beïnvloeding' wordt verondersteld. In de meeste gevallen gaat het om een proces dat een aanzienlijke inspanning vereist van mensen. Het lijkt daarom beter om te spreken van een proces van afstemming, in plaats van beïnvloeding. Gedragsafstemming houdt in dat iemand zijn handelen bewust of onbewust op actieve wijze aanpast aan de gedragsverwachtingen van de anderen in een groep (in overeenstemming met eventuele hiërarchische verhoudingen die van kracht zijn).
- 5 Mensen hebben vaak moeite met de verwerking van negatieve emoties zoals *schaamte*. Als iemand in een groepsverband zijn schaamte openlijk en volledig zou tonen, dan erkent hij niet aan bepaalde verwachtingen te kunnen voldoen. Deze openlijke verwerking van schaamte kan ertoe leiden dat de persoon een sanctie moet ondergaan of dat bestaande verwachtingpatronen ten aanzien van iemands persoonlijke vaardigheden worden bijgesteld. Binnen het groepsverband wordt oorzaak van de schaamte op deze manier opgelost (Braithwaite 1989; Goudsblom 1997). Maar schaamte is een onprettige emotie. Buiten de mogelijke negatieve reacties van anderen op iemands falen in een groepsver-

- band, kan hij het gevoel krijgen dat het openlijk uiten van schaamte sociaal niet wordt geaccepteerd. Dit zal leiden tot nóg meer schaamte. Schaamte wordt daarom vaak ontkend en onderdrukt door de pijnlijke gevoelens te verdringen of schaamtegevoelens te maskeren met andere emoties (Frijda 2001). In plaats van zich te schamen, voelt iemand zich dan 'stom', 'onhandig' of 'onzeker'. De bron van de gevoelens, de schaamte over het niet kunnen voldoen aan bepaalde verwachtingen, wordt in dat geval niet onder ogen gezien.
- 6 Onderzoekers als Baumeister en Leary (1995), Twenge et al. (2001), Turner (2002) en Reid en Hogg (2005) stellen allemaal dat de behoefte aan zelfbevestiging en de angst voor ridiculisering of uitsluiting een opvallend sterke motivatie tot gedragsafstemming opwekt in vergelijking met andere behoeften.
 - 7 Het 'model of group development' van Tuckman en Jensen (1977) is relatief oud. Inmiddels zijn nieuwe en aangepaste modellen voor de ontwikkeling van groepen gepresenteerd, onder andere door Susan Wheelan (1994). Het model van Tuckman en Jensen vormt echter een solide basis om tegen groepsvorming aan te kijken en wordt nog steeds veel gebruikt als uitgangspunt voor het beschrijven van ontwikkelingsstadia. Voor dit onderzoek biedt hun model voldoende inzicht in de ontwikkeling van groepsverbanden.
 - 8 Het doet enigszins raar aan om een stadium van 'prestatie' en 'productie' te onderscheiden, aangezien het in dit onderzoek uiteindelijk gaat om jongens die (delinquente) groepsverbanden vormen en niet om de prestaties van een voetbalelftal of het functioneren van een bedrijfsafdeling. De begrippen 'prestatie' en 'productie' moeten dan ook breed worden opgevat. Een groepsverband bereikt het stadium van prestatie en productie op het moment dat de betrokkenen ervaren dat interactieve behoeften worden bevredigd. In de sociale realiteit schuiven groepsverbanden steeds heen en weer tussen het derde en vierde stadium, waardoor structuur en cultuur van het groepsverband zich voortdurend blijven ontwikkelen om beter aan te sluiten op de interactieve behoeftebevrediging van de betrokkenen.
 - 9 De ontwikkelingsprocessen waarin groepsleden de structuur en cultuur van hun groep (re)produceren, resulteren in meer stabiliteit, een effectievere communicatie binnen de groep en toenemende wij-zij gevoelens. Een groepslid kan deze ontwikkelingen als positief ervaren, maar het tegenovergestelde is ook denkbaar. De onderlinge machtsverhoudingen en de verwachtingen ten aanzien van elkaars gedrag, komen vaster te liggen dan voorheen. De mogelijkheden nemen toe om sociale controle uit te oefenen en sancties te verbinden aan het niet voldoen aan de gedragsverwachtingen. De groepsleden kunnen deze toegenomen controle en (informele) sanctionering als negatief ervaren. Als de opgelegde druk hen teveel wordt, zullen ze de groep verlaten.
 - 10 Helaas is het verwarrend dat twee verschillende theorieën die belangrijk zijn voor dit onderzoek, zijn opgesteld door wetenschappers die in naam sterk overeenkomen: de socioloog Jonathan Turner en de sociaal-psycholoog John Turner. Om de verwarring wat te verminderen zal ik af en toe hun voornamen gebruiken, hoewel dit normaal gesproken ongebruikelijk is in een wetenschappelijke tekst.
 - 11 Zie ook: Turner, Sanchdev & Hogg (1983) en Turner et al. (1994).
 - 12 Naast een proces van homogenisering kan nog een tegenovergesteld effect optreden wanneer de identiteit van een groep op de voorgrond treedt in het zelfbeeld van een groepslid. Hij kan zich bedreigd voelen in de wijze waarop hij zichzelf als uniek persoon onderscheidt van andere mensen. Zijn persoonlijke *distinctiviteit* komt in het geding. In de optimale distinctiviteitstheorie wordt gesteld dat mensen weliswaar op rationele en emotionele gronden bij groepen willen horen, maar dat zij ook een beetje uniek willen blijven om het gevoel te kunnen behouden zichzelf te zijn (Brewer 1991; Hornsey & Jetten 2004). Mensen die dit probleem ervaren, identificeren zich bij voorkeur met kleine en uitzonderlijke groepen (zoals minderheden, alternatieve subculturen en 'underground'-stromingen), of moeilijk toegankelijke en exclusieve groepen (zoals een 'incrowd' of een elite binnen een groter geheel).

- 13 Een bekend voorbeeld hiervan is het experiment van de Amerikaanse lerares Jane Elliot eind jaren zestig. Zij verdeelde tijdens een les over discriminatie haar klas in 'blauwogigen' en 'bruinogigen'. De laatste groep ontving bepaalde privileges en traktaties, terwijl de eerste groep geen privileges of traktaties ontving en te horen kreeg dat ze inferieur waren ten opzichte van de andere groep. Binnen een paar uur was de voorheen harmonieuze klas verdeeld in twee kampen, en bepaalden angst en agressie de interactie tussen kinderen uit beide kampen.
- 14 In theorie kunnen nog twee andere factoren van invloed zijn op de sterkte van processen van sociale identificatie. *Culturele diversiteit* tussen groepsverbanden maakt aannemelijk dat het verloop van de processen zou kunnen verschillen in hevigheid, wanneer zou blijken dat in sommige culturen meer waarde wordt gehecht aan de groepsidentiteit (in verhouding tot de persoonlijke identiteit), dan in andere culturen. De mogelijkheid van culturele verschillen is daarentegen niet in te passen in een algemeen 'waardenvrij' model over groepsdynamiek en gedragsafstemming, en bovendien blijven de vermeende verschillen volgens deze zienswijze onverklaard. Ook *individuele verschillen* tussen personen binnen groepsverbanden kunnen een verschil uitmaken, als sommige individuen op basis van hun persoonskenmerken meer waarde blijken te hechten aan hun groepsidentiteit dan anderen. We kunnen ervan uitgaan dat individuele verschillen een versterkende of verzwakkende rol spelen in groepsdynamische processen omdat verschil kan optreden in hoe sterk een persoon bepaalde interactieve behoeften ervaart. Waarom deze verschillen ontstaan en welke factoren daarop van invloed zijn, valt buiten de reikwijdte van deze sociaal-wetenschappelijke studie.
- 15 In het verlengde van de rivaliteit ligt discriminatie. Wanneer mensen worden ingedeeld in arbitraire groepen tijdens sociaal-psychologische experimenten, blijkt louter de willekeurige indeling van mensen voldoende voor de ontwikkeling van collectieve identiteiten, processen van sociale identificatie, het toekennen van waarde aan de eigen groep en de andere groep. Deze processen kunnen uitmonden in (sterke) groepsrivaliteit of discriminatie.
- 16 Dit wordt in de sociale psychologie aangeduid met het begrip 'inter-groep relatieve deprivatie' (Walker & Smith 2002). Naast deze vorm van relatieve deprivatie worden ook onderscheiden: 'intra-persoonlijke deprivatie' (als iemand zichzelf vergelijkt met het ideaalbeeld van zijn leven) en 'inter-persoonlijke relatieve deprivatie' (als iemand zichzelf vergelijkt met andere mensen aan de hand van bepaalde criteria).
- 17 Dit proces wordt aangeduid met het begrip 'cutting off reflected failure' (Cialdini et al. 1976; Wann et al. 1995). Het tegenovergestelde daarvan is 'basking in reflected glory': door zichzelf meer met een groepsverband te identificeren en vaker te denken in termen van 'wij' in plaats van 'zij', kan iemand een positiever zelfbeeld ervaren wanneer de groep succesvol handelt.
- 18 Dit veranderingsproces staat bekend als een proces van 'sociale creativiteit' (Tajfel & Turner 1979, 1986; Jackson et al. 1996).
- 19 Het proces van onbedoelde en onvoorziene gedragsafstemming is in feite een uitwerking van het sociologische begrip 'self fulfilling prophecy': als mensen een verkeerde taxatie maken van de sociale werkelijkheid, kan het uiteindelijke gevolg zijn dat zij zich collectief naar hun misinterpretaties gaan gedragen en de verkeerde taxatie alsnog de sociale werkelijkheid wordt. Waarom mensen dit soort verkeerde taxaties maken en zich daadwerkelijk gaan gedragen naar hun misinterpretaties, wordt met behulp van de algemene principes van Turner (2002) verklaard vanuit het maximaliseren van interactieve behoeftebevrediging en de kwetsbaarheid van iemands zelfbeeld in een groepsverband.
- 20 Dit gevoel is vanaf het begin aanwezig wanneer sprake is van een *minderheid*, maar het kan in de loop der jaren steeds erger worden, zoals in het geval van Marokkanen (en moslims) in Nederland de afgelopen decennia.

EEN PROBLEEMBUURT MET OBSTAKELS

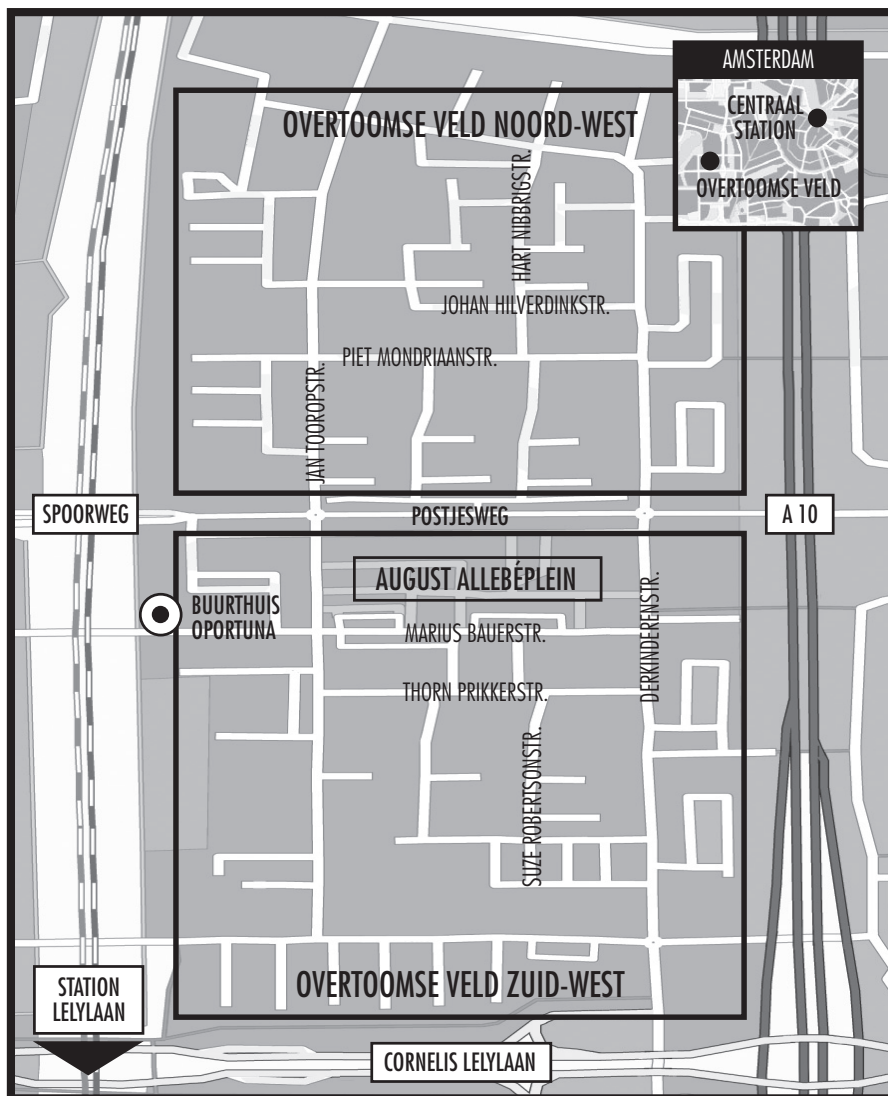
Overtoomse Veld

In verschillende Nederlandse steden wordt gesproken van een ‘Marokkanenprobleem’,¹ maar de meeste aandacht gaat uit naar Amsterdam. In de hoofdstad komen vooral ‘Marokkaanse’ jongens uit *Amsterdam West* in het nieuws vanwege overlast of criminaliteit.² Naast vele mediaberichten over incidenten in Amsterdam West, tonen ook politiegegevens aan dat in dit deel van de stad opvallend vaak groepen ‘Marokkaanse’ jongens met de politie in aanraking komen. Op basis van onderzoek van de Vrije Universiteit en de Gemeente Amsterdam (Noorda 2003) wordt in 2003 gesteld dat Amsterdam West zo’n honderd ‘jeugdbendes’ kent (sic!).³ In 2005 wordt dit beeld bijgesteld. Nu is nog sprake van drieëndertig ‘hinderlijke’, zeven ‘overlastgevende’ en drie ‘criminele’ jeugdgroepen in Amsterdam West.⁴

Als het gaat om (ernstige) overlast of crimineel gedrag van ‘Marokkaanse’ jeugdgroepen, gaat de meeste aandacht uit naar de wijk *Overtoomse Veld* in het stadsdeel *Slotervaart* (zie kaart).⁵ Dat is de wijk waar zich veel problemen voordoen waarbij groepen ‘Marokkaanse’ jongens betrokken zijn. Voor mijn onderzoek naar opvallend delinquent groepsgegedrag van ‘Marokkaanse’ jongens, was Overtoomse Veld enerzijds een zeer aantrekkelijke wijk. Anderzijds bleek de wijk ook een lastig onderzoeksveld te zijn vanwege de opmerkelijk vijandige houding van de jongens tegenover de politie, journalisten en onderzoekers. Het feit dat hun houding zo opmerkelijk vijandig was, had alles te maken met de nasleep van ‘rellen’ die op 23 april 1998 in de buurt hadden plaatsgevonden (Commissie-Lankhorst 1998; Muller et al. 1998; De Haan, Van der Laan & Nijboer 2001).

In Overtoomse Veld kwamen twee buurten in aanmerking: Overtoomse Veld *Noordwest* en *Zuidwest*.⁶ Veel ‘Marokkaanse’ jongens in de wijk wonen in Noordwest en hebben daar ook op school gezeten. Een kleiner aantal jongens woont in Zuidwest, waar ook enkele plekken zijn die van bijzonder belang zijn voor alle jongens in de wijk, zoals het August Allebéplein en het buurthuis. Hieronder wordt beschreven hoe de twee buurten zich in de loop der jaren hebben ontwikkeld en uiteindelijk het stempel hebben gekregen van ‘probleembuurt’. Vervolgens zal ik aan de hand van een routebeschrijving een aantal plekken in Overtoomse Veld langslopen. Daarbij beschrijf ik welke betekenissen de plekken

hebben voor de jongens en welke problemen in de buurt daarmee samenhangen. Ten slotte ga ik kort in op de gebeurtenissen van 23 april 1998 en de obstakels voor mijn onderzoek die voortkomen uit de nasleep van deze 'rellen', in het bijzonder de sterk vijandige houding tegenover de politie, media en onderzoekers.



Van nette wijk tot probleembuurt

De wijk Overtoomse Veld is ontstaan in de periode van de naoorlogse wederopbouw in Nederland. Het stadsdeel Slotervaart waar Overtoomse Veld deel van uitmaakt, behoort tot de Westelijke Tuinsteden.⁷ Deze naoorlogse wijken zijn gebouwd in de jaren vijftig en zestig in het kader van het befaamde Algemeen Uitbreidingsplan (AUP) van de stedenbouwkundige Cornelis van Eesteren (Hellinga & Hartman 1985; Van Rossem 1993). De Westelijke Tuinsteden moesten stralende wijken worden met veel 'licht, lucht en ruimte'. De verkavelingstructuur zorgde voor een verhouding tussen bebouwing en publieke ruimte met veel groen en open gebieden tussen de flats (Reijndorp 1995). Als oplossing voor de woningnood van jonge gezinnen werden in de Westelijke Tuinsteden in een rap tempo woningen gebouwd met relatief betaalbare appartementen.

In het begin kwamen vooral gezinnen uit de lagere middenklasse in de wijk wonen. Overtoomse Veld ontwikkelde zich echter niet tot een 'volksbuurt' waar sprake is van intensieve contacten en een sterke sociale controle tussen de buurtbewoners. De bewoners onderhielden eerder een mate van 'stedelijke anonimiteit' ten opzichte van elkaar. Wel voelden zij een sterke verbondenheid omdat ze zich met elkaar identificeerden als leden van de burgerlijke klasse. De bewoners deelden een sterk ontwikkeld gevoel voor verantwoordelijkheid. Zij voelden zich collectief verantwoordelijk voor het onderhouden van de 'nette' uitstraling van hun wijk en ze waren trots op hun buurt (Metaal, Delnoij & Duyvendak 2006). Zo werden de portieken en trappenhuizen netjes onderhouden en hing men de was niet op het balkon aan de voorkant in het zicht van de straat. Er bestond ook consensus onder de bewoners over (on)geoorloofd gedrag in de publieke ruimte en over het gebruik van de onduidelijke (semi-)openbare gebieden tussen de flats.

Aan het begin van de eenentwintigste eeuw roept Overtoomse Veld een heel ander beeld op dan dat van een naoorlogse buurt vol 'goede bedoelingen' (Teijmant & Martin 1994). Stadsvernieuwing en herstructurering hebben ertoe geleid dat een deel van de oude gebouwen inmiddels zijn vervangen door nieuwe appartementen en koopwoningen.⁸ De nieuwbouw wordt gekenmerkt door een moderne bouwstijl die afsteekt bij de oudere flats die destijds vooral in Overtoomse Veld – als een van de eerste wijken in de Westelijke Tuinsteden – snel en goedkoop zijn gebouwd en die zo bepalend zijn voor de rest van de omgeving. Veel van deze sociale woningbouw in de wijk is sterk verouderd en aan vervanging toe. Bouwtechnisch zijn de woningen wellicht nog robuust, maar woontechnisch voldoen ze niet meer aan de huidige maatstaven van de woningcorporaties. De woningen zijn te klein, te gehorig en bieden onvoldoende comfort. Zo ontbreekt in sommige woningen bijvoorbeeld de mogelijkheid om een centrale verwarming te installeren.

In de afgelopen jaren zijn een aantal oude flats gesloopt, maar tijdens mijn onderzoek waren veel van de woningen in de wijk nog uit de jaren vijftig en zestig. Voor dit onderzoek is niet alleen de stedenbouwkundige ontwikkeling van de

wijk van belang, maar vooral het veranderingsproces dat heeft geleid tot de sterk gewijzigde bevolkingssamenstelling van de buurt.

Marokkaanse gezinnen en Nederlandse ouderen

Vanaf de jaren zeventig konden gastarbeiders van de eerste generatie uit Marokko of Turkije hun vrouwen en kinderen naar Nederland laten overkomen in het kader van de gezinshereniging (De Mas & Haffmans 1985; Naborn 1992). In Amsterdam kwamen migrantengezinnen in het begin nog vaak terecht in de negentiende-eeuwse wijken, waaronder Oud-West en de Pijp. Vanaf eind jaren tachtig vestigden steeds meer migrantengezinnen zich in de Westelijke Tuinsteden (Jobse e.a. 1990; Musterd 1992; Burgers 1999). In Amsterdam Nieuw-West hebben veel Marokkaanse en Turkse gezinnen woonruimte gevonden. Het Amsterdamse woningtoewijzingsbeleid stimuleerde onbedoeld deze 'allochtone' gezinnen om in Nieuw-West te gaan wonen, omdat daar voor hen betaalbare woningen voorradig waren.

Vanwege de huurprijs en de indeling van de woningen was het (gesubsidieerde) woningaanbod in de Westelijke Tuinsteden aantrekkelijk voor migrantengezinnen met een laag inkomen.⁹ Wanneer woningen vrijkwamen als gevolg van een natuurlijk verloop, werden deze vaak ingenomen door nieuwe 'allochtone' gezinnen uit de lagere sociaal-economische klasse die aangewezen waren op de onderkant van de woningmarkt (Musterd, Ostendorf & Vos 1999; Musterd, Smakman & Blok 2000). Het voordurende proces waarin de bevolkingssamenstelling veranderde, moet vooral worden verklaard uit de toenmalige woningvoorraad, lage inkomens van 'allochtone' gezinnen en demografische ontwikkelingen. Dat de 'autochtone' buurtbewoners geleidelijk werden vervangen door 'allochtone' bewoners, was niet zozeer het resultaat van een 'witte vlucht' ('autochtone' gezinnen die de buurt verlaten uit angst voor verloedering bij de komst van de eerste migrantengezinnen). Het feit dat wijken in het vervangingsproces steeds 'zwarter' werden, speelde vervolgens wel een rol bij de beslissing van nieuwe 'autochtone' gezinnen om zich ergens anders te vestigen.

Een verandering in de bevolkingssamenstelling die reeds had plaatsgevonden was de vergrijzing. Oudere buurtbewoners bleven vaak achter wanneer hun kinderen naar andere wijken verhuisden om daar zelf een gezin te stichten. Tegen de tijd dat veel 'allochtone' gezinnen naar Overtoomse Veld verhuisden, bestond de bevolking al in toenemende mate uit 'witte' Nederlanders met een steeds hogere gemiddelde leeftijd. Dit zou geleidelijk doch ingrijpend veranderen met de komst van de 'nieuwe' gezinnen.

Problemen tussen gevestigden en nieuwkomers

De processen van vervanging en vergrijzing hebben niet alleen tot gevolg dat in de buurt veel 'allochtone' gezinnen wonen (met een aantal bijkomende integratie- en

achterstandsproblemen). De processen hebben er ook toe geleid dat de stedelijke anonimiteit in de buurt in stand bleef, terwijl het gedeelde normbesef onder de bewoners langzaam verdween. Door het verdwijnen van een gedeeld normbesef, nam het collectieve verantwoordelijkheidsgevoel voor het straatbeeld en het trappenhuis af. Ook de consensus over het gebruik van de onduidelijke (semi-)openbare ruimtes tussen de flats, verdween. Voorheen wisten de meeste buurtbewoners welke grasvelden, struiken en bomen konden functioneren als voetbalveld, (kijk)tuin, parkeerplek of opslagplaats voor vuilnis. Door het vervangingsproces ontstond steeds meer onduidelijkheid over het gebruik van de ruimtes, wat problemen en conflicten tot gevolg had. De 'gevestigde'¹⁰ oudere bewoners vonden het bijvoorbeeld problematisch dat de kinderen van de nieuwkomers de ruimtes om hun aangrenzende flats op dominante wijze gebruikten als geschikte hang- en speelplaatsen (vooral als er bankjes waren geplaatst) (Reijndorp 1995).

Naast verwarring over territoriale aanspraken op de (semi-)publieke ruimtes van de buurt, zorgden de verschillen tussen de oud- en nieuwkomers voor onduidelijkheid over grenzen in toelaatbaar gedrag op straat. De stedelijke anonimiteit droeg ertoe bij dat ook onduidelijk bleef wie onwenselijk gedrag op straat mocht corrigeren en op welke manier. Men kon er niet langer vanuit gaan dat de aangesproken persoon de gedragscorrectie zou begrijpen, accepteren en vervolgens zijn gedrag zou aanpassen. Vanaf het moment dat het gedrag van (jonge) 'allochtone' nieuwkomers op straat botste met de gedeelde normen van de (oudere) 'autochtone' buurtbewoners, begonnen die bewoners steeds meer gevoelens van onrust en onveiligheid te ervaren. Het ontbreken van het vroegere collectieve verantwoordelijkheidsgevoel en 'netjes' gedrag op straat, was in hun ogen een teken van verloederding.

Toen de periode van het demografische vervangingsproces op z'n einde liep, ging de onenigheid tussen 'autochtone' ouderen en 'allochtone' gezinnen minder de boventoon voeren in de buurtproblematiek. In deze fase van de buurt bestaan de problemen steeds vaker uit botsingen tussen 'allochtone' bewoners onderling.

Na de vergrijzing en het vervangingsproces ontstaan concentratiegebieden van achterstand in buurten waar vooral veel Marokkaanse gezinnen wonen (Musterd, Ostendorf & Vos 1999; Metaal, Delnoij & Duyvendak 2006). Dit houdt in dat deze buurten relatief veel gezinnen kennen met een laag inkomen,¹¹ weinig opleiding¹² en weinig maatschappelijk perspectief. In deze buurten woont ook een relatief groot aantal 'probleemgezinnen'. Dit soort gezinnen kent soms een opeenstapeling van problemen, zoals werkloosheid¹³ en financiële problemen, huwelijks- of relatieproblemen, huiselijk geweld, alcohol- of drugsgebruik, criminaliteit, opvoedingsproblemen, en (onbehandelde) psychologische of lichamelijke problemen.

Ook het stadsdeel Slotervaart is geleidelijk veranderd van een (witte) Westelijke Tuinstad van 'licht, lucht en ruimte' in een stadsdeel dat negatief bekend staat vanwege de problematiek in een aantal (zwarte) verouderde buurten. Vooral delen van de wijk Overtoomse Veld hebben bijgedragen aan de slechte reputatie van het

stadsdeel, niet in de laatste plaats vanwege de problemen omtrent 'Marokkaanse' jongeren die vaak opvallend delinquent groepsgedrag vertonen op straat.

Geen hechte Marokkaanse gemeenschap

In de negentiende eeuwse gordel van de stad – waar al voorzieningen aanwezig waren – bracht het bij elkaar wonen met andere Marokkanen in eerste instantie een aantal praktische voordelen met zich mee voor nieuwe migranten (Burgers 1999). Zo waren er buurtwinkels waar producten uit het land van herkomst werden verkocht (zoals halal-vlees) en er was een moskee met een Marokkaanse imam. De kinderen konden daar in het weekend worden onderwezen in hun moedertaal (Tamazight), in de Marokkaanse geschiedenis en in de lessen van de Koran. Verder was er ook een Marokkaans buurthuis, waar de mannen elkaar konden ontmoeten om een glas Marokkaanse muntthee te drinken en een Marokkaans bordspel te spelen, ervaringen uit te wisselen, en hulp of advies te vragen.

Ondanks dat deze voorzieningen in Overtoomse Veld nog moesten ontstaan, hebben zich daar opvallend veel *Marokkaanse* gezinnen gevestigd (vanwege de woningvoorraad, hun lage gezinsinkomen en demografische ontwikkelingen).¹⁴ Gezien de voordelen van intensieve contacten met andere Marokkaanse migranten, is het opvallend dat zich in Overtoomse Veld in de loop van de tijd geen 'hechte' Marokkaanse gemeenschap heeft gevormd. Ondanks hun gedeelde nationale, etnische en religieuze achtergrond ontwikkelde zich in het dagelijkse leven op straat een soort stedelijke anonimiteit tussen de Marokkaanse bewoners (die op het eerste gezicht niet veel verschilde van de afstand die de eerste buurtbewoners vlak na de oorlog onderling bewaarden).

Er bestaan verschillende ideeën over de oorzaken daarvan. Voor de afstandelijkheid tussen de Marokkaanse bewoners en het ontbreken van een hechte Marokkaanse gemeenschap, worden voornamelijk verklaringen gezocht in de Marokkaanse cultuur en migratiegeschiedenis. De mogelijkheden voor Marokkanen om in Nederland een hechte gemeenschap te vormen, zou worden beperkt door een tekort aan kennis, onderlinge verdeeldheid en een gebrek aan vertrouwen dat voortvloeit uit hun gedeelde ervaringen in Marokko.

Het gebrekkige vermogen van Marokkaanse migranten om zich te organiseren – ook in vergelijking met bijvoorbeeld de Turkse migranten (Van den Berg-Elde-ring 1986; Eppink 1992; Choenni 1993; Böcker 1994; Tillie & Fennema 1997; Lindo 1997; Van Gemert 1998a; Van Heelsum 2001; Van Heelsum, Fennema & Tillie 2004) –, wordt verklaard uit het feit dat de eerste generatie Marokkaanse migranten voornamelijk bestond uit ongeschoolde gastarbeiders afkomstig uit de armere, noordelijke streken van Marokko. Veel Marokkaanse nieuwkomers zijn Berbers (De Mas & Haffmans 1985; Obdeijn & De Mas 2001; Obdeijn, De Mas & Hermans 2002). Zij hebben hun wortels in hechte dorpsgemeenschappen en stamverbanden in het Rifgebergte. Door hun migratie zouden oude familienetwerken en stammen verbrokkeld zijn geraakt en zou verdeeldheid zijn ontstaan

binnen de Marokkaanse gemeenschap in Nederland. Marokkaanse migranten delen hun Marokkaanse afkomst, maar zij hebben andere 'bloedlijnen' (De Mas 2001; Obdeijn, De Mas & Hermans 2002).

Hun geschiedenis wordt gekenmerkt door veel onderlinge conflicten en onderdrukking door het centrale gezag in Marokko en bezetters uit Spanje en Frankrijk. De Berbers zouden daardoor de gewoonte hebben ontwikkeld om zich wantrouwig op te stellen tegenover elkaar en vertegenwoordigers van de overheid. Sommige onderzoekers zien dit gebrek aan vertrouwen als een typisch kenmerk van de Marokkaanse cultuur (Van Gemert 1998a; Werdmölder 2005).

Buiten de voordelen van het wonen tussen andere Marokkaanse gezinnen, bleken er voor de migranten ook nadelen aan te kleven. Zo merkten de Marokkaanse gezinnen dat in een 'Marokkaanse' buurt de eer van hun familie kon worden aangetast door roddels die de Marokkaanse bewoners over elkaar en elkaars kinderen verspreiden (Van Gemert 1998a). Tevens biedt een gesegregeerde Marokkaanse gemeenschap de Marokkaanse bewoners relatief weinig mogelijkheden om hun kennis van de Nederlandse taal en samenleving te vergroten.¹⁵ Naarmate meer nieuwe Marokkaanse bewoners tussen andere Marokkanen kwamen te wonen, was er voor hen steeds minder praktische noodzaak om deel te nemen aan de Nederlandse samenleving.

Marokkanen konden elkaar wel praktische hulp bieden bij het wegwijzen worden in deze 'Marokkaanse' buurt in Amsterdam Nieuw-West. Ze waren echter slecht toegerust om elkaar wegwijzen te maken in Nederland. Daarbij valt te denken aan een laag opleidingsniveau (analfabetisme) en een gebrekkige kennis van de Nederlandse taal en samenleving. Door toenemende werkloosheid en arbeidsongeschiktheid als gevolg van economische ontwikkelingen, kregen ook hun kinderen last van de gevolgen van segregatie en sociale achterstand (Snel 2002). Zij ondervonden bijvoorbeeld dat hun taalachterstanden moeilijk zijn in te halen op de hoofdzakelijk 'zwarte' scholen in hun buurt (Crul 2000).

Toen ik aan het onderzoek begon, zag ik een buurt die werd geplaagd door veel problemen als gevolg van vergrijzing en vervanging, migratieprocessen en cultuurverschillen, (jeugd)werkloosheid, taal- en onderwijsachterstanden, gezinsproblematiek en jeugddelinquentie. Na ruim zes jaar veldonderzoek is mijn blik op de buurt veranderd. Niet alleen weet ik meer van de ruimtelijke omgeving en een aantal bewoners, maar veel plaatsen in de buurt hebben ook meer betekenis voor me gekregen. Op sommige plekken hebben zich bijzondere gebeurtenissen afgespeeld in de ervaring van de jongens van de buurt. Op andere locaties heb ik zelf iets belangrijks meegemaakt dat relevant is voor het onderzoek. In de volgende paragraaf wil ik een paar van deze plaatsen aandoen om duidelijk te maken hoe mijn kijk op de buurt zich heeft ontwikkeld. Ook wil ik een aantal problemen beschrijven die zijn verbonden aan specifieke plekken in Overtoomse Veld om mijn beschrijving van de ontstaansgeschiedenis van deze 'probleembuurt' meer invulling te geven.¹⁶

Een blik op de buurt

Wie de buurt binnenrijdt via de route die ik tijdens het onderzoek bijna altijd heb gefietst (via het Surinameplein onder de snelweg Aro door), stuit op twee scholen, een bedrijfspand en de eerste flats met appartementen. Linksaf slaan we de Derkinderenstraat in. Aan de rechterkant van de straat is een aantal winkels onder de appartementen, waaronder speciale Islamitische zaken (zoals een slager, een groenteman en een bakker). Aan de andere kant van de straat (zoals in veel delen van de buurt), wordt het straatbeeld hoofdzakelijk bepaald door de kenmerkende (verouderde) woningen. Opvallend aan de gebouwen is de grote hoeveelheid schotelantennes die aan de balkons hangen. De antennes geven weer hoeveel Marokkaanse gezinnen hier wonen en hebben de buurt de bijnaam 'Schotel-City' opgeleverd.

Achter de woningcomplexen zijn de grote (groene) openbare ruimtes zichtbaar die ooit bedoeld waren voor alle bewoners, maar die nu vooral worden gebruikt door de lokale of schooljeugd als speel- en hangplaats. De openbare plaatsen bieden de jongens de gelegenheid om samen te komen en zich te vermaken (door een praatje te maken of voetbal te spelen, maar ook door kattenkwaad uit te halen en uitdagend of provocerend gedrag te vertonen). Een aantal plaatsen is het toneel geweest van openbare ordeproblemen, overlast en jeugdcriminaliteit.

Bij de kruising van de Derkinderenstraat en de Postjesweg komen we op een rotonde die een speciale betekenis heeft in de geschiedenis van de buurt. Op 23 april 1998 ontstonden 'rellen' als gevolg van een uit de hand gelopen arrestatie. Tijdens de gebeurtenissen van die dag hebben buurtbewoners (waaronder veel 'Marokkaanse' jongens) de rotonde ingenomen en het verkeer geblokkeerd. Vanaf die dag kreeg de buurt het predikaat van een 'no go area' (Commissie-Lankhorst 1998; Muller et al. 1998; De Haan, Van der Laan & Nijboer 2001). In de verhalen van de jongens wordt nog altijd verwezen naar de gebeurtenissen van die dag.

Voorbij de rotonde komen we in het noordelijke deel van de buurt waar de jeugd een aantal plekken gebruikt om zich te verzamelen en hun vrije tijd door te brengen op straat. Hier hadden jongens tijdelijk een groen veldje in gebruik genomen tussen flats bij de Hart Nibbrigstraat en de Johan Hilverdinkstraat. Oplopende conflicten tussen de 'rondhangende' jongens en enkele omwonenden ontvaardden in brandstichting, inbraak, bedreiging en (zware) mishandeling. Op aandrang van een buurtregisseur zijn de jongens daarop een halve straat opgeschoven richting de Jan Tooropstraat. Daar vonden ze een nieuwe plek voor een leegstaand schoolgebouw met een afdakje dat hen droog hield bij slecht weer.

Iets verderop bij het schoolplein van het Piet Mondriaan College verzamelen zich regelmatig jongens van de buurt om met elkaar te voetballen. In de avonden is het drukbezochte plein een bron van geluidsoverlast, vervuiling en vandalisme (met een oud-en-nieuw feest werd er zelfs een gestolen auto in brand gestoken). Dit komt onder meer omdat het plein lange tijd functioneert als podium voor scheld- of vechtpartijen.

Als we vanaf de Piet Mondriaanstraat via de Jan Tooropstraat weer de Postjesweg oversteken, komen we uit bij het August Allebéplein waar het zuidelijke deel van de buurt begint. Aan het plein liggen winkels, café's, restaurants, een avondwinkel en een coffeeshop met aangrenzend ook de moskee.¹⁷ Het plein is een belangrijk verzamelpunt geweest voor jongens van de buurt (en is dat naar mijn weten nu minder vanwege het bouwen van een politiebureau op het plein, de komst van cameratoezicht en het verdwijnen van de coffeeshop). Vooral 's avonds en 's nachts wanneer het plein leeg en verlaten was, konden de jongens zich meer op hun 'eigen' terrein wanen dan in de openbare ruimte. De avondwinkel en de coffeeshop aan het plein voorzagen de jongens van sigaretten, alcohol en soft-drugs, en de aanwezige bankjes en speeltoestellen boden de gelegenheid om in groepjes bij elkaar te zitten. Gezien de populariteit van het plein als verzamelplaats, kreeg de naam van het plein een belangrijke betekenis voor alle jongens van de buurt. Zowel de jongens uit het noordelijke als uit het zuidelijke deel, verwezen naar zichzelf als 'jongens van Allebé'.

Voorbij het plein verder richting de Cornelis Lelylaan, stond een schoolgebouw bij de Thorn Prikkerstraat. De school was lange tijd een doelwit van groepjes jongens die uit waren op rottigheid. Meerdere malen is 's nachts bij de school ingebroken. Daarbij brachten de jonge daders vernielingen aan, werden computers of andere spullen gestolen en is brand gesticht. Enige tijd later is het gebouw gesloopt en kwam er nieuwbouw voor in de plaats in het kader van de herstructurering van de buurt.

Naast dit terrein, op de hoek met de Suze Robertsonstraat, had een voormalige postzegelspecialist veel last van groepjes jongens uit de buurt. De ruime stoep voor zijn zaak diende als hangplek. Klanten voelden zich geïntimideerd door het baldadige gedrag en de intimiderende opmerkingen van de jongens. Dit leidde tot terugkerende conflicten met de eigenaar van de zaak. Nadat voor de zoveelste keer de ruiten van de winkel waren ingegooid en de bel werd vernield met een aansteker, sloot hij de zaak en ging zich elders vestigen.

Vlakbij deze plek liggen het buurtcentrum 'Eigenwijks' en het stadsdeelkantoor. In de openbare ruimtes naast het buurtcentrum en voor het stadsdeelkantoor zijn bankjes geplaatst die ook een grote aantrekkingskracht uitoefenen op de lokale jeugd. Niet lang na de 'rellen' kwam om de hoek van het stadsdeelkantoor, in de Marius Bauerstraat, het nieuwe buurthuis voor de jeugd: 'Oportuna'. De jongens kunnen hier een aantal avonden in de week samenkomen om tafelvoetbal te spelen, te poolen en televisie te kijken. Ook worden vanuit het buurthuis activiteiten georganiseerd (zoals feesten en voetbaltoernooien) en uitstapjes gemaakt naar de bioscoop of een pretpark. Het nieuwe buurthuis vormde voor mij een goede uitvalsbasis om verdere contacten te leggen met de jongens en een praktische plek om interviews af te nemen en observaties te doen.

Grenzend aan dit deel van de buurt ligt het station 'Amsterdam Lelylaan' dat regelmatig in het nieuws is gekomen vanwege berovingen en diefstallen (vooral op de 'Schiphollijn').¹⁸ Volgens de politie werden veel van deze delicten gepleegd

door groepen 'Marokkaanse' jongens die afkomstig zijn uit mijn onderzoeksbuurt. Ook de jongens zelf hebben dat toegegeven, maar zij voegden daaraan toe dat ook jongens uit andere buurten op en rond het station kwamen 'werken' (vermogensdelicten plegen).

Wie afgaat op alle wilde verhalen over Overtoomse Veld (als een 'no go area' in Amsterdam West) en wie de jongens van de buurt niet kent, kan snel de indruk krijgen dat elke groep 'Marokkaanse' jongens daar op straat een samenscholing is van (potentiële) overlastgevers en criminelen. Ook als niet direct sprake is van (ernstige) overlast en delinquent of crimineel gedrag, kunnen deze groepen 'Marokkaanse' jongens een intimiderende en agressieve indruk maken.

Mijn eerste indruk van de jongens is dan ook niet anders geweest. Voordat ik de gelegenheid kreeg om verschillende jongens van de buurt beter te leren kennen, vond ik alle 'Marokkaanse' jongens van de buurt op elkaar lijken (in ieder geval wat betreft een aantal fysieke kenmerken, kleding, kapsel, motoriek, handelingen en taalgebruik). Net als andere buitenstaanders scheerde ook ik in het begin de meeste Marokkaanse jongens intuïtief over één kam wat betreft hun (vermogen tot) overlastgevend en crimineel groepsgedrag. Dit deed ik tegen beter weten in en nog ongehinderd door persoonlijke kennis en ervaring.

Na meer dan zes jaar onderzoek geven de meeste groepen 'Marokkaanse' jongens mij weinig aanleiding meer tot gevoelens van angst en vooroordelen. Door het voortschrijdend inzicht in de verschillende soorten groepen in de buurt en mijn sociale relaties met individuele groepsleden, kan ik hun gedrag beter taxeren. Ik heb geleerd dat afgezien van enkele jongens die veel en ernstig crimineel gedrag vertonen of hebben vertoond, de meeste jongens dat niet of nauwelijks doen of hebben gedaan. Wel zullen ook zij zich vaak stoer gedragen, overlast veroorzaken en zonodig geweld gebruiken om voor zichzelf op te komen of hun vrienden te hulp te schieten.

Naarmate mijn kennis en ervaring toenamen, werd het voor mij steeds moeilijker om door de ogen van een buitenstaander een 'groep' van 'Marokkaanse' criminele jongeren te zien. Ik begrijp inmiddels veel beter waarom de jongens van de buurt (of ze nu ernstig problematisch gedrag vertonen of niet) altijd op zoek zijn naar vertier en waarom zij geen kans laten lopen om anderen uit te dagen. Ook ik ben een geliefd object van spot en vermaak voor de jongens die mij na jaren van onderzoek doen redelijk goed hebben leren kennen, zoals blijkt wanneer ik Houssein bel om te vragen hoe het gaat.¹⁹

Houssein: 'Hé Dirk! Hoe is 't nou? Wanneer zien we je weer eens, ouwe oplichter?' Op de achtergrond klinkt het geroezemoes van jongens waarvan ik de stemmen herken. 'Is 't Dirk? Is 't Dirk?', hoor ik ze opgewonden vragen. Wanneer Houssein hun vermoeden bevestigt, beginnen de jongens om het hardst door elkaar heen te schreeuwen: 'Dirruk! Vieze flikker! Homo! Kom hier als je durft! We maken je dood!' De jongens moeten hard om elkaar lachen. 'Nou, je hoort 't weer', zegt Houssein geruststellend: 'Ik ben hier dus met je gabbers. Heb je tijd om effe langs te komen? Gezellig. Zien we je zo bij 't pleintje. Rustig aan.'

Eerlijkheid gebied te zeggen dat de jongens na jaren van onderzoek niet alleen een goede bron van informatie, maar ook van gezelligheid zijn geworden. De jongens die ik ken, begroeten me altijd enthousiast als ze me op straat tegenkomen. Tegen het einde van mijn veldonderzoek krijg ik steeds vaker te horen dat ik 'gewoon bij de buurt hoor'. En als ik er eens een tijd lang niet mijn gezicht heb laten zien, krijg ik stevast te horen: 'Fawaka (hoe gaat 't), Dirk? Ik hoor, je bent spoorloos. Qui fesj (hoe zit dat)?'. Door mijn ervaringen met de jongens is *hun* 'probleembuurt' in zekere zin ook *mijn* 'probleembuurt' geworden.

Maar voor Overtoomse Veld een vertrouwd gebied werd waar ik me geaccepteerd voelde door de jongens van de buurt, heb ik heel wat obstakels moeten overwinnen. Obstakels zijn bij het betreden van een onderzoeksveld niet ongewoon. In Overtoomse Veld zijn ze echter moeilijker te overwinnen, mede door de nasleep van de 'rellen' van 1998. In de komende paragrafen licht ik toe welke obstakels zich voordoen en welke moeilijkheden daaruit voortvloeien voor mijn onderzoek.

Obstakels in het onderzoeksveld

In verslagen van etnografisch veldonderzoek wordt stevast melding gemaakt van obstakels, zoals problemen bij de toegang tot het onderzoeksveld, het winnen van het vertrouwen van de onderzoeksgroep en de verzameling van bruikbare gegevens (Maanen 1988; Hammersley 1990; Denzin & Lincoln 1994; Wester 1995; Bryman & Burgess 1999; Bryman 2004; Baarda, De Goede & Teunissen 2005). In mijn veldonderzoek ben ik ook zulke 'normale' obstakels tegengekomen, alleen bleken die moeilijk te overwinnen. Niet alleen bij mijn entree in het onderzoeksveld maar ook nog jaren later, loop ik steeds weer tegen dezelfde obstakels aan. De reden hiervoor moet vooral worden gezocht in eerdere ervaringen van de jongens met politieagenten, journalisten en onderzoekers.

De 'rellen' van 1998

Op 23 april 1998 liep een conflict tussen buurtbewoners en de politie uit op een openbare ordeverstoring. De aanleiding voor de 'rellen' was een prullenbak die in de brand was gestoken waarbij onduidelijk was wie het had gedaan.²⁰ De toenmalige wijkagent die door de jongens van de buurt 'Springer' werd genoemd, reed op zijn motor rond op zoek naar een verdachte. Hij herkende 'Pretty Boy', een bekende 'Marokkaanse' jongen van de buurt, die op een bank zat vlakbij de prullenbak en sprak hem aan op de brandstichting. De jongen ontkende elke vorm van betrokkenheid. Ook weigerde hij om van de bank af te komen en zich uit de straat te verwijderen, zoals 'Springer' hem opdroeg. 'Het is mijn buurt en dus ook mijn bank. Ik ben je hondje niet!', luidde het verweer van de jongen. Daarop besloot de wijkagent om hem aan te houden. Toen 'Pretty Boy' zich tegen de aan-

houding verzetten en dat de aandacht trok van buurtbewoners (waaronder veel jongeren), escaleerde het conflict.

Veel toegesnelde jongens waren er van overtuigd dat 'Pretty Boy' onschuldig was en voelden zich geroepen om voor hem op te komen, andere jongens waren uit op een opstootje met de politie. Ook onder de oudere buurtbewoners waren er die twijfelden aan de rechtmatigheid van het optreden van de wijkagent. Ze zagen het als een bewijs van de manier waarop de politie meestal omging met de bewoners van Overtoomse Veld. Ook meenden sommige bewoners te hebben gezien hoe de vader van 'Pretty Boy' door collega's van de wijkagent met geweld op afstand werd gehouden. Volgens de verhalen die op straat rondgingen, zou hij zelfs 'een knietje' in zijn maagstreek hebben gekregen waardoor hij op straat in elkaar was gezakt.

Jongere en oudere buurtbewoners kwamen hierop gezamenlijk in opstand tegen het politieoptreden. Ze blokkeerden het verkeer bij de rotonde en de Mobiele Eenheid werd ingeschakeld om de bewoners te verwijderen. Er vonden wat schermutselingen plaats, voornamelijk tussen 'Marokkaanse' jongens van de buurt en de politie. Daarbij vielen rake klappen (vooral aan de kant van de jongens). Voor het overige bestond de openbare ordeverstoring uit schelden en bekechten met de politie. Een delegatie van buurtbewoners trok naar het politiebureau 'Meer en Vaart' om verhaal te halen. Pas nadat zij tevreden waren gesteld met toezeggingen voor verbeteringen in de buurt, maakten de bewoners de rotonde vrij en keerde de rust in de buurt terug.

Maar niet voor lang, want ook na de rellen bleef er onrust in de buurt. Veel bewoners klaagden over een gebrek aan leefbaarheid, ontoereikende voorzieningen en achterstallig onderhoud. Ook waren er nog steeds klachten over het optreden van de politie in de buurt. De 'Marokkaanse' jongens deelden in de collectieve gevoelens van ontevredenheid. Hun klachten hadden betrekking op het ontbreken van een buurthuis en op de politie die hen zonder onderscheid als 'criminelen' behandelde. Zij voelden zich gediscrimineerd vanwege hun Marokkaanse afkomst.

Door de 'rellen' van april 1998 kreeg de buurt landelijke bekendheid. In de media kwam Overtoomse Veld vanaf dat moment model te staan voor grootstedelijke achterstandsbuurten met omvangrijke integratie- en achterstandsproblemen.²¹ De aanhoudende ontevredenheid in combinatie met alle negatieve aandacht die de buurt kreeg, hebben het er niet gemakkelijker op gemaakt om in deze periode een onderzoek te starten naar delinquent groepsgedrag onder 'Marokkaanse' jongens. Vooral de vijandige houding tegenover politieagenten maakte dat mijn onderzoek moeizaam verliep. Daarnaast heb ik last gehad van nog twee obstakels die te maken hebben met de nasleep van de 'rellen': een vijandige houding tegenover journalisten en onderzoekers.

De politie is de grootste vijand

Tijdens mijn veldonderzoek moet ik oppassen dat de jongens me niet aanzien voor een politie-informant. Ik zorg ervoor dat ze me niet op straat zien met politieagenten en dat ze me niet tegenkomen bij politiebureau 'Meer en Vaart'. De 'Marokkaanse' jongens van de buurt beschouwen de politie als hun grootste vijand. In eerste instantie is dat niet verbazingwekkend, aangezien de politie meestal op gespannen voet staat met groepen jongens in de publieke ruimte. Maar bij eerder onderzoek is geconstateerd dat de omgang tussen de politie en 'Marokkaanse' jongens extra complicaties oplevert door 'cultuurverschillen' (Coppes, R., F. de Groot & A. Sheerazi 1997; Van Gemert 1998a; Bovenkerk, Horstmann & Van San 1999; Van der Torre & Stol 2000). Vanwege hun typisch Marokkaanse 'wantrouwen' tegenover buitenstaanders en opvattingen over 'eer' en 'schaamte', zouden 'Marokkaanse' jongens eerder met de politie in aanvaring komen, dan jongens met een andere etnische afkomst (bijvoorbeeld door te blijven ontkennen zelfs in het licht van onomstotelijk bewijs of door valse verklaringen af te leggen). Ook het feit dat Marokkaanse ouders vaak geen medewerking verlenen wanneer hun kind wordt verdacht van een delict, bemoeilijkt de omgang tussen de jongens en de politie.

In Overtoomse Veld is de opmerkelijk vijandige houding van 'Marokkaanse' jongens tegenover de politie deels ook te begrijpen uit de context van hun buurt waarin veel oudere ('Marokkaanse') bewoners net zo ontevreden zijn over het gedrag van bepaalde politieagenten als de jongens. De onvrede van deze volwassenen kan de jongens sterken in hun overtuiging dat ze in hun recht staan wanneer ze zich vijandig opstellen tegenover de politie. Ze ervaren het als uitermate onrechtvaardig dat de politie door de burgemeester is gemachtigd om op te treden tegen 'samenscholing' en boetes kan opleggen wanneer zij zich in groepsverband op straat ophouden. De jongens vinden dat het stadsdeel ervoor verantwoordelijk is dat zij hun vrije tijd buiten op straat moeten doorbrengen. De reden is dat het stadsdeel het oude buurthuis heeft gesloten en zijn belofte voor een nieuw buurthuis (nog) niet is nagekomen.

Door hun ervaringen voor, tijdens en na 'rellen' is de vijandigheid tegenover de politie sterker geworden.²² In het bijzonder wijkagent 'Springer' staat bij de jongens (en ook bij oudere bewoners) bekend als onredelijk en zelfs discriminerend. De jongens beweren dat hij hen met het samenscholingsverbod 'terroriseert' en onnodig veel bonnen uitschrijft en daarbij racistische opmerkingen maakt. Verder zouden er nieuwe agenten op straat verschijnen die hen op voorhand al 'vies' aankijken en nooit 'normaal' een praatje met hen komen maken.

Ook ik ondervind de nadelen van de vijandige verhouding tussen de jongens en de politie. Vanaf het begin dat ik op straat verschijn, sta ik dan ook onder verdenking een mogelijke informant te zijn van de politie, zoals blijkt uit Mouads reactie op mijn werkzaamheden:

'Je houdt *jezelf* voor de gek. Je zegt net je werkt niet voor hun. Maar je werkt wél voor hun! Van wie is die Universiteit waar je werkt? Juist. Van de regering. Van de politie. Dus je werkt gewoon voor hun, net als al die anderen. Ook al weet je het zelf niet eens. Ik zweer 't je, beter ga je gewoon weg van hier, ouwe.'

Deze verdenking maakt mijn toetreding tot het onderzoeksveld moeizaam en vertraagt het proces waarin ik het vertrouwen moet winnen van de jongens van de buurt. Als 'witte', (hoog)opgeleide jongeman uit de middenklasse (die niet geboren en getogen is in een Amsterdamse volksbuurt), ben ik overduidelijk een vreemde eend in de bijt. De manier waarop ik me op straat gedraag, wordt snel geassocieerd met de gezagsdragers van de dominante samenleving. Tegen het einde van mijn veldwerk leggen een paar jongens uit hoe ze mij in die beginfase als 'anders' zagen.

Radio: 'Kijk dan zelf hoe je erbij loopt, Dirk! Dat kan echt niet, gab. Met die 'kaolo' (lelijke) blauwe jas van je, die gare spijkerbroek, die 'patas' (schoenen), alles. Check die haar van je, ouwe. Je bent gewoon... *anders*. Ha, ha!'

Moes: 'Ja, en vergeet ook niet, hè, je kijkt die jongens ook nog recht in hun ogen, zo. Normaal loopt iemand als jij snel door. Die is bang, je weet toch? De meeste Hollanders zoals jij, bedoel ik dan. Maar jij doet niet zo. Dus dat is niet normaal voor hun. Dus hun denken: "Wat is er met deze man? Deze man, hij is skowtoe (politieagent)!" Begrijp me? Als jij eraan kwam, was 't van: "Hennes! Hennes!" Je weet toch? 'Politie' in het Marokkaans. En schelden van: "Shekem (verrader/informant)!" Je bent verrot uitgescholden die tijd. Tja, tot ze je echt leerden kennen, natuurlijk. Maar dat heeft wel effe geduurd! Of niet soms? Ha, ha!'

Het wantrouwen van de jongens blijft een obstakel dat ik in mijn veldonderzoek steeds weer moet overwinnen omdat ik tot het einde door jongens die ik niet zo goed kende, werd geassocieerd met de politie.²³

De media heeft het gedaan

Naast de politie zijn ook journalisten boosdoeners in de buurt. De gebeurtenissen van 23 april 1998 zijn breed uitgemeten in de media waardoor Overtoomse Veld in een kwaad daglicht is gesteld. In de berichtgeving wordt over Overtoomse Veld gesproken als een 'no go area' waar 'Marokkaanse' jongens in criminele jeugdbendes de buurt terroriseren en winkelend publiek – vooral de 'Hollandse' klanten – dwingen tol te betalen wanneer zij boodschappen doen op het plein.²⁴ Het beeld wordt opgeroepen dat mensen in Overtoomse veld 's avonds niet meer over straat kunnen zonder beroofd, mishandeld of aangerand te worden. De politie zou de strijd om de publieke ruimte hebben verloren en de 'Marokkaanse' jongens zouden de baas zijn op straat.

Veel oudere Marokkaanse bewoners beklagen zich erover dat journalisten uitsluitend de 'slechte' kanten belichten van hun woonbuurt en vooral van de 'Marokkaanse' jongens op straat. Volgens hen geeft de berichtgeving aanleiding tot roddels in de buurt en problemen in de huiselijke sfeer.²⁵ Een veelgehoorde klacht is dat Marokkaanse moeders worden gefilmd terwijl ze op het balkon de was ophangen en door journalisten lastig worden gevallen met vragen over de Marokkaanse opvoeding of het gedrag van hun kinderen. De afwijzende reacties van de bewoners over de mediaberichtgeving worden in commentaren en columns verklaard uit hun 'schaamtecultuur'. Gesteld wordt dat Marokkaanse ouders hun problemen willen verbergen en geen verantwoordelijkheid nemen voor het gedrag van hun kinderen op straat.

De jongens van de buurt klagen ook over de berichtgeving in de media. Zij ondervinden dat de beeldvorming negatieve gevolgen heeft voor hoe mensen op hun reageren. In het bijzonder zijn ze bang dat het hun kansen op de arbeidsmarkt negatief zal beïnvloeden.²⁶ Ongeacht de bedoelingen van journalisten, draagt alle mediaberichtgeving inderdaad bij aan de negatieve beeldvorming.

Een reporter van de Amsterdamse televisiezender AT5 spant de kroon wanneer hij 's nachts onaangekondigd met een cameraploeg het August Allebéplein betreedt. De groep jongens op het plein staat te 'chillen', is bezig met activiteiten die hun ouders, ooms of oudere broers niet te weten mogen komen, zoals roken, blowen en drinken. Ze zijn gewend dat het plein hun rond dit tijdstip 'privacy' biedt. Op het moment dat de jongens de cameraploeg de hoek om zien komen (met een felle lamp op de draaiende camera), reageren ze direct heftig met scheldkanonnades en (zware) dreigementen. Een jongen gooit zelfs een halfvol blikje bier richting de camera en schreeuwt dat de ploeg moet 'oprotten' van *hun* plein.

De op deze manier tot stand gebrachte beelden worden in een nieuwsitem op televisie aangevuld met beelden van een nerveuze reporter die verklaart dat zijn ploeg zojuist tevergeefs heeft geprobeerd het August Allebéplein te betreden, omdat ze zijn bedreigd en weggejaagd door een groep agressieve 'Marokkaanse' jongens. De beelden en de verklaring van de reporter bevestigen het beeld van een buurt waarin (overlastgevende en criminele) 'Marokkaanse' jongens het op straat voor het zeggen hebben.²⁷

Dat de media in de ogen van de jongens uitsluitend uit zijn op negatieve berichten over 'Marokkaanse' jongens die bijdragen aan het slechte imago van Overtoomse Veld, maakt dat zij journalisten in hun buurt niet langer dulden, zoals doorklinkt in de woorden van Sergeant:

'Er is al teveel geschreven over deze buurt, weet je. Je moet die dingen niet geloven wat er allemaal in de krant staat. Ze liegen, wullah (ik zweer 't je)! Allemaal 'blah' (onzin). Hun weten als het over 'Marokkanen' gaat, dat die shit verkoopt. Dát willen mensen lezen. Alleen slechte dingen over ons, begrijp me?'

Helaas associëren sommige jongens mijn activiteiten in de buurt met de journalistiek. In hun ogen ben ik niet alleen verdacht omdat ik er 'anders' uitzie en me

‘anders’ gedraag, maar ook vanwege het stellen van vragen en het maken van aantekeningen. In het begin reageren jongens afwerend als ik hen wat wil vragen. Zelfs tegen het einde van mijn veldonderzoek wanneer ik het vertrouwen van veel jongens heb gewonnen, zijn er nog die me verdacht proberen te maken, zoals:

Redouan: ‘Ach, hij is nep, deze man. Hij is zelf stiekem van media, weet je. Dat is toch zo, Dirk? Jij bent toch undercover hiero? Hij is journalist, alles... Praat niet met hem, man. Je weet toch?’

De vijandige houding van de jongens tegenover de media vormt het tweede obstakel in mijn veldonderzoek. Dat sommige jongens mij voor een journalist blijven aanzien, maakt het me lastig om respondenten te werven voor interviews en om door de buurt te wandelen voor observaties zonder argwaan te wekken (en het groepsgedrag van de jongens sterk te beïnvloeden).

Onderzoekers deugen niet

In korte tijd wordt Overtoomse Veld overlopen door onderzoekers. Behalve onderzoekers die van de lokale overheid opdracht hebben gekregen om beleidsaanbevelingen te doen (Commissie-Lankhorst 1998; Muller et al. 1998), komen ook veel studenten en scholieren naar de buurt om ‘onderzoek’ te doen voor hun werkstukken en scripties. Niet alleen bewoners, winkeliers, politieagenten, welzijns- of jongerenwerkers en gemeenteamtbenaren worden door de onderzoekers benaderd, maar ook jongens van de buurt. Zij vertellen hoe vaak ze wel niet naar hun mening zijn gevraagd over de problemen in de buurt en hun verhouding met de politie.

In eerste instantie zijn de meeste ‘Marokkaanse’ jongens niet enthousiast om mee te werken. Hun weigerachtige houding is niet verrassend. Bij onderzoek onder ‘Marokkaanse’ jongens hebben onderzoekers al vaker te maken gehad met argwanende respondenten die hen om de tuin leiden of niet willen meewerken (Buijs 1993; Van Gelder & Sijsma 1998, 1990; Kaufman & Verbraeck 1986, 1987; Wermölder 1986, 1990; Van Gemert 1997, 1998a, 2003; Pels 2003). Hun argwaan en defensieve houding zijn deels te verklaren uit de neiging van alle mensen om liever niet over problemen te praten (laat staan met een vreemde). Maar een zelfde houding van ‘Marokkaanse’ jongens tegenover onderzoekers wordt deels ook uit de Marokkaanse ‘schaamtecultuur’ verklaard. ‘Marokkaanse’ jongens zouden de bedoelingen van de onderzoeker (een buitenstaander) eerder wantrouwen en sneller geneigd zijn om de waarheid te verdraaien of te liegen.²⁸

In het geval van de ‘Marokkaanse’ jongens in Overtoomse Veld moet hun vijandige houding tegenover onderzoekers echter vooral worden gezien in het licht van de gebeurtenissen van april 1998 en de negatieve aandacht die de buurt daarna heeft gekregen. Als gevolg van alle onderzoeksactiviteiten die de jongens in hun buurt hebben ervaren, zijn ze tegen de tijd dat ik het onderzoeksveld

betreed 'onderzoeksmoe' geworden. Jongens als Fouad kunnen geen onderzoekers meer zien:

'Het heeft echt geen zin in deze buurt, geloof me. Hun zien ons alleen maar als een *project* en dat moet maar eens afgelopen zijn! Die jongens hier zijn 't zat. Ze moeten ons gewoon met rust laten, begrijp je?'

Vanwege de negatieve ervaringen van jongens die eerder aan onderzoek meewerkten, hebben ze ook weinig vertrouwen in mijn 'integriteit' als onderzoeker. Ze vertellen dat onderzoekers meestal van alles beloven (zoals het verwoorden van de mening van de jongens van de buurt en het doen van aanbevelingen die verbeteringen in hun situatie zullen brengen), maar hun beloften nooit nakomen. De jongens zien onderzoekers komen en gaan zonder dat ze ooit nog iets van zich laten horen. Ze verdenken de onderzoekers ervan goede sier te maken met de problemen van de buurt op een manier die ten koste gaat van de 'Marokkaanse' gemeenschap. Overheidsmaatregelen die voor de jongens negatief uitpakken (zoals het sluiten van voorzieningen, uitbreiding van de politiebevoegdheden of invoering van cameratoezicht), zien zij als een prijs die zij betalen voor hun medewerking aan al dat onderzoek.

Ondanks pogingen om mijn goede bedoelingen over te brengen en mezelf te onderscheiden van die 'andere' onderzoekers, loop ik lange tijd tegen een muur van wantrouwen en vijandigheid aan. Elke keer als weer een rapport is verschenen waar de jongens via de media lucht van hebben gekregen, wordt gesuggereerd dat ik daar wat mee te maken heb. Om voldoende vertrouwen te winnen en de jongens zover te krijgen dat ze meewerken aan mijn onderzoek, moet ik eindeloze discussies voeren waarin mijn integriteit voortdurend in twijfel wordt getrokken en waarin mij wordt afgeraden onderzoek te doen naar nota bene overlastgevend, delinquent en crimineel groepsgedrag onder 'Marokkaanse' jongens.

Ali: 'Kijk, jij zegt dan wel dat je, je weet toch? Onze mening wilt horen en zo. Dat je gaat schrijven wat wij zeggen. Al die 'blah'. Maar dat doe je niet, vriend. Mij hou je niet voor de gek, hoor. Jij gaat toch gewoon lekker schrijven wat je wil. Je wéét toch wat ze willen lezen... Of niet soms?'

Chalid: 'Het gaat je nooit lukken. Hoe kan iemand als *jij* ons nou begrijpen? Je hebt onze bloed niet.'

De vijandige houding tegenover mij als onderzoeker is vooral in de beginperiode sterk aanwezig en neemt gedurende het onderzoek geleidelijk af. Uiteindelijk raakt een aantal jongens overtuigd van mijn goede bedoelingen en gaan steeds meer jongens 'mijn' boek over de buurt als 'hun' boek beschouwen. Desondanks blijf ik veel last ondervinden van de obstakels in het onderzoeksveld, obstakels die ik steeds weer opnieuw moet zien te overwinnen. Hoe ik dat heb aangepakt, hoe mijn rol als onderzoeker zich heeft ontwikkeld en welke onderzoeksmethoden ik heb toegepast, wordt in het komende hoofdstuk beschreven.

Noten

- 1 *NRC Handelsblad*, 23 september 1999; *Trouw*, 12 juli 2003; *Algemeen Dagblad*, 13 april 2004; *Stadsblad Utrecht*, 9 februari 2005; *De Volkskrant*, 29 maart 2007.
- 2 Uitzondering vormen incidenten in andere delen van de stad, zoals de problemen met 'Marokkaanse' hangjongeren op het Krugerplein in Amsterdam Oost of een gezin dat door 'Marokkaanse' jongens is weggepest uit de Diamantbuurt in Amsterdam Zuid.
- 3 *Het Parool*, 20 oktober 2003.
- 4 Directie Openbare Orde en Veiligheid Strategisch Team (2005).
- 5 In Amsterdam Nieuw-West heeft het Dijkgraafplein in stadsdeel Osdorp ook redelijk wat aandacht gekregen, onder meer toen Frank van Gemert een rapport publiceerde over een groep die hij classificeert als een 'jeugdbende' (Trouwborst 2001; Van Gemert & Fleisher 2002; Van Gemert & De Jong 2005).
- 6 De benaming van deze twee delen van de wijk is gebaseerd op de gebiedsindeling van Overtoomse Veld in 'buurtcombinaties', zoals die wordt gehanteerd door de gemeente Amsterdam (bron: Gemeente Amsterdam, Dienst Onderzoek en Statistiek, www.os.amsterdam.nl).
- 7 De Westelijke Tuinsteden liggen in Amsterdam Nieuw-West. Ook de stadsdelen Slotmeer, Geuzenveld en Osdorp behoren daartoe.
- 8 Voor stadswandelingen langs de nieuwbouw in Nieuw-West en achtergronden over de moderne architectuur verwijs ik naar Platvoet (1999).
- 9 De ruimte van deze gezinswoningen is relatief groot voor kleine gezinnen. Maar aangezien de kamers klein zijn en sommige Marokkaanse gezinnen zes tot acht kinderen moeten onderbrengen, wordt de woonsituatie door deze gezinnen al snel ervaren als 'klein behuist'.
- 10 Elias & Scotson (1965).
- 11 In 2005 is het gemiddelde *inkomensniveau* voor de Marokkaanse gemeenschap in Overtoomse Veld laag. Marokkaanse echtparen met minderjarige kinderen hebben gemiddeld 30% minder te besteden dan vergelijkbare 'autochtone' paren. Voor twee van de vijf Marokkaanse gezinnen met kinderen is een uitkering de belangrijkste bron van inkomsten. (Fedovora et al. 2005; Crok, Slot & Jansen 2006). De cijfers van 2007 zijn op dit moment nog niet bekend, maar worden binnenkort bekend gemaakt in de Armoedemonitor van de Gemeente Amsterdam, Dienst Onderzoek en Statistiek (zie: www.os.amsterdam.nl/publicaties/onderzoeksrapporten).
- 12 In 2005 is het gemiddelde *opleidingsniveau* van de Marokkaanse gemeenschap in Overtoomse Veld laag, zeker onder de eerste generatie. De tweede generatie doet het beter, maar leerlingen van Marokkaanse herkomst hebben gemiddeld de laagste opleidingen vergeleken met andere 'allochtone' bevolkingsgroepen. Ongeveer driekwart van hen heeft hoogstens de basisschool, mavo of voorbereidend beroepsonderwijs afgerond. Onder de hoogopgeleide Marokkaanse bewoners is het werkloosheidspercentage drie keer zo hoog als bij 'autochtone' Nederlanders van een vergelijkbaar opleidingsniveau (Fedovora et al. 2005; Crok, Slot & Jansen 2006). De voorlopige indruk van 2007 is dat de werkloosheid onder de hoogopgeleide bewoners van Marokkaanse herkomst is afgenomen, maar de Regionale Enquête Beroepsbevolking van de Dienst Onderzoek en Statistiek van de Gemeente Amsterdam is nog niet afgerond.
- 13 In 2003 is het *werkloosheidspercentage* van de Marokkaanse gemeenschap in Overtoomse Veld hoog. Ongeveer 41 procent van de Marokkaanse bewoners heeft een baan. Daarmee scoren ze het laagste van de 'allochtone' bevolkingsgroepen. Zowel bij de eerste als bij de tweede generatie blijft de arbeidsdeelname onder de 50 procent steken (Fedovora et al. 2005; Crok, Slot & Jansen 2006). De voorlopige cijfers van 2007 laten een iets gunstiger beeld zien. Van de Marokkaanse bewoners heeft 42 procent een baan. Van de eerste generatie werkt 37 procent en van de tweede generatie werkt 56 procent. De arbeidsdeelname

- van de tweede generatie is daarmee boven de 50 procent uitgekomen, maar als geheel scoort de Marokkaanse bevolkingsgroep nog steeds het laagste van de 'allochtone' bevolkingsgroepen (Gemeente Amsterdam, Dienst Onderzoek en Statistiek).
- 14 Van de bevolking in Overtoomse Veld is 65 procent van niet-Westerse 'allochtone' afkomst (53 procent behoort tot de eerste generatie en 47 procent tot de tweede generatie). Van de bevolking is 33 procent van Marokkaanse afkomst (de helft daarvan behoort tot de tweede generatie). Van alle niet-Westerse 'allochtone' bewoners is 51 procent van Marokkaanse afkomst. Dit zijn kerncijfers uit de bevolkingssamenstelling van Overtoomse Veld (buurt 86 in Slotervaart) gedateerd op 1 januari 2007 (Gemeente Amsterdam, Dienst Onderzoek en Statistiek, www.os.amsterdam.nl).
 - 15 Als gehele wijk is Overtoomse Veld weliswaar gemengd. Maar het opvallend grote aantal Marokkaanse gezinnen binnen bepaalde delen van de wijk, maakt dat het begrip 'segregatie' van toepassing is op deze uitzonderlijke buurten binnen het stadsdeel Slotervaart.
 - 16 Ik baseer 'probleembuurt' op het begrip 'disadvantaged neighborhood' (Baumer et al. 2003). Een meer letterlijke vertaling zoals 'achtergestelde buurt' of 'achterstandsbuurt', zou teveel suggereren dat de overheid zich heeft teruggetrokken uit de wijk, wat allerm minst het geval is. Bovendien zijn lang niet alle bewoners achtergesteld of mensen in een achterstandspositie. Vandaar mijn keuze voor 'probleembuurt'.
 - 17 Tot 2003 stond voor de moskee nog een buurtbioscoop. De bioscoop is gesloten vanwege een gebrek aan omzet en een teveel aan overlast en vandalisme. Op de plek waar de bioscoop stond, sloeg burgemeester Job Cohen op 7 januari 2004 de eerste paal voor een nieuw politiebureau dat in 2005 in gebruik is genomen.
 - 18 Een hoogtepunt in de mediaberichtgeving over de buurt wordt bereikt als AT5 amateur-beelden uitzendt van een gewelddadige beroving op het perron van station Lelylaan. Op de beelden is te zien hoe een Marokkaanse jongen een toerist van zijn tas berooft, tegen de vlakte slaat en nog een paar trappen na geeft. Vervolgens rent de jongen achter zijn 'vriendjes' aan die zich al uit de voeten hebben gemaakt. Deze schokkende beelden zijn regelmatig herhaald wanneer problemen met 'Marokkaanse' jongens van de buurt onder de aandacht werden gebracht, in het bijzonder als het ging om hun aandeel in de onveiligheid op en rond station Lelylaan.
 - 19 Alle jongens die ik sprekend opvoer of die worden genoemd in beschrijvingen, zijn *geanonimiseerd*. Jongens waar ik nog regelmatig contact mee heb, hebben zelf alternatieve bijnamen verzonnen voor een aantal jongens van de buurt (waaronder zichzelf). Buiten deze 'authenticite' alternatieve bijnamen, heb ik zelf een paar bijnamen verzonnen en gebruik ik veelvoorkomende Marokkaanse namen die niet te herleiden zijn (zoals Achmed, Mohammed, Redouan, Saïd, en Youssef).
 - 20 In de ogen van sommigen was eerder sprake van een uit de hand gelopen incident – een opstootje –, dan van échte rellen. In de documentaire 'Onrust in de stad' van Ireen van Ditschuyzen (2005, IdTV-DITS/NCRV) geeft Ad Smit (districtschef Zuidoost van Politie Amsterdam-Amstelland) het volgende commentaar op de gebeurtenissen: 'Ik was daar met een gerenommeerde collega die toen ook nog dienst deed op de Warmoesstraat. Wij waren wel wat gewend, hè. Wij keken elkaar aan 's morgens. Rel? Rel? 'Ernstige rellen in Amsterdam West!' De krantenkoppen die de volgende dag in de krant stonden – en dat blijft mijn mening – hebben vervolgens de hele boel beïnvloed.' [...] 'Maar kijk, als je over ernstige rellen praat in deze stad, dan heb ik het over de kroning, dan heb ik het over een ontruiming van een Lucky Luik, dan heb ik het over de Vondelstraat. Maar daar was gewoon een opstootje dat uit de hand liep.'
 - 21 In 2007 staat Overtoomse Veld nog steeds model voor een buurt met problemen omtrent 'Marokkaanse' jongens, alleen is het voornaamste onderwerp van de berichtgeving verschoven van 'overlast en criminaliteit van Marokkaanse jeugdbendes' naar 'radicalisering onder moslimjeugd'. Vooral in Overtoomse Veld, 'de buurt van Mohammed B.', zouden

- radicaliserende jongens volgens het stadsdeelbestuur een 'reëel risico' vormen (*Metro*, woensdag 7 maart 2007).
- 22 Daar zal geleidelijk verandering in komen met de komst van een nieuwe buurtregisseur die goed bekend komt te staan onder de jongens: 'Lange' Ton Smakman. Buurtregisseur is een ander begrip voor wijkagent. Het begrip benadrukt dat het uitvoeren van 'sociale regie' in de buurt een belangrijk onderdeel vormt van de taken van de wijkagent, naast opsporing en ordehandhaving.
 - 23 Zo noemt een aantal jongens van de buurt me tegen het einde van het onderzoek 'Kleine Ton'. Daarmee wordt gesuggereerd dat ik op de een of andere manier hoor bij de buurtregisseur 'Lange' Ton Smakman. Deze bijnaam pakt gelukkig niet zo negatief uit omdat deze buurtregisseur goed overweg kan met de jongens. Wel geeft de bijnaam aan dat ik door sommige jongens nog steeds wordt geassocieerd met de politie.
 - 24 *Trouw*, 13 mei 1998; *Het Parool*, 13 mei 1998; *NRC Handelsblad*, 14 mei 1998.
 - 25 Een voorbeeld dat vaak wordt aangehaald is de keer dat Leipe door een cameraploeg is gefilmd terwijl hij met een blikje bier over straat liep. Nadat de beelden waren uitgezonden, kreeg zijn vader van andere Marokkaanse buurtbewoners te horen dat zijn zoon 'slecht' was omdat hij alcohol dronk. Om de eer van de familie te redden, is Leipe het huis uit gezet, waarna hij een tijd lang in de kelderbox van een bevriend gezin heeft gewoond.
 - 26 In deze periode vertellen meerdere jongens over sollicitatie-ervaringen, waarbij ze zeggen dat ze zijn afgewezen vanwege hun Marokkaanse naam of vanwege hun postcode (waaruit de werkgever kan opmaken uit welke buurt een jongen afkomstig is).
 - 27 De beelden roepen blijkbaar als geen andere het 'gewenste' beeld op, want ze worden nog tot in 2004 herhaald bij uiteenlopende nieuwsitems over 'Marokkaanse' jongens in Amsterdam.
 - 28 Onderzoekers vonden dat jongens van een andere etnische afkomst uit dezelfde sociaal-economische klasse, meer medewerking verlenen dan 'Marokkaanse' jongens (Van Gemert 1998a) en meer valide antwoorden geven (Junger & Zeilstra 1989).

MET VALLEN EN OPSTAAN

Een eerste kennismaking

Overtoomse Veld kent weliswaar obstakels die het doen van onderzoek moeilijk maken, maar het is aan de onderzoeker om deze obstakels te overwinnen, toegang te krijgen tot het veld en het vertrouwen van de onderzoeksgroep te winnen. In dit hoofdstuk wil ik laten zien hoe ik 'met vallen en opstaan' mijn onderzoeksstrategie heb ontwikkeld om de kwalitatieve gegevens te verzamelen die nodig zijn om mijn onderzoeksvragen te beantwoorden.

Mijn eerste ontmoeting met de 'Marokkaanse' jongens van Overtoomse Veld vindt plaats in 1999. Op dat moment ben ik nog een sociologiestudent aan de Universiteit van Amsterdam. De vakgroep Criminologie van de Rijksuniversiteit Groningen biedt mij de kans mee te werken aan een onderzoek naar de escalatierisico's van openbare ordeverstoringen (De Haan, Van der Laan & Nijboer 2001). Mijn opdracht is het afnemen van een aantal interviews met 'Marokkaanse jongens' rondom het August Allebéplein in Overtoomse Veld. De interviews moeten gaan over de 'rellen' van 1998, de ervaringen van de jongens met geweld en criminaliteit (in de buurt en op school), en vooral hun verhouding met de politie. Ik ga op het aanbod in, maar realiseer me tegelijkertijd dat ik nog nooit in Overtoomse Veld ben geweest en überhaupt geen 'Marokkaanse' jongens ken.

Via via achterhaal ik het telefoonnummer van Hicham Darif,¹ een jongerenwerker in Overtoomse Veld. Hicham is samen met zijn broertjes in de buurt opgegroeid en kent de meeste Marokkaanse bewoners persoonlijk. Hij is nog maar net begonnen als jongerenwerker, maar heeft toch al goede contacten met de jongens van deze buurt. Vanwege zijn achtergrond als 'een jongen van de buurt' geniet hij een zeker aanzien en doet hij hard z'n best om te zorgen dat er voor de jongens meer activiteiten en voorzieningen komen, zoals een eigen buurt-huis. Hicham lijkt me een uitstekende tussenpersoon ('makelaar') om aan respondenten te komen. Maar hij is de eerste 'Marokkaan' die ik leer kennen en onze kennismaking verloopt moeizaam.

Ik heb afgesproken Hicham te ontmoeten in zijn kantoor in Overtoomse Veld. Ik ga met één van de onderzoekers van de Rijksuniversiteit Groningen die Hicham uitlegt wat de bedoeling is van het onderzoek. Hij benadrukt dat op basis van de uitkomsten suggesties worden gedaan voor verbeteringen in de buurt waaronder

ook voorzieningen voor de jongens. Hicham kijkt ons argwanend aan en zegt dat de jongens van de buurt hun buik vol hebben van onderzoekers. Zelf heeft hij ook de nodige negatieve ervaringen met onderzoekers die hem hebben gebruikt om in contact te komen met jongens van de buurt. Naarmate Hicham meer over zijn ervaringen vertelt, wordt hij bozer en bozer. Hoe de Groningse onderzoeker ook probeert hem van onze goede bedoelingen te overtuigen, het haalt allemaal niets uit. De emoties lopen zo hoog op dat Hicham ons met klem adviseert weg te gaan en het onderzoek verder te vergeten.

Een paar dagen later bel ik Hicham nogmaals op om een nieuwe afspraak te maken. Deze keer ga ik alleen naar hem toe. Ik probeer nu vooral niet over te komen als een onderzoeker die loze beloftes doet. In plaats daarvan probeer ik op een zakelijke manier een overeenkomst te sluiten. Voor het onderzoek moet ik een aantal interviews afnemen met 'Marokkaanse' jongens van de buurt die ik zonder hulp van Hicham nooit kan leveren. Op zijn beurt wil Hicham een positie als jongerenwerker in de buurt opbouwen, maar vanwege de bezuinigingen van de gemeente beschikt hij over te weinig voorzieningen. We komen overeen dat ik wat geld van de Rijksuniversiteit Groningen zal regelen waarmee we samen wat leuks organiseren voor alle jongens van de buurt die meewerken aan de interviews.³ Hicham verbindt echter één voorwaarde aan onze afspraak. Ik moet eerst zélf aan de jongens uitleggen wat ik kom doen in de buurt.

Hierop brengt Hicham me naar een kamer waar vier 'Marokkaanse' jongens achter een tafel zitten. Ik schat ze ongeveer tussen de zestien en achttien jaar oud. De jongens dragen allemaal de stereotype outfit van een 'Marokkaanse' straatjongen: een leren jas (met bontkraag), een spijkerbroek, sportschoenen en een baseballpetje. 'Hoi, ik ben Jan Dirk', zeg ik wat onzeker. Ik wil de jongens allemaal een hand geven, maar durf dat niet. Ik ga zitten en voel me ongemakkelijk. Achterovergezakt, met de armen over elkaar en met een achterdochtige blik in hun ogen, nemen de jongens me op. Ze begroeten me niet en maken zelf ook geen aanstalten om mij een hand te geven. Ze kijken alleen maar en geen van hen zegt iets. 'Nou Dirk, vertel hun maar wat je hier komt doen', zegt Hicham, die daarop weggaat en de deur achter zich dichttrekt.

Daar zit ik dan, met vier paar ogen nog steeds op mij gericht. Uit onzekerheid begin ik nog maar een keer mezelf voor te stellen: 'Ehm, nou, mijn naam is dus Jan Dirk en ik kom hier een onderzoek doen naar...' Onmiddellijk onderbreekt één van de jongens me: 'Luister dan, Dirk-Jan. Voordat je verder gaat met je verhaaltje, hebben wij een vraag aan jou. Wat vind jij eigenlijk van *Marokkanen*?' Er valt een stilte en de jongens kijken me strak aan.

Omdat ik naar Overtoomse Veld ben gekomen in de verwachting dat deze vraag zeker een keer gesteld zou worden, heb ik mijn antwoord al klaar. Om de jongens niet tegen de haren in te strijken en zeker niet over te komen als een 'racist', heb ik iets bedacht in de trant van: 'In elke groep heb je goeie en kwaai...' Maar op dat moment wanneer de jongens mij de vraag stellen, voelt dit antwoord niet goed.

Misschien komt dit doordat mijn Surinaamse vrienden me hebben geleerd dat té politiek correcte of ontwijkende antwoorden door hen (en ook door andere 'allochtonen') al gauw als onoprecht worden ervaren. Volgens hen vinden 'allochtone' jongens mijn soort vaak schijnheilig. In het openbaar – en zeker in het *bijzijn* van 'allochtonen' – zou zo'n 'studenterige kaaskop' nooit zeggen wat hij denkt, uit angst voor de gevolgen als hij een eerlijk antwoord geeft. In werkelijkheid zou hij echter neerkijken op 'allochtonen' en zich beter voelen omdat hij nu eenmaal een blanke en hoogopgeleide Hollander is. Ook zou zo'n 'kaaskop' volgens hen denken dat hij zijn 'allochtone' gesprekspartners wel om de tuin kan lijden met zijn politiek correcte praatjes. Mijn Surinaamse vrienden hebben me stevig op het hart gedrukt dat deze houding niet alleen getuigt van een gebrek aan 'respect', maar ook van een grove onderschatting van hun observatievermogen en intelligentie.

'Om eerlijk te zijn, heb ik best wel een *hekel* aan Marokkanen', floep ik er ineens uit. 'Tja, het spijt me om het te zeggen, maar ik ken eigenlijk ook geen Marokkanen. Ik ken wat Surinamers, Antillianen en een paar Turken. Maar ik ken gewoon niet één Marokkaan. Daar komt bij dat ik over Marokkanen alleen maar slechte verhalen hoor.' Er valt weer een stilte en de jongens kijken me onbewogen aan.

Ik ben bang dat ik te ver ben gegaan in mijn openhartigheid en begin rood aan te lopen. Angstig dwalen mijn ogen af in de richting van de uitgang. 'Nou, wat mij betreft mag 'ie morgen wel terugkomen', zegt één van de jongens van onder zijn petje. De anderen knikken instemmend en dan beginnen de jongens te lachen: 'Ga Hicham maar halen.' Die heeft er zichtbaar plezier in dat de jongens mij een paar benauwde ogenblikken hebben bezorgd: 'Je ziet een beetje rood, Dirk. Gaat 't?', zegt hij lachend. Als we afscheid nemen, geeft hij me mijn eerste lesje wat betreft de omgang met de jongens uit deze buurt: 'Onderschat ze niet. Blijf altijd eerlijk over wat je komt doen en wat je d'r zelf van vindt. Anders kan je het verder wel schudden in deze buurt.'

Vanzelfsprekend heb ik het wantrouwen tegenover onderzoekers niet in één klap overwonnen door in mijn eerste ontmoeting met een paar jongens meteen zo openhartig te zijn. Wel heeft mijn eerste reactie het ijs gebroken waardoor ik als onderzoeker m'n eerste stappen kan zetten in de buurt en ook andere jongens kan ontmoeten om te interviewen. Voor mijn eigen onderzoek naar opvallend delinquent groepsgedrag van 'Marokkaanse' jongens, zou ik echter keer op keer dezelfde obstakels moeten overwinnen en bovendien van andere onderzoeksmethoden gebruik moeten maken.

Omdat ik voornamelijk 'kwalitatieve' gegevens wil verzamelen, moet ik methoden gebruiken die zich goed daarvoor lenen, zoals 'interviewen' en 'observeren' (McCall 1978). Om kwalitatieve gegevens te verzamelen over (groeps)gedrag, attitudes en betekenisgeving van 'Marokkaanse' jongens in hun sociale omgeving, moet ik aan drie voorwaarden voldoen (Emerson 1983). Ten eerste moet ik als onderzoeker zelf aanwezig zijn in de buurt waar ik het groepsgedrag van de jon-

gens onderzoek en zoveel mogelijk *direct* in contact staan met de onderzoeksgroep. Ten tweede moet ik bij de interpretatie van gegevens zoveel mogelijk uitgaan van de zienswijze van de jongens zelf (het actorperspectief). Ten slotte moet ik ook bij de analyse zoveel mogelijk uitgaan van begrippen en categorieën die de jongens zelf hanteren om hun leefwereld te beschrijven en betekenis te geven.

Obstakels overwinnen met hulp

Een geschikte rol vinden om participerende observatie te doen, is in mijn geval een proces van vallen en opstaan. Het verlangt veel doorzettingsvermogen, geduld en tijd. In Overtoomse Veld is het niet voldoende om interesse te tonen in de leefwereld van 'Marokkaanse' jongens en mijn goede bedoelingen te onderstrepen. Een aantal obstakels in dit onderzoeksveld vragen om extra inspanningen.

Ten eerste is er de vijandige houding van de jongens tegenover de *politie*. Ik loop steeds weer het risico dat ik door de jongens wordt versleten voor een informant. Daarom probeerde ik op straat het contact met politieagenten zoveel mogelijk te vermijden. Via andere werkzaamheden ken ik een aantal agenten. Als ik hen openlijk zou begroeten en een vriendelijk praatje zou maken, ben ik bang dat ik de jongens reden geef om me ervan verdenken dat ik samenwerk met de politie. Vandaar dat ik bij onvermijdelijke ontmoetingen met de politie op straat het gedrag kopieer dat ik heb afgekeken van de oudere jongens van de buurt die 'rustig' (volwassen) zijn geworden. Dit houdt in dat ik geen bijdehante opmerkingen maak of beledigingen uit (zoals de jongere jongens soms doen), maar beleefd blijf en me veel terughoudender opstel dan ik normaal gesproken doe in sociale contacten (kort groeten, een neutrale blik bewaren en op gepaste afstand met enige argwaan het handelen van de politieagent gadeslaan). Het liefst verstop ik me in zo'n situatie zoveel mogelijk tussen de jongens, zodat zij mijn reacties zien en de kans klein is dat ik door de agent wordt aangesproken op mijn aanwezigheid (of op de voortgang van mijn onderzoek).

In een poging om iedere verdenking weg te nemen, druk ik de jongens tijdens interviews, gesprekken en observaties steeds weer op het hart dat ik geen enkele informatie doorgeef aan de politie. Ook geef ik de opnames terug van interviews waarin jongens praten over delicten waarvoor ze niet zijn aangehouden of waarvoor ze niet zijn vervolgd wegens een gebrek aan bewijs. De teruggave vindt bij voorkeur plaats in de aanwezigheid van andere jongens. Zo zien de jongens dat het niet bij beloftes blijft. Wanneer Wirie, een bekende jongen uit de buurt, betrokken blijkt te zijn bij een diefstal op mijn werkplek aan de Universiteit, krijg ik de kans om te laten zien dat ik echt wel te vertrouwen ben.

Ik ga naar de buurt om Wirie te spreken over het voorval. Gelukkig kom ik Mourad tegen die weet wat er is gebeurd. Hij is bereid om Wirie te bellen en te vragen naar het plein te komen. Na het telefoontje moet Mourad lachen:

‘Die Wirie. Geloof me, Dirk. Die mafkees zal nooit veranderen. Hij hangt gewoon met de verkeerde gasten.’

Uit het verhaal van Mourad begrijp ik dat Wirie die dag met twee jongens was die vaker ‘werken’ (vermogensdelicten plegen). Die twee zagen opeens een kans om wat te stelen uit het universiteitsgebouw (waar ik onderwijs geef). Volgens Mourad ‘werkt’ Wirie zelf niet en bleef hij daarom buiten (waar ik hem zag) op de jongens staan wachten. Toen die naar buiten kwamen sprinten met een tasje en een portemonnee, is hij ook gaan rennen. In die zin was hij er wel bij betrokken. Als Wirie op het plein verschijnt, groet hij eerst iedereen en maakt hij een praatje met enkele van de aanwezige jongens.

Na vijf minuten probeer ik hem even apart te nemen. Maar Wirie zegt tegen me dat niet hij maar z’n vrienden op het idee kwamen om ‘even een kijkje te nemen’ in het gebouw. Ik vraag hem voortaan bij het gebouw weg te blijven en tegen z’n vriendjes te zeggen dat ik daar werk (mocht dat al iets uithalen). Wirie belooft – met weinig overtuigingskracht – dat hij dat zal doen. Als we terugkomen meen ik uit de reacties van andere jongens af te lezen dat ze weten waar ons gesprek over ging. Ik ben er zeker van dat mijn aanpak het vertrouwen van de jongens in me heeft vergroot: ik heb Wirie immers niet verraden. Toch vraagt een van de aanwezige jongens, Achmed, later aan me:

‘Dirk, als jij iemand ziet stelen, hè. Een Marokkaan of zo. Dan ga je ’m zeker aangeven, toch?’

Ik antwoord dat het ervan afhangt wie de dader is, wat hij steelt en van wie. Achmed bestudeert me even en zegt dan:

‘Wij zijn anders hier. Wij doen dat niet. *Nooit.*’

Het tweede obstakel waar ik steeds tegenaan loop is de vijandige houding van de jongens tegenover de *media*. Omdat mijn werkzaamheden worden geassocieerd met die van een journalist, word ik vaak door jongens verdacht gemaakt. Dit beperkt mijn toegang tot bepaalde groepen en heeft een nadelige invloed op het gedrag van sommige jongens tegenover mij. Vandaar dat ik voortdurend probeer om mijzelf te distantiëren van journalisten.

Zo probeer ik steeds met de jongens een discussie aan te gaan over de media. De jongens geven de media de schuld van het stigma dat rust op ‘Marokkaanse’ jongens. Ook de slechte naam van de buurt zou door mediaberichtgeving zijn verspreid. Het zou me in hun ogen verdacht maken als ik het klakkeloos met hen eens zou zijn: ze zouden het zien alsof ik hen naar de mond te praat. Ze weten heel goed dat iemand met mijn achtergrond een andere mening heeft dan zij (en die heb ik ook). Ze zouden denken dat ik een journalist ben die probeert te ‘infiltreren’ in hun groep. Vandaar dat ik tegenover hen als buitenstaander het belang van persvrijheid verdedig. Wel toon ik begrip voor hun argumenten en geef ik toe dat de media een eigen verantwoordelijkheid hebben. Bovendien geef ik toe dat ik

me mijn 'liberale' mening makkelijk kan permitteren omdat ik (als 'niet-Marokkaanse' jongen) ook geen last heb van de media. Ik probeer de afstand tussen mij en de pers te benadrukken, door over de journalisten altijd te spreken in termen van 'zij', zoals in: 'zij mogen dat in principe schrijven'.

Het lukt me niet om alle roddels over mijn journalistieke werkzaamheden te ontcrachten. Als ik in een groep dreig te worden overstemd door de jongens die mij ervan blijven beschuldigen voor de media te werken, krijg ik soms steun van jongens die me wél vertrouwen en bereid zijn voor mijn integriteit in te staan. Zo krabbelde ik een keer voorzichtig een korte aantekening op mijn arm omdat ik bang was een belangrijk verhaal te vergeten. Joker heeft het in de gaten en begint te schreeuwen:

'Kijk dan! Wat doet 'ie? Wat doet 'ie? Hij zit onze namen op te schrijven! Hij is journalist! Ik zei 't toch? Wullah (ik zweer 't je)! Hij is journalist! Hij is een verrader!'

Maar Biga komt voor me op en zegt:

'Je moet niet zo vies praten over Dirk. Hij doet onderzoek, je weet toch? Geloof mij nou: Dirk is cool met ons. Hij is geen shekem. Of niet soms, Dirk? Zeg hem zelf. Hij weet niks, asahbi (vriend).'

Even later wanneer een paar jongens foto's van elkaar nemen en ik samen met de jongens poseer, leren ze me hoe ik met mijn handen 'Westside'- en 'Allebé'-symbolen moet maken. Op het moment dat ik met mijn camera ook een foto wil nemen, probeert Joker het nog een keer.

'Waarvoor is die foto? Ik ga d'r niet op, hoor!'

Biga helpt me opnieuw en roept Joker nogmaals tot de orde:

'Hé Dirk. Voor de *Telegraaf*, moet je zeggen. Nou, kom op, smeerlap. Vieze zwerver dat je bent! Ga op die foto staan of ik beuk je moer!'

Door mijn eigen inspanningen en met dit soort hulp ben ik in staat steeds weer de verdenking te ontcrachten dat ik voor de media werk.

Het derde obstakel is de vijandige houding tegenover *onderzoekers*. Na verloop van tijd weten de meeste jongens wel dat ik onderzoeker ben (en geen agent of journalist). Ze hebben me leren kennen als een onderzoeker die regelmatig met de jongens 'chillt'. Door zoveel mogelijk gewoon met ze 'te zijn' en discussies met hen te voeren over hun gedrag, laat ik me inwiden in hun leefwereld. Ik stel me op als een nieuweling die ze alles nog moeten uitleggen: hoe dingen volgens hen op straat werken, waarom jongens bepaald gedrag vertonen en hoe daarop moet worden gereageerd. Voor de jongens is het onbegonnen werk hoezeer ik ook mijn best doe om het allemaal te begrijpen. Vanwege mijn achtergrond en 'bloed' zal ik nooit echt kunnen navoelen wat zij allemaal meemaken.

Toch lukt het me om op deze manier hun wantrouwen tegenover onderzoekers weg te nemen en toegang te krijgen tot hun groepen op straat. Naarmate het veldwerk vordert, verandert de houding van de jongens naar mij toe van wantrouwen – ‘Jij gaat vast weer slechte dingen over ons schrijven’ – naar trots: ‘Dirk gaat een boek schrijven over de buurt!’. De jongens begrijpen best dat mijn verhaal een negatieve lading heeft (veel gaat immers over delinquent groepsgedrag) en dat media mijn boodschap kunnen vertalen in: ‘De Jong heeft *Marokkaanse jeugdbendes* onderzocht’. Desondanks steken ze me een hart onder de riem, zoals Badr:

‘Hun schrijven altijd negatieve dingen over ons. Daar word je ‘para’ (opgefokt) van, weet je. Zou jij ook worden als mensen alleen maar die dingen zeggen van: “Dirk is crimineel dit. Dirk is dief dat. Dirk is terrorist.” Is toch lelijk? Maar wat jij schrijft... Kijk, ‘tuurlijk, is wel negatief. Maar ook weer niet, begrijp me? Die shit gaat hier gewoon zo. Safi (begrijp je)? Ik bedoel, je bent hier nu een tijdje geweest. Je hebt ge-chilled met ons. Je bent mee op pad geweest, alles. Dus je weet. Je weet hoe sommige gasten hier gek kunnen doen. Als jij dát schrijft, maakt niet zoveel uit. Het is wel negatief en zo, dan hebben we er toch respect voor, begrijp me? Jij heb ‘t nu geleefd.’

Dat ‘geleefd hebben’ valt uiteraard wel mee. Ik ben geen ‘Marokkaanse’ jongen uit Overtoomse Veld. Ik ga niet naar een ‘zwarte’ school en ik woon niet thuis met een Marokkaans gezin. In mijn sociale omgeving voel ik me zelden bedreigd en ik voel me ook niet onder druk gezet om een (gewelddadige) reputatie te onderhouden. Ook voel ik me nooit uitgesloten vanwege mijn etnische achtergrond of mijn geloof. En zo zijn er nog vele kanten van het sociale leven van ‘Marokkaanse’ straatjongens, die ik niet écht heb ‘geleefd’.

Wel heb ik jarenlang met mijn eigen ogen en oren veel waargenomen van het dagelijkse leven van ‘Marokkaanse’ jongens, en er uitvoerig met hen over gesproken. Op die manier probeerde ik het ‘zelf meemaken’ zo dicht mogelijk te benaderen. Dit brengt mij bij een vierde obstakel dat niet onbesproken mag blijven: *mijzelf*. Om door te kunnen dringen tot de groepen op straat en om de obstakels (met hulp van de jongens) te overwinnen, heb ik een geschikte rol moeten vinden. Bij het vinden van die rol boden mijn persoonlijke achtergrond en ontwikkeling mogelijkheden, maar vanzelfsprekend leverden ze ook beperkingen op.

Ik als obstakel

Ik kom uit een heel *ander* sociaal milieu. Het is de jongens van de buurt vanaf het begin duidelijk dat ik in veel opzichten anders ben. Ik ben een jonge student uit de (hogere) middenklasse die is opgegroeid in een villawijk in een grote provinciestad. Mijn vader, moeder en zus hebben een universitaire opleiding afgerond en ik heb het Stedelijk Gymnasium afgemaakt om vervolgens sociologie aan de Universiteit van Amsterdam te gaan studeren. In de ogen van de jongens

ben ik 'vreemd', in het bijzonder omdat ik een 'witte' Hollandse 'student' ben.⁴ Ik ben geen jongen van de straat, geen échte Amsterdammer en niet gelovig (laat staan moslim). Ik kleeft me anders, beweeg me anders en praat geen 'straattaal', Tamazight of Arabisch.⁵ Verder woon ik in het centrum van de stad, doe ik andere dingen in mijn vrije tijd en heb ik andere vrienden en vriendinnen. Wat de jongens ook vreemd vinden is dat ik naar de buurt kom op een ouwe fiets, terwijl iemand van mijn leeftijd volgens hen al lang in een auto zou moeten rijden.⁶

Mijn voorkomen, gedrag en opvattingen stemmen evenmin overeen met de (deviante) normen en waarden van hun omgangscultuur op straat. Als ik bijvoorbeeld onnodig 'netjes' (gehoorzaam en beleefd) ben of me 'laf' gedraag, handel ik in strijd met gedragsverwachtingen van de jongens. Ze becommentariëren mijn gedrag door de spot met me te drijven en plaatsen me voor straf in een aparte categorie: iemand die erbij mag zijn, maar er niet bij hoort. Dit gebeurde bijvoorbeeld de keer dat ik zonder tegenstribbelen gehoor gaf aan het verzoek van een kaartjescontroleur in de bioscoop om mijn sigaret uit te maken en daarbij ook nog mijn verontschuldiging aanbood omdat ik niet had gezien dat daar niet gerookt mocht worden. Haantje reageerde als volgt:

'Kijk Dirk, dát is nou typisch zo'n *studenten*-actie van je. Daaraan kun je écht zien dat je niet uit de buurt komt. Anders had je gewoon gezegd: "Wat moet je nou, bitch? Scheur die kaartje en hou je bek voor ik je pof, mafkees!" Je weet toch? Schijt hebben. Gangster, gewoon. Dus niet meer zo netjes doen, hè? Je bent nu met *ons* uit! Ha, ha.'

Het botsen van mijn eigen waarden en normen met die van de straatcultuur van de jongens, geeft mij inzicht in de gedragsverwachtingen die de jongens op straat delen. Het leren begrijpen van hun 'straattaal', leidt er ook toe dat ik op inzichten stuit. In de straattaal gebruiken de jongens hun eigen vreemde woorden en uitdrukkingen (zelfverzonnen of afkomstig uit bijvoorbeeld het Sranangtongo, Arabisch, Papiament, Spaans en zwart-Amerikaans 'ghetto-slang'). Deze pakkende formuleringen zijn niet alleen 'uniek', maar de zaken waar in de straattaal bijzondere woorden en uitdrukkingen voor worden gebruikt, staan blijkbaar centraal in het groepsleven van de jongens. Voor mij vormt het leren van hun straattaal een goede manier om er achter te komen wat voor de jongens van bijzondere betekenis is.

Behalve een bron van informatie vormt de straattaal echter ook een obstakel. Aangezien ik van huis uit geen Amsterdamse straatjongen ben, is het leren van de betekenissen van woorden en uitdrukkingen een moeizaam proces. Ik kan bijvoorbeeld geen woordenboek raadplegen, want straattaal is bij uitstek een spreektaal en geen schrijftaal die kan verschillen van stad tot stad, van buurt tot buurt en van jeugdgroep tot jeugdgroep (Nortier 2001). Ook het Meertens Instituut dat zich bezig houdt met de bestudering en documentatie van de Nederlandse taal en cultuur, biedt geen uitkomst. Hun onderzoeken naar de straattaal van jongeren richten zich op uitspraak en taalontwikkeling, niet op het vastleggen van een algemene woordenschat en een correcte spelling.

Ik moet dus zelf achterhalen welke woorden de jongens gebruiken en wat de betekenis daarvan is. De straattaal in Overtoomse Veld ontwikkelt zich met elke generatie straatjongens en kan bovendien verschillen per groep.⁷ Het leren van nieuwe woorden en uitdrukkingen en – minstens zo belangrijk – het afleren van woorden en uitdrukkingen die niet meer ‘in’ zijn, gebeurt in de groepen op straat.

De jongens weten dat ik in eerste instantie vaak maar moet gissen naar de betekenis van woorden en uitdrukkingen die ze gebruiken. Ze vinden het leuk om mij te beledigen of uit te dagen met woorden en uitdrukkingen waarvan ze verwachten dat ik ze niet begrijp. Omdat vaak slecht wordt gearticuleerd, is het niet alleen een kwestie van gissen naar de betekenis maar ook naar de uitspraak (laat staan de spelling). Als ik bepaalde woorden uitprobeer, spreek ik ze vaak verkeerd uit. Ook strookt de betekenis niet altijd met de context. Mijn vergissingen vormen een bron van vermaak. Ik ben vaak uitgelachen, maar als ik het een keer wél goed begrepen heb, kan er een complimentje af.

Doordat de jongens bepaalde woorden en uitdrukkingen herhaaldelijk in een specifieke context gebruiken, lukt met me stukje bij beetje om de uitspraak en betekenis ervan te achterhalen.⁸ Bovendien helpt een aantal jongens dat me goed gezind is, me de straattaal te leren. De verleiding bestaat om zelf ook straattaal te gaan spreken, maar ik vermoed dat de jongens het ‘nep’ vinden als ik me op die manier populair probeer te maken.⁹ Bovendien zou ik veel fouten hebben gemaakt en voortdurend het mikpunt blijven van spottende opmerkingen. Het zou mijn reputatie geen goed doen in de buurt. Ik gedraag me daarom zoveel mogelijk ‘natuurlijk’ in overeenstemming met mijn Hollandse studenten-achtergrond. Opeens ‘stoer gaan praten’ of me gedragen als een ‘wannabe’ (beginneling), zou mijn rol ongeloofwaardig maken.

Ondanks alle verschillen tussen de jongens en mij, voel ik me naarmate het veldwerk vordert in de buurt steeds meer op mijn gemak. Ik krijg meer gelegenheid om te observeren en dat wat ik waarneem weet ik steeds beter te interpreteren in termen van de leefwereld van de jongens. Een aantal jongens ziet dat ook zo, zoals blijkt uit opmerkingen van Geit:

‘En in het begin, wij maar denken: “Waarom blijft deze gekke tata (Hollander) nou nog terugkomen, begrijp je? We lopen die sukkel zwaar in z’n gezicht te dissen (kleineren), alles. Hoe dan?” Tja, nu kennen we je langer, weet je. Nu is het anders. Zeker na Marokko. Nu zijn de meeste jongens van: “Hé Dirk! Heb je die gruwelijke torie (verhaal) al gehoord?” En dan vertellen ze je gewoon bijna alles wat ze geflikt hebben. Maar dat heeft wel effe geduurd of niet, ouwe! Ha, ha. Maar je weet ook... sommige jongens die je minder goed kent, die hebben nog zoiets van ‘verrader’. Dat hou je toch.’

Naarmate het onderzoek vordert, ben ik steeds beter in staat te ‘horen wat zij horen’ en te ‘zien wat zij zien’. Achteraf blijkt dat een van de grootste obstakels van het onderzoek – het feit dat mijn sociale achtergrond zo sterk verschilt van

die van de jongens – ook voordelen heeft geboden bij het verzamelen van gegevens over hun straatcultuur.

In hun ogen blijf ik een vertegenwoordiger van de dominante Hollandse middenklasse en dat levert me verschillende bijnamen op, waaronder ‘Jan Peter’ (Balkenende). Zelfs na jaren blijf ik die ‘student’ die niet goed begrijpt hoe het er aan toe gaat op straat (en uitleg en bescherming nodig heeft). In discussies over bijvoorbeeld achterstand, onrechtvaardigheid en discriminatie, mag ik het standpunt van ‘de’ Hollander verdedigen. Soms mag ik ook optreden als ‘adviseur’ in zaken die gevoelig liggen tussen de ‘Marokkaanse’ jongens onderling (zoals orale seks met vrouwen en vriendschappelijke omgang met homoseksuele mannen). Ondanks dat ik gaandeweg steeds dichterbij de jongens kom te staan, blijft de scheidslijn tussen ‘wij’ (de Marokkanen of de ‘allochtonen’) en ‘zij’ (de Hollanders) mijn verhouding tot de jongens bepalen.

Van Balkenende naar Bruinsma

De ontwikkeling van mijn rol is deels het resultaat van mijn geduld, volharding en open houding. Maar het is vooral te danken aan de hulp van een aantal jongens dat zich geroepen voelde om mij op te nemen. Zonder hun hulp en vertrouwen in mijn integriteit als onderzoeker zou ik nooit toegang hebben gekregen tot de ‘binnenwereld’ van hun groepen op straat. Telkens wanneer ik werd gepest, bedreigd of (een enkele keer) werd aangevallen en (nog) niet in staat was om mezelf te verweren, zijn deze jongens voor me in de bres gesprongen. Ze hielden kwaadwillende belagers op een afstand en overtuigden wantrouwenden van mijn goede bedoelingen.

Het motief van de jongens om me te helpen, was in eerste instantie zakelijk (ik kon geld regelen voor gezamenlijke activiteiten). Maar in de loop der jaren hebben we een vriendschappelijke relatie opgebouwd op basis van wederzijdse waardering en onderling vertrouwen. In mijn relatie met de jongens die me hebben geholpen, probeerde ik een zekere mate van wederkerigheid aan te brengen door ook van mijn kant hulp aan te bieden (bij het maken van huiswerk, het schrijven van brieven, de organisatie van activiteiten of het lenen van mijn fiets).¹⁰

Dankzij hun hulp heb ik ook geleerd me een houding te geven door mijn gedrag – zonder mezelf uit het oog te verliezen – aan te passen aan de situatie en omstandigheden waarin ik verzeild raakte. Zo lukte het me steeds beter om een geslaagde grap te maken. Leren wat in de ogen van de jongens humoristisch is en welke status iemand moet hebben om bepaalde grappen te mogen maken, is een proces van vallen en opstaan. Eén zo’n leermoment was de keer dat Hassan mij betrok bij de groep op een moment dat ik alleen maar wat stond toe te kijken. Hij daagde me op speelse wijze uit, zoals ik jongens elkaar vaak heb zien uitdagen:

‘Hé Dirk. Wat is dat nou? Ik hoor van: je balt (neukt) die hoeren en shit. Qui fesj (hoe zit dat)? Kun je geen normale chickies regelen of zo?’

Omdat ik inmiddels denk te weten, hoe jongens in zo’n situatie zouden reageren om iedereen aan het lachen te krijgen, ga ik op de uitdaging in door te zeggen:

‘Hoe weet je dat, Hassan? Heeft je moeder weer over me lopen lullen of zo?’

Maar niemand lacht en alle jongens kijken vol verwachting naar Hassan. Ik besef dat ik de plank heb misgeslagen maar probeer geen spier van mijn gezicht te verrekken. Hassan maakt zich breed, buigt zich naar me toe, kijkt me strak aan en zegt op een zachte, maar indringende toon:

‘Ik leg het je één keer uit. Je zegt nooit iets over m’n moeder. Nóóit, begrijp je? Dat is hier genoeg om iemand af te maken. Volgende keer, Dirk, maak ik je helemaal dede (dood). Wullah, ik zweer ’t je. Dus onthoud dat.’

Wanneer de jongens even later de meest grove grappen over elkaars moeders maken, wordt mij duidelijk dat dit een privilege is dat is voorbehouden aan jongens van de buurt die elkaar onderling goed kennen en een hoge statuspositie bekleden.

Langzaam maar zeker leer ik hoe op uitdagingen in te gaan en welke grappen ik wél kan maken zonder uit de toon te vallen. Onschuldige uitdagingen gaan me goed af, zoals de keer dat de jongens op een hoge muur een sigaretje zitten te roken en Biler me uitdaagt om erbij te komen zitten:

‘Hier kom je alleen op als je ‘gangster’ bent als ons, asahbi. Gaat je nooit lukken. Doe geen moeite, ouwe.’

Als ik er vervolgens in slaag de muur te beklimmen, reageert Kleine Ali met een compliment:

‘Zie je nou! Dirk is ook een dief, wullah! Dirk is dief.’

Ik heb mij voorgenomen om mij bij overlast, geweldpleging en ander (ernstig) delinquent gedrag afzijdig te houden. Gelukkig wordt dit van mij als buitenstaander (Hollandse ‘student’ van buiten de buurt) ook verwacht, al zou het me wel aanzien hebben kunnen opleveren (maar ook een hoop problemen), zoals Nordin duidelijk maakt wanneer we op een nacht samen uitgaan:

‘Moet je voorstellen, Dirk, dat jij hier iemand op z’n bek zou rossen terwijl de jongens nog niemand hebben gebeukt. Alleen maar leipe Mocros (Marokkanen) om je heen en jij, ‘tata’, ons studentje, *jij* beukt iemand. Weet je hoeveel respect je zou krijgen, asahbi? Geen grap, wullah!’

In dit soort situaties wordt duidelijk dat ik kan ‘chillen’ en toch mezelf kan blijven, ondanks grote verschillen. Ook leer ik door dit soort gesprekken meer over de verwachtingspatronen van de jongens ten opzichte van elkaar en hun gedeelde

begrippenkader. Zo leer ik uit situaties als hierboven de dubbele betekenis van *respect* op straat. Respect wordt door de jongens in de ene situatie gebruikt om aan te geven dat ze willen worden behandeld zoals ieder ander. Deze betekenis van respect verwijst naar een mate van gelijkwaardigheid als mens. In de tweede plaats bedoelen de jongens met respect het ontzag dat moet worden opgebracht voor iemand die een hogere statuspositie bekleedt omdat hij sterker is, rijker is of op andere manieren meer heeft bereikt. Deze betekenis van respect verwijst naar een mate van ongelijkwaardigheid, waarbij de jongen die 'kapot moeilijk' (ontzettend stoer) is, het respect ontvangt en de mindere het moet geven.

Naarmate ik me steeds meer op m'n gemak begin te voelen in groepen op straat, ervaar ik hoe het is beloond te worden met positieve reacties van andere jongens in de vorm van uitspraken die duiden op acceptatie in de buurt (zoals: 'je kan hier nu overal je jas ophangen'). Ook krijg ik complimenten over hoe 'scherp' of 'bijdehand' ik ben geworden, zoals een keer dat ik bij een groep jongens onder een afdakje ga staan en Stier me uitdaagt:

'Je bent best sterk toch? Grote jongen als jij. Zie je deze stang? Ik weet zeker dat jij je in één keer kan optrekken. Kom, kom. Laat zien dat je een man bent.'

Iedereen moedigt me ook aan, behalve Samir die zegt dat ze me met rust moeten laten. Maar ik stel hem gerust en zeg dat ik deze zelf aankan. Ik had eerder al jongens vloekend voorbij zien komen met viezigheid aan hun handen. Dus ik loop naar de stang en raak de bovenkant voorzichtig aan met m'n rechterwijsvinger. Er blijkt smeerolie op de hele stang te zitten. Ik kijk Stier 'bijdehand' aan en de jongens beginnen te lachen. Samir moet ook lachen en Stier kijkt een beetje beteuterd.

Samir: 'Ik zeg je toch? Dirk is scherp geworden, ouwe.'

Stier: 'Ach man, hij is blah. Wacht maar. Volgende keer...'

Ook na jaren veldonderzoek presenteer ik me als die 'Hollandse student' die op z'n oude fiets door de buurt rijdt en tegen iedereen beleefd is. Maar inmiddels heb ik wel geleerd hoe ik de jongens op straat tegemoet moet treden en ben ik zelfverzekerd genoeg om me niet de kaas van het brood te laten eten. De angst en onwennigheid die ik in het begin had in de omgang met de jongens van de buurt, zijn nagenoeg verdwenen. Ook tegenover onbekende 'Marokkaanse' jongens voel ik me steeds meer op mijn gemak, zoals blijkt wanneer ik meega naar een ontmoeting met een paar 'Marokkaanse' jongens uit een andere buurt. Pas nadat de jongens al een tijdje hebben zitten praten, beseft Hicham dat hij nog niet aan de andere jongens heeft uitgelegd wie ik (de enige Hollander in het gezelschap) ben en wat ik doe. Hij zegt tegen de jongens uit de andere buurt:

'Trouwens, hij hiero is onderzoeker. Hij schrijft een boek over onze buurt.'

De jongens reageren verbaasd. Eén van hen, Spits, kijkt me wantrouwig aan en richt zich dan tot Hicham.

Spits: 'Meen je dat nou? Je maakt grappen met ons, asahbi.'

Hicham: 'Wat had jij dan gedacht? Journalist of zo?'

Spits: 'Nee, man. Ik dacht hij is zo een *Bruinsma*-type, je weet toch? Dat hij hangt voor die assi (hasj) of zo. Onderzoeker? Tja, ik weet niet. Hij ziet er niet zo uit.'

Later in de auto op weg terug naar de buurt moeten de jongens er hard om lachen en Hicham geeft me een 'compliment':

'Weet je hoe 'scherp' je bent geworden, Dirk. Volgens mij heb je het zelf niet eens door, gabber. Maar we hebben je echt gevormd, ouwe. Waar zou je zijn zonder ons? Of niet dan? Ha, ha.'

Hicham heeft gelijk. Zonder zijn hulp en die van bepaalde jongens zou ik mijn rol als onderzoeker in het Overtoomse Veld nooit hebben kunnen ontwikkelen van 'Balkenende' tot 'Bruinsma'. Dankzij hun steun ben ik in staat geweest de gegevens te verzamelen die noodzakelijk zijn om mijn onderzoeksvragen te beantwoorden. De systematiek waarmee ik deze gegevens heb verzameld wordt in het volgende deel van het hoofdstuk besproken.

Methoden

In het begin van het onderzoek dacht ik aan de voorwaarden voor kwalitatieve gegevensverzameling (Emerson 1983) te kunnen voldoen door de jongens te *interviewen* (zoals ik dat in eerder onderzoek had gedaan). Het oorspronkelijke plan was om een representatieve groep te selecteren en deze jongens een paar jaar te volgen in hun ontwikkeling. Ik wilde hen in verschillende (hang)seizoenen (herfst, winter, lente en zomer) interviewen over hun eigen (groeps)gedrag en dat van andere 'Marokkaanse' jongens in hun omgeving. De interviews die ik afnam waren deels 'semi-gestructureerd' en deels 'vrij-associatief'.

Zo had ik een lijst met onderwerpen (topiclijst) die in elk gesprek aan de orde moesten komen (met vragen over groepslidmaatschap, de structuur van groepen en diverse vormen van delinquent groepsgedrag).¹¹ Ook legde ik de jongens steeds dezelfde scenario's voor van situaties die zich op straat kunnen voordoen, om aan de hand daarvan vragen te stellen over groepsgedrag.¹² Naast mijn vaste onderwerpen liet ik in het gesprek de nodige ruimte voor 'vrije associatie'. Wanneer jongens zelf onderwerpen aandroegen, ging ik daarop door. Als meerdere jongens bepaalde onderwerpen nadrukkelijk naar voren brachten, hadden deze blijkbaar een belangrijke of speciale betekenis. Aan de hand van zulk voortschrijdend inzicht werd de lijst met onderwerpen steeds weer aangepast en uitgebreid.

Met de 'interviewsetting' had ik geluk. Dankzij mijn contacten in de buurt, kon ik gebruik maken van het kantoor van het buurthuis om jongens te interviewen. Het voordeel van deze plek was dat ik jongens van de straat kon meenemen

voor een interview. De plek bood de nodige privacy waardoor ik een jongen onder vier ogen kon spreken en het gesprek kon opnemen met een cassette recorder (na uitwerking van het interview kregen de jongens die daar om vroegen het cassettebandje zodat ze wisten dat ik geen 'bewijsmateriaal' zou hebben van bepaalde uitspraken). In een besloten ruimte kon de geïnterviewde jongen ook niet door andere jongens worden afgeleid of gecontroleerd waardoor jongens geen gevoelige vragen zouden willen beantwoorden uit vrees door anderen voor 'verrader' te worden aangezien.

Om aan respondenten te komen gebruikte ik de zogenoemde 'sneeuwbal-methode': via tussenpersonen (zoals Hicham), legde ik mijn eerste contacten. Vervolgens probeerde ik via mijn respondenten weer aan nieuwe contacten te komen. In veldstudies wordt vaak gebruik gemaakt van dit soort kettingverwijzingen (Wright & Bennet 1990; Decker & Van Winkle 1996). In onderzoek naar vormen van gedrag waarover men liever zwijgt, verloopt deze manier van respondentenwerving echter niet altijd even gemakkelijk. Als respondenten hun gedrag afschermen voor buitenstaanders en er is sprake van een 'code of silence', worden nieuwe contacten vaak moeizaam gelegd. Ook in dit onderzoek moest eerst *vertrouwen* worden opgebouwd voordat de sneeuwbalmethode respondenten begon op te leveren. Om vertrouwen op te bouwen en toegang te krijgen tot de leefwereld van de jongens kon ik gebruik maken van sleutelfiguren die ook fungeerden als 'respondenten-makelaars'.¹³ Maar veel belangrijker was het om veel tijd in het onderzoeksveld door te brengen en de jongens aan mijn aanwezigheid te laten wennen.

Gegeven mijn beperkte toegang tot het veld en het wantrouwen van de jongens, was het nemen van een werkelijk representatieve steekproef volstrekt onrealistisch, ook al omdat de jongens zichzelf niet rekenden tot één duidelijk afgebakende 'groep'. Naarmate de respondentenwerving beter op gang kwam, kon ik beginnen na te denken over hoe ik een onderzoeksgroep kon selecteren die in ieder geval een redelijke afspiegeling vormde van de jongens van de buurt en de groepen waarin zij zich aaneensloten. Tijdens de eerste interviewronde heb ik daarom geprobeerd eenvoudig zoveel jongens van de buurt te interviewen als ik maar kon. Het streven was wel om jongens van verschillende leeftijden te interviewen en te achterhalen tot wat voor typen groepen zij zich rekenden.

In die eerste ronde heb ik interviews gehouden met tweeëndertig jongens in de leeftijd van 14 tot 24 jaar. De geïnterviewde jongens waren volgens mijn 'sleutelinformanten' prominent aanwezig in de buurt en maakten op dat moment deel uit van verschillende typen groepen op straat (waaronder groepen die overlast veroorzaakten en/of crimineel gedrag vertoonden). Vijfentwintig jongens waren van 'Marokkaanse' afkomst. Daarnaast heb ik ook vier Surinaamse, een Turkse, een Antilliaanse en een Nederlandse jongen geïnterviewd die deel uitmaakten van groepen in de buurt.¹⁴ Deze eerste interviews vonden plaats in de aanloopperiode van mijn promotieonderzoek (ongeveer van 2001 tot 2002).

Van interviewen naar observeren

Om mijn onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden, probeerde ik in eerste instantie door middel van de interviews gegevens te verzamelen over groepsgegedrag van 'Marokkaanse' straatjongens. De vragen die tijdens de interviews aan de orde kwamen, hadden betrekking op de geschiedenis van groepen en de manieren waarop jongens zelf hun groepen omschrijven (onder meer qua structurele kenmerken waaronder hiërarchie en leiderschap). Ook stelde ik vragen over de achtergronden van individuele groepsleden (zoals personalia van de respondent, met hoeveel en welke vrienden hij omgaat, zijn reputatie in de buurt en ervaringen met delinquent gedrag of politiecontacten) en de gedeelde 'groepscultuur' op straat (met veel aandacht voor de waardering van overlastgevend en crimineel groepsgegedrag). Dit leverde interessante gegevens op over de typen groepen die de jongens onderscheiden, over de waarde van die groepen voor hen op straat en over hun opvattingen ten aanzien van (opvallend) delinquent groepsgegedrag. Toch leverden de interviews onvoldoende gegevens op voor het onderzoek naar groepsdynamische processen onder 'Marokkaanse' jongens.

Ik kreeg te weinig gegevens over allerlei vormen van groepsgegedrag op straat in de vorm van actie en reactie (binnen de groep of tussen de groep en de sociale omgeving). Ik miste emotionele uitingen in de groep, de discussies en ruzies of het alledaagse uitwisselen van verhalen. Uit dat soort gegevens verwachtte ik beter af te kunnen leiden hoe en waarom groepsdynamische processen werken, en hoe en waarom deze processen het doen en laten van de jongens beïnvloeden op zo'n manier dat zij opvallend en delinquent gedrag vertonen. Bij het verzamelen en verwerken van deze gegevens zou ik tevens rekening moeten houden met de invloeden die vanuit de omgeving (de context) op de jongens worden uitgeoefend, en mede bepalen hoe zij gezamenlijk betekenis geven en waarde toekennen aan hun gedrag.

Dat mijn eerste interviews te weinig van dit soort gegevens opleverden, kwam misschien doordat de jongens moeilijk konden verwoorden hoe zij zich in groepsverband gedragen (Hollway & Jefferson 2000). Een andere mogelijkheid is dat de jongens het 'stoer' (sociaal wenselijk) vinden om zichzelf te presenteren als iemand die zich niet door anderen laat beïnvloeden. Ook kan de formulering van de vragen of mijn houding tijdens het interview (het 'interviewer-effect'), daarvan de oorzaak zijn geweest.¹⁵ Hoe dan ook kreeg ik weinig respons op vragen over groepsdynamiek, terwijl de antwoorden die ik kreeg niet overeen kwamen met groepsgegedrag van de jongens dat ik voor en na de interviews op straat of in het buurthuis zag.

Gaandeweg werd duidelijk dat ik de interviews ook niet nodig had om gesprekken met de jongens te kunnen voeren. Dankzij mijn veldwerk waren de jongens gewend geraakt aan mijn aanwezigheid in de buurt. Met een aantal van hen kon ik 'chillen' (rondhangen, praten, een sigaretje roken, poolen, kaarten etc.). Om de beperkingen van de interviews te compenseren, besloot ik meer te

gaan observeren. En omdat bleek dat de vrije omgang meer bruikbare gegevens opleverde, besloot ik vanaf 2003 alleen nog maar te observeren.

De manier waarop ik observeerde wordt vaak aangeduid als 'participerende observatie'. In mijn geval is dit ietwat overdreven. Soms was ik daadwerkelijk betrokken bij de activiteiten van de groep, maar meestal was ik vooral passief aanwezig. De mate waarin ik als onderzoeker meedeed aan het groepsproces beperkte zich doorgaans tot toekijken en luisteren. Waar mogelijk probeerde ik mij in de gesprekken te mengen. In die gesprekken vroeg ik de jongens niet alleen om tekst en uitleg van wat er zich voor mijn neus afspeelde, maar sneed ik de onderwerpen aan waar ik eerder in de interviews ook vragen over stelde. Mijn participerende observatie nam dus meer de vorm aan van 'interviewen in groepsverband'.¹⁶ Daarbij kwamen veel van dezelfde vragen aan bod als bij de interviews uit de eerste ronde, alleen dan afgestemd op de begrippen die de jongens zelf hanteren en aangevuld met meer gedetailleerde vragen die voortkwamen uit voortschrijdend inzicht (zoals over de afwezigheid van echt leiderschap in de groepen of over de gedeelde ervaring zeer sterk op elkaar te zijn aangewezen).

Op die manier heb ik zoveel mogelijk gegevens verzameld over de groepsdynamische processen waarin de omvang, hiërarchie en organisatie van groepen zich ontwikkelen, waarin gedeelde betekenissen, waarden en normen tot stand komen, waarin jongens groepsdruk ervaren of uitoefenen, en hun gedrag aanpassen aan de (veronderstelde) gedragsverwachtingen van de groep. De gegevens bestaan uit waarnemingen van gedrag of reacties op gedrag in de groep en uit fragmenten van gesprekken die de jongens voerden en waarbij ik soms ook zelf betrokken was.

Ondanks dat de jongens wisten dat ik er als onderzoeker was, kon ik waarnemingen en gespreksfragmenten toch niet met audio- of videoapparatuur vastleggen zonder argwaan te wekken. Zelfs als ik tijdens een gebeurtenis of een gesprek openlijk aantekeningen zou maken, zou dit de jongens wantrouwig hebben gemaakt. Ik wilde de jongens zoveel mogelijk laten vergeten dat ik aandachtig luisterde en nauwlettend toekeek opdat ze zich op zo 'natuurlijk' mogelijke wijze in groepsverband zouden gedragen (ook al werd de situatie onwillekeurig beïnvloed door de aanwezigheid van een 'vreemde eend in de bijt'). Om mijn gegevens zo onopvallend mogelijk vast te leggen, moest ik trucs verzinnen.

Het bleek dat ik maximaal vijf kernwoorden kon onthouden door ze regelmatig in gedachten te herhalen. Aan elk kernwoord kon ik een opvallend gegeven, een observatie van een gebeurtenis of een tekstfragment koppelen. Tot een paar uur na de observatie of het gesprek bleek ik nog redelijk goed in staat om zo'n gebeurtenis in detail te beschrijven of zo'n gespreksfragment te reconstrueren. Maar zodra ik vijf kernwoorden in mijn hoofd had, moest ik ze vastleggen. Om geen argwaan te wekken, ging ik meestal naar de WC waar ik de kernwoorden snel op een papiertje krabbelde. Later toen ik me realiseerde dat het in de ogen van de jongens volstrekt 'normaal' is om in het bijzijn van de anderen met je mobiele

telefoon te spelen, stuurde ik mezelf SMS-berichten met kernwoorden (of soms hele citaten).

Fragmenten van beschrijvingen en dialogen zijn in dit boek verwerkt om de analyse van de verzamelde gegevens te verlevendigen. In de dialogen probeer ik gespreksfragmenten zo werkelijkheidsgetrouw mogelijk te reconstrueren door hun eigen 'straattaal' in de dialoog te verwerken. Sommige uitdrukkingen (zoals 'je weet toch?', 'wullah!' en 'asahbi') gebruiken de jongens zó vaak dat ze met het oog op de leesbaarheid wel eens worden weggelaten uit de citaten. Als dat wat de jongens toevoegen aan hun uitspraak echter van betekenis is, dan worden de veelvoorkomende toevoegingen wel altijd in het citaat opgenomen.

De beschrijvingen en citaten in dit boek vormen uiteraard maar een heel klein deel van de gegevens die ik heb verzameld door middel van mijn participerende observatie in groepen. Het is moeilijk om precies aan te geven hoeveel groepen ik heb leren kennen, alleen al omdat de jongens zichzelf ook niet tot vaste 'groepen' rekenen. Mijn kennis van de jongens van de buurt en hun groepen baseer ik vooral op observaties van en gesprekken met jongens waarmee ik regelmatig contact heb gehad.

Volgens mijn tellingen heb ik ongeveer 200 jongens van de buurt van gezicht leren kennen, waarvan grofweg 160 jongens van Marokkaanse afkomst waren. Van die 200 jongens ken ik er 131 (waarvan 115 van Marokkaanse afkomst) van naam en/of bijnaam. Met ongeveer 74 jongens heb ik informele gesprekken gevoerd. Ongeveer 45 van hen (waarvan 39 van Marokkaanse afkomst) kwam ik gedurende een periode van drie jaar met grote regelmaat tegen op straat of in het buurthuis. Ik sprak ze wekelijks of maandelijks. Met 30 van deze jongens heb ik bovendien tien dagen zeer intensief contact gehad toen we in het kader van het project 'En nu iets positiefs!' in 2004 een reis naar Marokko hebben gemaakt. Van hen waren 25 jongens van Marokkaanse, drie van Surinaamse, een van Antilliaanse en een van Nederlandse afkomst.

De meeste beschrijvingen en gespreksfragmenten in dit boek hebben betrekking op de 45 jongens die ik met de grootste regelmaat in wisselende samenstellingen tegenkwam. Gedurende de veldwerkperiode van 2002 tot 2005 ben ik vooral met deze jongens opgetrokken en heb ik met hen herhaaldelijk uitvoerige (groeps)gesprekken gevoerd aan de hand van mijn onderwerpenlijst. De exacte hoeveelheid contactmomenten en gesprekken is echter moeilijk te bepalen. Ook heb ik met deze jongens de meeste situaties meegemaakt waarin ik groepsdynamische processen met mijn eigen ogen kon waarnemen. Alle jongens van wie ik handelingen beschrijf of die sprekend opvoer, zijn geanonimiseerd (en overeenkomsten tussen bijnamen die ik of jongens van de buurt hebben verzonnen omwille van dit boek en bijnamen die nu gangbaar zijn in de buurt, berusten puur op toeval).

Over de kwaliteit van mijn gegevens

Om het groepsgedrag van de ‘Marokkaanse’ jongens te onderzoeken, bleek participerende observatie – het direct waarnemen van gedrag – de beste methode van gegevensverzameling. Met de hulp van een aantal jongens van de buurt heb ik de obstakels in het onderzoeksveld steeds weer kunnen overwinnen en een rol kunnen vinden die me in staat stelde steeds meer en steeds betere gegevens te verzamelen.

De manier waarop ik obstakels heb overwonnen en mijn rol heb ontwikkeld, heeft een aantal beperkingen bij de gegevensverzameling niet kunnen wegnemen. Ten eerste is mijn toegang tot het onderzoeksveld niet ongelimiteerd geweest. Een andere, meer ervaren onderzoeker was er wellicht in geslaagd nog verder door te dringen in de groepen van de jongens in de buurt. Ten tweede is mijn aanwezigheid en houding hoe dan ook van invloed geweest op het groepsgedrag van de jongens. Een andere, meer ervaren onderzoeker zou het groepsgedrag misschien minder of op een andere manier hebben beïnvloed. Ten derde zijn mijn persoonlijke ontwikkeling als onderzoeker en mijn voortschrijdende inzicht van invloed op de uitkomsten van dit onderzoek. Een andere onderzoeker zou misschien een andere ontwikkeling doormaken en mogelijk tot andere inzichten komen. Ten vierde ben ik ook beperkt door mijn vermogen om te kunnen waarnemen en deze waarnemingen natuurgetrouw te kunnen verwerken tot beschrijvingen en dialogen. Een ander zou misschien meer zien en horen of zijn waarnemingen beter kunnen verwoorden.

Gezien al deze beperkingen moet een aantal kritische kanttekeningen worden geplaatst bij de gegevens die ik heb verzameld. Door de specifieke manier waarop ik met obstakels ben omgegaan en mijn rol in het onderzoeksveld persoonlijk heb gespeeld, kan de gegevensverzameling niet worden herhaald. Als gevolg daarvan komen de *validiteit* en de *betrouwbaarheid* van de gegevens ter discussie te staan (Brady & Collier 2004).¹⁷

De genoemde beperkingen maken het moeilijk om precies te bepalen in hoeverre alle verzamelde gegevens voldoende valide en betrouwbaar zijn. Ik kan wel zoveel mogelijk inzicht geven in hoe ik met de obstakels van het onderzoeksveld ben omgegaan en hoe ik mijn rol als onderzoeker heb gespeeld. Aan de hand daarvan kan de lezer zelf beoordelen of ik mij voldoende toegang heb verschaft tot de groepen ‘Marokkaanse’ jongens op straat in Overtoomse Veld, en of ik voldoende valide en betrouwbaar empirisch materiaal heb verzameld om antwoord te kunnen geven op mijn onderzoeksvragen.

Zelf kan ik alleen vaststellen dat ik gedurende het onderzoek steeds meer te horen en te zien heb gekregen van het groepsgedrag van de jongens van de buurt. In het begin verzamel ik veel gegevens over groepsgedrag waarin sterk wordt gereageerd op mijn aanwezigheid, en mis ik vooral gegevens over overlast en criminaliteit. Verderop in het onderzoek kan ik mezelf beter onzichtbaar maken en krijg ik ook meer gegevens over opvallend delinquent gedrag. Een voorbeeld hiervan is de

keer dat ik tegen het einde van het onderzoek met een paar jongens in een auto zit te praten en Nordin zegt:

Nordin: 'Ik hoor Ski zit weer vast. Waarvoor is hij gepakt?'

Brabant kent mij nauwelijks, maar wanneer hij antwoord geeft, houdt hij geen rekening meer met het feit dat ik er bij ben:

'Gewoon mishandeling. Is die ouwe zaak, je weet toch? Was een paar maanden terug of zo. Toen die keer dat we in de stad waren. Is een tijdje terug, maar ja... Ze kwamen 'm toch halen. Gisteren of zo. Nu mogen ze hem drie dagen vasthouden. Dan komt zijn zaak voor. Maar hij gaat gewoon taakstraf krijgen, hoor. Dat denk ik tenminste. Toch 'faya' (klote), weet je.'

Naarmate de tijd verstreek slaagde ik erin gegevens te verzamelen over het groepsgedrag van de jongens waarover ik in het begin helemaal geen of – achteraf gezien – slechts onjuiste gegevens kon verzamelen. De vraag in hoeverre ik valide gegevens heb verzameld over de relevante groepsprocessen tussen de jongens, kan ik in zoverre beantwoorden dat de problemen die in het begin van het onderzoek optraden door afscherming, voorliegen, overdrijven en zwijgen, gedurende het onderzoek duidelijk zijn afgenomen.¹⁸

De primaire gegevens van dit onderzoek bestaan hoofdzakelijk uit observaties en gesprekken (de tweeëndertig interviews uit de aanlooperperiode van het onderzoek zijn uiteindelijk niet in de analyse verwerkt, maar bleken vooral functioneel om de onderwerpenlijst voor de participerende observatie aan te scherpen en contact op te bouwen met de jongens). In hoeverre de gegevens die ik heb verzameld betrouwbaar zijn, valt evenmin goed te bepalen omdat ik als onderzoeker zelf degene ben die observeert, gegevens verzamelt en analyseert. De vertekeningen die hieruit voortkomen zijn moeilijk op te sporen en te corrigeren. Een exacte replicatie van de gegevensverzameling is in ieder geval niet mogelijk; niet alleen gezien de persoonlijke waarnemingen van de onderzoeker, maar ook vanwege de invloed van zijn aanwezigheid en houding op het groepsgedrag van de jongens. Wel heb ik als onderzoeker een poging gedaan om gegevens betrouwbaarder te maken door ze met gegevens uit andere bronnen te vergelijken.

Om gegevens te kunnen vergelijken met gegevens uit andere bronnen, heb ik gesprekken gevoerd met sleutelfiguren uit de sociale omgeving van de jongens (zoals buurtbewoners, winkeliers, buurtregisseurs en andere politieagenten, ambtenaren van justitie en stadsdelen, en medewerkers van de kinderscherming, de reclassering en jeugddetentiecentra). Ik stelde deze 'experts' vragen over dezelfde onderwerpen die ik bij de jongens ter sprake bracht of waarover ik observaties verzamelde (bijvoorbeeld over leiderschap in groepen of opvattingen van de jongens over geweld en criminaliteit). Ook heb ik mijn waarnemingen en (voorlopige) analyses vergeleken met die van onderzoekers die soortgelijk onderzoek doen of hebben gedaan (in binnen- en buitenland).

Wat deze externe bronnen te bieden hebben, blijft echter hoofdzakelijk beperkt tot het perspectief van de 'buitenstaander'. Ze bieden geen nieuwe inzichten in het verloop van de groepsdynamische processen *binnen* een groep. Vandaar dat ik de gegevens over de kennis en expertise van buitenstaanders verder niet meeneem in de beschrijving en de analyse van mijn veldwerk. Wel kan met deze vorm van 'triangulatie' (Hagan 1993) worden onderzocht hoe betrouwbaar bepaalde gegevens zijn die ik heb verkregen door middel van observaties. Zo zijn bijvoorbeeld politie- en justitiegegevens vergeleken met uitspraken van jongens, waardoor ik inzicht kreeg in hoeverre zij in hun verhalen bepaald groepsgedrag overdrijven of juist verzwijgen. Verder heb ik mijn eigen interpretaties van situaties naast die van ervaringsdeskundigen gelegd, waardoor ik op andere mogelijkheden werd gebracht. Gesprekken met buurtregisseurs (wijkagenten) en andere buurtprofessionals hielpen me ook mijn gegevens over het groepsgedrag van 'Marokkaanse' jongens in een bredere context van jeugd- en groepsproblematiek te plaatsen en bepaalde 'algemeenheden' te ontdekken.

Over de analyse van mijn gegevens

Het begrippenkader van dit onderzoek is opgebouwd als een 'grounded theory' (Glaser 1967, 1978, 1992; Eliasoph & Lichterman 2003). Bestaande theorieën over jeugdcriminaliteit in groepsverband en groepsdynamische processen vormen het uitgangspunt. Uit deze literatuur zijn bepaalde begrippen geoperationaliseerd als 'attenderende begrippen' voor het empirische onderzoek (zoals open- of geslotenheid van delinquente jeugdgroepen, straatcultuur en groepsdruk). Aan de hand van deze begrippen is de oorspronkelijke lijst van onderwerpen opgesteld en zijn scenario's bedacht die ik aan de 'Marokkaanse' jongens heb voorgelegd.

In mijn gesprekken met de jongens voer ik ook discussies met hen over mijn voorlopige bevindingen. Soms levert dit een bevestiging op van mijn zienswijze en in andere gevallen zijn de jongens het met me oneens. Als de jongens naar mijn inschatting onvoldoende afstand kunnen nemen van hun eigen groep en slechts drogredenen lijken aan te dragen om delinquent groepsgedrag goed te praten, blijf ik bij mijn eigen analyse. Wanneer de jongens echter een sterker argument naar voren brengen, laat ik me meer overtuigen door hun perspectief.

Door het veldwerk ontstaan vervolgens meer en nieuwe inzichten in de groepsdynamische processen in hun groepen op straat. Uit dit voortschrijdende inzicht blijkt dat bepaalde begrippen niet toepasbaar zijn en moeten worden aangepast of weggelaten (bijvoorbeeld noties over centrale figuren en meelopers).¹⁹ Ook kan blijken dat andere begrippen van belang zijn die niet uit de literatuur naar voren zijn gekomen (zoals het belang van 'waakzaamheid'). Door de theorie en de empirie op deze manier voortdurend op elkaar te betrekken, ontstaan nieuwe en verbeterde begrippen. Met deze begrippen kan ik onder meer de verschillende typen groepen die de jongens vormen en hun straatcultuur, beter beschrijven.

Die begrippen operationaliseer ik vervolgens weer tot onderwerpen voor observaties en gesprekken. Dit proces heb ik volgehouden tot ik geen wezenlijk nieuwe inzichten meer kreeg in de groepsdynamiek en gedragsafstemming die leiden tot opvallend delinquent groepsgedrag van 'Marokkaanse' jongens. Het theoretisch model dat op deze manier ontstaat en de resultaten van mijn analyse stellen me in staat om begrijpelijk en verklaarbaar te maken hoe en waarom de jongens in groepsverband gedrag vertonen dat als opvallend uitdagend en agressief wordt ervaren.

In de analyse van mijn kwalitatieve gegevens staat het perspectief van de jongens centraal. De verzamelde gegevens zijn bijgehouden in dagboeken en uitgewerkt in tekstverwerkingsbestanden op de computer. Eerst maakte ik afzonderlijke mappen met een verzameling van gegevens per jongen, groep of belangrijke gebeurtenis. Ook heb ik mappen aangelegd per centraal begrip in de leefwereld van de jongens. In een derde cluster van mappen plaatste ik de verschillende groepsprocessen die ik heb waargenomen. Tot slot maakte ik mappen met variatie en 'ruis'. Uiteraard zaten er in de verschillende bestanden dublures die het mogelijk maakten ze kruislings te analyseren.

Vervolgens zijn de gegevens opnieuw geordend aan de hand van een 'coderings-schema'. Het coderingsschema bestond uit de centrale thema's en begrippen over groepsstructuur en -cultuur, groepsdruk en (opvallend) delinquent groepsgedrag die zijn ontwikkeld door de theorie en het veldwerk steeds weer op elkaar te betrekken (en die zijn terug te vinden in de empirische hoofdstukken). Met het oog op de centrale thema's en begrippen ben ik per aantekening of tekstbestand nagegaan wat de essentie is van een verhaal dat is verteld, van een dialoog die heeft plaatsgevonden of van het groepsgedrag dat ik heb waargenomen. Belangrijk was te verifiëren welke elementen van de centrale begrippen (zoals geformuleerd vanuit het perspectief van de jongens) steeds weer terugkeren, welke groepsprocessen telkens zichtbaar worden en welke gespreksfragmenten of beschrijvingen de begrippen en processen het beste weergeven. Met afkortingen en kleurjes gaf ik aan waar de centrale thema's en begrippen in de aantekeningen en tekstbestanden waren terug te vinden.

Op deze manier ontstond een selectie van onderzoeksgegevens gesorteerd op de verschillende groepsdynamische processen die leiden tot structurele ontwikkelingen, culturele ontwikkelingen, gedragsafstemming en opvallend delinquent gedrag.²⁰ Uit de gesorteerde selectie kan worden afgeleid hoe en waarom de jongens zich in de ene (groeps)context steeds weer op de ene manier gedragen, terwijl ze in een andere (groeps)context zich op een heel andere manier opstellen. Dergelijke verbanden geven inzicht in het functioneren van verschillende typen groepen. Ook werd duidelijk hoe gewaardeerd groepsgedrag op straat afhankelijk is van iemands positie in een groep.

Gedurende de periode van analyse en rapportage (het schrijven van dit boek) heb ik steeds contact gehouden met jongens van de buurt. Tegen het einde van het veldonderzoek stel ik vast dat ik weinig nieuws meer hoor en zie, en dat de

(voorlopige) resultaten in mijn analyses steeds meer overeenkomen met interpretaties, zoals de ‘Marokkaanse’ jongens die zelf verwoorden. Het blijkt dat ik steeds beter kan beredeneren (en aanvoelen) wat de jongens in bepaalde situaties denken en doen. Uit het feit dat het gedrag van de jongens me nauwelijks meer verrast, trek ik de conclusie dat ik voldoende gegevens heb verzameld om mijn onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden. Dit betekent dat het tijd is om het onderzoeksveld te verlaten. Maar voordat ik beschrijf hoe dat proces is verlopen, wil ik eerst nog enkele ethische kwesties aan de orde stellen.

Ethische kwesties

Aan het einde van dit hoofdstuk wil ik enkele ethische kwesties bespreken die een rol spelen in dit onderzoek. Het gaat om het verzwijgen van het feit dat ik op de hoogte was van justitiële documentatie over de jongens, dat ik voorkennis had van (ernstig) crimineel handelen en dat ik mij niet altijd kon onttrekken aan participatie in overlastgevend groepsgegedrag.

Aan het begin van het onderzoek heb ik via het Ministerie van Justitie toestemming gekregen om justitiële gegevens op te vragen van jongens uit mijn onderzoeksgroep. Ook mocht ik gericht van de politiegegevens gebruik maken en deelnemen aan het casuïstiek overleg van Justitie in de Buurt.²¹ Ik heb de jongens niet verteld dat ik toegang had tot deze gegevens. Dit was wel verleidelijk, omdat mijn kennis over wat bekend is bij politie en justitie mijn positie in het onderzoeksveld aanzienlijk zou kunnen verbeteren. Maar als ik open was geweest over mijn toegang tot deze gegevens, zou ik mezelf ook in een chantabele positie hebben kunnen manoeuvreren. Bovendien zouden de jongens dan nauwelijks kunnen geloven dat ik op geen enkele manier samenwerk met de politie. Pas tegen het einde van het onderzoek heb ik een paar jongens verteld wat ik jaren geleden van hen wist. Maar toen had ik geen toegang meer tot actuele politie- of justitiegegevens. Ik vertelde hen dat ik deze gegevens destijds alleen heb ingezien om te controleren of beweringen van de jongens die ik onwaarschijnlijk vond, wel feitelijk juist waren.

Het is voorgekomen dat jongens op straat vertelden over delicten die zij tijdens een verhoor hebben ontkend. In die gevallen heb ik politie of justitie daarvan niet op de hoogte gebracht. Alle informatie die ik over delinquent en crimineel gedrag bij mijn interviews, observaties en gesprekken van de jongens heb verkregen, beschouwde ik als vertrouwelijk. In beginsel zou ik mij door het verzwijgen van ‘voorkennis’ schuldig kunnen maken aan medeplichtigheid. In mijn onderzoek heeft dit dilemma zich echter niet voorgedaan. Jongens die ‘werken’ hangen hun criminele plannen meestal niet aan de grote klok en als ze dat bij wijze van uitzondering wel zouden doen, zou ik een van de laatste zijn die ze in vertrouwen zouden nemen. Wel hoorde ik bijna dagelijks bedreigingen zoals: ‘Ik ga m’n

‘negen’ (pistool) halen en ik schiet je moer de kanker!’), maar ik leerde snel dat ik die niet serieus moest nemen. Hier was het motto: ‘blaffende honden bijten niet’.

Met kwesties van vertrouwelijkheid heb ik weinig problemen gehad. Veel problematischer was mijn participatie in overlastgevend of zelfs crimineel groeps-gedrag. In dit soort onderzoek wordt een veldonderzoeker vaak door de jongens uit de onderzoeksgroep ‘getest’. Ze kunnen bijvoorbeeld van hem verlangen dat hij gaat stelen of vechten om zich te bewijzen (zoals in het geval van Jankowski 1991). Een onderzoeker die ervoor kiest zich op zo’n manier te bewijzen in de hoop dat hij eerder toegang krijgt tot de groep, toont moed maar maakt zich als een medeplichtige schuldig aan een strafbaar feit. Bij ‘mijn’ Amsterdamse straatjongens bestonden de tests meer uit grappen en pesterijtjes die een soort inwijding vormden, dan uit zulke zware loyaliteitsbeproevingen. In veel gevallen diende ik het bewijs te leveren dat ik ‘vermaakwaarde’ had.. Door ‘scherp’ te reageren en zonodig zelf ‘een actie te zetten’ (een uitdaging aan te gaan) moest ik bewijzen dat het leuk was om mij bij de groep te betrekken.

Omdat iedereen me zag als een Hollandse ‘student’ (buitenstaander), werd niet van me verwacht dat ik me zou bewijzen als ‘gangster’ en hoefde ik niet zelf deel te nemen aan overlastgevend of crimineel gedrag. In het begin was ik echter nog tamelijk onzeker over mijn rol. Ik voelde me nog onvoldoende geaccepteerd en niet op m’n gemak, waardoor ik wel eens in de verleiding kwam om ‘mee te doen’ aan overlastgevend of delinquent gedrag. Zoals de keer dat ik met een grote groep mee ging naar een pretpark. Omdat ik me net als die twee jongens in het reuzenrad wat al te onstuimig gedraag, wordt mijn gedrag gecorrigeerd door een medewerker van het park. Ik probeer me er nog met een grapje vanaf te maken, maar de jongens van de buurt voelen zich genoodzaakt om het voor me opnemen, waaronder Kino:

‘Wat zei je daar? Moet je luisteren... (kijkt naar het naamplaatje van de medewerker)... ‘Yvo’, met je lelijke rotkop. Zeg nog een keer tegen mij wat je net tegen hem zei. Zeg! Praat nog een keer zo stoer voor me. Je gaat zien! Wullah! Je gaat zien! Dat dacht ik al... ‘Rot op naar de kut van je moeder’ (in het Arabisch).’

De medewerker deinst terug en laat het er bij zitten, maar voor de jongens is het incident daarmee niet afgedaan. Tegen de andere jongens vertellen ze dat ‘Dirk is bedreigd’. Die zien daarin reden genoeg om verhaal te gaan halen (naar mijn indruk meer omdat ze zin hebben in een ‘lolleke’ dan om hun loyaliteit naar mij te tonen). Ze besluiten om met z’n allen naar het reuzenrad te gaan om de medewerkers ‘terror’ te geven (lastig te vallen). In plaats van het idee uit hun hoofd te praten, stel ik voor om pas vlak voor sluitingstijd met z’n allen naar het reuzenrad te gaan. Dan kunnen we nog een paar uur plezier hebben in het park. De jongens vinden het een goed voorstel.

Later die middag, vlak voor sluitingstijd, komen we aan bij het reuzenrad. Alle jongens stappen in de wagentjes en als iedereen zit, beginnen de jongens te schreeuwen: ‘Yvo, je moeder is een hoer!’ Ik schreeuw niet mee en wordt daarop

aangesproken door de jongens. Eenmaal beneden doet de medewerker zwiingend het poortje open en kijkt naar de grond. De jongens maken nog een paar beledigende opmerkingen en spugen op de grond. In de bus wordt volop nagepraat over de succesvolle 'actie' maar ik neem mezelf voor om me nooit meer zo te laten meeslepen.

In de veldwerkperiodes die volgen leer ik dat 'acceptatie' niet hetzelfde hoeft te zijn als 'assimilatie' en naarmate mijn zelfvertrouwen toeneemt durf ik me in dit soort situaties steeds meer afzijdig te houden. Vanaf dat moment heb ik in ieder geval niet meer bewust meegewerkt aan dit soort overlastgevend gedrag om 'erbij te horen' of mijn positie tussen de jongens te verstevigen.

Exit

Het moment om het onderzoeksveld te verlaten diende zich aan toen ik vrijwel alleen nog maar gedragingen observeerde die ik al eerder had waargenomen. Dit was voor mij het teken dat de tijd rijp was om het onderzoeksveld te gaan verlaten. Maar door de band die ik met de buurt en de jongens had opgebouwd, was het afscheid nemen niet iets dat van de ene op de andere dag kon gebeuren. Ik besloot om eerst geleidelijk de frequentie te verminderen waarmee ik de jongens in de buurt bezocht. Daarbij gaf ik aan dat voor mij de tijd was aangebroken om alles wat ik met hen had meegemaakt op te gaan schrijven.

Ik beloof echter wel af en toe te komen kijken hoe het met de jongens gaat (en doe dat ook nog steeds). Sommige jongens hebben hun twijfels, zoals Chalid die na onze reis in Marokko op de roltrap van Schiphol zegt:

'Je blijft toch wel gewoon 'down' (vriendschappelijk) met ons, hè? Nu we weer hier zijn, bedoel ik. Niet dat je opeens weer 'anders' gaat doen. Je weet toch? Dat je niet meer met ons gezien wil worden en zo...'

Tijdens de lange periode van het schrijven vind ik het prettig om nog af en toe terug te gaan naar de buurt. Op die manier hou ik het gevoel voor de omgangsvormen van de jongens waardoor ik beter in staat ben tot het schrijven van dialogen. Telkens wanneer ik langskom, vragen de jongens hoe ver ik al ben met het schrijven van m'n boek. Ze willen weten welke verhalen erin komen en wat de titel zal zijn. Sommigen willen er graag met hun echte naam in (wat overigens niet is gebeurd) omdat ze trots zijn op bepaalde verhalen uit de buurt waar zij in voorkomen of omdat ze trots zijn op het boek dat er zal komen over de buurt.

In de loop van het onderzoek heb ik een aantal jongens zo goed leren kennen dat ik met hen vriendschap heb gesloten. Vriendschappelijke gevoelens maken het er echter niet gemakkelijker op om een boek te schrijven dat deze jongens in een negatief daglicht plaatst. Personen, omstandigheden en feiten zijn te anonimiseren, maar mijn bevindingen kunnen onbedoeld negatieve gevolgen hebben voor de jongens en de buurt, en voor 'Marokkaanse' jongeren in het algemeen.

Het is een dilemma waar elke etnografische onderzoeker – zeker bij criminologisch veldonderzoek – mee worstelt. Ik hou het bij de gedachte dat ik naar eer en geweten heb geprobeerd het sociale leven van de jongens op straat zo goed mogelijk te doorgronden.

Tegen het einde van het boek krijg ik nog een aansporing mee van Houssein. We roken een sigaret voor het buurthuis en kijken naar een paar kleine jongens die verderop in de donkere straat lawaai maken. Van de andere kant komen Samir, Mourad en Souffian aanlopen. Ze komen even bij ons staan en een van hen draait een jointje. Ze horen dat het buurthuis dicht is omdat binnen teveel rotzooi is getrapt. De jongens zijn niet verbaasd en klagen over een gebrek aan 'respect' van de 'kleintjes'. In het gesprek dat volgt, vertel ik de jongens mijn ideeën over de buurt, 'Marokkaanse' straatjongens en over hun (opvallend) delinquent groepsgedrag. Mourad en Samir geven een sombere draai aan het gesprek.

Mourad: 'Tja, zo zit die shit hiero. Maar wat jij nu zegt, dat weten wij toch al jaren. Dus ja, wat kan je doen? Niemand doet wat voor ons. We hebben alleen mekaar hier, ouwe. En het wordt steeds erger hiero. Ik zweer 't je. Straks gaan die jongens hier ook nog denken dat ze met een 'pipa' (pistool) moeten lopen om hun eigen te verdedigen.'

Samir: 'Je kan ook niemand meer vertrouwen. Niemand hier gunt mekaar wat. Niemand. Zodra je iemand vertrouwt? Hij naait je. Wullah! Hij naait je. En dan voel je weer die pijn, snap je. Je moet echt altijd schijt hebben. Zolang je maar schijt hebt is er niets aan de hand.'

Houssein kijkt me even aan en zucht:

'Ja, Dirk. Dat probeer ik je nou altijd duidelijk te maken over deze buurt.'

De jongens hebben hun jointje op en de 'kleintjes' zijn voorlopig uit het zicht verdwenen. Ik neem afscheid en stap op mijn fiets. Ik ben klaar.

Noten

- 1 De naam Hicham Darif is niet geanonimiseerd. In zijn jeugd was hij een 'Marokkaanse' jongen die opgroeide in Overtoomse Veld. Hij werd jongerenwerker in Overtoomse Veld en is tegenwoordig vooral bekend van het project 'En nu iets positiefs!' (zie: www.enip.nl).
- 2 Sommige onderzoekers ervaren dat betaling hun relatie met de respondent beïnvloedt en de antwoorden kleurt. In dit onderzoek leek betaling een goede oplossing om in eerste instantie het obstakel van de vijandigheid tegenover onderzoekers te overwinnen. Nadat de eerste contacten op deze manier worden gelegd, zal later blijken dat betaling niet meer nodig is.
- 3 Zie ook het gelijknamige artikel van Van Gemert (1997).
- 4 Een 'Marokkaanse' achtergrond zou mij als veldwerker niet zonder meer een voordeel hebben opgeleverd. Binnen de Marokkaanse gemeenschap bestaan grote tegenstellingen tussen verschillende stammen en families die storend kunnen werken. Ook liggen bepaalde onderwerpen gevoelig en wordt een Marokkaan (ook een veldwerker) geacht deze

niet aan te snijden. De 'Marokkaanse' jongens zouden een Marokkaanse veldwerker er ook van kunnen verdenken dat hij contacten heeft met ouders of de moskee. Een Hollandse veldwerker heeft als voordeel dat hij in sommige situaties wordt gezien als een neutrale gesprekspartner. Misschien had een 'niet-Marokkaanse allochtone' achtergrond me wel een voordeel opgeleverd, aangezien de jongens dan zouden veronderstellen dat ik bepaalde ervaringen met hen gemeen zou hebben op het gebied van discriminatie en gevoelens van tweederangsburgerschap.

- 5 Tamazight is de naam van de Marokkaanse taal die veel Berbers spreken die uit het Rif-gebergte komen. Marokkanen uit Casablanca spreken vooral Arabisch. Ik heb in de looptijd van het onderzoek geen van beide talen geleerd (op een paar scheldwoorden na). Dat was ook niet noodzakelijk, want de jongens spreken meestal Nederlands (of liever gezegd: Amsterdams). Veel van hen beheersen het Arabisch of Tamazight slecht, al kunnen ze hun ouders nog wel verstaan. Onder de jongens is een volledig gesprek in het Arabisch of Tamazight dan ook ongebruikelijk, tenzij ze bepaalde personen buiten het gesprek willen houden. Hun moedertaal fungeert dan als een soort 'Bargoens'. Door het feit dat ik hun 'Bargoens' niet of nauwelijks versta, kunnen de jongens zich wel eens sneller op hun gemak voelen bij me. Als zou blijken dat ik Arabisch of Tamazight versta, zou dit kunnen bijdragen aan de verdenking dat ik een 'spion' ben. Zie ook: Van Gemert (1998a: 233-224).
- 6 Het feit dat ik tijdens het onderzoek altijd op de fiets naar de buurt kwam (ondanks dat ik boven de 18 ben en werk), levert afkeurende reacties op, zoals die van Redouan: 'Kijk hem weer op die kaðlo (stomme) fiets van 'm. Vertel eens, waarom heb je nog geen auto, Dirk? Hoe ga je ooit een chickie regelen zo? Ga je d'r mee achter op de fiets uitnemen of zo? Man, je wordt toch uitgelachen! Als ik zo oud was als jou, ik zou me doodschamen.'
- 7 Desondanks worden er pogingen gedaan om een algemeen straattaalwoordenboek te maken, zie bijvoorbeeld de website: <http://www.straatwoordenboek.nl/>. Veel van de kenmerkende uitdrukkingen die de jongens in Overtoomse Veld gebruiken komen echter niet in deze lijst voor of hebben een andere betekenis.
- 8 Naar de spelling van de straattaal blijft het vaak gissen zodat ik de woorden fonetisch opschrijf. Engelse en Surinaamse woorden kan ik later in een woordenboek opzoeken. Over de correcte spelling van het Sranantongo – het Surinaams – verschillen de meningen. Ik heb gebruik gemaakt van de woordenlijst van 'Sranantongo. Surinaams voor reizigers en thuisblijvers' (Ietswaart & Haabo 1999) en van Surinaamse vrienden en kennissen. Ook Frank Bovenkerk heeft nog enkele suggesties gedaan.
- 9 Wel gebruik ik woorden en uitdrukkingen die ik in mijn privé-leven gebruik en die ook deel uitmaken van de straattaal. Ik doel daarmee op bepaalde (vooral Surinaamse) woorden en uitdrukkingen die ik heb opgepikt in de jaren dat ik in café 'The Grapevine' werkte, waar veel Surinaams werd gebruikt. Voorbeelden hiervan zijn: 'Fawaka (hoe gaat 't)?', 'Ik ben loesoe (ik ga weg)' en 'Zie je tamara (zie je morgen)'.
- 10 Zo ben ik onder meer betrokken geweest bij het project 'En nu iets positiefs!', waaraan ik meedeed als enige 'Hollandse' begeleider die niet in Overtoomse Veld was opgegroeid. In het project werd een groep jongeren maandenlang begeleid om na schooltijd oude materialen op te knappen (zoals stoelen, tafels, ziekenhuisbedden en computers). Deze materialen werden naar Marokko verscheept, waar de jongens ze mochten uitdelen bij weeshuizen, ziekenhuizen en jeugdgevangenissen. Tijdens de reis van tien dagen in Marokko ben ik voor mijn gevoel het verste doorgedrongen in een groep. Net als ik waren de jongens daar op vreemd terrein en werden ze ook voor 'Hollanders' versleten. Kort maakte ik deel uit van 'wij' en heb daarom misschien in Casablanca mijn beste gegevens verzameld over de groepsdynamiek.
- 11 Deze 'topiclist' is gebaseerd op criminologische theorieën over jeugdcriminaliteit in groepsverband, mijn eigen onderzoek op dit gebied en de methodologische richtlijnen van het internationale gezelschap van wetenschappers die zich bezig houden met proble-

- matische jeugdgroepen en jeugdbendes: 'Eurogang' (zie voor deze richtlijnen de website: <http://www.umsl.edu/~ccj/eurogang/euroganghome.htm>).
- 12 Deze manier van interviewen en de inhoud van een aantal scenario's, heb ik ontleend aan het 'Equip Program' (Gibbs, J.C, Bud Potter, G. & A.P. Goldstein 1995) dat in de Verenigde Staten is ontwikkeld om problematische jongeren (vooral leden van 'jeugdbendes') te laten reflecteren op hun (groeps)gedrag op straat.
 - 13 Het klassieke Amerikaanse voorbeeld van een 'sleutelfiguur' in onderzoek naar delinquente jeugdgroepen, is 'Doc' uit Whyte's 'Street Corner Society' (1943). 'Doc' was niet alleen een centraal figuur in het onderzoeksveld, maar Whyte zag hem als de leider van de groep die hij onderzocht. Dankzij zijn relatie met 'Doc' kreeg Whyte toegang tot zijn onderzoeksgroep en schonken de anderen hem voldoende vertrouwen zodat hij zijn gegevens kon verzamelen door middel van observaties en gesprekken. Het 'lenen' van het vertrouwen dat de onderzoeksgroep stelt in een centraal figuur, is in onderzoek naar criminaliteit onder Marokkanen in Nederland door Van Gemert (1998a) omgedoopt tot de 'Achmed'-methode. Hij verwijst daarmee naar de respondentenwerver 'Achmed' waarvan Kaufman en Verbraeck (1986) gebruik maakten in hun onderzoek naar Marokkaanse drugsverslaafden.
 - 14 In de loop van het onderzoek heb ik ongeveer 200 verschillende jongens van de buurt voorbij zien komen op straat. Op basis van mijn tellingen zou ik schatten dat ongeveer 80% van Marokkaanse afkomst was. De overige 20% bestond hoofdzakelijk uit jongens van Surinaamse, Turkse of Antilliaanse afkomst en een handjevol had Indonesische, Nederlandse of Chinese ouders. Meisjes heb ik niet of nauwelijks gezien tussen de jongens en de zeldzame keren dat er één aanwezig was maakte ze geen volwaardig deel uit van hun groepsverbanden.
 - 15 In het geval van 'Marokkaanse' jongens wordt ook nog gewaarschuwd voor een systematische 'cultuurspecifieke' vertekening (Van Gemert 1998a). 'Marokkaanse' jongens zouden meer geneigd zijn om hun betrokkenheid bij ongewenst gedrag te ontkennen dan jongens met een andere etnische achtergrond (Junger & Zeilstra 1989; Coppes, De Groot & Sheerazi 1997). Ook het verzamelen van persoonlijke gegevens en informatie over de familie van de jongens zou problemen opleveren vanwege een typisch Marokkaanse norm om 'niet de vuile was buiten te hangen'. Gedurende het onderzoek loop ik voortdurend tegen dit soort problemen aan, maar het is de vraag in hoeverre dat komt door hun Marokkaanse achtergrond en in hoeverre dat te maken heeft met de obstakels die zich in de buurt hebben ontwikkeld, zoals de sterk vijandige houding tegenover politie, journalisten en onderzoekers.
 - 16 Ook Van Gemert (1998a: 214) wijst erop dat onderzoekers 'participerende observatie' vaak een misleidend begrip vinden aangezien de gesprekken die worden gevoerd tijdens de aanwezigheid in het onderzoeksveld vaak de meeste gegevens opleveren.
 - 17 Als gegevens *betrouwbaar* zijn, dan zijn ze vrij van toevalsfouten en zou een identiek onderzoek op een ander tijdstip dezelfde gegevens opleveren. De gegevens zijn *geldig* (intern valide) als het onderzoeksinstrument werkelijk het soort gegevens meet dat het zou moeten meten. De mate waarin de conclusies van het onderzoek algemeen geldig zijn (extern valide) en ook van toepassing zijn op andere groepen 'Marokkaanse' jongens dan de onderzochte onderzoeksgroep, bepaalt de *generaliseerbaarheid* van de uitkomsten.
 - 18 Als ik kritische vragen stel over hun familie blijven de meeste jongens zwijgzaam. Ze praten er niet graag over. Maar aangezien ze onderling ook niet op die manier over hun familie praten, lijken deze gegevens minder relevant.
 - 19 Een voorbeeld is de operationalisering van het 'ui-model'. In een aantal onderzoeken naar jeugdcriminaliteit in groepsverband wordt ervan uitgegaan dat de opbouw van overlastgevendende of criminele jeugdgroepen overeenkomsten vertoont met de structuur van een ui (Ferwerda 1992; Beke, Van Wijk & Ferwerda 2000). Een jeugdgroep zou bestaan uit

een 'harde kern' van centrale figuren of leiders met daaromheen lagen van 'meelopers' (in verschillende gradaties van betrokkenheid) die erbij willen horen. Het 'ui-model' bleek geen goede weergave van de structuur van de groepen die ik in het veld aantrof en vaste leiders waren ook moeilijk te identificeren. De jongens bleken zich anders tot elkaar te verhouden en andere opvattingen te hebben over leiderschap. Nadat ik hier voldoende gegevens over had verzameld, heb ik de begrippen om de structuur van de groepen te beschrijven aangepast. Op die manier ontstonden nieuwe begrippen gebaseerd op de termen die de jongens zelf gebruikten.

- 20 Deze gesorteerde selectie van gegevens is vergelijkbaar met een kwalitatieve datamatrix (met de bestanden in kolommen en de thema's of begrippen in rijen).
- 21 Justitie in de Buurt (JIB) is een kantoor van het Openbaar Ministerie (OM) dat in Overtoomse Veld is gevestigd waar overlast en criminaliteit van jongeren wordt aangepakt door samen te werken met een aantal organisaties (Bureau Halt, Raad voor de Kinderbescherming, Bureau Jeugdzorg Amsterdam, Stichting Reclassering Nederland en Stichting Slachtofferhulp Nederland). Externe partners van Justitie in de Buurt zijn Politie Amsterdam-Amstelland, het Stadsdeel Slotervaart, leerplichtambtenaren, Nieuwe Perspectieven en Jongerenwerk. Zie: www.ministerievanjustitie.nl/b_organ/jib/amsterdam/jib_adam_about.htm.

WESTSIDE EN ALLEBÉ

Een buurt in West

De Westelijke Tuinsteden in Amsterdam West bestaan uit verschillende stadsdelen. Overtoomse Veld ligt in het stadsdeel Slotervaart. De jongens van Overtoomse Veld denken echter niet in stadsdelen, zoals Badr aangeeft in het volgende gespreksfragment:

‘Eigenlijk is het Slotervaart-Overtoomse Veld. En verderop is Geuzenveld en hoe heet ‘t... Osdorp. Dat zijn de stadsdelen, je weet toch? Dan heb je nog Bos en Lommer, Baarsjes, ehm... Mercator en zo. Maar voor ons? Is gewoon één, begrijp me? Voor ons is dat allemaal *West*.’

Vaak hebben de jongens het niet over Amsterdam West maar over de ‘Westside’. De term Westside ontleen ze niet aan Leonard Bernsteins ‘West Side Story’.¹ De jongens gebruiken deze term in navolging van bekende Amerikaanse gangster-rappers, zoals Ice Cube, Snoop Doggy Dogg en vooral Tupac Shakur. In hun muziek verwijzen deze gangster-rappers naar de westkust van de Verenigde Staten waar ‘gangs’ (jeugdbendes) actief zijn waarmee zij zich identificeren, zoals de ‘Crips’ en de ‘Bloods’ in Compton en Long Beach.² Dankzij talloze videoclip en films is het handgebaar van de Westside (waarbij iemand met vier gestrekte vingers van één hand een ‘W’ vormt) populair geworden in de jeugdcultuur.

In de Westelijke Tuinsteden hebben jongens op sommige muren met kleurkrijtjes of een spuitbus ‘Westside’ geschreven (soms naast een tekst als ‘Tupac Lives!’). Maar ook in andere delen van Amsterdam (Oost, Noord) en in andere steden (Den Haag, Rotterdam) gebruiken jongens de populaire term Westside en het bijbehorende handgebaar. De jongens van Overtoomse Veld wijzen stevast op het feit dat hun buurt uniek is binnen de ‘Westside’, zoals gebeurt in de onderstaande bewoordingen van Dee-Jay:

‘Kijk... eigenlijk zijn we allemaal West hiero. Maar van de andere kant ook weer niet, begrijp je? Als je het ons vraagt, vinden wij hun van Osdorp meestal maar ‘gladjes’. Je weet toch? Hun doen hun haar zo en die kleren, alles. Dat doen ze voor chickies of zo. Écht, vraag al de jongens hier: wij vinden dat iets voor flikkers.’

Later zet Rooie het verschil met Osdorp nog sterker aan:

‘Wij mogen hun niet echt, gewoon. De meeste van hun zijn gewoon vieze, skère (armoedige) zwervers. Het zijn nog echt van die sukkels die nog tasjes trekken en zo. Hun... hun doen alleen van die domme bullshit, je weet toch? Problemen maken om niks, mensen lastig vallen. En wat levert dat nou op? Geen ene reet! Dan ben je gewoon een sukkel, wullah (ik zweer 't je)! En dat op die leeftijd, weet je.’

In dergelijke gesprekken verheffen de jongens van Allebé zichzelf door negatieve eigenschappen toe te schrijven aan andere omringende buurten en elkaar te versterken in opvattingen als ‘hun zijn mietjes’ of ‘hun buurt is dood (saai)’. Tegelijkertijd schrijven de jongens positieve eigenschappen toe aan de eigen buurt en maken ze voortdurend opmerkingen als ‘wij zijn harder’ of ‘onze buurt is pas kapot gruwelijk (zeer goed)’. Zo plaatsen de jongens zichzelf boven jongens uit andere buurten door te claimen dat zij afkomstig zijn uit de ‘moeilijkste’ (stoerste) buurt.

De jongens van Overtoomse Veld beschouwen het stadsdeel Slotervaart niet als hun buurt. Hoewel zij in het stadsdeel wonen en er als straatjongens het grootste deel van hun vrije tijd doorbrengen, noemen de jongens hun buurt kortweg ‘Allebé’ naar het inmiddels beruchte ‘August Allebéplein’.³ De naam Allebé staat niet voor een specifieke groep of jeugdbende, zoals Mozes het uitdrukt:

‘Wij zien dat niet zo, weet je. Wij zijn gewoon van hier. Allebéplein. Klaar.’

Via vrienden en familie kennen de jongens van Allebé veel jongens uit andere Amsterdamse buurten (ook van buiten de Westelijke Tuinsteden).⁴ Verder ontmoeten zij jongens van buiten de buurt via familie en kennissen, school, werk, sportactiviteiten, het uitgaanscircuit en verhuizingen (of in enkele gevallen door een periode van detentie). Sommige jongens zijn goed bevriend met jongens van buiten de buurt. Mourad zegt daarover:

‘Ik bedoel wij hangen meer hier en hun hangen meer daar, maar ja, weet je... Iedereen kent de meeste jongens van daaro toch wel. Via school, voetvallen, weet ik veel. Kijk, die jongens uit Noord of Oost. Daar hebben we dan minder mee. Die kennen we ook wel. Maar die zien we veel minder, begrijp me?’

Het feit dat de jongens strikt onderscheid maken, verhindert niet dat zij omgaan met jongens van andere Amsterdamse buurten, bijvoorbeeld tijdens het uitgaan in de stad. Bij zulke ontmoetingen kunnen de verschillen tussen de buurten een onderwerp van gesprek vormen. Bij wijze van grap maken de jongens pesterige opmerkingen over de mindere aspecten van de buurt van een ander. Een voorbeeld is Sergeant die tegen een jongen uit een andere buurt zegt:

‘Bij jullie heb die ene kill (jongen) toen toch iemand verraden? Kijk vriend, dat zou bij ons in de buurt nou nóóit gebeuren!’

Tegelijkertijd scheppen de jongens op over de kwaliteiten van de eigen buurt, zoals Midhut:

‘Ach, jullie weten niks, jullie. Wij zijn pas échte G’s (gangsters)! Allebé is geen grap, ouwe.’

Met dit soort onderlinge ‘fatoes’ (lollige opmerkingen) worden jongens uit andere buurten soms zelfs tijdelijk geweerd uit groepen, bijvoorbeeld wanneer Bilal tegen Younes (uit Geuzenveld) zegt:

‘Luister vriend, dit zijn Allebé-zaken. Jij moet dus effe oprotten nu!’

Plagerige opmerkingen maken over de andere buurt en opscheppen over de eigen buurt, is niet altijd serieus bedoeld. Het zijn vaak grappen en pesterijtjes die deel uitmaken van een onderling spel van bluf en vermaak op straat.⁵ Van aanvallen en verdedigen op basis van een vermeend *territorium*, is dan geen sprake.⁶

Toch suggereren dergelijke opmerkingen dat de jongens zichzelf niet alleen gevoelsmatig met hun buurt verbonden voelen, maar dat onder de oppervlakte ook territoriale gevoelens leven. Dit blijkt onder meer uit het feit dat jongens uit een andere buurt te ver kunnen gaan in het maken van grappen of in het ‘stoer lopen doen’ in een buurt die niet van hun is. Bepaalde privileges in de onderlinge omgang (bijvoorbeeld het gebruik van discriminerende bijnamen) lijken alleen voorbehouden aan de jongens uit de eigen buurt, zoals blijkt uit een woordenwisseling tussen Aziz en Mohammed die afkomstig is uit een aangrenzende buurt. Zodra Mohammed Aziz aanspreekt met zijn bijnaam ‘Sjiga’ (Danseres), reageert Aziz met Mohammed te bedreigen:

‘Van wie heb je die naam gehoord? Zeg nu! Als ik je dat nog één keer hoor zeggen, ik bos (sla) je lip! Wullah, je gaat zien!’

Mohammed doet alsof hij de reactie van Aziz niet begrijpt:

Mohammed: ‘Wat’s ’r? Wat’s ’r? Waarom doe je zo? Ik praat toch normaal met je?’

Aziz: ‘Je komt niet uit *mijn* buurt, ouwe. Ben je gek of zo? Ik ga jou toch ook niet ‘Vetzak’ noemen of wel dan?’

Uit zulke woordenwisselingen blijkt ook dat buitenstaanders zich minder stoere gedragingen kunnen permitteren. Voor dit risico waarschuwt Tjanus een paar ‘Surinaamse’ jongens van buiten de buurt die hij kent via zijn familieleden in Amsterdam Oost. Tjanus groet de jongens en vraagt wat ze komen doen. De jongens leggen uit dat ze in het uitgaansleven ruzie hebben gekregen met een jongen van Allebé en dat ze hem een lesje willen leren. Ze wachten hem voor zijn school op. Tjanus die weet wie de jongen is (al kent hij hem persoonlijk niet goed), waarschuwt zijn kennissen uit Oost:

‘Luister dan, jullie kunnen wel stoer komen doen. Maar vergeet niet, dit hiero is ónze wijk. En vergis je niet, ouwe. Hier zijn we echt maffia met elkaar. Ook al ken je mij en nog anderen... Maakt niet uit. Als jullie hier gek komen doen, iemand van de buurt komen beuken? Iedereen gaat tegen jullie vechten. Suri (Surinamer), Mocro (Marokkaan), maakt niet uit. Dus beter ga je die shit ergens anders oplossen.’

De jongens uit Oost vertrekken daarop met de mededeling dat ze de jongen wel een andere keer te pakken zullen nemen. De grenzen tussen acceptabel en onacceptabel gedrag liggen niet vast. Ze zijn dynamisch en kunnen voortdurend verschuiven. Door middel van spot, dreiging en geweld geven de jongens hun grenzen aan en tasten zij de grenzen van de ander af. Over het algemeen maken zij daarbij een helder onderscheid tussen binnen- en buitenstaanders, zoals Kadir uitlegt:

‘Als iemand van *buiten* de buurt hier problemen komt maken? Ik beuk z’n moer! Standaard. Maar ja... is ’t iemand van hiero? Tja, dan praat je toch eerst met hem. Je laat hem meestal. Zolang hij jou niet lastig komt vallen. Wat kun je doen?’

De jongens van Allebé weten precies welk gedrag zij zich wél kunnen permitteren en jongens van buiten de buurt niet. Maar afgezien van de verschillen tussen binnen- en buitenstaanders, ervaren de jongens ook sterke overeenkomsten met jongens uit andere Amsterdamse (probleem)buurten.

Net als de jongens van Allebé zijn die jongens van buiten de buurt Amsterdamse *straatjongens*.⁷ Veel van hen zijn ook van Marokkaanse afkomst. Net als zijzelf brengen die jongens veel van hun vrije tijd op straat door in (wisselende) groepen. Zij vertonen hetzelfde soort groepsgedrag, waaronder dezelfde vormen van delinquent groepsgedrag. Ook kennen ze dezelfde (jeugd)problemen en delen ze hun ervaringen op het gebied van sociale uitsluiting en gevoelens van tweederangs burgerschap. Kortom, die jongens delen als Amsterdamse straatjongens het stempel van overlastgevende of criminele ‘hangjongeren’ uit probleemwijken. In veel gevallen delen ze ook het discriminerende stempel van een ‘kut-Marokkaan’⁸ of zelfs van een ‘straatterrorist’.⁹

De reacties op een overwinning van de ‘Marokkaanse’ kickbokser Bensallam (die grote bekendheid geniet bij de jongens in Overtoomse Veld, maar zelf uit Bos en Lommer komt) vormen een goed voorbeeld van hoe die stigmatisering door de ‘Marokkaanse’ jongens wordt ervaren. Toen de succesvolle kickbokser kampioen Free Fight werd, betitelde *Het Parool* hem als ‘held van de probleemjongeren’.¹⁰ De reactie van de broer van de held illustreert hoe de jongens (binnen en buiten Overtoomse Veld) dit soort berichtgeving ervaren:

‘Waarom moet dat nu weer *probleemjongeren* zijn? Mijn broer hoeft van zichzelf niet eens een held genoemd te worden, hoor. Maar als hij dat dan wél is voor die jongens, dan is hij dat voor álle jongeren van de buurt. Voor álle ‘Marokkaanse’ jongeren in Bos en Lommer. En in West gewoon. Ook voor ‘niet-Marokkaanse’ jongeren, trouwens. Geloof mij nou maar, dat zijn hier dus niet allemaal probleemjongeren! Er zitten genoeg topgozers tussen. Harde werkers. Waarom kunnen ze nou nooit iets positiefs over ons schrijven? Zelfs als het positief is, moeten ze het nóg negatief brengen. Daar word ik dus zo schijt- en schijtziek van!’

Dit soort ervaringen komen ook naar voren in een gesprek met Mozes en Hakim en een aantal ‘Marokkaanse’ jongens uit Osdorp en Geuzenveld. Mozes zegt daarover:

‘Het is al erg genoeg dat ze het alsmaar over ‘Marokkanen’ hebben. Maar hoe noemen ze ons nu ook al weer? Juistem. ‘Probleemjongeren’. Dat zijn wij dus. Wij zijn die ‘probleemjongeren’ uit die ‘probleemwijk’. Wij zijn weer de ‘kut-Marokkanen’. Die zogenaamd moeten oprotten uit dit land. Heb ik gelijk of niet soms? Dus kom nou niet bij me lullen! Want geloof mij nou maar, asahbi (vriend). Zo zien *hun* ons en zo zal het ook altijd blijven.’

Hakim is ook een jongen van Allebé, woont nog bij zijn Marokkaanse ouders en heeft tot voor kort veel tijd op straat doorgebracht, maar nu is hij een tweedejaars student aan de Vrije Universiteit. Hij legt uit wat hem het meeste kwetst:

‘Mij gaat het vooral om dat ene woord. *Terrorist*. Dat... Ik zweer ’t je. Als ik dat hoor! Dan gaat bij mij alles op rood, gewoon. Je weet, ik ben altijd rustig, alles. Maar als je mij para (opgefokt) wil zien, moet je vooral zó tegen me gaan beginnen.’

Hakim zegt verder in het gesprek dat hij beseft dat de onwetende gebruikers van de term ‘terrorist’ in hun hart waarschijnlijk niet op hém doelen, maar toch voelt hij zich beledigd om over één kam te worden geschoren met zijn ‘verkeerde’ vriendjes die worden vergeleken met extremistische religieuze fanatici alleen omdat ze ‘zwart haar hebben’.

Omdat zij zulke gevoelens van uitsluiting en stigmatisering herkennen, voelen de jongens van Allebé zich verwant met ‘Marokkaanse’ straatjongens uit soortgelijke buurten. Niettemin voelen ze zich sterker verbonden met de jongens uit de eigen buurt omdat dat de jongens zijn waarmee ze samen opgroeien en de meeste ervaringen delen. Het zijn ook de jongens waarvan zij weten wat ze van hen kunnen verwachten. Het zijn de jongens waarop in penibele situaties altijd kan worden gerekend. Samen zijn zij de *jongens van de buurt*.

De jongens van de buurt

De jongens die op straat met elkaar omgaan, vinden dat ze bij de buurt horen. Jongens die niet of nauwelijks contact met elkaar hebben, weten dat niet zo zeker. Als een jongen op straat niet meteen wordt herkend, doen de andere jongens navraag om te achterhalen of hij bij de buurt hoort. Als een 'onbekende' bij de buurt hoort, dan is het op basis van de straat waar hij woont ('hij woont daarachter bij die pleintje'), de hangplek die hij regelmatig bezoekt ('hij chillt vaak met die jongens van bij de snackbar'), de plek waar hij werkt ('hij werkt bij die Albert Heijn daar') of de auto waarin hij rijdt ('hij rijdt die Honda Civic').

Een typisch voorbeeld van het nagaan of een jongen bij de buurt hoort, deed zich voor tijdens een zaalvoetbaltoernooi ter gelegenheid van de Ramadan waarvoor veel jongens uit verschillende buurten bij elkaar kwamen in een sporthal in Amsterdam West. Vanaf de zijlijn moedigden de jongens hun eigen buurtteams aan met zelfbedachte namen als 'Gangster-Unit' en 'Thug-Life'. Wanneer Rolex (een jongen van Allebé) één van de spelers van zijn eigen buurtteam niet herkent, doet hij navraag:

'Wie is die kill met die rooie Nike-shirt? Hij kan écht gruwelijk voetballen, asahbi. Wullah! Truukjes, techniek, alles. Ziek (indrukwekkend)! Is hij niet van onze buurt? Ik ken hem geheid ergens van....'

Net als bij andere gelegenheden wanneer een dergelijke vraag wordt gesteld, is er altijd wel één van de aanwezigen die het mysterie kan oplossen, zoals in dit geval Nakkie-torie:

'Hij werkt nu toch in die videotheek? Volgens mij is hij een broertje van Faïzal. Of een neefje of zo. Ik zie hem niet zo vaak meer in de buurt. Maar vroeger werkte hij in die shop achter bij Mercator, je weet toch? Hij kwam altijd bij Mondriaan(plein) op die Vespa. Die blauwe.'

Wanneer navraag wordt gedaan over een 'onbekende' jongen van Allebé, blijkt hoeveel soms al over hem bekend is. Zo kent iemand wel zijn naam of bijnaam,¹¹ en weten anderen wie zijn broers of andere familieleden zijn, met welke jongens hij regelmatig omgaat, wie zijn vriendinnetje is, waar hij voetbalt of op welke school hij zit. In dit proces van navraag en informatie-uitwisseling wordt niet alleen vastgesteld of iemand bekend staat als een jongen van de buurt, maar wordt tevens duidelijk aan welke personen, plekken of verhalen hij binnen de buurt verbonden is.

De ontmoetingen en het gedrag van de jongens op straat, roepen het beeld op dat veel van hen voortdurend en intensief met elkaar in contact staan, maar voor de jongens is dagelijkse omgang geen voorwaarde om van elkaar te weten of ze bij de buurt horen. Jongens die elkaar niet goed kennen, leren via anderen wel dat ze bij de buurt horen. Hierdoor krijgen deze jongens het gevoel dat ze bij

elkaar horen. Dat ze iedereen kennen die bij de buurt hoort, spreekt vanzelf, zoals Achmed uitdrukt:

‘In je eigen buurt ken je iedereen. Zo gaat dat gewoon. Is normaal, toch?’

Iedere jongen wordt geacht andere jongens van de buurt op straat (ook als hij ze maar vaag kent) te groeten. Soms volstaat een korte knik met het hoofd of een opgestoken hand. Andere keren wordt uitgebreider gegroet met uitspraken als ‘fawaka?’ (hoe gaat ‘t?) of ‘salaam aleikum’ (vrede zij met u) en een boks (een groet waarbij de vuisten tegen elkaar worden gedrukt en vervolgens vaak de vlakke hand naar het hart wordt gebracht). Het groeten van zowel ‘gabbers’ (vrienden) als vage kennissen, beschouwen de jongens van Allebé als ‘normaal’. Bijvoorbeeld Joad die zegt:

‘Ik groet ze. Gewoon normaal. Je groet mekaar altijd. Standaard. Al ken ik hem niet, begrijp je? Maar je weet: hij is van hiero.’

Wanneer een jongen een andere jongen van de buurt nadrukkelijk en met opzet niet groet, is dit een teken aan de wand. Meestal betekent dit dat de jongens een conflict hebben met elkaar, zoals in het geval van Chalid die Younes ervan verdenkt geld van hem te hebben gestolen en sindsdien ruzie met hem heeft. Biga begrijpt dat:

‘Chalid groet hem niet meer. Ze hebben nog steeds ruzie over die ene ding.’

Niet groeten betekent in sommige gevallen dat de ene jongen de ander niet tot de jongens van de buurt rekent, zoals Haantje uitlegt waarom hij een jongen niet groette:

‘Tuurlijk ga ik hem niet groeten. Waarvoor ga ik hem groeten? Ik ken die man niet eens. Wie is hij? Fok hem, weet je! Hij komt niet eens uit deze buurt! Gaat zo penoze (stoer) lopen, alles. Wat denkt hij niet dat ‘ie is? Vieze zwerver...’

Uit hun omgang op straat blijkt dat de jongens van de buurt elkaar allemaal direct of indirect kennen. Het groeten op straat vormt een zichtbare indicatie van wie er in de ogen van de ander bij hoort en wie niet (of wie met wie in conflict is). De jongens die van elkaar vinden dat ze bij Allebé horen, vormen samen het *buurt-netwerk* van straatjongens in Overtoomse Veld.¹²

De jongens op de hoek

Binnen het buurtnetwerk van de jongens van Allebé vormen zich groepsverbanden die ik voor alle duidelijkheid – en bij gebrek aan een beter begrip – zal aanduiden als ‘groepen’ (ondanks dat ze soms erg veranderlijk en onbegrensd zijn waardoor de vraag rijst of er wel sprake is van een ‘groep’). Afhankelijk van waar de jongens elkaar voor nodig hebben en wat ze samen willen doen, ontstaan groepen waarin

ze uiteenlopende belangen hebben. De ene groep is vooral gericht op vermaak (soms uitdagend of confronterend van aard). Een andere groep is meer gericht op het leveren van een éénmalige (sport)prestaties of op het (illegaal) verdienen van geld. Ondanks de verschillende belangen die de jongens ertoe aanzetten om groepen te vormen, maken bijna alle groepen binnen het buurtnetwerk eenzelfde ontwikkeling door.

De meeste groepen van de jongens van Allebé ontwikkelen zich als vaag begrensde verdichtingen van het buurtnetwerk. De groepen hebben over het algemeen een korte levensduur, een wisselende omvang en samenstelling, en een organisatie zonder planning of vaste regels. Slechts bepaalde vriendengroepen bestaan langer en hebben een stabielere samenstelling. Binnen de buurt heeft zo'n groep soms enige tijd een 'eigen' plaats of territorium, zoals een straathoek, een plantsoen, een overkapping, een bankje, een pleintje, of een speelveldje. Spliff beschrijft hoe het toeging op zo'n eigen hangplek in de buurt:

'Vorige zomer was echt relaxt daaro. Ik zweer 't je! Elke dag verzamelden we daarachter bij die bankje. Achter bij de snackbar, je weet toch? Je kon gewoon alleen gaan, begrijp je? Je wist: elke dag waren daar zeker tien, vijftien man. Meestal bleven we gewoon chillen daaro. Soms gingen we uit of zo. Maar nu? Nu is het daar niks meer. Een paar van de jongens zitten nu af en toe bij het veldje daar waar Nabil woont. Andere zitten weer bij buurthuis. En ja, sommige zie je gewoon een tijdje niet meer. Zo gaat dat.'

Binnen het buurtnetwerk kunnen verschillende groepen worden onderscheiden. Om enig inzicht te geven in de dynamiek van het buurtnetwerk, onderscheid ik zes typen groepen op basis van de belangen die de betrokkenen erbij hebben om deel uit te maken van een van de groepen (die zijn gebaseerd op hun individuele behoeften). Ik onderscheid ze op basis van mijn langdurige observatie van het 'samenscholingsgedrag' van de jongens. Ik geef de groepen namen die de jongens zelf gebruiken om de activiteiten van hun 'groep' mee te duiden. Waar dat niet mogelijk was, heb ik zelf een naam verzonnen. Ik beschrijf ze achtereenvolgens naar gelang de frequentie waarmee ik het type groep in het buurtnetwerk heb waargenomen. Ik begin met de meest voorkomende groep en eindig met de meest uitzonderlijke groep.

Chillers en spacers

De meest voorkomende groep binnen het buurtnetwerk is die van de 'chillers' en 'spacers'.¹³ Met deze termen geven de jongens aan wat de functie is van dit type groep: ze willen zichzelf vermaken en samen wat spanning en avontuur beleven. 'Chillers' hangen hoofdzakelijk rond om de verveling te verdrijven. Ze vertellen elkaar de laatste nieuwtjes, halen grappen uit en imponeren elkaar met verhalen over stoere 'acties'. 'Spacers' gaan nog een stapje verder. Zij zoeken afleiding door bijvoorbeeld voorbijgangers uit te dagen, meisjes aan te spreken, drank- of drugs

te gebruiken, door gokspelletjes te spelen en andere vormen van kickgedrag te vertonen.

Een groep van chillers en spacers ontstaat spontaan en kan worden gevormd door straatjongens afkomstig uit alle delen van Overtoomse Veld. De chillers en spacers zijn niet per definitie allemaal goede vrienden van elkaar. Wel beschouwen zij elkaar als 'homies' (meer of minder bekende jongens uit de buurt). Hun behoefte aan afleiding en avontuur is wat hen bindt. De groep van chillers en spacers biedt hen de mogelijkheid om in deze behoefte te voorzien. Zo legt Kleine Radio mij uit waarom hij liever in een groepje op straat staat, dan alleen thuis zit:

'Alleen is toch saai, man. Je gaat je dood vervelen. Wij Marokkanen, wij kunnen dat niet. Ik bedoel... Ik ken Hollanders die zitten volgens mij wel de hele dag thuis. Computeren of zo. Wij kunnen dat gewoon niet. Niet als je jong bent. Je wilt naar buiten. Je moet wat beleven. Op straat met je vrienden. Je weet toch? Dan is het tenminste gezellig. Dat voelt gewoon goed. Dan kun je lachen.'

Behalve voor afleiding en avontuur, hebben de jongens elkaar ook nodig voor het bevredigen van hun behoeften aan acceptatie en bevestiging, en voor hun eigen veiligheid in de publieke ruimte van de buurt. Samen chillen en spacen brengt namelijk ook risico's met zich mee. Een (grote) groep kan snel botsen met de sociale omgeving en de kans is altijd aanwezig dat bepaalde groepsleden confrontaties uitlokken of dat van buitenaf 'problemen' worden veroorzaakt. Jongens voelen zich prettiger en veiliger in groepsverband, omdat de groep hen bescherming biedt in het geval van conflicten met andere jongens, met volwassenen of met de politie. Omdat een jongen kan rekenen op de steun van de andere jongens, staat hij sterker in dergelijke conflicten. Als een jongen verweekeld raakt in conflicten *binnen* de eigen groep dan moet hij in eerste instantie voor zichzelf opkomen.

De sociale grenzen van groepen van chillers en spacers zijn open en vaag. Een groep van chillers en spacers is laagdrempelig en vrijwel iedere jongen van de buurt kan toetreden. Feitelijk hoeft hij er alleen maar bij te gaan staan. Toetreding vindt plaats door de anderen te groeten met een 'boks'. Een nieuweling die erbij komt staan, zal vervolgens door de anderen verbaal of fysiek worden uitgedaagd. Het uitdagen van een nieuwkomer is geen initiatieritueel op basis waarvan wordt besloten of een jongen wel of niet kan toetreden. Wel is zijn reactie op de uitdaging bepalend voor zijn status in de groep.

Uittreden is evenmin erg moeilijk. Elke jongen kan de groep zonder meer verlaten. Hij neemt gewoon afscheid door iedereen een 'boks' te geven en aan te geven waarom hij 'loesoe' (weg) gaat, bijvoorbeeld omdat hij naar 'oso' (huis) moet of andere beslommingen heeft. Jongens lopen soms ook gewoon weg zonder tekst of uitleg te geven.

De omvang van dergelijke groepen is hoofdzakelijk afhankelijk van welke jongens op een zeker moment aanwezig zijn op straat en wie van hen tijd en zin heeft om samen te 'chillen' of te 'spacen'. Over het algemeen zijn deze veelvoorkomende groepen niet groter dan een stuk of tien jongens. Slechts onder bepaalde

omstandigheden kunnen ze uitgroeien tot wel twintig jongens of zelfs meer. Het ontstaan van zulke grotere groepen heeft verschillende oorzaken. Een bepaalde hangplek kan (tijdelijk) een populaire ontmoetingsplek worden. Een andere mogelijkheid is dat een groep van oudere en populaire jongens een sterke aantrekkingskracht uitoefent op jongere of minder populaire jongens. Verder spelen de seizoenen en het weer een belangrijke rol. In de lente en vroege herfst ontstaan vaker grotere groepen, dan in de zomer of in de winter. In de zomer zijn veel jongens op vakantie (in Marokko) en in de winter is het vaak te koud om lang op straat te staan. Gedurende deze seizoenen krimpt het potentiële aanbod van jongens op straat en neemt de kans op het ontstaan van grotere groepen sterk af.

Met de omvang varieert ook de samenstelling van dit type groep. Het aantal jongens dat zich betrokken voelt bij de chillers en spacers wisselt voortdurend. Het is daarom moeilijk aan te geven wat precies de samenstelling is in termen van leeftijd, opleidingsniveau, arbeidsparticipatie of delinquent verleden. De groepen met de jongste jongens hebben een gemiddelde leeftijd van ongeveer 12 jaar of jonger. In de groepen van oudere jongens kan de gemiddelde leeftijd oplopen tot 20 jaar of zelfs ouder. De oudere jongens willen meestal niet met jongere jongens rondhangen en dat maakt groepen van chillers en spacers qua leeftijd redelijk homogeen.

In dit type groep is zelden sprake van een échte leider. Wel kan op een zeker moment een bepaalde jongen naar voren treden als 'het baasje' van de groep. Wie het hoogste woord voert, hangt in de eerste plaats af van waar de jongens zijn en met welk doel. Zijn ze op het plein een voetbalwedstrijd aan het spelen of staan ze op de hoek van de straat ruzie te maken met een buurtbewoner? Verder hangt het ook af van wie er aanwezig zijn en welke 'rechten' deze jongens hebben (Wie heeft de meeste tijd doorgebracht in de buurt?). Ook andere aspecten van de status van een jongen op straat (zoals leeftijd, lichaamsbouw en reputatie) spelen een rol. Een jongen die in de ene situatie op de voorgrond treedt als een 'baasje', kan echter bij een volgende bijeenkomst weer een meer ondergeschikte rol spelen afhankelijk van de plaats en het doel van de groepsvorming.

De groepen van chillers en spacers zijn in grote lijnen egalitair. Er is geen sprake van een organisatie met rangen en standen met daaraan gekoppeld een taakverdeling of bepaalde privileges. Lagergeplaatste jongens worden wel eerder onder druk gezet door hogergeplaatste jongens om bepaalde diensten te verlenen. Die diensten kunnen bestaan uit het 'regelen' van snoep, drinken of rookwaar, maar soms ook uit het plegen van diefstal of inbraak 'op bestelling'. Lagergeplaatste jongens hebben op de hangplek ook een minder comfortabele zitplaats of krijgen minder wanneer een joint wordt gerookt of fles drank rondgaat.

Welbeschouwd is van een groep van chillers en spacers eigenlijk alleen een momentopname te maken. Deze momentopname is een 'snapshot' van een tijdelijke verdichting in het netwerk van straatjongens uit de buurt. Wanneer jongens in een periode een aantal keren gezamenlijk hebben ge-chilled of ge-spacet, lijkt zich van buitenaf gezien een vaste groepsstructuur af te tekenen. In de ervaring

van de jongens zelf blijven de omvang, samenstelling en organisatie van de groep echter sterk variabel. In hun ogen zou een omschrijving van hun groepsverband als een vaste en duurzame 'groep' zelfs onjuist zijn. Zo reageert Souffian verbaasd als ik hem vraag hoeveel vaste en duurzame groepen hij kent in de buurt:

'Groepen? Hoe bedoel je 'groepen'? Er zijn hier niet echt van dat soort groepen of zo, denk ik. Ja, ik heb mijn eigen vrienden wel, weet je. Maar op straat? In de buurt heb je geen groepen. Niet zoals jij bedoelt, denk ik. Soms hangen deze jongens meer met die. Dan die weer met deze. Je weet toch? Dus ja... Ik kan ze niet echt voor je gaan tellen of zo. Kijk, het wisselt gewoon.'

Ondanks hun wisselende omvang, samenstelling en organisatie, gebruiken deze dynamische groepen steeds vaste verzamelplaatsen in de buurt. Deze plekken staan voor de buitenstaanders (negatief) bekend als 'hangplekken'.¹⁴ Sommige hangplekken in de buurt lenen zich echter beter voor het chillen en spacen dan andere door hun ligging en door bepaalde aspecten van ruimtelijke ordening. Van belang zijn onder meer de zichtbaarheid van de hangplek, de nabijheid van (nacht)winkels of een coffeeshop, en de aanwezigheid van zitgelegenheid (bankjes, richels, muurtjes) of overkappingen en andere vormen van beschutting (in het geval van regen of sneeuw). Soms lijkt een groep van chillers en spacers een eigen plekje te hebben binnen de buurt waar de jongens zich gedragen alsof het hun 'territorium' is. Dit eigen plekje verliest zijn territoriale betekenis zodra de groep verdwijnt of plaats maakt voor een andere groep.

Voor chillers en spacers staat groepsvorming in het teken van de behoeften aan afleiding en avontuur, zelfbevestiging en veiligheid. Deze behoeften en belangen motiveren hen om een groep te vormen. Hoewel dat niet noodzakelijk hoeft te leiden tot overlastgevend of crimineel gedrag, ontstaat tijdens het chillen en spacen niet zelden groepsgedrag dat als zodanig is te classificeren. Veel van het groepsgedrag wordt in ieder geval als zodanig opgevat door voorbijgangers, buurtbewoners, winkeliers en politieagenten. Wanneer de jongens met hun groeps-gedrag negatieve reacties uitlokken van de omgeving (al dan niet opzettelijk bedoeld), worden de aanstichters binnen de eigen groep gesteund en reageert de groep meestal met meer en heftiger confronterend of zelfs agressief gedrag. Als dit gedrag de vorm aanneemt van ernstig delinquent gedrag (zoals vernieling, bedreiging of geweldpleging), dan slaat het groepsgedrag van jongens die uit waren op 'samen lachen' om in 'samen plegen'.

Maties en bradas

Het tweede type groep bestaat uit 'maties' en 'bradas' (vrienden en broeders). Groepen van maties en bradas komen regelmatig voort uit het buurtnetwerk, maar minder vaak dan groepen van chillers en spacers. Met de benaming 'mat' of 'brada' geven de jongens hoofdzakelijk aan dat zij iemand als een échte vriend beschouwen. Wat precies het verschil is, horen we uit de mond van Sergeant:

‘Als je vaker chillt met mekaar. Je spacet met die man. Je eet met die man. Je lacht met die man, alles. Dan word je al snel maties, toch? Je kent elkaar gewoon goed. Je mag hem, zeg maar. Maar stel... Je maakt misschien bepaalde dingen mee en zo. Samen. Dan ga je elkaar meer moeten vertrouwen, begriip je? Hij bewijst zich voor jou, zeg maar. Als je ruzie hebt of zo. Hij gaat je helpen. Of als je geld nodig hebt. Hij gaat je lenen. Zo word je echt bradas. Begriip je?’

Maties en bradas maken veel met elkaar mee en delen alles met elkaar. Ze delen niet alleen de leuke, maar ook de minder leuke ervaringen. Zij hebben elkaar bewezen dat hun relatie verder gaat dan samen lachen. Naast lachen, kan een mati of brada ook met zijn vriend huilen. Zij laten meer van zichzelf zien en zij verbergen hun zwakheden en emoties niet. Ze rekenen op elkaar voor hulp en ondersteuning. Als vrienden delen ze bepaalde geheimen en gevoelens die ze andere jongens van de buurt niet zo snel zouden toevertrouwen. Op die manier stellen zij zichzelf kwetsbaarder op tegenover elkaar.

In theorie worden jongens maties of bradas van elkaar omdat bepaalde behoeften in intieme relaties beter worden bevredigd. Voor bepaalde vormen van zelfbevestiging en ondersteuning heeft een jongen een vriendschapsband nodig met meer diepgang dan in de oppervlakkige omgang met chillers en spacers op straat. Zulke vriendschappen ontstaan doordat jongens langdurig direct en intensief met elkaar in contact staan, bijvoorbeeld als buurjongens of familieleden (broers of neven).

Niet alle jongens beschikken over de mogelijkheden of de vaardigheden om met succes dergelijke vriendschappen op te bouwen. Jongens zonder maties of bradas beweren daarom wel eens dat échte vrienden niet bestaan en dat niemand op straat te vertrouwen is. Maar onder de jongens van Allebé bestaan wel degelijk groepen van jongens die als échte vrienden met elkaar omgaan.

Zulke groepen van échte vrienden zijn meestal klein. Vaak gaat het slechts om twee of drie jongens. In het geval van twee boezemvrienden kan strikt genomen niet eens van een ‘groep’ worden gesproken. In andere gevallen zijn het vier, vijf of zes jongens die intensief met elkaar optrekken en elkaar (tijdelijk) als echte vrienden beschouwen. Ze maken gezamenlijk een rondje door de buurt, helpen elkaar met boodschappen of staan samen op een pleintje hun sores en besognes te bespreken.

Sommige straatjongens beschouwen elkaar gedurende hun hele jeugd als échte vrienden. Maar na verloop van tijd vallen vriendschappen vaak uiteen door ruzie, verhuizing of detentie. De band tussen de jongens verslapt in zo’n geval. Ze onderhouden echter nog wel een (in)directe relatie als twee jongens van de buurt, zoals in het geval van Armani en Samir. Na een lange vriendschap hebben ze ruzie gekregen over een roddel die Armani zou hebben verspreid over iets wat Samir hem in vertrouwen heeft verteld. Armani zegt daarover:

‘Vroeger waren we echt maties van mekaar. Écht ‘close’, begriip me? Tja, nu groeten we elkaar alleen nog.’

In de nabijheid van andere jongens van de buurt gaan de maties en bradas echter ongemerkt op in een grotere groep van de chillers en spacers. Maar ook al maken vrienden dan tijdelijk deel uit van een groter geheel, hun kleine groep houdt daarmee allerminst op te bestaan.

Uitgaansgroepen

Een derde type groep is de *uitgaansgroep* die voortkomt uit de onderlinge contacten tussen de jongens van de buurt. Een uitgaansgroep verlaat de buurt om elders vertier te zoeken zonder inmenging van externe organisatoren (zoals ouders, jongerenwerkers of hulpverleners). Zo'n uitgaansgroep kan ontstaan uit een groep van chillers en spacers. Ook kan een vriendenclub van Maties of bradas in zijn geheel deel uitmaken van een uitgaansgroep. Het onderscheidende element aan deze groep is dat de jongens als gemeenschappelijk doel hebben hun vrije tijd samen te besteden buiten de buurt.

Uitgaansgroepen ontstaan omdat de jongens buiten de buurt vormen van afleiding, vermaak en avontuur zoeken waarin de buurt niet kan voorzien. De jongens gaan naar het centrum van de stad voor winkels met een ruimer aanbod van muziek, films, computerspelletjes, telefoons en kleren. Ze gaan uit in de bioscopen, restaurants, cafés, en clubs of discotheken. Ze flaneren door de straten om jongeren van buiten de buurt te ontmoeten en om meisjes te versieren. Maar behalve door gezelligheid en vermaak, worden ontmoetingen met jongeren uit andere buurten ook gekenmerkt door competitie en uitdagend imponeergedrag.

De belangrijkste gedeelde behoeften van de jongens in een uitgaansgroep zijn dus gezelligheid en spanning, bevestiging van meisjes en andere jongens, en zich veilig voelen buiten de vertrouwde buurt. In theorie zou een jongen een aantal van deze behoeften (bijvoorbeeld winkelen of naar de film gaan) ook alleen kunnen bevredigen. Maar zonder een begrijpelijke reden (zoals het hebben van een date met een meisje), wordt in je eentje chillen buiten de buurt door de jongens als afwijkend gedrag gezien. De jongens gebruiken voor dit afwijkende gedrag de term 'eenmans'. Als een jongen alleen gaat winkelen, alleen naar een coffeeshop gaat of alleen iets anders gaat ondernemen, dan gaat hij 'eenmans'. Zo blijkt als ik vijf jongens van Allebé tegenkom op het Leidseplein, waaronder Redouan:

'Qui fesh (hoe zit dat), Dirk? Ben je alleen?'

Als ik vertel dat ik naar de film ga, reageert Ali met:

'Oh, hij is 'eenmans'. Als je wil, kun je ook met ons mee, hoor. Wij gaan effe kijken bij het Leidse.'

Met anderen erbij vinden de jongens het niet alleen gezelliger, dan wanneer ze alleen zijn. Zonder anderen voelen zij zich ook niet zo zeker in hun omgeving. Uit ervaring weten zij dat ze soms de mening van een ander of de hulp van vrienden nodig hebben.

Op het eerste gezicht hebben deze uitgaansgroepen veel weg van een mobiele groep van chillers en spacers. Maar voor henzelf ligt een belangrijk onderscheid in het feit dat zij zich buiten de buurt begeven. Het bevredigen van behoeften buiten de vertrouwde omgeving van de buurt brengt een aantal extra moeilijkheden met zich mee. In een gesprek met Rooie verwoordt Mehdi de onzekerheid waar hij en zijn vrienden mee worstelen:

‘Mensen begrijpen dat niet. Maar als één van ons een spijkerbroek moest hebben, gingen d'r soms tien man mee. Je weet: ik ga met hem mee, een andere keer gaat hij met mij mee. In je eentje deed je dat niet. Je kende het niet buiten de buurt. Ik klink nu misschien als een mietje, weet ik. Maar wees eerlijk, Rooie, zo dachten wij wel. Veel jongens denken nu nog zo. Zeg wullah (of niet soms)?’

Wat deze jongens onzeker maakt, zijn de gedragscodes buiten de buurt. Deze jongens hebben weinig oefening en begeleiding gehad in hoe ze zich op openbare plaatsen in het Amsterdamse stadscentrum moeten gedragen. Het gedrag van de mensen in de openbare ruimte van het centrum, wijkt af van wat ze kennen van hun eigen buurt (en ook van wat ze kennen van thuis of van school). Het gedrag dat in de openbare ruimte van mensen wordt verwacht, botst ook met de opvattingen van de jongens over wat ‘vet’, ‘dope’ of ‘moeilijk’ (stoer) is. Het maakt hen niet alleen onzeker, maar ook onwillig om zich aan te passen.

De jongens zijn bang voor onverwachte gebeurtenissen. Zij vrezen conflicten en voelen zich op veel plaatsen ongewenst. Deels uit onzekerheid en deels uit baldadigheid, manifesteren sommige jongens uit de groep zich buiten de buurt met uitdagend imponeergedrag dat negatieve reacties oproept en de conflicten veroorzaakt waar veel jongens al rekening mee houden. De reacties uit de omgeving worden door de jongens weer gezien als een bevestiging van hun gevoelens van ongewenstheid.

Voor de gevoelens van onzekerheid en ongewenstheid zoeken de jongens in groepsverband een collectieve oplossing. In een groep kunnen de jongens zich zekerder voelen in de publieke ruimte buiten de buurt. Als groep hanteren ze hun eigen waarden en normen. Deze waarden en normen zijn een voortzetting van de groepscultuur die zij kennen van op straat in de buurt (waarover meer in hoofdstuk 8). De jongens onderstrepen hun ‘groepseigen’ waarden en normen door voortdurend positieve of negatieve oordelen te vellen over het doen en laten van voorbijgangers, winkeliers of stadswachten. Bijvoorbeeld Haantje die zegt:

‘Zie je die dooie (saaie) man vies naar ons kijken? Kijk hoe hij erbij loopt. Zwer-
ver. Hij is ziek in zijn hoofd, hij! Als hij nog zo blijft kijken? Wullah, ik pof ‘m!’

Tegelijkertijd belonen de jongens elkaar voor het vertonen van correct ‘straatgedrag’ (en straffen ze elkaar voor het vertonen van incorrect ‘straatgedrag’). Soms wordt daarbij eenzelfde woord gebruikt maar dan in een omgekeerde betekenis, zoals Younes demonstreert wanneer hij positief reageert op het gedrag van Bilal:

‘Hoor je hoe Bilal net die meisje uitschold? Hij is *ziek*! Kapot moeilijk (heel stoer), je weet toch!’.

Een uitgaansgroep bestaat meestal niet langer dan de duur van een gezamenlijk uitje. Een volgende keer is gewoonlijk geen sprake meer van dezelfde groep. Bij elke nieuwe uitgaansactiviteit wordt steeds weer een nieuwe groep gevormd. Als een verhaal over een uitgaansgroep wordt verteld, beschrijven de jongens dan ook precies wie er (nog) bij was omdat het plaatje steeds opnieuw moet worden geschetst. De omvang en samenstelling van dit type groep is daarom moeilijk te beschrijven. De omvang blijft meestal beperkt (tot maximaal tien jongens) en de hiërarchie lijkt in een uitgaansgroep meer uitgesproken dan bij een groep van chillers en spacers in de buurt, maar de gemiddelde leeftijd ligt vaak wat hoger.

De hiërarchie wordt gevormd naar gelang de plek waar de jongens zijn (ze be-geven zich *buiten* hun buurt) en het doel waarmee ze daar zijn (uitgaan, winkelen of flaneren). Wie weet waar wat in de stad te koop is? Wie weet waar de leukste meisjes uithangen en wie durft ze als eerste aan te spreken? Wie kan regelen dat de jongens een discotheek (gratis) binnenkomen? Wie is de eigenaar of bestuurder van de auto waarmee de jongens kunnen weggaan? Wie heeft genoeg geld om een aantal consumpties te betalen? Wie is handig om erbij te hebben in geval dat het uit de hand loopt? Wie is een risico omdat hij altijd (onnodig) voor ‘problemen’ zorgt? Al deze kwesties zijn van belang zodra jongens de buurt verlaten in een uitgaansgroep. Wie een van de waardevolle rollen kan vervullen, heeft uitzicht op een hogere statuspositie in de groep.

Buurthuisgroepen

Het vierde type groep is de buurthuisgroep die ontstaat binnen of buiten de buurt doordat instellingen of organisaties de jongens activiteiten aanbieden. Wanneer de georganiseerde vrijetijdsactiviteiten *binnen* de buurt plaatsvinden, lijken buurthuisgroepen op chillers en spacers. Omdat zulke activiteiten meestal vanuit het buurthuis worden georganiseerd noem ik deze groepsverbanden ‘buurthuisgroepen’. Wanneer de activiteiten buiten de buurt plaatsvinden, lijken de buurthuisgroepen meer op uitgaansgroepen. Bij georganiseerde activiteiten *buiten* de buurt valt te denken aan bioscoopbezoek, karten, lasergamen, een pretpark of een weekend op kamp. Zowel de activiteiten binnen als buiten de buurt moeten de jongens voornamelijk van de straat houden en overlast voorkomen.

Een buurthuisgroep onderscheidt zich van chillers en spacers en van uitgaansgroepen doordat de jongens groepen vormen in een institutionele context waarin de organisatie en de leiding niet in handen is van de jongens zelf. Buurthuisgroepen worden georganiseerd door jongerenwerkers, buurtopbouwwerkers, jeugdhulpverleners of andere professionals en leidinggevend, die worden geacht de jongens te begeleiden en toezicht te houden op hun doen en laten. Buiten het buurthuis – op straat – zijn de voorzieningen niet toereikend om de jongens zelf

een zinvolle vorm van vrijetijdsbesteding te laten ontwikkelen en ook ontbreekt het aan toezicht op hun gedrag. Buurthuisgroepen bieden de jongens de mogelijkheid om zich samen te vermaken in hun vrije tijd, zij het onder begeleiding en toezicht van jongerenwerkers. Uiteindelijk bepalen de jongens of de organisatoren in hun opzet slagen en of de buurthuisgroep zich verder ontwikkelt.

De buurthuisgroepen worden gevormd zodra het buurthuis open is of op een andere wijze een activiteit wordt georganiseerd voor de jongens van de buurt. Afhankelijk van het aantal actieve jongerenwerkers en het budget voor het jongerenwerk in de buurt zijn buurthuisgroepen meer of minder prominent. Zodra het buurthuis dicht gaat en er niets anders wordt georganiseerd, gaan de buurthuisgroepen weer op in het buurtnetwerk van Overtoomse Veld en vormen zich weer andere groepen op straat.

In de buurt spelen de activiteiten van de buurthuisgroepen zich hoofdzakelijk af in en rond het buurthuis waar de jongens een aantal avonden in de week terecht kunnen. De activiteiten variëren van tafeltennis, poolen, kaarten en internetten tot meer educatieve bezigheden of vormen van werkbegeleiding. Daarnaast kunnen de jongens er naar films of de televisie kijken en naar muziek luisteren. Incidenteel worden ook activiteiten georganiseerd zoals het gezamenlijk kijken van een voetbalwedstrijd van het Marokkaanse nationale elftal of een nachtelijk zaalvoetbaltoernooi tijdens de Ramadan.

Voor de jongens zelf is het buurthuis een prettiger hangplek dan een kale straathoek met weinig voorzieningen. Afgezien van de extra mogelijkheden die het buurthuis biedt, zoeken de jongens elkaar in het buurthuis op om dezelfde redenen als waarom zij elkaar op straat opzoeken: voor afleiding en gezelligheid, zelfbevestiging en veiligheid. Vaak staan jongens voor het buurthuis te chillen en spacen. Zij houden zich dan op in een soort schemergebied tussen de straat en het buurthuis. Deze jongens voelen zich wel betrokken bij het buurthuis, maar onttrekken zich liever aan het toezicht en de begeleiding die het buurthuis biedt. Badr legt uit waarom:

‘We mogen binnen niet roken. Geen jointjes. Geen drank. Soms wordt wel sneaky-sneaky gesmokkeld als hun niet opletten, je weet toch? Maar toch... meestal gebeurt 't alleen buiten. Binnen ben je dan toch wel stoned of droengoe (dronken). Maar je mag niet vóór hun gaan tappen (alcohol drinken), begrijp je? Dat gaat te ver.’

Niet alle jongens van de buurt voelen zich aangetrokken tot buurthuisgroepen. De begeleiders van activiteiten bieden enerzijds mogelijkheden en voorzieningen aan, maar ze leggen anderzijds ook beperkingen op. De sociale controle van begeleiders en het toezicht op de naleving van gedragsregels, belemmeren de ‘moeilijke’ jongens om op hun eigen manier zelfbevestiging te zoeken, uitdagingen aan te gaan of ‘wat te beleven’. Voor sommige jongens zijn deze beperkingen reden om niet mee te doen aan georganiseerde activiteiten.

Andere jongens nemen wel (tijdelijk) deel, maar proberen het gezag van begeleiders te ondermijnen. Deze jongens laten zien dat ze 'schijt' hebben aan de regels door zich er openlijk niets van aan te trekken. Soms slaat dit gedrag over op andere jongens in de groep. In hoeverre jongens van de straat een buurthuisgroep kunnen domineren, is afhankelijk van de kwaliteiten van de jongerenwerkers. Het feit dat de jongens van Allebé 'respect' moeten opbrengen voor hun begeleiders, plaatst de jongerenwerkers voor een dilemma.¹⁵

In hun ervaringen op straat zien de jongens van de buurt dat leiderschap snel kan wisselen en dat een hogere statuspositie voortdurend wordt betwist en continu moet worden verdedigd door te dreigen met geweld. Effectief leiderschap in hun ogen betekent een goede (lees: gewelddadige) reputatie onderhouden door altijd direct agressief op uitdagingen te reageren. Vandaar dat de jongens in een buurthuisgroep een begeleider pas zullen respecteren als hij een goede reputatie op straat heeft. Ze nemen dan zijn dreigementen serieus en zullen gehoor geven aan zijn gedragscorrecties.

Een jongerenwerker behoort echter geen gebruik te maken van dit soort methoden. De jongens leren dan dat de waarden en normen van de straat ook gelden binnen het buurthuis, terwijl het juist de bedoeling is dat de jongens daar leren hun ongewenste en overlastgevende gedragspatronen los te laten. Het probleem voor de jongerenwerker is dat agressief gedrag op de korte termijn misschien resultaten boekt doordat de jongens van de buurt beter gehoorzamen, maar op lange termijn zal het de jongens niet stimuleren om aangepast gedrag te vertonen.

Werkgroepen

Het vijfde type groep is de 'werkgroep'. De gedeelde belangen van de jongens in deze groep is dat zij samen 'werken'. Zij gebruiken dit werkwoord als een eufemisme voor het plegen van vermogensdelicten (soms van ernstige en gewelddadige aard). Het gaat hen daarbij voornamelijk om financieel gewin, maar soms treedt ook hun behoefte aan status of zelfbevestiging op de voorgrond. Ze willen geld verdienen om dure sportschoenen, kleding, sieraden of een nieuwe brommer van te kopen, of om te kunnen besteden aan uitgaan, genotsmiddelen en gokken. Een werkgroep kan ook ontstaan uit een reeds bestaand groepsverband van een ander type (zoals een groep chillers en spacers of een uitgaansgroep). Tijdens het rondhangen of het uitgaan ontwikkelt zich soms een werkgroep die zich (tijdelijk) afsplitst met een specifiek doel: werken.

De meeste jongens sluiten zich vrijwillig aan bij een werkgroep. Het komt echter ook voor dat een jongen vanwege schulden of een conflict met andere jongens wordt gedwongen om deel te nemen aan een werkgroep. Dit gebeurt dan onder bedreiging van geweld. De werkgroepen zijn doorgaans klein en qua leeftijd relatief homogeen. Wel kunnen de jongens in een werkgroep sterk verschillen in

criminele kennis en ervaring. Het gaat vaak om niet meer dan drie of vier jongens die samen een delict plegen, maar af en toe ontstaan ook grotere groepen.

Aan het delict gaat meestal weinig planning vooraf. Zodra een gelegenheid zich voordoet, grijpen de jongens van de werkgroep hun kans. Achteraf rechtvaardigen sommige jongens het plegen van het delict als een onbedoelde uitkomst van een uit de hand gelopen situatie. Zij zeggen het gepleegde delict te hebben ervaren als iets dat hen min of meer is overkomen. Andere jongens geven aan dat zij bewuster 'op pad' gaan. Uit gesprekken van de jongens blijkt dat ze actief gelegenheden zoeken om een delict te plegen in het centrum van de stad of in andere delen van het land. Voor hen is het plegen van delicten een kwestie van 'aan het werk gaan', zoals voor Saïd:

'Dat was in de zomer dat ik vaak met Bleekie weg was. We hadden de hele dag 'gewerkt' in het centrum. Al die fokking grachten af. Niks. Doodziek, asahbi. Toen gingen we maar naar oso. Dus wij lopen zo over de Overtoom richting de buurt. Opeens zien we zo een grote zwarte tas staan achter de balie bij die Call-Center daaro. Wij denken: zit misschien een poeti (portemonnee) in of zo. Je weet toch? Dus ik die chick afleiden bij de balie. Babbelen. Heel vriendelijk doen zo. Ik vroeg van: "Waar is die en die café op de Amstelveenseweg?" Bla, bla, bla. Wijzen zodat zij ook die kant op kijkt, begrijp je? Ondertussen bukt Bleekie en pakt zo heel sneaky die tas weg. Snel-snel, je weet toch? Wij bedanken en gelijk boeken (wegwezen). Zat uiteindelijk geen poeti in, maar wel een hele stapel DVD's en een vette laptop, ouwe! Gruwelijk, toch? Dat is doekoe (geld), ouwe. Doekoe.'

Slechts zelden is sprake van een vooropgezet plan waarbij de jongens zich voorbereiden op een bepaald delict door eerst een doelwit te 'scouten' of te 'casen' (af te leggen), een taakverdeling af te spreken en een vluchtroute vast te stellen. Meestal handelen zij impulsief. Vaak is de opbrengst gering. Soms stuiten ze onverwacht op lucratieve doelwitten. Niet zelden keren werkgroepen zelfs onverrichter zaken terug naar de buurt.

Als de jongens met succes een delict hebben gepleegd, worden de buitgemaakte spullen bij iemand thuis of in een kelderbox opgeslagen tot de buit wordt verkocht. De opbrengst wordt in principe onder de jongens verdeeld. Maar doordat jongens vaak slechte afspraken maken, elkaar bestellen of elkaar niet vertrouwen, leidt de verdeling in veel gevallen tot conflicten. Conflicten over de verdeling van de buit vormen één van de belangrijkste redenen waarom werkgroepen meestal niet langer bestaan dan voor de duur van één delict of een kleine serie delicten in een korte periode. De ervaring leert dat de jongens zelden vaste partners hebben die ze echt vertrouwen.

Het buurtnetwerk van de jongens van Allebé maakt het mogelijk dat steeds wisselende werkgroepen opkomen en weer verdwijnen waarna de jongens weer opgaan in andere groepen. De dynamiek van het buurtnetwerk maakt dat werkgroepen in de ogen van buitenstaanders ogenschijnlijk intact blijven. Soms zien

politieagenten bijvoorbeeld een paar bekenden op de hoek van de straat staan in een groep van chillers en spacers. In de ogen van de politie ziet dat er uit als een 'harde kern' met daaromheen enkele 'meelopers', terwijl in de beleving van de jongens zelf daar geen sprake van is. Voor hun bestaat een werkgroep alleen uit de jongens die samen plegen. Als jongens bij de andere chillers en spacers bekend staan om hun gezamenlijke criminele activiteiten, dan kan dat bijdragen aan hun statuspositie. Is bij de chillers en spacers niet bekend dat jongens samen bepaalde delicten hebben gepleegd of hebben zij alleen weet van delicten die niet statusverhogend zijn, dan heeft het deelnemen aan een werkgroep geen betekenis voor hun positie in de groep van chillers en spacers.

In de korte periode dat een werkgroep bestaat, zijn de verhoudingen net als in andere groepen over het algemeen egalitair van aard. Een vanzelfsprekende vorm van leiderschap is er niet. De hiërarchie wisselt naar gelang de plaats en het doel van de groepsvorming waardoor (net als bij de uitgaansgroep) bepaalde rollen kunnen ontstaan. Wie kent een goed doelwit? Wie leidt het slachtoffer af? Wie dreigt met een wapen? Wie maakt het slot open? Wie staat op de uitkijk? Wie regelt vervoer? Hoe hoog of laag een jongen in een werkgroep staat in een werkgroep aangeschreven, hangt af van de waarde die hij heeft bij het plegen van het betreffende delict. Een jongen kan bijvoorbeeld leiderschap naar zich toetrekken door initiatief te tonen op het moment dat het erop aankomt of door blijk te geven van kennis en ervaring bij het plegen van een specifiek delict. Een jongen die met succes een hogere positie inneemt in een werkgroep heeft geen enkele garantie dat hij ook een hogere positie kan innemen in een andere groep, bijvoorbeeld wanneer hij met andere jongens van Allebé op de hoek gaat chillen of uitgaat naar een club.

Relgroepen

Het laatste type groep komt het minste voor. Relgroepen zijn de opstandige massa's jongeren die kunnen ontstaan bij een concert, een sportwedstrijd, een politieke demonstratie of een religieus feest.¹⁶ Relgroepen ontstaan in veel gevallen buiten de buurt en worden vaak gevormd door jongens van verschillende Amsterdamse buurten (bij uitzondering doen ook 'Marokkaanse' straatjongens uit andere steden mee). Maar ook binnen de buurt kan zich een relgroep vormen, bijvoorbeeld wanneer de jongens er lucht van krijgen dat ergens een conflictsituatie (bijvoorbeeld met de politie) uit de hand dreigt te lopen. Kortom, overal waar de gedeelde verwachting heerst dat een groot aantal 'Marokkaanse' straatjongens op een bepaalde plaats en een bepaald tijdstip bij elkaar zal komen, bestaat de mogelijkheid dat jongens zich naar die plek begeven en een relgroep vormen.

Relgroepen ontstaan doordat jongens van de buurt elkaar opzoeken om massaal op zoek te gaan naar vermaak, spanning, avontuur en zelfbevestiging. Een grote massa van jongens biedt daartoe extra mogelijkheden en brengt speciale uitdagingen met zich mee. Een imposante relgroep heeft alleen al door zijn omvang

meer macht en kan ook meer effect sorteren dan alle andere typen groepen. Bovendien is een aantrekkelijk aspect van de relgroep dat een jongen vrijwel anoniem kan blijven door zich in de massa te verschuilen.

Zo'n relgroep kan heel groot worden. In de massa zoeken de jongens elkaar op. Ze peilen wie er 'in is voor actie' en wie zich gedeisd wil houden. De massa kent geen hiërarchie, maar in de aanloop naar een rel zullen de actieve relschoppers zich duidelijk van de niet-actieve deelnemers onderscheiden. Niet-actieve deelnemers willen vooral kunnen navertellen dat zij 'live' bij de gebeurtenissen aanwezig waren, maar ze mengen zich niet in het aanrichten van vernielingen of het gooien van stenen naar de politie. Wel dragen ze bij aan de massale omvang van de relgroep waardoor de actieve relschoppers meer gelegenheid krijgen om zich te verstoppen in de massa als ze het risico lopen te worden opgepakt.

De meest actieve relschoppers zijn doorgaans niet de 'kleintjes' (de jongste jongens) in de groep, aangezien die nog niet volwaardig meedoen. Ook de ouderen in de groep houden zich meestal gedeisd, omdat zij zich niet meer hoeven te bewijzen of op hun leeftijd veel te verliezen hebben (zoals een baan). De oudere jongens die al écht 'serieus' (volwassen) zijn geworden, blijken niet meer geïnteresseerd in dit soort belevenissen en blijven liever thuis. De actieve relschoppers komen vooral uit de middelste leeftijdsgroepen. Zij hebben voor hun gevoel nog wat te bewijzen en willen vooral spannende avonturen beleven.

De jongens die actief willen rellen herkennen in de massa andere jongens die hetzelfde van plan zijn. Aan elkaar zien zij hoe de jongens die actief willen rellen zich horen te gedragen (bijvoorbeeld de wijze waarop deze jongens reageren op de organisatie van een evenement, op de media of op de politie). Vanaf het moment dat de jongens die actief willen rellen naar elkaar toetrekken, ontstaan kernen van potentiële relschoppers. Deze kernen zijn ongeorganiseerd. De jongens maken geen afspraken, maar kijken vooral de kunst af van de meest vooraanstaande relschoppers. De jongens in zo'n kern hebben min of meer dezelfde verwachtingen en moedigen elkaar aan om zich daarnaar te gedragen.

In de relgroep is eerder sprake van vrijblijvendheid, dan van een sterke groepsdruk vanwege een gebrek aan toezicht en aan sancties op niet meedoen. Door de chaos zijn jongens niet goed in staat elkaar scherp in de gaten te houden. De jongens vooraan in de relgroep zullen in het oog springen vanwege gewaagde acties. Zij ontvangen later de meeste complimenten en vertellen de sterkste verhalen over hun avonturen. De jongens die zich meer in de achterhoede hebben opgehouden, zijn waarschijnlijk grote risico's uit de weg gegaan maar zeker weten doet niemand. Zij kunnen dan ook niet gemakkelijk worden aangesproken op echt laf gedrag. In ieder geval mogen ze niet zo stoer doen over hun persoonlijke betrokkenheid bij de gebeurtenissen.

Zelf zijn de jongens over het algemeen niet in staat om een relgroep te organiseren. Ze hebben moeite met het plannen van bijeenkomsten op een vaste plaats en tijd, laat staan op zo'n grote schaal. De relgroep kan ontstaan doordat de jongens zich collectief storten op een incident dat spontaan uit de hand loopt of een

grote bijeenkomst die wordt georganiseerd. Wanneer bijvoorbeeld bepaalde evenementen of demonstraties worden georganiseerd, schept dat bij de jongens de verwachtingen dat het van rellen kan komen. Als onbedoeld effect van de inspanningen van de organisatie weten deze jongens precies waar ze naar toe moeten en hoe laat ze daar moeten zijn om zich aan te sluiten bij de potentiële relgroep. Uit verhalen en eigen ervaring weten de jongens dat de kans groot is dat er veel andere jongens zullen zijn die net als zij verwachten dat het uit de hand kan lopen. Alleen al de gedachte dat er wat zou kunnen gebeuren, windt de jongens op. Ze hopen vurig later in hun eigen buurt stoere verhalen te kunnen vertellen over de spannende avonturen die ze hebben beleefd, met alle details over wie erbij was en wie op welk moment wat precies heeft durven doen.

De opwindende en spannende die jongens motiveert om relgroepen te vormen, wordt wel eens uit het oog verloren doordat ze tijdens het rellen politieke of religieuze teksten en symbolen gebruiken. Ze scanderen leuzen over Hamas, Jihad en Hezbollah, en uiten dreigementen aan het adres van Bush, Sharon en burgemeester Cohen. Door dit gedrag lijkt het alsof de relschoppers een politiek of religieus statement proberen te maken.¹⁷

De relgroepen ontstaan echter niet uit politieke of religieuze beweegredenen, maar vooral omwille van de spanning en sensatie. Op straat gaat het de jongens altijd in eerste instantie om lol trappen, uitdagingen aangaan, elkaar bevestigen en vooral het niet willen missen van het grote avontuur. Elke mogelijkheid om een zij-groep uit te dagen of verantwoordelijk te stellen voor hun eigen overlastgevende of zelfs criminele groepsgedrag, wordt met beide handen aangegrepen. Waar het de jongens uiteindelijk om gaat, heeft Snorder mij uitgelegd tijdens de demonstratie die even later zou uitmonden in de rellen op het Mercatorplein:

‘Ach. Ze moeten het niet zó serieus nemen allemaal. Natuurlijk word je doodziek van alle shit in de wereld. Ik bedoel, moslims krijgen toch de schuld van alles? Amerikanen en joden fokken de boel op. D’r zijn een hoop problemen, begrijp me? Maar zoals vandaag, kijk om je heen. De meeste van die gasten... Geloof mij nou, ze wéten niet eens wat ze roepen. Ik zweer ’t je, hun weten niks! Voor ons is het gewoon meer... Je moet er gewoon bij zijn, ouwe! Meemaken! Het is vooral fatoe! Anders zie je het later op AT5 (lokale Amsterdamse zender) of zo. Je weet iedereen is gegaan. En dan kun jij d’r niet over meepraten. Dat is faya (klote), toch.’

Ook al is spanning en sensatie het voornaamste motief om mee te doen aan rellen, toch moet de betekenis van de religieuze en politieke conflicten waar de jongens naar verwijzen ook weer niet helemaal worden uitgevlakt. De jongens delen uitgesproken opvattingen en frustraties over belangrijke onderwerpen in hun leven, zoals de discriminatie van Marokkanen en moslims in binnen- en buitenland, tweederangsburgerschap en achterstelling op de scholings- en arbeidsmarkt. Hun opvattingen en frustraties gebruiken de jongens om zich collectief voor de rellen op te laden en om het aanrichten van vernielingen en het plegen van geweld-

dadigheden achteraf goed te praten. Ze maskeren hun oorspronkelijke motivatie (om wat spannends mee te maken) door hun vernielingen en geweldpleging met behulp van strijdleuzen en symbolen naar een hoger plan te tillen en als verzet tegen onderdrukking te legitimeren.

Dat het de jongens om de spanning te doen is, blijkt achteraf als de rellen afgelopen zijn en de deelnemers aan een relgroep weer uit elkaar zijn gegaan. In kleine groepen van chillers en spacers praten de relschoppers dan na over wat zich allemaal heeft afgespeeld en scheppen zij op over hun eigen rol in de gebeurtenissen, zoals Ali over de rellen op de Dam:

‘Wij die Kalverstraat in rennen met z’n allen. Ik zweer ’t je. Die straat was h  lemaal van ons gewoon. Wij stonden vooraan. Hun uitdagen. Je weet toch? Skowtoe (politie) stond te kijken, zo. Konden helemaal niks. Had je die zielige gasten moeten zien. We hebben hun gewoon uit staan lachen daaro. Helemaal stuk. Pas toen ze met die paarden kwamen, gingen de meeste jongens rennen. Maar een paar van ons, ik ook, slipten er tussendoor. Hup, weer op de dam. Tussen de anderen. Ze konden ons niks maken. Echt dope shit, asahbi!’

Door zijn eigen rol zo te benadrukken, kan een jongen zijn aanwezigheid bij rellen verzilveren en status krijgen als een ‘kapot moeilijke’ jongen van de buurt. Hoe dit werkt, wordt duidelijk als we met een groepje naar oude televisieopnames kijken van rellen en daarbij      van de aanwezige jongens in beeld komt.

Rooie: ‘Kijk, dan! Kijk, dan! Badr! Ik zweer ’t je, is Badr!’

Badr: ‘Zekers ouwe, en check die stylo. Ik was helemaal mad gegaan (gek gaan doen) toen, vriend. Ik heb die ene fotograaf die je daar ziet, ik heb ’m gewoon gebeukt ook nog, h  . Gewoon bam! Met z’n camera en al gestrekt. Geen grap! Vraag Joker.’

Rooie: ‘Ik weet, asahbi. Ik had al gehoord die dag. Moeilijk. Ik wou dat ik erbij was die keer, wullah.’

Noten

- 1 West Side Story is een bekende Amerikaanse musical uit 1957, die in 1961 is verfilmd. Het op Romeo en Julia gebaseerde verhaal gaat over Tony en Maria die deel uitmaken van twee rivaliserende jeugdbendes – de Poolse ‘Jets’ en de Puerto Ricaanse ‘Sharks’ – in de Upper West Side van New York City.
- 2 Sinds enige tijd zijn er ook groepen in Nederland die zich met deze Amerikaanse jeugdbendes identificeren, zoals de ‘Main Triad Crips’ in Den Haag (Oosterwijk, Gruter & Versteegh 1995; Gemert 1995c, 1995d, 1998b, 2001b; Van Staple 2003) en de ‘Bos & Lommer Bloods’ in Amsterdam (*Het Parool*, 23 maart 2007; het televisieprogramma *PREM-time*, 27 februari 2007). Of we deze ‘streetgangs’ serieus moeten nemen als georganiseerde criminele jeugdgroepen of dat hier slechts sprake is van het experimenteren met een populaire – maar potentieel gevaarlijke – jeugdcultuur, blijft de vraag.
- 3 Dit is te vergelijken met de manier waarop de jongens van het beruchte Smaragdplein in het Amsterdamse stadsdeel Oud-Zuid (De Pijp) soms naar zichzelf verwijzen als ‘de

- jongens van het Smaragdplein' (*Volkskrant*, 8 oktober 2005). Een paar 'Marokkaanse' jongens van Overtoomse Veld hebben ook een rapgroep gevormd genaamd '100% Allebé'.
- 4 De jongens van Allebé blijken niet alleen jongens van andere buurten in Amsterdam West te kennen. Ze kennen ook veel jongens afkomstig uit bijvoorbeeld Amsterdam Oost, Noord en Zuid. In die zin is sprake van verbindingen en overlap tussen de verschillende buurtnetwerken van 'Marokkaanse' straatjongens in Amsterdam Oost, West, Noord en Zuid.
 - 5 Dit spel van opscheppen en uitdagen (braggin' and boastin') maakt in achterstandswijken vaker onderdeel uit van de omgangsvormen in de publieke ruimte. Hurston (1935) verwijst naar dit spel van praatjesmakerij op straat als 'porch talkin' en 'big talk'. Ze heeft het spel beschreven als een traditioneel onderdeel in de culturele ontwikkeling van Afro-Amerikanen in hun achterstandssituatie, zowel op het platteland als in het zwarte getto van de grote steden.
 - 6 Sinds de eerste sociologische onderzoeken naar jeugdbendes of 'gangs' (Thrasher, 1927), wordt het begrip 'territory' of 'turf' gebruikt voor de beschrijving van de locaties waar jonge delinquenten groepen vormen.
 - 7 Het begrip 'straatjongen' verwijst naar jongens die zich voor het overgrote deel van hun vrije tijd buitenshuis aangewezen voelen op de groepen die jongens van de buurt vormen op straat (dat kan ook betekenen op pleinen, in winkelcentra, in parken, op parkeerplaatsen, in buurthuizen of in speelhallen). Het begrip verwijst *niet* naar dakloze jongeren die voor een deel van hun levensbehoeften zijn aangewezen op de straat.
 - 8 Deze uitspraak wordt toegeschreven aan de politicus Rob Oudkerk. In 2002 vertoonde het televisieprogramma *Twee Vandaag* beelden van een privé-gesprek tussen de toenmalige Amsterdamse wethouder Oudkerk en burgemeester Cohen, waarbij Oudkerk zei: 'Het zijn wel kut-Marokkanen', en Cohen hem corrigeerde met: 'Onze kut-Marokkanen' (zie de website: <http://nl.wikipedia.org/wiki/Kutmarokkanen>). De voormalig wethouder en huisarts verontschuldigde zich later voor zijn woordkeuze met het excuus dat hij nu eenmaal 'de taal van de straat' spreekt. De rapper Raymzter (van Nederlands-Marokkaanse afkomst) scoorde een hit naar aanleiding van het incident met het nummer 'Kut Marokkanen??!'.
 - 9 Tweede Kamerlid Geert Wilders muntte de term 'straatterrorist' en deze is overgenomen door bepaalde media als vaste verwijzing naar overlastgevend of criminele straatjongens van Marokkaanse afkomst. Zo gebruikte presentator Jeroen Pauw de term in het televisieprogramma NOVA tijdens een interview met burgemeester Job Cohen, en verbasterde de term verderop in het interview tot 'deeltijdterroristen' (*NOVA/Den Haag Vandaag*, 17 januari 2006). In 2006 wordt het begrip 'straatterrorist' overgenomen door de andere leden van de Tweede Kamer in een spoeddebat over probleemjongeren (*NRC Handelsblad*, 16 februari 2006).
 - 10 *Het Parool*, 11 januari 2006.
 - 11 Bijna alle jongens van Allebé hebben een bijnaam. De jongens zijn soms beter bekend met elkaars bijnamen, dan met elkaars echte namen. Een jongen krijgt een bijnaam op grond van een unieke eigenschap of 'skill' (vaardigheid), een bijzondere gebeurtenis of zijn reputatie als vechtersbaas of iemand die altijd streken uithaalt. Ook kan een jongen de bijnaam erven van zijn oudere broer, waar voor de duidelijkheid het woord 'kleine' aan wordt toegevoegd (zoals 'kleine Rooie' of 'kleine Mozes'). Sommige jongens krijgen zelfs meer dan één bijnaam.
 - 12 Het begrip 'buurtnetwerk' is vergelijkbaar met een begrip als 'street peer network' (Vigil 1988; 2002) of andere netwerkbegrippen (vergelijk: Sarnecki 1986, 1990, 2001; Warr 2002) die worden gebruikt om te verwijzen naar een plaatsgebonden hoeveelheid (straat)jongens, die een netwerk vormen waaruit jeugdgroepen (of 'jeugdbendes') voortkomen waarvan de groepsleden overlastgevend of crimineel groepsgedrag vertonen.

- 13 Omdat dit type groep het meeste voorkomt, wordt het uitgebreider beschreven dan de andere vijf typen: (1) de maties & bradas; (2) de uitgaansgroep; (3) de buurthuisgroep; (4) de werkgroepen; en (5) de incidentele relgroepen.
- 14 Rondhangende jongeren die zich publieke ruimtes toe-eigenen kunnen aanleiding geven tot conflicten of door passanten en omwonenden als hinderlijk, overlastgevend of zelfs bedreigend worden ervaren, zoals al is aangeduid door Hazekamp (1985).
- 15 Voor een uitwerking van het dilemma (gebaseerd op mijn veldwerk), verwijs ik naar Hoijsink (2006).
- 16 Bekende voorbeelden van relgroepen zijn de massa's die gingen rellen op het Mercatorplein na afloop van een rapconcert, tijdens een voetbalwedstrijd van het Marokkaanse elftal in de Arena en naar aanleiding van politieke demonstraties tegen de politiek van Israël en de Verenigde Staten. Ook hebben zich in het verleden relgroepen gevormd bij de jaarlijks terugkerende religieuze feesten die worden gevierd in de grote bioscopen van Amsterdam, zoals het einde van de Ramadan en het Suikerfeest. In februari 2006 is nog sprake geweest van een relgroep van 'Marokkaanse' jongens die voortkwam uit de demonstratie tegen de cartoons in een Deense krant die de islamitische gemeenschap als beledigend heeft ervaren. Een van meest recente voorbeelden is de relgroep van 'Marokkaanse' jongens die ontstond op 22 mei 2007 in het voetbalstadion van Tilburg na een oefenduel tussen Jong Oranje en Jong Marokko (opvallend genoeg nadat de wedstrijd door de Marokkaanse ploeg was gewonnen).
- 17 Ook bij rellen in Frankrijk waar vooral jongeren van Marokkaanse en Algerijnse afkomst collectief gewelddadig gedrag vertoonden, is de verklaring aangedragen dat zij zich noodzaak zien om met gewelddadige rellen hun mening te uiten, aangezien zij niet beschikken over een conventioneel podium om hun stem te laten horen (Body-Gendrot 2004a/b).

BEWEGINGEN IN DE BUURT

Uitdijen en inkrimpen

Om het beeld van het buurtnetwerk scherp te krijgen, moeten we het paradoxaal genoeg in beweging zetten. Daarom wordt uitgebreider ingegaan op ontwikkelingen in de omvang, samenstelling en hiërarchie van het buurtnetwerk. In dit hoofdstuk worden deze begrippen verder uitgewerkt en toegepast op het *gehele* overkoepelende buurtnetwerk van straatjongens in Overtoomse Veld in plaats van op aparte groepen.

Jongens die voor het eerst aansluiting zoeken bij de gevestigde jongens van de buurt, zijn de *nieuwkomers* in het buurtnetwerk. Zij treden toe tot het buurtnetwerk vanaf het moment dat zij een groot deel van hun vrije tijd op straat gaan doorbrengen. De nieuwe gezichten verschijnen op verschillende manieren voor het eerst op straat. Sommige van hen woonden al een tijd in de buurt maar waren nog te jong om op straat rond te hangen. Meestal ergens tussen zijn tiende en twaalfde jaar bereikt een jongen van de buurt de leeftijd waarop hij rijp is om door de oudere jongens geaccepteerd te worden en deel te mogen nemen aan het sociale leven op straat. Vanaf die leeftijd zal hij steeds meer tijd op straat doorbrengen met de andere jongens van de buurt. Hij zal het meeste optrekken met jongens van zijn eigen leeftijd, al komt hij in de publieke ruimte ook voortdurend in aanraking met oudere jongens.

Het buurtnetwerk kent ook nieuwkomers die pas op latere leeftijd hun intrede doen. Vaak komen deze nieuwkomers uit een andere buurt, een andere stad of zelfs een ander land. Sommige 'oudere' nieuwkomers wonen in andere buurten maar raken op een gegeven moment bevriend met jongens van Allebé via school, voetbal of uitgaan, en gaan daarom steeds meer tijd in de buurt doorbrengen. Kameel vertelt hoe hij de jongens heeft leren kennen:

'Ik ben een jaar geleden pas echt naar de buurt verhuisd. Maar ik hing al veel langer met deze jongens. Ik kende ze van school en zo. Maar ik woonde eerst daarachter. Bij Bos en Lommer. Toen kwam ik al vaak alleen hierom te chillen met hun. Voetballen. Meestal ging ik op de brommer bij het pleintje daar langs of bij die buurthuis. Je weet toch? Dus toen ik hier kwam wonen, kon ik iedereen eigenlijk al.'

Het buurtnetwerk is relatief open en vaag begrensd. Een nieuwkomer kan gemakkelijk een jongen van de buurt worden. Hij hoeft niet te verschijnen voor een toelatingscommissie om te worden geaccepteerd. Opgroeien, wonen en rondhangen in de buurt maken dat een jongen wordt gekend als een jongen van de buurt. Maar om meer te worden geaccepteerd, moet de nieuwkomer veel tijd op straat doorbrengen en zijn handelen afstemmen op de verwachtingen van de jongens van de buurt.

Het kost nieuwkomers weinig moeite om in contact te komen met de gevestigde jongens van de buurt. Zij ontmoeten elkaar op speelplaatsen, schoolpleinen, grasvelden, sportvelden, banken, in buurthuizen of gewoon op de hoek van de straat. Op deze plekken is de drempel om anderen te groeten en met elkaar te praten betrekkelijk laag. Als een nieuwe jongen niet zelf het initiatief neemt, wordt hij wel door één van de aanwezige jongens aangesproken.

Zo'n begroeting kan agressieve vormen aannemen. Nieuwkomers worden dan beledigd, bedreigd of zelfs fysiek aangevallen. Zo'n agressieve benadering van nieuwkomers maakt geen deel uit van een ontgroening, ook al verwijzen de gevestigde jongens bij wijze van grap soms wel naar dergelijke initiatierituelen. Amerikaanse films over jeugdbendes inspireren de jongens tot het fantaseren over een soort ceremonie voor de toetreding tot het netwerk van jongens van de buurt. Maar alle verwijzingen naar de Amerikaanse jeugdbendecultuur ten spijt, is het duidelijk dat de manier waarop de jongens nieuwkomers benaderen niet moet worden beschouwd als een ontgroeningsritueel, zoals dat bij jeugdbendes kan voorkomen. Het ontbreekt aan traditionele beproevingen (bijvoorbeeld zich een paar minuten laten slaan zonder verweer of een ernstig geweldsdelict plegen), zoals die onder andere bekend zijn van ontgroeningrituelen van Noord- en Zuid-Amerikaanse jeugdbendes. De jongens in Overtoomse Veld beleven meer zelf een 'lollekje' (spanning en plezier) aan een agressieve begroeting, dan dat ze zich bezig houden met de formele toetreding van een nieuwkomer.

Wanneer opgroeiende jongens zich als 'kleintjes' voor het eerst op straat manifesteren of wanneer nieuwkomers naar de buurt verhuizen en als onbekende 'rookies' (beginnelingen) aansluiting zoeken bij het buurtnetwerk, zullen zij zich wel moeten 'bewijzen'. De mogelijkheid zich te bewijzen, komt in de vorm van uitdagingen. De gevestigde jongens dagen de nieuwkomers (en elkaar) uit te laten zien wat ze durven. Door op zo'n uitdaging in te gaan, kan een nieuwkomer bewijzen dat hij aan de verwachtingen van de jongens van Allebé kan voldoen. Als hij bijvoorbeeld agressief en op een beledigende opmerking reageert, laat de nieuwkomer zien dat hij durft en niet met zich laat sullen. Hij toont 'ballen' (moed) en reageert net zo als de jongens van de buurt (idealiter) zouden doen. Hij laat zien dat hij bereid en in staat is voor zichzelf en anderen op te komen.

De reacties van de nieuwkomers vormen voor de gevestigde jongens van de buurt niet alleen een bron van spanning en vermaak, maar bieden ook de mogelijkheid tot een eerste inschatting van het soort jongens dat ze voor zich hebben. Hoe dat gaat, blijkt uit het gesprek van Geit met Jermaine over zijn debuut in de

buurt. Op de dag dat Jermaine met zijn moeder en zijn twee kleinere broertjes verhuist naar hun nieuwe woning vlakbij het August Allebéplein, staat verderop in de straat een groepje van vier 'Marokkaanse' jongens toe te kijken hoe het Surinaamse gezin verhuisdozen naar binnen draagt.

Geit: 'Toen zag ik hem daaro voor het eerst. Je weet toch? Dus ik zeg tegen die andere jongens van: "Wie is die vieze neger daar?" En ik loop zo naar hem toe. Ik zeg: "Wat kijk je nou naar me, vieze zwarte kanker-aap? Zeg dan wat, zwerver! Ik maak je af! Wullah (ik zweer 't je)!" Je weet toch? Ik trek zo die riem voor 'm. Ik zou 'm zo bossen (slaan) met die riem. Ik zweer 't je.'

Jermaine: 'Maar ik? Ik trek zo die vette klauwhamer voor hem. Met drie punten, je weet toch? Ik had 'm kapot (heel) hard geslagen. Ik zou z'n moeder helemaal dede (dood) slaan. Begrijp me? Zo die hele hoofd open. Bwap! Ik heb je ook hard geraakt toen, of niet soms? Maar ja, die andere jongens kwamen ertussen, dus je weet... Vanaf die dag? We groeten elkaar gewoon van: "Hé, fawaka (hoe gaat 't)? Alles goed?" Ja, nu kennen we elkaar, toch?'

Het verhaal van de reactie van Jermaine doet snel de ronde in de buurt. Het collectieve oordeel van de andere jongens van Allebé over het optreden van Jermaine klinkt door in de woorden van Kleine Ali die Jermaine beschrijft als:

'Die nieuwe neger, hij is tranga (hard). Moeilijk (stoer)!'

Op basis van dat oordeel, wordt Jermaine door de andere jongens geaccepteerd als een nieuwe jongen van de buurt en hij krijgt later de bijnaam 'Superman'. Dat Jermaine Surinaams is, vormt overigens bij zijn acceptatie geen echt obstakel. Meerdere 'Surinaamse' en 'Antilliaanse' jongens maken deel uit van de jongens van Allebé en trekken vriendschappelijk op met de jongens van Marokkaanse, Turkse of Nederlandse afkomst. De discriminerende uitspraken van Geit waren hoofdzakelijk provocerend bedoeld. Als nieuwkomer werd Jermaine grof beledigd waardoor hij wel moest reageren of anders als een 'mietje' zou worden bestempeld. Inhoudelijk hebben dergelijke provocerende opmerkingen geen sterke racistische betekenis voor de jongens van de buurt. De betekenis ervan komt meer in de buurt van beledigingen zoals 'dikke', 'rooie' of 'brilsmurf', alleen dan grover. Grove uitdrukkingen zoals 'vieze neger' of 'kanker-aap', worden door gevestigde jongens onderling niet alleen gebruikt als provocatie of belediging, maar ook als een koosnaam die aangeeft hoe goed ze met elkaar overweg kunnen.

Een nieuwkomer doorloopt een acceptatieproces waarin hij de kans krijgt om te laten zien uit welk hout hij is gesneden. Zijn reactie op provocaties en uitdagingen is van belang voor de positie die hij zal gaan innemen binnen het buurt-netwerk: bijvoorbeeld die van een 'moeilijke' jongen of een gemakkelijk doelwit van pesterijtjes. Acceptatieprocessen van nieuwkomers verlopen niet altijd zo agressief als bij Superman.

Nieuwkomers kunnen ook door gevestigde jongens van Allebé worden geïntroduceerd als zij kennissen of familieleden van elkaar zijn. Dit is bijvoorbeeld

het geval wanneer een jongen op latere leeftijd vanuit Marokko naar Nederland immigrereert en in de buurt komt wonen. De nieuwkomer wordt dan op straat tegemoet getreden als een *introducé*. De *introducé* krijgt uitleg over het gedrag dat op straat van hem wordt verwacht. Zijn vrienden, kennissen of familieleden staan met hun status voor hem in ('hij is cool, geloof me'). Als een *introducé* verkeerd handelt, kunnen ze op verzachtende omstandigheden wijzen ('hij is nog nieuw, laat 'm maar') of hem (met geweld) in bescherming nemen. Op die manier krijgt een geïntroduceerde nieuwkomer in zijn acceptatieproces de mogelijkheid om fouten te herstellen.

Door de acceptatie van nieuwkomers (jonger of ouder, geïntroduceerd of niet) groeit het aantal jongens van Allebé en dijt het buurtnetwerk uit. Omgekeerd kan het buurtnetwerk krimpen doordat gevestigde jongens minder actief worden op straat of het buurtnetwerk verlaten.

Gevestigde jongens van Allebé verlaten het buurtnetwerk om diverse redenen voor kortere of langere tijd. Sommige jongens verhuizen naar een andere buurt of stad en verliezen daardoor het contact. Een ander merkt dat hij zich beter kan vermaken in een andere buurt of zich daar om de een of andere reden prettiger voelt. Hij zal meer tijd in die andere buurt doorbrengen en zich uit het buurtnetwerk terugtrekken. Een mogelijkheid is ook dat een jongen kan zijn gedwongen (tijdelijk) het buurtnetwerk te verlaten, bijvoorbeeld omdat hij een gevangenisstraf moet uitzitten of omdat hij wordt uitgesloten door de andere jongens van de buurt.

Uitsluiting vindt plaats als een jongen op ernstige wijze de normen van de jongens van de buurt heeft overtreden. Zo gelden het weglopen bij een vechtpartij, maar vooral het doen van aangifte bij de politie, als ernstige overtredingen. Als de jongens het erover eens worden dat een belangrijke regel is overtreden en de verantwoordelijke jongen géén geldig excuus heeft voor zijn overtreding, zal de overtreder niet meer worden geaccepteerd en zullen de jongens van de buurt hem gaan 'scotten' (uitsluiten). Soms wordt de overtreder voor straf ook gepest, bestolen of mishandeld.

Rustig en serieus worden

Een andere reden voor verloop in het buurtnetwerk is dat de jongens van begin twintig op eigen initiatief het netwerk verlaten omdat ze zichzelf te oud vinden om nog veel op straat rond te hangen. De 'Marokkaanse' straatjongens noemen dit proces van dissociatie 'rustig' of 'serieus' worden.¹ Rustig worden houdt in dat een jongen op den duur minder actief wordt op straat en minder betrokken raakt bij allerlei uitdagend, delinquent of crimineel gedrag. Serieus worden betekent dat een jongen het leven van een volwassen en verantwoordelijke (islamitische) man gaat leiden door te werken, te trouwen, voor zijn gezin te zorgen en de gedragsregels van het geloof na te leven. Zoals de jongens de termen gebruiken, lijkt rustig worden vooraf te gaan aan serieus worden.

Jongens op straat geven verschillende redenen waarom zij rustig worden. De jongens delen de overtuiging dat zij min of meer recht hebben op een periode waarin ze hun wilde haren verliezen.² Zolang ze jong zijn mogen ze van het leven proeven en alles beleven, om later minder in de verleiding te komen en verantwoordelijk te kunnen leven. Voor enkele jongens geldt daarnaast dat de politie steeds meer op hun gaat letten. Skeelatje heeft daar veel last van gehad omdat de politie hem zag als lid van de 'harde kern' van de jongens Allebé:

'Hun lopen je gewoon constant te timeren (in de gaten houden). Als ik ergens met een paar jongens op straat was, stopten ze me elke keer. Bijna elke dag, asahbi (vriend). En voor wat? Voor niets. Kijken of ik nog zaken heb open staan.'

Deze ervaringen speelde volgens Skeelatje een rol in zijn beslissing om het rustiger aan te gaan doen en zich minder op straat te vertonen met andere jongens van zijn generatie die ook bij de politie bekend staan:

'Nee man, ik ga nu niet zoveel meer met hun om. Als ik nu een paar jongens van toen zie? Ik groet ze, weet je, maar dan laat ik ze. Liever ga ik zelf ergens anders heen. Elke keer weer die hoofdpijn (ongewenste problemen). Laat mij maar lekker rustig m'n eigen ding doen. Gewoon rustig, begrijp je? Geloof mij nou, is beter.'

Ongeacht de motivatie om het rustiger aan te doen, ervaren alle jongens dat hun kijk op het leven verandert naar mate zij ouder worden. Wat zij het 'rijpen van de geest' noemen hangt af van hoezeer zij zich kunnen vermaken en veilig voelen zonder daarvoor aangewezen te zijn op de jongens van de buurt. Om geen 'hoofdpijn' te krijgen, worden onveilige en bedreigende situaties gemeden, in plaats van dat ze worden opgezocht voor status, uit loyaliteit of voor spanning en sensatie.

Vertier kan nu ook gemakkelijker elders worden gezocht. Meer mogelijkheden daartoe ontstaan door een (financiële) zelfstandigheid en een eigen woning, mobiliteit (rijbewijs) en toegang tot meer conventionele groepen (bijvoorbeeld door leer- en werkervaring) of een sterkere oriëntatie op de geloofsgemeenschap. Het zien van nieuwe mogelijkheden voedt hun wens om te worden geaccepteerd door andere groepen. Tegelijkertijd zullen de jongens zich geleidelijk onttrekken aan hun oude groepen op straat. Deze groepen lijken in de ogen van de jongens steeds minder mogelijkheden te bieden en steeds meer beperkingen. Homar drukt dit gevoel als volgt uit:

'Er komt een dag, dan heb je het wel gezien. Dan word je eigenlijk gewoon te oud, begrijp me? Dan wil je wat anders. Je weet, je moet werken, trouwen. Je gaat weer meer bidden en zo. Dan heb je niks aan deze shit, weet je. Wie van hun gaat je helpen? Denk je dat hij een baan voor me gaat regelen of zo? (Wijst op de andere jongen.) Dit is gewoon niks meer voor je, asahbi. Klaar.'

Een oudere jongen ervaart actieve deelname aan het straatleven minder als noodzakelijk. Hij realiseert zich dat er aantrekkelijkere alternatieve groepsverbanden

zijn. De behoefte aan erkenning door zich op straat te bewijzen tegenover leeftijdsgenoten, wordt minder en maakt plaats voor de behoefte aan erkenning als een volwassen man: een zelfstandige, verantwoordelijke echtgenoot of vader, en praktiserend gelovige. De waarde van het buurtnetwerk van straatjongens neemt daardoor sterk af.

Wanneer zij ouder worden gaan de jongens inzien dat zij hun voornaamste behoefte – de behoefte aan zelfbevestiging – ook op andere manieren kunnen bevredigen dan in de groepen op straat. Zo wordt zelfbevestiging door oudere jongens steeds meer in het familieverband, de school- of werkomgeving en de geloofsgemeenschap gezocht, en steeds minder tussen de jongens op straat.

Voor acceptatie en aanzien op straat kan een jong volwassene zich beroepen op zijn reputatie in de jaren die hij actief op straat heeft doorgebracht en op de verhalen over zijn vroegere ‘acties’ en persoonlijke ervaringen (zoals vechtpartijen, crimineel gedrag en jeugddetentie). De ouder wordende jongen hoeft zich niet meer constant te bewijzen. Om zijn status op straat te houden mag hij niet handelen in strijd met zijn reputatie. Maar meedoen aan uitdagend gedrag en het initiatief nemen bij het aangaan van confrontaties is niet langer noodzakelijk om ‘respect’ (ontzag) te krijgen. Sterker nog, een oudere jongen die zich probeert te bewijzen zoals de ‘kleintjes’ dat doen, wordt gezien als kinderachtig of onzeker. Mehdi legt uit waarom sommige jongens dit soort oudere jongens mijden:

‘Je kent John Wayne toch nog? Hij is al weer een tijdje terug in de buurt. En wat denk je? Die sukkel is nog steeds met diezelfde shit bezig. Het ergste is, hij denkt ook nog dat hij ‘gangster’ is of zo. Maar hij is gewoon een kruimeldief, asahbi. Kleine zaakje hier. Beetje handel daar. Niks bijzonders. Gewoon wat wij vroeger allemaal deden. Maar hij doet alsof hij heel wat is, die zwerver. Begrijp me? Alleen die andere sukkels van de buurt gaan nog met hem om. Die denken dat ze geld bij hem kunnen verdienen of zo. Maar de rest van de buurt weet allemaal: deze man, hij is een échte sukkel.’

Om erkenning van de sociale omgeving te ontvangen, moeten de oudere jongens voldoen aan het beeld van een verantwoordelijke volwassen man of een goede moslim. Niet alleen de jongens op straat verwachten dat oudere jongens serieus worden met het oog op de toekomst. Ook familieleden gaan druk uitoefenen op jongens die ouder worden om het straatleven de rug toe te keren en zich te richten op het dragen van verantwoordelijkheden. Vooral traditionele Marokkaanse families verwachten van oudere ‘Marokkaanse’ jongens dat zij hun geloof belijden en een islamitisch gezin stichten. De jongens moeten stoppen met uitgaan, gokken, drank- en drugsgebruik. De kinderen leren al op jonge leeftijd dat zulk gedrag ‘slecht’ is, maar ze denken dat het door de vingers wordt gezien zolang ze het achter de rug van hun ouders doen. Pas als een jongen volwassen wordt, zal zulk ‘slecht’ gedrag ook niet oogluikend worden toegestaan.

Voor de meeste ‘Marokkaanse’ jongens die serieus willen en/of moeten worden, is het niet gemakkelijk om aan alle verwachtingen te voldoen. Veel jongens

hebben een te lage of niet afgemaakte opleiding en een gebrek aan werkervaring voor het soort arbeid waar de huidige economie om vraagt. Ook ervaren zij discriminatie op de arbeidsmarkt en sommige jongens hebben een strafblad. Daarnaast zijn er jongens die moeite hebben zich aan te passen aan de verwachtingen van de werkgever. Deze jongens willen of kunnen hun straatgedrag niet loslaten in een conventionele (leer- of werk)omgeving, omdat ze niet hebben geleerd hoe ze op een andere manier respect kunnen verdienen. Dit geldt vooral voor de meest achtergestelde jongens van de buurt die het slechtst van allemaal hebben geleerd hoe ze zich moeten gedragen tegenover de serieuze buitenwereld. Zij vervallen (te) vaak in te laat komen, een grote mond opzetten, en geen genoeg nemen met het loon. De jongens die zich blijven gedragen volgens de codes van de straat, verspelen zo hun kansen.

Negatieve reacties op hun intimiderende en confronterende gedrag bevestigen in hun ogen het stigma dat zij dragen als de 'Marokkaanse straatjongens uit een criminele buurt'. Hierdoor dreigen deze jongens te falen in hun 'aging out'-proces.³ Het zal hen niet lukken om rustig en serieus te worden. In tegenstelling tot de jongens die wel leren zich volgens conventionele gedragscodes te gedragen, blijven zij voor hun behoeftebevrediging aangewezen op het buurtnetwerk. Hierdoor zijn zij ook de meest aangewezen jongens om later door te stromen naar criminele netwerken en op een alternatieve manier geld en respect te verdienen.

Veel van deze achtergestelde jongens houden er rekening mee dat hun afhankelijkheid van het buurtnetwerk op den duur onherroepelijk tot 'problemen' zal leiden. Sommige van deze problemen kunnen provisorisch worden opgelost door bij anderen de suggestie te wekken serieus te zijn. Zo proberen oudere jongens die voor de rechter moeten verschijnen strafvermindering te krijgen door serieus over te komen, zich in de periode waarin hun zaak voorkomt tijdelijk terug te trekken uit het buurtnetwerk en zich te laten inschrijven voor een werk/leertraject. De jongens maken gretig gebruik van 'het systeem' van reclaseringsambtenaren en hulpverleners; niet alleen wanneer zij problemen met politie en justitie hebben, maar ook voor het aflossen van de torenhoge schulden die sommigen van hen in de loop van de tijd opbouwen.

Uiteindelijk zullen de meeste jongens van de buurt het straatleven de rug toekeren als zij ouder worden. Maar zelfs als een jongen van Allebé het buurtnetwerk verlaat, is hij vaak nog niet écht weg (zeker niet in het begin). Vooral over jongens met een geduchte reputatie zullen nog geruime tijd verhalen de ronde doen. Uit de verhalen over de oudere jongens kunnen de jonge jongens aflezen wat er van elkaar wordt verwacht op straat, zoals blijkt uit de verhalen die nog altijd worden verteld over Abdullah, alias Rocky Twee.

Abdullah is inmiddels eind twintig en getrouwd. Hij werkt fulltime en onderhoudt een gezin met twee kinderen. Desondanks heeft hij onder de jongens van de buurt nog steeds de faam van een buurtjongen van het eerste uur. Volgens de jongens van nu is het allemaal begonnen met Abdullah en enkele van zijn generatiegenoten, zoals Youssef, Takkie en Grote Ali. In die 'beginjaren' stond Abdullah

bekend als één van 'moeilijkste' jongens van de buurt. Hij genoot de reputatie van een jongen die voor niets of niemand bang was en bij het minste of geringste om zich heen begon te slaan. Verhalen over zijn 'acties' uit die tijd doen nog steeds de ronde op straat. Eén van de bekendste 'tories' (anekdotes) over Abdullah is dat hij in zijn eentje in een discotheek in het centrum van Amsterdam de boel kort en klein sloeg omdat 'ze' hem hadden beledigd.

Gezien zijn reputatie als jongen van Allebé behandelen de jongens Abdullah nog steeds met respect (ontzag). Ook krijgt hij waardering voor het feit dat hij 'rustig' is geworden en een 'serieus' leven leidt. Abdullah heeft zichzelf niet alleen bewezen op straat. Als volwassen man blijkt hij ook een verantwoordelijk gezinshoofd en een goede moslim te zijn.

Ondanks dat Abdullah zich nu niet meer actief in het straatleven mengt, hoort hij ook naar eigen zeggen nog steeds bij de buurt. Hij voelt zich nauw verbonden met de geschiedenis van de buurt en kan ook veel begrip opbrengen voor de 'Marokkaanse' jongeren van nu. Zelf heeft hij ook weinig last van de problemen die de jongens veroorzaken, want hem vallen ze niet lastig.

Abdullah: 'Ze kijken wel uit! Hun weten: met mij maak je geen grappen. Ik beuk ze gelijk, vriend. Maar buiten dat. Kijk, die jongens voelen zich ook meer op hun gemak bij me. Ze vertellen me soms dingen. Of ze vragen me om advies. Ze vertrouwen me gewoon meer als een ander, begrijp je? Als zij naar je kijken weten ze van die heb het ook allemaal meegemaakt.'

Nu hij ouder is, kan Abdullah zich echter niet meer volledig identificeren met de jongens van de buurt. Hij moet voor zijn gezin zorgen en voelt zich te oud voor 'die onzin' (het rondhangen). Hij vindt de jongens van tegenwoordig dom, brutaal en vooral verwend in vergelijking met zijn ploeg van vroeger.

'D'r zijn nu echt een stel idioten hiero in de buurt. Geloof me. Ze zijn alleen maar met hunzelf bezig. Ze zorgen niet meer voor de kleintjes, zoals wij vroeger. Je kan ze ook niet aanspreken op hun gedrag, begrijp je? Ze luisteren niet meer. Zeker niet als ze zo stoer met een groepje bij mekaar staan. Ze luisteren alleen nog maar naar deze. (Abdullah houdt zijn vuisten in de lucht.) Je moet altijd direct degene pakken met de grootste bek. De stoerste. En dan in één keer: bam! Strekken. Gelijk aanpakken die handel. Daarna luistert de rest ook wel. Maar verder hebben hun echt schijt aan iedereen.'

Een jongen die het buurtnetwerk tijdelijk heeft verlaten maar zichzelf nog niet oud genoeg vindt om 'serieus' te zijn, kan *herintreden* als hij dat wil. Een jongen die bijvoorbeeld in Marokko heeft gewerkt of een tijdje in een jeugdgevangenis heeft gezeten, kan na terugkeer gewoon weer deel uitmaken van het buurtnetwerk. Als een herintreder zonder geldige reden afwezig is geweest, kan hij de plagerige opmerking verwachten dat hij 'spoorloos' was of 'sell-out' is geworden (zijn achtergrond heeft verloochend). Maar over het algemeen is het voor een herintreder niet moeilijk om zichzelf weer te profileren als een jongen van de buurt.

Hij hoeft alleen maar zijn gezicht op straat te laten zien en actief deel te nemen aan het straatleven om er weer bij te horen.

Constance, regelmatige of recente participatie in het sociale straatleven vormen géén dwingende voorwaarden voor het (opnieuw) erbij horen als een jongen van de buurt. Voor hernieuwde acceptatie kan de herintreder zich ook beroepen op zijn contacten of zijn vroegere activiteiten in het buurtnetwerk. Zolang de herintreder maar laat zien dat hij zich nog steeds met de buurt identificeert en dat hij nog steeds voldoet de gedragsverwachtingen van de jongens van de buurt.

Nieuwkomers, uittreders en herintreders maken dat het buurtnetwerk uitdijt of inkrimpt. Als de instroom en de uitstroom van jongens ongeveer gelijk zijn, blijft de *omvang* van het buurtnetwerk min of meer constant, maar verandert de samenstelling van het netwerk en kan ook de hiërarchie veranderen.

Wisselen en constant blijven

De *samenstelling* van het buurtnetwerk kent altijd een grote diversiteit wat betreft leeftijd (variërend van jonge tieners tot jong volwassenen), gezinssamenstelling (afkomstig uit kleine of hele grote gezinnen), inkomensklasse (van middenklasseniveau tot ver onder de armoedegrens), opleidingsniveau (van universitair tot analfabeet), werkervaring (van fulltime werkend tot langdurig werkloos of arbeidsongeschikt) en crimineel verleden (van jongens zonder politiecontacten tot stelselmatige daders of veelplegers). Omdat het buurtnetwerk voortdurend beweegt, is het niet mogelijk om de samenstelling exact te beschrijven.⁴

Om toch iets over de samenstelling van het buurtnetwerk te zeggen, wordt een beschrijving gegeven van de overeenkomsten en verschillen tussen jongens van de buurt. Zij komen niet alleen overeen in persoonlijke kenmerken zoals geslacht, leeftijd en etniciteit (in deze buurt hebben de meeste jongens Marokkaanse ouders). Veel jongens bevinden zich ook in een vergelijkbare sociaal-economische en gezinssituatie. Ze delen ervaringen en voelen zich op elkaar aangewezen.

Ongeacht welke jongens deel uitmaken van het buurtnetwerk, feit is dat het buurtnetwerk bestaat uit straatjongens. Om zich te kunnen presenteren als een straatjongen moet een jongen in de eerste plaats jong zijn. Een Marokkaanse achtergrond is geen voorwaarde om deel te kunnen nemen aan het netwerk van straatjongens in deze buurt. Dit is opmerkelijk aangezien het overgrote deel van de jongens in deze buurt Marokkaanse ouders heeft en zichzelf in veel situaties presenteert als 'Marokkaan', 'moslim' of 'allochtoon' (ook als zij in Amsterdam zijn geboren). Jongens met een andere etnische achtergrond zijn weliswaar sterk in de minderheid, maar worden toch in het buurtnetwerk opgenomen als zij zich als straatjongen presenteren, zoals duidelijk wordt uit gesprekken met de 'Marokkaanse' jongens Moekie en Chalid.

Moekie: 'Neem Donovan. Hij is een Suri (Surinamer), toch? Maar hij heb schijt. Hij is nou eenmaal beter met deze (Marokkaanse) jongens hier, dan met die Surinaamse gasten van verderop. Hij is in deze straat hierachter opgegroeid, begrijp me? Dus daarom hangt hij meer met Mocros (Marokkanen). Wij noemen hem wel 'Aap', natuurlijk! Dat krijg je geheid. Je weet toch? Maar ik bedoel, hij doet zelfs met ons mee met Ramadan, alles. Hij gelooft niet echt of zo. Maar dat vindt 'ie gewoon gezellig.'

Chalid: 'En ik ging altijd meer met Mervin om. Dus hing ik vaak met die andere Surinaamse boyz daaro. Met hun ben ik ook samen gaan rappen en zo. Hun zijn eigenlijk meer echt m'n maties hier in de buurt. Dus ja, die andere jongens zeggen daarom soms wel van: "Hij wilt liever een nigga (neger) zijn dan een Mocro", begrijp me? Maar dat is gewoon meer fatoe (voor de grap bedoeld). Eigenlijk maakt het hun ook geen ene fuck uit. Dat is echt meer voor onze ouders. Die ouwe generatie? Hun zijn nog zo racistisch als de tering. Ik moet bij m'n pa echt niet aankomen dat ik met negers omga! Hij zoudt me afmaken, ouwe! Wullah, geen grap.'

In deze buurt maken *meisjes* niet op dezelfde manier deel uit van het buurtnetwerk als jongens. Meisjes komen in de groepen op straat nauwelijks voor. Meisjes die op straat rondhangen zijn vaak 'autochtoon' en niet uit de buurt afkomstig. De meisjes van de buurt (veelal van Marokkaanse afkomst) hangen nauwelijks rond op straat.

De (islamitische) meisjes uit de buurt worden door hun ouders streng gecontroleerd.⁵ De ouders zijn bang voor roddels over onzedelijk gedrag van hun dochter. Zij vrezen eerverlies voor de familie en dat hun dochter geen aantrekkelijke huwelijks-partner meer zou zijn. In deze gezinnen krijgen meisjes daarom niet dezelfde vrijheden als jongens om hun vrije tijd zonder toezicht op straat door te brengen.⁶

In veel islamitische gezinnen gaan jongens en meisjes ook minder als 'gelijke' speeldkameraadjes met elkaar om. Door dit gebrek aan oefening in egalitaire omgangsvormen worden meisjes op straat niet opgenomen in groepen die hoofdzakelijk bestaan uit jongens met een islamitische achtergrond. In buurten met relatief weinig islamitische jongens, maken meisjes veel vaker deel uit van groepen op straat.⁷

Niet elke jongen in de buurt is ook van de buurt

Niet elke jongen *in* de buurt is een jongen *van* de buurt. Leeftijd en geslacht zijn niet genoeg om een straatjongen te kunnen zijn. Straatjongens van de buurt onderscheiden zich niet alleen door de grote hoeveelheid vrije tijd die ze samen op straat doorbrengen, maar vooral doordat zij (van de) 'straat' zijn. Hun blik (zeker, blasé, oplettend), houding, (breed, onderuitgezakt), gedragingen (provoocerend en stoer), uiterlijk (kleding, haardracht, attributen en sierraden) en taal-

gebruik (straattaal) getuigen daarvan. Een voorbeeld van zo'n jongen is Takkie die niet meer op straat te vinden is, maar die sommige jongens zich nog levendig herinneren, zoals Karim:

'Weet je nog hoe stoer Takkie er in die tijd bij liep zo? Altijd vette patas (schoenen). Dikke jas. Bam! Mooi klokje, alles. Kankerstoer, wullah! Draaien (succesvol zijn) als een malle, hij. Veel gasten waren jaloers in die tijd. Maar je weet, hij heb schijt. Die man was écht *straat*, je weet toch? Gangster, gewoon.'

Een straatjongen meet zich een bepaalde *straathouding* aan.⁸ Hij probeert uit te stralen dat hij leeft naar de morele opvattingen en de gedragsverwachtingen die op straat heersen. Takkie heeft deze straathouding onder meer door zijn stoere manier van lopen, zijn uitstraling dat hij zich van niets en niemand wat aantrekt ('schijt' hebben) en zijn uiterlijke verschijning die suggereert dat hij over veel dure spullen en meisjes beschikt ('draaien als een malle'). Hij zet op die manier het beeld van zichzelf neer als een 'moeilijke' jongen of stoere 'gangster'.

Het buurtnetwerk is minder toegankelijk voor de jongens die zichzelf onvoldoende karakteriseren als 'straat' of zich niet succesvol een straathouding weten aan te meten. Dit geldt vooral voor de jongens die in de ogen van de binnenstaanders de uitstraling hebben van een 'nerd', 'homo', 'kakker', 'alto', 'punker' of 'student' (zoals ikzelf). Dergelijke buitenstaanders worden niet erkend als straatjongens en maken geen deel uit van het buurtnetwerk.

Jongens die buitenstaanders blijven, brengen minder tijd door op straat en presenteren zichzelf anders wanneer ze op straat zijn. Ze lopen anders. Ze staan of zitten anders. Ze kleden zich anders. Ze praten anders. Ze reageren anders. Volgens de jongens van de buurt is van een afstand al te zien dat het 'kaolo' (stomme) sukkels zijn. Het collectieve oordeel over deze sukkels is dat ze saai en vaak op zichzelf zijn, niets durven en het niet redden op straat. Ondanks dat ze deel uitmaken van de buurt, krijgen deze jongens niet het voordeel van de twijfel.

Desondanks is het stempel van een 'sukkel' geen onoverbrugbare barrière om deel te nemen aan het buurtnetwerk van straatjongens. Zodra een jongen zich een straathouding aanmeet en zich inspant om te voldoen aan de gedragsverwachtingen van de jongens van de buurt, zal hij op een zeker moment toch wel worden geaccepteerd. Voorbeelden van sukkels met een straathouding zijn Zoubir die op het gymnasium zit, Moekie en Smiley die een HBO-opleiding volgen en Hakim die een universitaire opleiding doet. Als studenten worden zij weliswaar soms geplaagd met hun opleidingsniveau (bijvoorbeeld met bijnamen als 'Blah Blah' en 'Meneer PvdA'), maar ze krijgen ook respect voor het feit dat zij 'hun papiertjes halen'.⁹ Doorslaggevend voor hun acceptatie is dat deze studenten in de omgang met de andere jongens van de buurt laten merken dat zij zich niet anders of beter voelen dan hen.

De jongens van de buurt reageren afwijzend en negatief op leeftijdsgenoten met afwijkende levensstijlen die zich onvoldoende aanpassen. Buitenstaanders die teveel uitstralen dat ze zich anders of beter voelen, kunnen rekenen op een

agressieve of confronterende benadering. Zij worden blijvend buiten het buurt-netwerk gehouden en zijn een aantrekkelijk en gerechtvaardigd doelwit voor agressie en pesterijen. Zo heeft het wegpesten van buitenstaanders in de buurt geresulteerd in het vertrek van een groep krakers. Zelf maak ik een confrontatie met buitenstaanders mee, wanneer ik met acht jongens in een busje door de buurt rijd en we voor een stoplicht staan te wachten. Opeens ziet Anouar aan de overkant van de straat twee jongens met een hanenkam:

‘Kijk, daar heb je die vieze homo’s weer! Kom, we pakken ze!’

Anouar begint in het dashboardkastje te zoeken naar iets om te gooien en vindt het hoesje een cassettebandje. De oudere Fouad die achter het stuur zit, geeft hem direct een harde tik achter op zijn achterhoofd. Verongelijkt kijkt Anouar hem aan en vraagt:

‘Wats’r? Wat sla je me?’

Fouad antwoordt:

‘Zwerver! Die hebben we straks nog nodig. Hier. Neem dit.’

Fouad geeft Anouar zijn lege sigarettendoosje. Anouar vouwt snel het doosje op tot een harde prop, terwijl Fouad het raam van het busje alvast opendraait. Zodra we de hoek om rijden, gooien Anouar en de andere jongens in het busje hun troep richting de twee punkers en schreeuwen ze verwensingen toe zoals: ‘Je moeder is een vuile kankerhoer!’ De twee punkers steken snel de straat over en de jongens in het busje zakken lachend achterover in hun stoelen. Fouad kijkt me glimlachend aan en zegt:

‘Zuiver. Zag je dat? Tezz (shit), wat een sukkels.’

Het buurtnetwerk bestaat uit een wisselende hoeveelheid straatjongens van tussen de tien en de vierentwintig jaar. Wie er op een gegeven moment deel uitmaakt van het buurtnetwerk wisselt weliswaar, maar wat blijft is dat het altijd om straatjongens gaat. Verwarrend aan deze tijd is dat er jongens zijn die door middel van hun houding, gedrag, uiterlijk en taalgebruik het imago hebben van een straatjongen zonder dat ze tot het buurtnetwerk behoren. De populaire en commerciële ‘urban-lifestyle’ zorgt ervoor dat jongens uit alle lagen van de bevolking zich kleden als ‘gangster’ en bepaalde gebaren of uitdrukkingen van straatjongens overnemen.¹⁰ Voor de acceptatie van straatjongens ligt de ‘proof of the pudding’ echter in iemands daadwerkelijke doen en laten op straat.

Een jongen die de houding aanneemt van een straatjongen, moet laten zien wat hij echt waard is door zijn herhaaldelijke optreden in diverse (risicovolle) situaties in de buurt. De mate waarin een jongen zijn straathouding waar maakt, is beslissend voor zijn geloofwaardigheid op straat (street credibility) en zijn reputatie in de buurt. Deze reputatie bepaalt niet alleen de mate waarin hij toegang heeft

tot de wisselende groepsverbanden in het buurtnetwerk. Zijn straatreputatie heeft tevens gevolgen voor de statusposities die hij kan innemen in die groepen.

Stijgen en dalen

Veel onderzoekers hebben de structuur van overlastgevende of criminele groepen (met name jeugdbendes of 'streetgangs') in kaart gebracht door een hiërarchische organisatie te beschrijven met een *leider*.¹¹ Verder beschrijven onderzoekers de rol- of taakverdeling in de problematische jeugdgroep of -bende, en (initiatie)rituelen of symbolen die gemeenschappelijkheid benadrukken en statusposities markeren. In tegenstelling tot dit soort onderzoeken ben ik in het netwerk van 'Marokkaanse' straatjongens van Allebé géén echte leiders tegengekomen, noch een vaste rol- of taakverdeling, initiatierituelen of (exclusieve) symbolen. Wel zijn er statusverschillen zichtbaar tussen de jongens waarbij ze stijgen en dalen afhankelijk van met wie ze omgaan en wat ze doen.

Het onderscheid tussen jongens met hogere en lagere statusposities vertoont wel enige overeenkomst met het onderscheid dat andere onderzoekers hebben gemaakt tussen een harde kern en meelopers. Het verschil is echter dat uit mijn onderzoek blijkt dat dezelfde jongens die in de ene situatie een centrale positie innemen, in de andere situatie meelopers kunnen zijn.

Geen van de jongens pretendeert dé leider te zijn van de organisatie van het buurtnetwerk of van de groepen daarbinnen. Het claimen van leiderschap komt zelfs niet voor in de tijdelijke groepen waarbinnen één jongen zichtbaar de meeste invloed heeft op het collectieve handelen van andere jongens. In het begin van het onderzoek claimden jongens soms wel voor de grap dat zij de 'leider' waren van de buurt of hadden de jongens het over de leiders van hun groep, maar dergelijke uitspraken dienden uitsluitend ter vermaak. De jongens probeerden mij als onderzoeker een rad voor ogen te draaien door te doen alsof. Voor hen was het een vermakelijke vorm van 'onderzoekertje pesten' en 'onderzoekertje testen'. Gaandeweg hebben deze uitspraken hun amusementswaarde verloren.

Wanneer een jongen zichzelf voor de grap uitroept tot de leider van de buurt of zich als leider opwerpt in een situatie, beschouwen de andere jongens dat als een vorm van 'Tony spelen'.¹² Voor de grap de positie van leider claimen, lokt direct reacties uit van de andere jongens op straat. Telkens weer blijkt uit deze interacties dat van échte leiders geen sprake kan zijn, zoals ook wanneer Mocro-Ni mij ervan probeert te overtuigen dat hij de leider is:

'Kijk, wij zijn allemaal gangsters met elkaar hiero! Als ik één telefoontje pleeg heb ik zo vijftig man klaarstaan. Wat zeg ik? Honderd. No span (maak je niet druk). Allemaal klaar om te vechten, weet je. Dat zijn allemaal m'n soldiers.' (Alle aanwezige jongens beginnen te lachen.) 'En ik? Ik ben hun baas!'

Hierop reageert Appie meteen met:

‘Wat moet jij nou met je ‘baas’, mafkees? Je moeder zul je bedoelen. Hoor André van Duin hiero. Grappenmaker. Zeg nog een keer dat je m’n baas bent en je gaat zien! Wullah!’

Een belangrijke reden voor jongens om zich als leiders voor te doen is dat zij indruk willen maken met hun kennis van jeugdbendes. Meestal gaat het om ‘gangs’ uit Amerika, maar ook verhalen over jeugdbendes uit Frankrijk, Zuid Afrika, en Midden en Zuid Amerika doen het altijd goed. Hun kennis over deze jeugdbendes halen de jongens uit muziek (met name gangsterrap), films, documentaires, televisieprogramma’s en boeken.¹³ De jongens vinden niet alleen het onderwerp stoer. Ze beleven ook lol aan het fantaseren over zichzelf als jeugdbende (mede omdat dit beeld vaak van buitenaf op hen wordt geprojecteerd). Bij voorkeur in het Amerikaanse ‘ghetto-slang’ maken de jongens bijvoorbeeld grappen over de ‘Mastah’ of de ‘Boss Dogg’ (leider) van de ‘G-unit’ (gangster-eenheid of bende) die bevelen geeft aan zijn ‘Soldiers’ (soldaten, onderdanen).

Binnen het eigen buurtnetwerk is echter geen ‘Boss Dogg’ te bekennen. Er zijn ook geen (in)formele buurtgebonden regels en symbolen waaruit blijkt wie de leider is en hoe de jongens zich tegenover deze leider dienen op te stellen. Slechts bij uitzondering kan zich binnen specifieke groepen in het buurtnetwerk tijdelijk een duidelijke hiërarchie aftekenen, zoals bijvoorbeeld in de eerder beschreven ‘werkgroep’. Als één jongen daarin duidelijk op de voorgrond treedt, zou men hem tijdelijk en in die specifieke situatie kunnen classificeren als de leider. De jongens zelf doen dit echter niet. In het overgrote deel van de gevallen en in de meeste groepen is nooit sprake van echt leiderschap.

Ondanks het feit dat échte leiders ontbreken, zijn statusverschillen wel duidelijk zichtbaar in de interacties tussen de jongens. Deze verschillen zijn af te lezen aan de wijze waarop de jongens op elkaar reageren en elkaar behandelen met meer of minder ‘respect’ (ontzag). Sommige jongens krijgen hierdoor meer invloed op de richting en de uitkomst van het collectieve handelen van de andere jongens. Hoe dit in zijn werk gaat, is te zien als ik met een paar jongens naast de Westertoren een sigaretje sta te roken in afwachting van een rondleiding door het Anne Frank Huis in het kader van het project ‘En nu iets positiefs!’. Wanneer Mus zegt dat hij geen zin meer heeft, raakt hij in conflict met de oudere en grotere Hassan (geen officiële begeleider van het project).

Mus: ‘Tezz. Die shit is dood (saai), je weet toch?’ Kom we splitten ’m hiero.’

Hassan: ‘Ach man, we gaan gewoon naar binnen. Redouan wacht op ons. Dus ga niet aan mijn kop lopen zeiken nu!’

Mus: ‘Samsa (wat is er)? Waarom doe je zo tegen mij? Wat heb ik gedaan? Je moet wel normaal tegen me praten, jij! Ik ben je hondje niet! Ik doe wat ik wil, asahbi.’

Hassan: 'Wat? Ga je nou stoer lopen doen hier voor me? Jij komt pas net kijken, jij! Ik heb jullie allemáál zien opkomen. Als je een man bent, praat je nog een keer zo tegen me! Ik ben je leeftijd niet. Onthou dat! Wullah, ik pof (sla) je direct!'

Mus: (mompelend) 'Nou, laten we gaan dan. Naar die dooie oso (huis) van Anne Frank.'

Jan Dirk: 'Uh-uh. Dooie *achter*-oso.'

Verschillen in status en macht op straat komen soms heel subtiel tot uitdrukking. Ook al worden ze niet altijd uitgesproken, toch zijn statusverschillen zichtbaar in de reacties van de jongens op elkaars handelen. Statusposities kunnen snel wisselen, afhankelijk van de plek waar de jongens een groep vormen en het doel van hun samenzijn. De vraag wie op een gegeven moment hoger in de hiërarchie staat dan andere jongens, is moeilijk te beantwoorden zonder vaste regels, symbolen, rangen en standen. Bij het bepalen van een statuspositie in de bewegende hiërarchie van het buurtnetwerk, kunnen diverse factoren een rol spelen. Op de eerste plaats gaat het daarbij om leeftijd, lichaamsbouw en ervaring.

Oudere jongens claimen op basis van hun *leeftijd* een hogere status ten opzichte van jongere jongens. De jongere jongens worden aangeduid als 'kleintjes' en 'jonkies' of als 'rookies' (beginnelingen) die zich nog moeten bewijzen. Als de kleintjes van nu later de oude garde van de buurt vormen, kunnen zij op hun beurt rekenen op het respect van de jonkies van de volgende generatie. Nebil drukt deze verwachting uit als we verderop een groep kleintjes zien ravotten:

'Kijk ze daar, die jonge gastjes. Kijk hoe stoer ze nu al zijn. Stoeien met elkaar, alles. Zij worden net als ons later. Misschien nog wel erger.'

Gezien de betekenis van intimidatie en geweld in het sociale leven op straat, is een imposant en sterk lichaam uiterst functioneel. Een jongen moet zichzelf kunnen verweren en kan respect verdienen door anderen onder dreiging van geweld zijn wil op te leggen. Sommige jongens krijgen van nature een gespieerd lichaam naarmate ze ouder worden. Anderen trainen hun lichaam of bekwamen zich in vechtsport. Wie een imposant en sterk lichaam heeft kan bij de anderen afgunst wekken, zoals bij Witje die opmerkt:

'Kijk Lange daar staan, zo biga (groot en breed). Als ik die lichaam had? Ik zou iedereen beuken, vriend!'

Jongens die opgroeien in de buurt zullen langzaamaan meer ervaringen opdoen. Een jongen die zich voor het eerst op straat begeeft, wordt nog gezien als onervaren in vechtpartijen of andere vormen van delinquent gedrag. Om door anderen serieus te worden genomen, zal hij opscheppen over de keren dat hij 'droengoe' (dronken) was of heeft 'ge-spacet' onder invloed van drugs. Hij zal sterke verhalen vertellen over 'feties' (vechtpartijen), stoere 'acties' (risicovol en uitdagend gedrag) en chickies 'ballen' (neuken). Sommige jongens scheppen op over wat ze 'genakt' (gestolen) hebben of over ander delinquent of crimineel gedrag. Op basis van

zulke ervaringen verwacht een jongen dat hij meer status zal krijgen, niet meer wordt gezien als een rookie, een 'wannabe-tapper' (amateur drinker) of als maagd, en door de andere jongens op straat serieuzer wordt genomen en meer zeggenschap krijgt.

Wanneer een jongen op basis van meer ervaring een hogere statuspositie claimt, is het niet altijd noodzakelijk dat de opschepperige verhalen op feitelijke ervaringen berusten. Jongens die 'blah' zijn (overdrijven en leugens vertellen) maar al heel wat jaren in de buurt rondlopen, genieten als oudgediende toch een zekere mate van respect. Op basis hiervan kunnen zij meer aanspraak maken op respect, zoals Kleine Mozes demonstreert in een discussie met Rachid.

Kleine Mozes: 'Wat weet jij nou? Met je grote bek. Je woont hier pas een jaar, sukkel! Ik ben hier geboren! Zeventien jaar Allebé, ouwe. Ik heb *rechten*, begrijp je?'

Het gebruik van het woord 'rechten' geeft aan dat jongens rekenen op respect alleen al op basis van hun actieve tijd in de buurt. Een jongen met meer jaren in de buurt verwacht meer respect en kan zich meer vrijheden permitteren in de omgang met de anderen dan een nieuwkomer. Dit blijkt bijvoorbeeld wanneer dezelfde Rachid bij een andere gelegenheid de even oude en even grote Younes met onvoldoende ontzag voor diens staat van dienst vraagt om een sigaret.

Rachid: 'Hé *Schimmel*, doe mij ook tabacca (een sigaret).'

Younes: 'Wat zei je daar? Hoe noemde je mij?'

Rachid: 'Wat? *Schimmel*. Hoezo? Wat's'r?'

Younes: 'Je moet niet die domme dingen zeggen als je niet weet wat het betekent! Jij gaat dat niet tegen mij zeggen. Safi (begrijp je)? Klaar. Volgende keer gewoon normaal vragen. Nu krijg je niks, smerige hond! Ha, ha.'

Rachid sprak op een bevelende toon en gebruikte een van de bijnamen van Younes met een negatieve bijklank. Blijkbaar heeft Rachid daartoe (nog) niet het recht omdat hij te nieuw is in de buurt en te weinig status heeft. Oudgediende Kameel legt aan Rachid uit waarom Younes zo 'para' (gefokt) op hem reageerde:

'Jij bent nog geen *bewoner*. Alleen bewoners kunnen dat zeggen.'

Rachid hoort dus weliswaar bij de jongens van de buurt, maar volgens Kameel heeft hij nog niet voldoende status voor zijn houding tegenover Younes. Eerst moet hij langere tijd actief zijn geweest op straat, dan pas kan in de buurt hij de hogere statuspositie claimen die hier wordt aangeduid als 'bewoner'.

Leeftijd, lichaamsbouw en ervaring zijn van doorslaggevend belang voor de statuspositie die een jongen kan innemen. Of een jongen er ook in slaagt om deze positie in te nemen en te behouden, hangt mede af van de situatie waarin de jongens zich met elkaar begeven. Een oudere, sterkere jongen die al jaren in de buurt woont, zal op het voetbalveld iets van zijn hogere status moeten inleveren aan een jongere, tengere nieuwkomer die beter voetbalt en hem keer op keer 'panna' geeft.¹⁴ Een jongen die goed met een keu overweg kan, speelt een meer domi-

nante rol tijdens een potje poolen in de coffeeshop. Een jongen die zijn huis ter beschikking stelt voor een gezamenlijk middagje chillen, kan op basis daarvan even iets meer de baas spelen. En een jongen die een steekpartij op zijn naam heeft staan, wordt in een bedreigende situatie opeens naar voren geschoven om het initiatief te nemen.

Al naar gelang de jongens samen op een andere plek wat anders gaan doen, kunnen zij ook van statuspositie wisselen (al hoeft dat niet te gebeuren). De jongen die tijdens het poolen nog 'dé man uithing', kan bijvoorbeeld tijdens een conflict op straat meer op de achtergrond blijven omdat hij nog nooit een vechtpartij heeft gewonnen. Omgekeerd kan een jongen de reputatie genieten van een vechtersbaas, terwijl er in een gesprek over 'zaken doen' op hem wordt neergekeken omdat hij in die situatie geldt als sukkel.

We zien dit wanneer een paar jongens kaarten op het pleintje met als inzet dat de verliezers een klap krijgen van de winnaar. Beest is duidelijk de grootste en de sterkste van het gezelschap. Hij domineert het verloop van het spel en deelt voortdurend tikken uit. Hij bepaalt ook wanneer er wel of niet vals is gespeeld. Hoewel ze steeds worden geslagen, blijven de andere jongens opvallend aardig tegen hem. Op een gegeven moment wint Beest weer en is het zijn beurt om een stoot te geven, deze keer aan Mootje die meteen begint met:

'Niet te hard, hè. Ik heb jou net ook niet hard geslagen.'

Beest ramt hem daarop hard op z'n ruggengraat. Mootje zakt even door zijn knieën en zijn gezicht vertrekt van de pijn. Als Mootje door de anderen wordt uitgelachen maar niet protesteert, doet Beest er nog een schepje bovenop:

'Zo! Extra hard voor je moeder. Omdat je zo'n mietje bent!'

Een paar dagen later zitten een paar jongens te praten over 'zaken doen' (grijze en zwarte zaken) en geld verdienen met criminaliteit. Elke keer wanneer dezelfde Beest ook een duit in het zakje wil doen door een stoere opmerking te plaatsen, wordt hem door de andere jongens de mond gesnoerd, zoals door Homar:

'Jij moet je bek houden, vieze zwerver. Jij weet niks, jij.'

Spliff zegt later over Beest:

'Hij is te dom om te leren, te lui om te werken en te laf om te stelen. Voor geld gaat hij altijd naar z'n broers. Hij is eigenlijk maar een sukkel. En iedereen weet dat.'

Het voorbeeld laat zien dat het naast de invloed van leeftijd, lichaamsbouw én ervaring, vooral afhankelijk is van de plek waar de jongens samenzijn en van hun gemeenschappelijke doel, welke persoonlijke eigenschappen of kwaliteiten een jongen kan inzetten om tijdelijk een statuspositie te bekleden. Statusposities op straat staan niet zonder meer vast, maar zijn instabiel en contextgebonden. Claims op hogere statusposities worden door de andere jongens niet zo maar gehono-

reerd. Jongens die hoger (willen) staan, moeten hun positie voortdurend waar maken en verdedigen om te voorkomen dat zij in status dalen. Jongens die lager staan loeren op een gelegenheid om de status van anderen aan te vechten en zodoende zelf te stijgen.

Wat in een gegeven situatie statusverhogend werkt, kan uiteenlopen van sterker zijn, sneller zijn, slimmer zijn, sportiever zijn of rijker tot ervarener zijn, bedrevener zijn of meedogenlozer zijn. Steeds hangt het af van waar de jongens zijn, met wie en wat ze doen, op basis waarvan een jongen een meerwaarde heeft en zichzelf kan onderscheiden als 'machtiger'. De ene keer zijn het de beste voetballers, de moppentappers of de meisjesversierders. In een andere situatie zijn het weer autobezitters, vechtersbazen of doorgewinterde criminele jongens die de dienst uitmaken. In combinatie met factoren als leeftijd, lichaamsbouw en ervaring, verklaart de specifieke meerwaarde het stijgen en dalen van jongens in de hiërarchie op straat.

Geweld is macht op straat

Hogere statusposities brengen tijdelijk een zekere hoeveelheid *macht* met zich mee. Met deze macht kan een hogergeplaatste jongen het groepsgedrag beïnvloeden en in het bijzonder de reacties van anderen op zijn eigen handelen. Lagergeplaatste jongens zullen positiever op hem reageren en in hun benadering meer respect tonen. Soms is een hogergeplaatste jongen in staat om het collectieve handelen te bepalen. Hij heeft dan een doorslaggevende rol in wat de jongens samen doen en wie wat afzonderlijk moet doen of laten. De andere jongens luisteren naar hem en zijn voorstellen worden zonder veel discussie overgenomen. Het komt echter nauwelijks voor dat een hogergeplaatste jongen de anderen bevelen of opdrachten geeft. Alleen als daar geweld aan te pas komt, kan een jongen een ander zijn wil direct opleggen.

Ik wil daarom dit hoofdstuk afsluiten door te benadrukken dat veel aspecten een rol kunnen spelen in het claimen en verdedigen van statusposities op straat, maar dat *geweld* uiteindelijk altijd de boventoon voert. Van alle manieren waarop jongens posities claimen en andere jongens uitdagen, komt het bedreigen met geweld het meeste voor. Een jongen die bang is dat hij te weinig respect ontvangt of door anderen wordt uitgedaagd, moet zich verdedigen om niet te dalen in de achting van anderen. Op redelijke wijze 'erover praten' vormt geen oplossing en wordt opgevat als een teken van zwakte en iets voor 'flikkers'. Aanval is de beste verdediging en geweld is daarbij het meest effectief.

In uitzonderlijke gevallen kan een jongen een uitdaging verbaal pareren met humor of opschepperij. Het conflict wordt dan oplost in het spel van elkaar met woorden aftroeven. Meestal wint de jongen die scherper of grover is dan de ander, zoals Fatoe-Man die wordt uitgedaagd door Midhut met:

‘Hé Fatoe-Man, ik heb gehoord, Bleekie neukt je moeder!’

Fatoe-Man reageert hierop:

‘Je hebt verkeerd gehoord. Het was *jouw* moeder. En ik heb ’r niet zomaar gebald. Ik heb ’r extra hard gestraft (geneukt) ook, ouwe!’

Het resultaat is dat alle aanwezige jongens Midhut uitlachen. Fatoe-Man wordt beloond met opmerkingen als: ‘je bent gruwelijk scherp vandaag, ouwe!’ en ‘kapot moeilijk!’. Uitdager Midhut protesteert nog een beetje maar neemt uiteindelijk zijn verlies. Uit de reacties is duidelijk wie in achting stijgt en wie daalt. Het blijft echter zelden bij dit soort woordenwisselingen. Meestal draaien dergelijke uitdagingen uit op dreigementen of een handgemeen. Het verdedigen van een positie op straat, ook al is het zogenaamd voor de ‘fatoe’ (grap), vereist dat de ander met geweld wordt bedreigd, zoals de keer dat Appie wordt uitgedaagd door een opmerking van Kereltje en Badr het vuurtje verder opstookt:

‘Hoor dan, Appie! Some people (iemand) dreigt je! Laat je dat zomaar?’

De aanwezige jongens beginnen te giechelen. Appie weet wie met ‘some people’ wordt bedoeld en reageert direct. Hij richt zich tot Kereltje.

‘Wat! Ik punter (schop) je zo de gracht in als je niet uitkijkt!’

Kereltje lijkt niet onder de indruk van de waarschuwing en kijkt onverschillig in de richting van Appie. De andere jongens giechelen nog steeds. Appie loopt nu met zijn borst naar voren op Kereltje af. Hij zet zijn voorhoofd bijna tegen dat van Kereltje en kijkt hem strak aan:

‘Ga je nog stoer lopen doen? Probeer me maar uit. Je gaat zien! Dan ben je een echte man, ik zwéér ’t je. Wullah! Dan ben je écht moeilijk. Kom maar!’

Kereltje wendt zich af en mompelt iets onverstaanbaars. Appie rond het af:

‘Huh? Dacht ik al. Stoere mannetje spelen. En nu wegwezen jij, vieze zwerver. Volgende keer beuk ik je.’

Later begrijp ik van de jongens dat ook ik in hun achting kan stijgen door met geweld te dreigen, al is het maar voor de grap. Op een middag word ik uitgedaagd door Rooie die roept:

‘Dirk, wat sta je daar stoer?’

Ik reageer in eerste instantie door te ontkennen:

‘Sta ik stoer? Hoe bedoel je? Waar heb je ’t over, man?’

Maar Rooie laat me niet zomaar gaan:

‘Jawel Dirk, ga niet lopen lullen nou. Je staat stoer. Kijk dan zelf hoe je staat, breed zo.’

Langzaam komt Rooie wat dichterbij en gaat pal voor me staan. De andere jongens kijken toe.

Rooie: ‘Nee, Dirk, nu moet je niet ook nog stoer naar me gaan kijken. Je weet toch? Ga niet moeilijk tegen mij lopen doen, want je weet hoe dat gaat aflopen. Ik zweer ’t je, Dirk. Als je nog langer zo blijft staan, geef ik je gewoon kopstoot. Zo ‘Bam!’, geen grappen. En je weet dat je dan gaat vallen.’

Jan Dirk: ‘Hoezo, ‘ik weet dat ik ga vallen’? Weet je hoe hard mijn hoofd is geworden van al dat denken. Voor je het weet lig jij met je grote lijf op de grond te spartelen. Dan heb jij een probleem, vriend.’

Het is even stil en dan begint Rooie te lachen. Hij richt zich tot de andere jongens:

‘Hoor je dat? Luister dan. Dirk, hij dreigde me gewoon terug! Wullah! Hé Dirk, kom ’s.’

Hij geeft me een ‘boks’ (groet me met zijn vuist) en zegt:

‘Goed zo. Zo hoort ’t. Nu heb ik respect voor je.’

Aangezien ik kort daarna een situatie weer gewoon geweldloos probeer op te lossen door ‘erover te praten’, blijkt dit respect van korte duur, omdat ik me in de ogen van Rooie weer als vanouds ‘als een flikkertje’ opstel.

Noten

- 1 Zie ook: Van Gemert (1998a) en Bouw & Sterckx (2004).
- 2 Moeten we hun gedeelde opvatting over ‘het recht van jongens op wild gedrag’ bestempen als typisch Marokkaans en zien als een onderdeel van ‘de’ Marokkaanse cultuur? Zo ja, hoe draagt deze Marokkaanse opvatting bij aan de ontwikkeling van opvallend delinquent groepsgedrag onder de ‘Marokkaanse prinsjes’ op straat, zoals wordt betoogd door Werdmölder (2005) en Jurgens (2007), en waaruit blijkt dat? Of is de uitspraak ‘boys will be boys’ hier meer van toepassing dan door Werdmölder en Jurgens wordt verondersteld, en zijn het de bijzondere omstandigheden (het zijn van een ‘kut-Marokkaan’ in een achterstandswijk in Nederland) die algemene groepsdynamische processen versterken en delinquent groepsgedrag verheiligen? Deze kwestie vormt een goed voorbeeld van de vragen waarover mijn proefschrift gaat.
- 3 Het ‘aging out’-proces (Moffit 1993, 1994; Sampson & Laub 2003) verwijst naar de bevin- ding in dat de meeste jongens die zich op adolescentie leeftijd delinquent gedragen (al dan niet in groepsverband), minder delinquent gedrag zullen gaan vertonen naar mate zij ouder worden.
- 4 Zelfs als in een momentopname precies zou kunnen worden vastgesteld uit hoeveel jon- gens het buurtnetwerk bestaat, dan nog is met geen mogelijkheid te bepalen hoe het netwerk is samengesteld. Het soort gegevens waarmee een samenstelling kan worden beschreven is nauwelijks te verzamelen en zeker niet binnen het korte tijdsbestek dat een

- vast aantal jongens het buurtnetwerk vormt. Tegen de tijd dat de gegevens zijn verzameld, zal naar alle waarschijnlijkheid blijken dat deze onvolledig en verouderd zijn.
- 5 Meer over de opvattingen binnen islamitische gezinnen in Nederland over de opvoeding van meisjes, is te vinden in: Van den Berg-Eldering (1978), Eldering, L. (1988), Eldering & Borm (1996), Pels (1990, 1991, 1998, 2003), Pels & Pen (1984), Bouw et al. (2003), Bouw & Sterckx (2004).
 - 6 Het feit dat de meisjes meer thuis blijven, wordt wel als een verklaring aangehaald voor het feit dat de ze succesvoller zijn op de middelbare school en in het hoger onderwijs. Ze zouden thuis meer tijd aan hun huiswerk besteden en hun opleiding beschouwen als een mogelijkheid om te ontsnappen aan het gebrek aan vrijheid dat ze ervaren (zie: *NRC Handelsblad*, 25 februari 2006).
 - 7 Meisjes in de groepsverbanden van hoofdzakelijk niet-islamitische straatjongens worden echter meestal ook niet opgenomen als volledig 'gelijkwaardig' aan de jongens, maar zijn meer de bijfiguren of aanjaagsters (cheerleaders).
 - 8 In de jaren zeventig introduceerden migranten uit de volksklasse van Suriname de term 'wakaman' (man die loopt op straat) in de Amsterdamse straattaal. Surinamers gebruiken deze term om een onderling klassenonderscheid te maken. Zij schatten elkaar in op basis van gedrag, houding en uiterlijk, en komen in het geval van een straatjongen of een oudere hoeselaar tot het oordeel: 'a man disi na wakaman.' ('deze man is van de straat' of 'deze man weet hoe het leven op straat in elkaar steekt'). De term 'wakaman' wordt door de hedendaagse Amsterdamse straatjeugd niet of nauwelijks nog gebruikt om te verwijzen naar iemand met een straathouding. De term hoort bij de vorige generatie en is volgens hen 'Old Skool' (van de oude stempel). In de hedendaagse straattaal gebruiken jongens eerder termen als 'G' of 'Gangster', of ze zeggen simpelweg: 'Ik ben straat'.
 - 9 Dit wijkt af van mijn bevindingen tijdens een kort onderzoek onder gemarginaliseerde straatjeugd in zwarte Amerikaanse getto's. De zwarte jongens die ik daar sprak, verwijzen naar het leveren van een goede schoolprestatie als 'acting white' (doen alsof je blank bent), wat in hun leefwereld een negatieve betekenis heeft. Het is de vraag of een zwarte Amerikaanse student die zich een straathouding kan aanmeten, net zo gemakkelijk in groepen in het getto wordt opgenomen als een aangepaste 'Marokkaanse' student in Amsterdam West. De jongens hier spreken in ieder geval (nog) niet van 'ver-kaast' (ver-Nederlandst) gedrag als een jongen zijn diploma heeft gehaald.
 - 10 Voor meer informatie over 'urban culture' en de 'hiphop scene', zie: Wermuth (2002) en Van Stapele (2002).
 - 11 Amerikaanse voorbeelden hiervan zijn Trasher (1927), Whyte (1943) en Jankowski (1991), en een Nederlands voorbeeld is Werdmölder (1990). In andere onderzoeken wordt de organisatie van dit soort groepen beschreven als minder hiërarchisch en met een onduidelijkere vorm van leiderschap, zoals door Yablonsky (1959). In deze onderzoeken wordt wel een onderscheid gemaakt tussen hoger- en lagergeplaatsen in termen van een harde kern en meelopers (Beke, Van Wijk en Ferwerda 2000).
 - 12 'Tony spelen' houdt in dat je jezelf stoerder of machtiger voordoet dan je feitelijk bent en dat je doet alsof je de leider bent om indruk te maken op meisjes of rivaliserende jongens. Met 'Tony' verwijzen de jongens naar de rol van Al Pacino als 'Tony Montana' in de gangsterfilm 'Scarface' van regisseur Brian De Palma (1983). In deze film is Tony Montana een Cubaanse migrant die zich met veel lef en geweld opwerkt van afwasser tot het hoofd van een criminele drugsorganisatie. Tony Montana is in de ogen van de jongens het ideaalbeeld van de ultieme gangster. De meeste jongens hebben de film meerdere malen gezien en gebruiken regelmatig de 'moeilijke' (stoere) quotes van Tony Montana om elkaar te vermaken.
 - 13 Bekende voorbeelden van populaire boeken over 'gangs' zijn Bing, L. (1991) en Shakur (1994).

- 14 Iemand 'panna' geven is een term uit het straatvoetbal en betekent dat een speler de bal door de benen van zijn tegenstander speelt en vervolgens zelf in balbezit blijft. Het doel van 'panna' is het voor schut zetten van de tegenstander door middel van superieure techniek. Volgens sommige spelregels wordt 'panna' gelijk gesteld aan het scoren van een goal of zelfs het winnen van de wedstrijd. De spelregels uit het straatvoetbal hebben inmiddels hun weg gevonden naar de commerciële jeugdcultuur. Sinds kort wordt in Amsterdam jaarlijks het 'Panna Knock Out'-toernooi georganiseerd.

STRAATCULTUUR

Het groepsgedrag van straatjongens

Met *straatcultuur* wordt bedoeld alle gedeelde ervaringen, kennis, betekenissen en symbolen die relevant zijn in het dagelijkse doen en laten van straatjongens die samen hun vrije tijd doorbrengen in de openbare ruimte van hun (achterstands)buurt. Hun gedeelde morele opvattingen en gedragscodes zijn onder meer af te lezen uit pakkende formuleringen en uitdrukkingen in de verhalen van de jongens. Ze ontwikkelen hun collectieve morele opvattingen vanuit individuele behoeften aan veiligheid, vertier en status die zij op straat met behulp van elkaar moeten bevredigen. Het bevredigen van deze behoeften vormt het centrale belang van hun samenzijn in verschillende typen groepen binnen het buurtnetwerk.

De betekenissen en morele opvattingen die de jongens collectief aan het belang van hun samenzijn toekennen, vormen hun gedeelde *straatwaarden*. Dit betekent dat de jongens het in de processen van groepsvorming eens worden over wat goed (groeps)gedrag op straat is en dat van elkaar leren. Aan straatwaarden zijn *gedragsverwachtingen* gekoppeld. Soms worden deze gedragsverwachtingen expliciet uitgesproken. Andere keren blijkt uit onderlinge positieve en negatieve reacties op elkaars gedrag en andere collectieve sancties, welke normen op dat moment van kracht zijn. De (re)productie van hun straatwaarden en -normen biedt de jongens een sociale identiteit: dat deel van hun persoonlijke identiteit dat bestaat uit het deel uitmaken van een groep. De sociale identiteit van een jongen van Allebé geeft aan met wat voor soort jongens en typen groepen hij zichzelf identificeert, en op welke manier deze identificatie onderling door de jongens wordt ervaren als positief voor hun zelfbeeld (ondanks dat daar in de dominante samenleving anders over wordt gedacht).

Net als het buurtnetwerk waarbinnen hun gemeenschappelijke 'groepscultuur' tot stand komt, verkeert hun straatcultuur voortdurend in staat van ontwikkeling. Bij het reproduceren van hun 'eigen' straatcultuur, kunnen de jongens van Allebé putten uit ervaringen die zij opdoen in verschillende sociale omgevingen, zoals thuis, op school, op het werk, in de buurt of in de moskee. Deze sociale omgevingen dienen als bronnen van cultuur – ervaringen, kennis, betekenissen en symbolen – waarop zij zich kunnen oriënteren, evenals andere bronnen waaruit zij putten zoals televisieprogramma's, films, muziek, boeken, tijdschriften en het

internet. In theorie kunnen de jongens elementen uit diverse culturele oriëntatiebronnen gebruiken zolang deze cultuurelementen in hun ogen functioneel zijn voor de reproductie van hun gezamenlijke straatcultuur in de buurt. Wanneer de jongens samen op straat zijn, is echter de meest relevante en meest praktische culturele oriëntatiebron hun onderlinge sociale contact op straat.

Als jongens van de buurt goedkeurend reageren op een bepaalde vorm van (groeps)gedrag van een aantal van hen – waaronder ook delinquent gedrag – dan wordt dit gedrag blijkbaar (in ieder geval tijdelijk) in de groep gewaardeerd als toelaatbaar of zelfs toepasselijk in de gegeven situatie. In gedrag dat groepsgewijs als positief (of juist negatief) wordt gewaardeerd, zijn gedeelde straatwaarden te herkennen. Straatwaarden geven weer wat de jongens ‘dope’ (goed) of juist ‘faya’ (slecht) vinden.

Wat de jongens onderling goed of slecht vinden, wijkt vaak af van de conventionele opvattingen die heersen in de dominante samenleving (evenals van de conventionele islamitische levensbeschouwing). Zo vinden de jongens het spannend of stoer om op straat grof te praten met veel scheldwoorden, terwijl veel van dezelfde jongens thuis netjes spreken tegen hun ouders of zich keurig gedragen in de moskee. Hun afwijkende waarden worden voornamelijk zichtbaar in de situaties waarin jongens het ‘vet’ of ‘gruwelijk’ (spannend of mooi) – en ook belangrijk en waardevol – vinden om grenzen te verkennen door bijvoorbeeld anonieme voorbijgangers te intimideren of andere conventionele gedragsregels van de samenleving te overtreden. Straatwaarden leiden in dit soort situaties tot onderlinge gedragsverwachtingen tussen de jongens die asociaal, uitdagend, confronterend, overlastgevend of zelfs crimineel gedrag voorschrijven.

Al doende leren de jongens van de buurt dat navolging van straatwaarden leidt tot vertier (vermaak, afleiding en ontspanning), status en veiligheid in situaties waar conventionele waarden voor hen geen goed alternatief bieden of zelfs een averechts effect zouden hebben. Op straat krijgen groepseigen straatwaarden voor de jongens meer betekenis en relevantie dan conventionele waarden. Ook bieden hun straatwaarden de morele ruimte om zich op een manier te gedragen die in strijd is met de conventionele waarden en normen die zij gewend zijn van thuis, school of ergens anders. De jongens kunnen hun straatwaarden gebruiken als neutralisatietechnieken om zich (tijdelijk) te vrijwaren van schuldgevoelens. Zo worden bepaalde vormen van overlastgevend of crimineel gedrag volgens de groepseigen waarden niet gezien als slecht, maar als onschuldige of noodzakelijke overtredingen van de regels van de samenleving, de geloofsgemeenschap of het gezin. Soms spreken de jongens onderling niet eens over een onschuldige of noodzakelijke overtreding van conventionele regels. Naar hun eigen groepswaarden is het delinquente gedrag voornamelijk een vorm van goed of verstandig gedrag geworden om bepaalde doelen te behalen binnen de omstandigheden waarin zij zich bevinden.

Zeven straatwaarden

Binnen de straatcultuur worden de sociale grenzen van wenselijk en onwenselijk gedrag door de jongens onderling voortdurend (en soms letterlijk) uitgevochten. Wanneer gedrag van een jongen een ander niet bevalt, wordt dit direct duidelijk gemaakt met opmerkingen als: 'kom nou niet opeens stoer doen!', 'wat ga je bijdehand doen tegen me?', 'wat ben je dan voor mietje?', of 'denk je dat je slim bent of zo?'. Meestal volgt op deze opmerkingen een dreigement, zoals: 'ga door en je gaat zien!', 'ik beuk je als je nog één keer doet!', 'ik wacht je moer op en ik maak je dood!' of 'als je het niet doet, dan slopen we je zelf!'. In hun onderlinge strijd maken de jongens uit welk gedrag op straat positief of negatief wordt gesanctioneerd. Bij een gelegenheid vertelt Abdel bijvoorbeeld:

'Wij hadden zo'n buks. Zo'n hagel-ding, je weet wel. Wij waren echt loco (gek) in die tijd. Gingen we gewoon naar het park hierachter mensen schieten vanaf de brommer. Je weet toch? Die leipe shit. Dus op een dag, wij lopen zo in dat park. Loopt daar een Hollandse man z'n hond uit te laten. Dus wij zo naar 'm toe lopen, zo midden op het pad. Eerst expres tegen hem aan beuken, weet je. En dan gaan dreigen van: "Wat moet je nou, vieze kanker-kaas? Wat loop je tegen me aan?" Je weet toch, zo? Dus Adelaar, die trekt zo in ene die hagelgeweer uit z'n broek om die man te dreigen. Wat denk je? Trekt die Hollander echte! Een échte, ouwe! Wullah (ik zweer 't je)! Tja, wat ga je doen, weet je?'

Knebbes reageert daarop met:

'Je blijft dreigen natuurlijk! Je weet toch? Schijt, ouwe.'

Abdel keurt Knebbes' opmerking af:

'Ben je gek of zo? Hij heeft echte en jij neppe. Denk je dat hij dat niet ziet? Je gaat rennen, vriend. Rennen ga je. En bidden dat hij niet schiet.'

Uit de reacties van de andere jongens blijkt dat die het met hem eens zijn, zoals uit de reactie van Geit:

'Ach, let niet op Knebbes, asahbi (vriend). Hij is ziek in z'n hoofd, hij.'

In zijn reactie laat een jongen zien of hij het doen en laten van anderen waardeert of afkeurt. Op hun beurt maken andere jongens kenbaar in hoeverre zij het eens zijn met dit oordeel, waarbij de statusposities van betrokkenen uiteraard een belangrijke rol spelen. Als morele oordelen niet worden aangevochten of zelfs expliciet worden bevestigd, maken ze op dat moment blijkbaar deel uit van de straatwaarden die de jongens delen in hun groep.

In de omgang van de jongens wordt het proces zichtbaar waarin zij elkaars morele oordelen over gedrag op straat beamen of aanvechten. In dit proces reproduceren de jongens hun collectieve gedragsverwachtingen binnen het buurt-netwerk, zoals te zien is wanneer Mourad en Dee-Jay ruzie hebben over een

plagerige opmerking van Mourad die Dee-Jay te ver ging. De jongens schelden elkaar de huid vol en Dee-Jay roept dat hij Mourad gaat 'afmaken'. Houssein en ik komen tussenbeide en sturen de jongens ieder een andere kant op. Wanneer ik tijdens een bespreking van het voorval tegen de oudere jongens zeg dat Dee-Jay niet meteen met geweld moet dreigen zodra hij 'woorden' (ruzie) heeft, zijn Sergeant en Houssein het daarmee absoluut niet eens.

Sergeant: 'Hij moet hier wel voor zichzelf opkomen, hoor!'

Houssein: 'Ja. En hij doet niet bang of zo. Dat vind ik wel *goed* van 'm, weet je. Ik bedoel, Dee-Jay kent toch alle jongens hier niet zoals Mourad, maar hij komt wel gewoon gelijk van: 'Wat moet je nou dan?' (borst naar voren, armen breed).'

Sergeant: 'Precies. En zo hoort dat ook!'

Welk gedrag is goed en welk gedrag is slecht in de ogen van de jongens op straat? Wat zijn de straatwaarden die de jongens reproduceren? Om antwoord te kunnen geven op die vragen, deel ik hun straatcultuur op in *zeven* waarden. Deze waarden komen telkens naar voren in diverse situaties en in verschillende groepen uit het gehele buurtnetwerk. Ik maak de indeling vanuit de vraag hoe een ideale, 'kapot moeilijke' (zeer stoere) straatjongen er uit zou moeten zien in de ogen van de jongens. De gekozen waarden omvatten alle belangrijkste gedragingen die een jongen positieve reacties van andere jongens opleveren en waarvan het omgekeerde zou leiden tot negatieve reacties. Op basis van mijn gegevens kom ik dan tot het volgende beeld.¹

Een ideale straatjongen van de buurt (1) heeft 'schijt' (maling) aan anderen en komt voor zichzelf op, (2) is in conflictsituaties loyaal aan zijn vrienden en komt voor hen op, (3) is 'bikkell' (hard) en kan tegen een stootje, (4) toont 'ballen' (lef) en gaat uitdagingen aan, (5) is 'scherp' (streetwise) en laat zich de kaas niet van het brood eten, (6) 'draait' (straalt succes uit) met 'doekoe' (geld), 'bling bling' (overdadige luxe) en chickies bij de vleet, en (7) is 'chill' (relaxt), bijdehand en 'fatoe' (vermakelijk).

In werkelijkheid bestaat deze ideale straatjongen niet, maar de jongens van Allebé handelen meestal wel in overeenstemming met één of meer van de zeven genoemde straatwaarden afhankelijk van de situatie waarin zij zich bevinden (ontspanning of conflict, onder bekenden of onbekenden). Deze zeven waarden komen tot uitdrukking in de omgangsvormen van de jongens en worden beschreven aan de hand van hun positieve en negatieve reacties op elkaars gedrag. Maar het vastleggen van deze zeven waarden in mijn eigen beschrijvingen, druist enigszins in tegen het dynamische beeld dat ik zou willen overbrengen van de straatcultuur (net als mijn onderscheid in zes typen groepen indruist tegen de structurele dynamiek van het buurtnetwerk). In werkelijkheid zijn de gedeelde waarden van de jongens voortdurend in ontwikkeling aangezien ze steeds door hen worden gereproduceerd in nieuwe situaties.

Schijjt hebben en opkomen voor jezelf

Autonomie staat bij de jongens hoog aangeschreven. Hoezeer jongens in verschillende situaties ook gehoor geven aan gedragscorrecties van oudere familieleden, buurtbewoners of docenten, op straat presenteren zij zichzelf bij voorkeur alsof zij zich van niets en niemand wat aantrekken door steeds weer te benadrukken dat ze 'schijjt hebben'. Het belang van zelfstandigheid hangt samen met de overtuiging dat een jongen goed voor zichzelf moet leren opkomen. Hij kan er niet op rekenen dat een ander dat voor hem doet. De jongens overtuigen elkaar ervan dat zij zichzelf staande moeten houden in de chaotische, agressieve en vijandige wereld van de stedelijke omgeving in een achterstandsbuurt met weinig toezicht van ouders of andere volwassenen.

Op straat is een jongen op zichzelf teruggeworpen. Als 'een échte man' moet hij laten zien dat hij niet over zich heen laat lopen, zich niet in een hoekje laat drukken en van zich af kan bijten. Zo niet, dan vinden de andere jongens hem maar een 'nerdje' (zwakkeling) en zien ze hem als een gewillige 'mark' (slachtoffer) voor hun pesterijtjes. In het onderstaande voorbeeld wordt door een paar jongens van de buurt aan Ibrahim duidelijk gemaakt hoe en waarom hij voor zichzelf moet opkomen.

Joker: 'Je moet weten, vriend. Some people (bepaalde personen) mogen jou niet. Gasten lullen over je. Jij moet écht gaan oppassen, begrijp je?'

Ibrahim: 'Hoezo oppassen? Zeg, wie dan?'

Biga: 'Nee, man! Je moet juist tegen hem zeggen: "Ik heb *schijjt* aan die gasten!" Begrijp je? Het interesseert je geen reet wat hun vinden. Schijjt wat hun over je zeggen. Fok hun, gewoon, weet je. Zeg: "Laat ze oprotten naar de kut van hun moeder!" (vertaald uit het Marokkaans) Safi (begrijp je): 'Ik heb schijjt!' Dát moet je zeggen.'

Ibrahim: 'Ja, inderdaad. Ik heb schijjt! Je weet toch?'

Joker: 'Hé, nou moet je niet de woorden van een ander gebruiken om jezelf te verdedigen. Moet hij voor jou verzinnen wat jij moet zeggen of zo? Dan ben je pas écht een flikkertje. Deze man... Ik zweer 't je. Hij leert 't nooit.'

Aziz: 'Ach man, laat hem nu maar. Ik heb nu echt effe géén zin in deze shit, wullah. Laten we ergens anders gaan chillen of zo.'

Joker (tegen Ibrahim): 'Zie je nu. Laat je wéér iemand voor je praten! Jij moet gewoon 's leren om voor jezelf op te komen, begrijp je? Anders word je straks echt nog gebeukt hiero!'

Dat is de harde realiteit die de jongens samen construeren uit hun gedeelde (negatieve) ervaringen in de buurt en de bredere sociale omgeving, zoals duidelijk wordt uit de woorden van Hassan, Lange en Tjanus.

Hassan: 'Het is hier gewoon surviven, begrijp me? Het enige wat je hoort is: "Ik heb dit genakt", "Hij heeft die gedist" of "Hij heb die gebeukt." Dat hoort hier gewoon zo. Standaard.'

Lange: 'In deze buurt? Je moet iedereen laten weten dat met jou niet valt te fokken. Begrijp je? Gewoon laten zien dat je een man bent. Klaar.'

Tjanus: 'Juist. Kijk, je móet in deze buurt wel stoer praten. Acties zetten (risicovol en uitdagend gedrag vertonen). Dat ze weten: "Oh, hij is moeilijk." Geen nerdje. Anders word je alleen maar gepest of zo. Je weet toch?'

De gedeelde ervaring bestaat eruit dat een jongen zichzelf zowel moet verdedigen tegenover buitenstaanders, als tegenover andere jongens van de buurt. De jongens delen de opvatting dat ze niet altijd kunnen rekenen op hulp van anderen (zelfs niet van vrienden of familie). De jongens overtuigen elkaar van het belang om respect voor zichzelf op te eisen. Zolang een jongen voor zichzelf opkomt, zullen anderen ook meer geneigd zijn hem te respecteren en aan zijn zijde te staan. Uit zelfbehoud probeert een jongen zichzelf daarom altijd zo sterk en zelfverzekerd mogelijk te presenteren, en zal hij zijn ego opblazen (ook als hij in werkelijkheid weinig gevoel van eigenwaarde heeft).

Het moet op straat in ieder geval *lijken* alsof jongens niets of niemand nodig hebben om te overleven. In hun eigen bewoordingen is het goed om 'schijt' te hebben, 'geen moer om niemand te geven' en 'niemand te vertrouwen'. 'Schijt' hebben aan de omgeving en voor jezelf opkomen is niet alleen een kwestie van geen rekening houden met anderen en direct op een vermeende aanval of krenking reageren met scherpe of harde bewoordingen. Het is vooral een kwestie van geloofwaardig dreigen met geweld of het daadwerkelijk gebruiken van geweld. Geweld is op straat een geaccepteerd en een functioneel middel om voor jezelf op te komen.

De waarde die de jongens hechten aan autonomie komt ook tot uitdrukking in de verhalen over hun gedrag op school of op het werk. De jongens die zich zonder protest op school hebben laten 'aanpakken' (berispen) door een docent of op het werk door hun werkgever, worden uitgelachen. Aangezien een docent of werkgever niet met geweld mag optreden, hebben de jongens geen goed excuus om zich niet te verzetten tegen hun bemoeienissen en op brutale of gewelddadige wijze voor zichzelf op te komen. De jongens zien onafhankelijkheid en zelfstandigheid als ideaalbeeld. In de toekomst willen daarom bijna alle jongens een eigen bedrijf en geen werkgever die boven hen staat.³

Loyaal zijn aan de jongens van de buurt

Een jongen van de buurt moet weliswaar voor zichzelf kunnen opkomen, maar daar staat tegenover dat de jongens elkaar ook hard nodig hebben. Ze hebben elkaar nodig om samen plezier te maken en spanning te beleven, om elkaar de erkenning te geven van iemand die ergens bij hoort en de status toe te kennen van een meer of minder succesvolle straatjongen, en om een gevoel van veilig-

heid en geborgenheid te ervaren. De jongens leren niet uitsluitend (met geweld) voor zichzelf opkomen, maar ook elkaar te helpen.

Samenwerken is van groot belang om samen op straat sociale veiligheid te kunnen organiseren. De jongens rekenen erop dat alle jongens van de buurt in grote mate loyaal zijn aan elkaar en gaan daarbij vooral uit van twee concrete gedragsverwachtingen.³ Ten eerste verwachten de jongens van elkaar dat zij elkaar helpen in het geval van een conflict of een vechtpartij met buitenstaanders. Ten tweede mogen zij elkaar nooit verraden aan buitenstaanders en in het bijzonder niet aan de politie. Wie niet voldoet aan deze loyaliteitsverwachtingen krijgt een slechte naam in het buurtnetwerk en kan rekenen op sancties in de vorm van ridiculisering, uitsluiting of zelfs een pak slaag.

In een conflict met andere jongens of oudere burgers wordt van de jongens verwacht dat zij dreigen en eventueel vechten. Wanneer de politie bij het conflict is betrokken blijft het vaak bij beledigingen en uitdagingen (enkele uitzonderingen daargelaten).⁴ Zelfs van jongens die niet erg bekend zijn of onderling ruzie hebben, wordt verwacht dat ze zich inzetten om een gemeenschappelijke vijand aan te pakken, zoals blijkt uit de uitspraak van Bilal. Hij weet dat Nordin en Knebbes al een tijd ruzie hebben. Desondanks kwam Nordin voor Knebbes op tijdens een vechtpartij in het uitgaansleven. Bilal haalt dit voorbeeld aan wanneer Knebbes probeert Nordin buiten de hotelkamer te sluiten waarin we ons hebben teruggetrokken om even te chillen:

‘Wat ga je hem lopen scotten (uitsluiten), sukkel? Hij heeft laatst nog iemand voor je gevloerd! Vergeet dat niet. Dus doe normaal, asahbi.’

De gedeelde waarde is dat het goed is om (met geweld) voor elkaar op te komen, maar in werkelijkheid blijkt dat jongens daar om diverse redenen niet altijd aan kunnen of willen voldoen. Als jongens elkaar niet helpen bij een conflict en daar géén geldig excuus voor aandragen, volgt meestal een sanctie, zoals r6-Plus beschrijft hoe hij en zijn vrienden een overtreder hebben afgestraft:

‘We waren die avond met een groepje in de Odeon. Gewoon gezellig. Beetje drinken. Chickies. Je kent ’t wel. Maar Radio was de hele avond al aan het zieken. Hij was gewoon vervelend, begrijp me? Meisjes lastig vallen. Ruzie zoeken. Dat soort shit. We hadden ’m al een paar keer gezegd, maar hij ging maar door. Op een gegeven moment, wij gaan naar buiten. Is daar een hele groep met gasten, Hollanders, die stoer komen doen. Radio had eentje van hun gedreigd of geslagen, weet ik veel. Dus wij vechten met die gasten. Liep helemaal uit de hand. Er is zelfs eentje gestoken... Maar Radio? Die was ’m gewoon gesplit, ouwe. Dat kan toch niet, man! Dat is toch lelijk. Hij had moeten blijven. Dus later in de buurt, tja. Toen heeft hij een paar flinke klappen van ons gehad, ja. Vind je het gek? Mafkees.’

Behalve weglopen bij een (gewelddadig) conflict zonder een geldige reden, mogen de jongens elkaar ook niet verraden. Een verrader krijgt een reputatie als ‘shekem’,

'snitch' of 'informant' en negatieve bijnamen als 'Spion', 'AIVD' of 'CID'.⁵ Hij wordt belachelijk gemaakt, uitgesloten of mishandeld. Elkaar in de steek laten beschouwen de jongens als slecht en is reden voor onderlinge ruzies of vechtpartijen. Maar iemand verraden aan buitenstaanders of aan de politie (door bijvoorbeeld een belastende verklaring af te leggen), wordt in nog sterkere mate afgekeurd en geldt zonder meer als heulen met de 'vijand'. Op dit soort verraad staan dan ook zware sancties. Zelfs jongens die niet direct bij het verraad betrokken zijn, kunnen de overtreder sanctioneren omdat hij een code van het buurtnetwerk heeft doorbroken. Snorder zegt hierover:

'Als je een verrader bent? Geloof mij maar. Niemand loopt nog met je. Overal waar je komt, hoor je: "Shekem! Shekem! Shekem!" Ze schrijven het hier zelfs op de muren.'

Verraad plegen door samen te werken met de politie is niet alleen slecht omdat het de jongens kwetsbaar maakt tegenover hun grootste tegenstander op straat. Aangifte doen is tevens slecht, omdat een jongen daarmee aantoonbaar niet mans genoeg is om zelf zijn eigen zaakjes op te knappen. Aan de andere kant lijkt het afleggen van een (valse) verklaring in uitzonderlijke gevallen de enige manier is om verdenking van schuld aan een delict tegen te gaan of om een vriend of familielid te helpen. Maar over het algemeen wordt verraad pertinent afgekeurd en zou een jongen daardoor laten zien dat hij niet voor de jongens opkomt zoals 'een échte man' zou doen.

Negatieve opvattingen over samenwerking met de politie en verraad lijken diepgeworteld in de buurt.⁶ Zelfs oudere jongens die inmiddels serieus zijn en een gezin hebben, raken er weliswaar langzaam van overtuigd dat ze sommige zaken beter aan de politie kunnen overlaten, maar blijken nog grote moeite te hebben met verklaringen afleggen en aangifte doen. Hoezeer die handelingen botsen met hun oude straatwaarden, blijkt uit mijn gesprek met Takkie die vertelt:

'Ik heb laatst voor het eerst aangifte moeten doen. Weet je hoe moeilijk ik het daarmee heb? Je hebt geen idee, Dirk. Ik voelde me zó vies. Ik schaamde me kapot, weet je dat? Ondanks dat iedereen... Je weet toch? Iedereen zei dat in dit geval: "Je hebt gelijk." Zelfs Appie zei dat het deze keer écht niet anders kon. Maar toch... D'r zijn erbij. Ik weet zeker. Die denken nu héél anders over me.' Jan Dirk: 'Hoezo? Zien ze je dan als kaas (Hollander) of zo, dat je dat gedaan hebt?' 'Nee, man! Het gaat véél verder dan dat. Je bent echt een *verrader*. Aangifte doen in deze buurt? Dat doe je niet. Klaar. Heb niks met 'kaas' te maken. Begrijp je?'

Voor elkaar opkomen door elkaar te helpen bij (gewelddadige) conflicten en elkaar niet te verraden leidt tot *eigenrichting*. Jongens lossen hun conflicten onderling op, eventueel met de hulp van andere jongens van de buurt. De politie erbij halen is een teken van zwakte en breekt met bepaalde straatcodes. Wanneer iemand bij wijze van uitzondering toch de politie inschakelt moet dit omstandig worden gelegitimeerd.⁷

Bikkelhard zijn

De derde straatwaarde hangt samen met kunnen opkomen voor zichzelf en anderen. Het is de waarde die jongens van de buurt hechten aan 'bikkel', 'tranga' (hard) of 'rof' (ruig) zijn op straat. Een jongen moet leren omgaan met *fysieke pijn* om te tonen dat hij 'een échte man' is. Omgaan met fysieke pijn is van belang vanwege de rol die geweld speelt in het leven op straat. Een jongen moet zijn (natuurlijke) angst voor fysieke pijn overwinnen om op effectieve wijze met geweld voor zichzelf en anderen op te kunnen komen. De jongens bouwen daarom van jongs af aan hun hardheid op door spelenderwijs elkaars pijngrens op te zoeken met gewelddadige spelletjes en schijngevechten, zoals de keer waarover Mustafa vertelt:

'Bouzi en Witje waren helemaal droengoe (dronken) die dag, weet je nog. Gingen ze met z'n tweeën vechten op die plein hiero. Kapot lachen. Wij moedigen hun aan, je weet toch? Zij beuken, beuken op elkaar. Zo omstebeurt bijna. Bam! Dan de ander. Bam! En steeds stonden ze weer op van: "Kom dan, mietje! Ik kan meer hebben!" Uiteindelijk... Bouzi, hij z'n hele porum (gezicht) zat onder 't bloed. En Wit z'n oog was helemaal opgezwollen zo. Zijn hun samen naar het ziekenhuis gegaan. Rolex had ze gebracht. Hij zei dat ze zo omarmd lopend die ziekenhuis binnen gingen. Als twee broers. Toen zijn ze er gelijk weer uitgeflikkerd. Ze waren gek gaan doen daar. Die zuster uitgescholden of zo. Toen ze weer terug kwamen hier, gingen we helemaal stuk. Zoals hun eruit zagen, met die bloed, alles. Echt fatoe, je weet toch?'

In één geval daagden de jongens elkaar zelfs uit door met een mes uit te proberen wie de diepste steekwond in zijn been of schouder zou verdragen. Het verdragen van fysieke pijn is onder meer van belang omdat de jongens er altijd rekening mee moeten houden dat ze zullen worden uitgedaagd tot vechten en dat ze daarbij zelf het slachtoffer worden van geweld. Een jongen komt ook als winnaar vaak niet altijd ongeschonden uit een gevecht en soms is hij de verliezende partij.

Wanneer een jongen een vechtpartij verliest is dat geen schande zolang hij zich maar kan beroepen op een goede reden. Zo werd hij bijvoorbeeld overmand door meerdere tegenstanders, had de ander een (beter) wapen of was de tegenpartij simpelweg groter, sterker of had meer ervaring. Winnen is niet altijd het belangrijkste in een gewelddadige confrontatie op straat. Belangrijk is dat een jongen in de confrontatie laat zien dat hij z'n mannetje staat. In hoeverre een jongen laat zien dat hij 'een échte man' is, bepaalt of de anderen vinden dat hij goed of slecht heeft gehandeld. Belangrijk is dat de jongen zich van zijn harde kant heeft laten zien en niet is gaan 'huilen' (jammeren), ook al heeft hij klappen gehad of verloren, zoals Karim duidelijk maakt:

‘Kijk, wij zijn hard, weet je. Gewoon bikkkel. Ik heb ze (klappen) uitgedeeld, maar ik heb ze ook ontvangen. Wullah! Ik heb ze ontvangen... Maar wij, kijk, de volgende dag ben ik gewoon weer op straat. Ga ik gewoon weer naar m'n werk, weet je. Ik heb schijt. De meeste Hollanders? Die moet eerst naar de psychiater of zo. Die heeft gelijk trauma, alles. Voor ons... Is normaal, weet je.’

Hard worden betekent ook dat een jongen bestand raakt tegen *emotionele pijn*. Deze emotionele pijn kan betrekking hebben op gevoelens waarmee het toedienen van geweld gepaard gaat. Een jongen moet zijn tegenstander kunnen kwetsen of uitschakelen zonder daarbij blij te geven van spijt of wroeging. Op een achteloze manier een ander pijn kunnen doen, getuigt van iemands hardheid, zoals Ewahid⁸ bijvoorbeeld claimt:

‘Ik ben pas hard, weet je! Ik heb schijt! Als ik iemand beuk, doet me niks. Ik maak iemand af zonder ook maar één keer met m'n ogen te knippen, asahbi. Let op wat ik zeg!’

Later gaat Ewahid ook in op het beheersen van andere emoties:

‘Mij zul je niet zien huilen. M'n tante noemde me een dief? Waar me familie bij is ook nog. No span (ik maak me niet druk). Ik lach haar uit in d'r gezicht, vriend. Ik zeg toch, ik heb schijt aan iedereen. Ik geef om niemand niets. Dus wie kan mij wat doen? Juistem. Niemand.’

Naast het controleren van emoties die het toedienen van pijn kan oproepen, houdt hard zijn ook in dat andere vormen van emotionele pijn worden onderdrukt. Emoties tonen wordt gezien als een teken van zwakte. Een jongen moet de baas zijn over zijn emoties en op straat zo min mogelijk gevoelens tonen. Uitzonderingen daarop worden gevormd door situaties waarin het juist slim is om emoties te tonen. Dit kan het geval zijn wanneer jongens met gevoelige liefdesverklaringen meisjes ‘player’ (bespelen) voor seks of als het uiten van gevoelens van woede of razernij bijdraagt aan de geloofwaardigheid van de dreiging die van een jongen uitgaat in een gewelddadig conflict.

Het ideaal is dat een jongen zich op geen enkele manier emotioneel laat raken, noch door stress, noch door sociale druk of andere vormen van ‘hoofdpijn’ (ongewenste problemen). Hij heeft ‘schijt’ en ‘spant’ zich niet, wat betekent: hij heeft lak aan alles en iedereen en maakt zich nergens druk over.

In werkelijkheid laten de jongens echter al vrij snel hun emoties zien zodra zij zich over iets opwinden of onzeker raken. De geringste aanleiding kan er soms al voor zorgen dat de jongens beginnen te schreeuwen en te tieren. Vaak wordt dit emotionele gedrag door hen uitgelegd door er op te wijzen dat Marokkanen nu eenmaal heetgebakerd zijn. Een jongen die zichzelf verliest door zich emotioneel te uiten, wordt echter als niet ‘bikkkel’ of ‘cool’ beschouwd. Eerder wordt hij gezien als kinderachtig of iemand die zich ‘para’ (opgefokt) laat maken of zelfs ‘niet spoot’ (zichzelf niet in de hand heeft).

Ballen tonen

De jongens weten ook te waarderen dat iemand 'ballen' (lef) heeft. Een jongen kan laten zien dat hij 'ballen' heeft door confrontaties niet uit de weg te gaan, uit zichzelf 'kansen te nemen' (bewust risico te lopen) of in te gaan op uitdagingen van andere jongens. De waarde die wordt gehecht aan 'ballen' tonen, lijkt overeen te komen met de waarde die wordt gehecht aan voor zichzelf of anderen opkomen en aan hard zijn. 'Ballen' tonen is echter als een aparte waarde te onderscheiden, omdat risico's nemen of ingaan op uitdagingen door de jongens wordt gewaardeerd, ook als er geen sprake is van een (gewelddadige) confrontatie.

Zo kan een jongen niet alleen 'ballen' tonen door in te gaan op de provocaties van een gewaagde tegenstander of door zelf een vechtpartij uit te lokken, maar ook door vernielingen aan te richten, een gevaarlijke stunt uit te halen of zijn middelvinger op te steken naar een agent. De jongens die toekijken worden vermaakt door de spanning die het uitdagende gedrag kan oproepen. Ze reageren positief op degene die uit zichzelf zo'n risico neemt of op de uitdaging van een ander ingaat, zoals de keer dat Fouad werd gedwongen om 'ballen' te tonen. Beest vertelt daarover:

'We waren een keer aan het poolen daar. Toen stond er verderop zo'n groepje van die Hollanders. En wij hadden die keer Fouad bij ons, m'n broertje. Hij was nog écht jong toen. Hij moest nog bewijzen dat 'ie ballen had. Je weet toch? Dus wij van: "Wees een man. Ga naar die gast toe en sla hem op z'n bek." Hij hoefde ook niet te winnen of zo. Ik bedoel, wij zouden hem gaan helpen, natuurlijk. Standaard. Maar hij moest alleen laten zien dat hij eerst in z'n eentje durfde te gaan en hun uitlokken. We nog van: "En als je niet durft? Dan rammen wij je buiten met z'n allen in mekaar!" Je had 'm moeten zien, ashabi! Hij wist niet hoe snel, hoe hard hij die gozer moest beuken! Zo bang was 'ie van ons!'

Zich in het hol van de leeuw wagen is ook een voorbeeld van 'ballen' tonen, zoals in het geval van Poeder die werd achtervolgd door de politie voor te hard rijden.

Poeder: 'Je weet, ik trek gelijk wheelie (rij op m'n achterwiel) zo voor 'm, alles. Maar hij blijft maar bij me op die motor van 'm. Dus opeens... ik dump die scooter zo. Ik gooi 'm zo. Wham! En ik begin te rennen. Whoef! Weg door die gebouwen zo. Gewoon jompo gegeven (afgeschud), asahbi. Je weet toch? Maar luister dan, volgende dag. Ik ga volgende dag gewoon naar die politiebureau. En ik zeg zo tegen die skowtoe van: "Gister is mijn scooter opeens weg, zus en zo. Ik had 'm beneden staan en opeens was 'ie weg. Ik weet ook niet. Misschien is 'ie gestolen of zo?" Zij van: "Hoe zag 'ie eruit? Oh, komt u maar mee naar opslag." Krijg ik gewoon die scooter terug, ouwe. Ik zweer 't je! "Alstublieft. En nog een prettige dag verder." Echt, ik zweer 't je. Ik loop zo weg. Zo stoer, zo. Ik heb ballen, vriend. Staal, geloof mij maar.'

Waar of niet, het verhaal getuigt in ieder geval van 'ballen' en de jongens die het aanhoren vinden Poeder 'kapot moeilijk'. Hij neemt bewust bepaalde risico's: eerst door op de weg gevaarlijk te rijden en daarna door in het politiebureau zijn brommer te halen met de kans te worden opgepakt. Hij toont lef en dat wordt gewaardeerd. Iemand die confrontaties, risico's of uitdagingen uit de weg gaat, heeft geen 'ballen', zoals de jongen die Mozes beschrijft aan de hand van een situatie in het verkeer:

'Ik rij laatst daaro. Ik zweer 't je. Word ik opeens zo afgesneden door een of andere sukkel van hiero. Wullah, echt waar. Hij daagde me gewoon uit met die dooie wagi (suffe auto) van 'm, ik zweer 't je. Dus ik gelijk d'r achteraan, je weet toch? Ik rijd 'm klem, zo. Stap uit, alles. Zo van: "Wat kom je ruzie zoeken met mij?" Begint die sukkel gewoon te lachen. Zo van: "Hè, hè, hè. Was geintje. Sorry dit, sorry dat." Echt zo'n sukkel was hij, weet je. Wat kom je eerst stoer bij me doen. Me afsnijden. Uitdagen, alles. En dan ga je je opeens zoals een mietje gedragen. Ik dacht: "Deze man, hij heeft geen ballen." Begrijp me? Ik had 'm eigenlijk gewoon gelijk moeten beuken, maar ik dacht: "Hij is het niet waard." Dus ik laat die vieze zwerver.'

Onnodige 'lompe' (domme) risico's nemen of 'acties zetten' die geen enkele kans van slagen hebben, wordt echter niet gezien als 'ballen' tonen, maar als een teken dat iemand gek is of zich teveel laat beïnvloeden door zijn 'verkeerde vriendjes'. Voor een jongen is het goed om in te gaan op uitdagingen om te bewijzen dat hij geen 'flikkertje' of 'nerdje' is. Maar als duidelijk is dat het risico te groot wordt, kan een jongen beter laten zien dat hij voor zichzelf opkomt en de uitdagingen van zijn vriendjes uit de weg gaat door te claimen dat hij 'schijf' heeft aan wat ze van hem vinden. In plaats van onverantwoorde risico's te nemen, wordt dan vaak volstaan met onderling schelden, dreigen en misschien zelfs vechten.

Scherp zijn

De jongens van de buurt benadrukken bij tal van gelegenheden hoe belangrijk het is om 'scherp' te zijn. 'Scherp' zijn wil zeggen van alles voortdurend op de hoogte zijn, op je hoede blijven en direct reageren. Zo moet een jongen op de hoogte blijven van de laatste ontwikkelingen en weten wat zich op straat afspeelt. Jongens die niet achter willen lopen, houden bij wat 'da bomb' (in) is en wat 'nep' (uit) is op het gebied van straattaal, films, muziek, mode en accessoires. Zij willen ook weten 'hoe laat 't is': de laatste nieuwtjes volgen waaronder voortdurende stijgingen of dalingen in de reputaties van de andere jongens van de buurt.

Maar meer dan dat een jongen een beetje op de hoogte is van de nieuwste mode en de actuele ontwikkelingen in de buurt, betekent 'scherp' zijn vooral dat een jongen situaties op straat goed kan inschatten. Dit houdt in dat hij op juiste wijze weet te reageren op momenten dat het nodig is, bijvoorbeeld waar het aankomt op de timing van aanval en verdediging. Een 'scherpe' jongen ziet gevaren

aankomen en dekt zich op tijd in uit zelfbehoud of is belagers een stapje voor. Aan de andere kant moet hij in zijn omgeving ook zijn kansen grijpen om vooruit te komen, in status te stijgen of op een gemakkelijke manier geld te verdienen. Hij moet weten hoe en wanneer hij deze kansen kan benutten, desnoods ten koste van zijn vriendjes, zoals Mehmet benadrukt:

‘Jongens hier gaan altijd voor doekoe. Je weet toch? Standaard. Zie je een kans om wat te maken? Dan pak je ‘m. Pak jij ‘m niet? Dan doe ik het wel, toch? Iedereen heb toch schijt aan mekaar hier. Dat zie je ook als je met deze gasten opgroeit. Iedereen weet, je moet gewoon goed op je eigen shit letten en ja... nakken (grijpen/stelen) wat je nakken kan, begrijp me? Altijd scherp blijven, asahbi. Scherp.’

In de chaotische en agressieve wereld die de jongens op straat ervaren, vinden zij dat het voor hen een kwestie is van ‘nakken of genakt worden’ (naaien of genaaid worden). Een ‘scherpe’ jongen is daarom altijd op zijn hoede dat hij niet ‘slipt’ (vergeet op te letten) of zich laat ‘flessen’ (oplichten). Iemand die niet ‘scherp’ is, kan het doelwit worden van pesterijtjes of slachtoffer van diefstal, bedrog, bedreiging, roof of geweld. Op straat houdt iedere jongen er rekening mee dat anderen hem in de maling kunnen nemen of vernederen, uitdagen, oplichten, bestelen, intimideren of aanvallen.

Een jongen moet zelfs voor veel van zijn vrienden op zijn hoede zijn. Hij kan er op vertrouwen dat zij ook hun kansen zullen pakken ten koste van hem. Om ervoor te zorgen dat hij niet wordt bestolen of bedrogen, moet hij weten waarop hij moet letten bij het gedrag van de jongens om hem heen. Het ‘scherp’ zijn vereist niet alleen kennis en ervaring maar ook voortdurende *waakzaamheid*: een constante staat van paraatheid en een gezonde dosis wantrouwen.⁹ Chalid legt dit uit als we toekijken bij een spelletje kaarten waarbij de jongens elkaar voortdurend op luide toon beschuldigen van vals spelen, hetgeen weer leidt tot scheldpartijen en dreigementen:

‘Deze zwervers hier nakken elkaar bij ‘t leven. Vooral hij daar! Ha, ha, ha. Tja, je moet zelf altijd scherp blijven, gewoon. Als je niet oplet, word je geflest. Kijk, met Ronda (het kaartspel). Je weet, vals spelen mag niet. Logisch. Als je gepakt wordt, ben je de lul, natuurlijk. Maar zolang je niet wordt gepakt, is het de schuld van die ander dat hij zich laat flessen, toch? Moet *hij* maar beter opletten. Neem mij. Mij fles je niet. Ik heb je altijd door, ashabi. Ik ken ondertussen alle trucjes die jij kunt bedenken en dan nog een paar, begrijp me? Ik weet precies wat jij van plan bent, zelfs nog voordat jij eraan denkt, geloof me. Ik ben altijd scherp.’

Een jongen moet niet alleen ‘scherp’ zijn om niet te worden ‘genakt’. Hij moet ook ‘scherp’ zijn om geen kans onbenut te laten om zijn eigen voordeel te pakken, desnoods ten nadele van een ander. Een jongen kan in reputatie stijgen door een ander voor schut te zetten, iemand te slim af te zijn of hem uit te dagen, en ook

door te 'jagen' op kansen om gemakkelijk geld of dure spullen te bemachtigen. Een 'scherpe' jongen 'timert' (bestudeert) zijn omgeving op zoek naar situaties die hij naar zijn hand kan zetten. Zo vertelt Malle over hoe hij kans zag om wat extra's te verdienen:

'Van de week met oud en nieuw. Ik moest vroeg terug uit de stad. Vraag niet waarom. De taxichauffeur zegt 35 euro voor een ritje naar hier. Vijf-en-der-tig euro, ouwe! Ik dacht: "Kanker maar lekker een eind op. Deze man, hij is gek." Je weet toch? Ben ik gaan lopen. Maar toen dacht ik: "Wacht 's effe. Hier valt wat te verdienen, natuurlijk." Dus gelijk auto van me broer geleend en gaan rijden. Gewoon snorder (illegale taxichauffeur), weet je. Heb ik in paar uurtjes twee bark's (200 euro) gemaakt, asahbi!'

Behalve door iemand te slim af te zijn of op een makkelijke manier wat 'doekoes' te maken, kan 'scherp' zijn ook betekenen dat een jongen ad rem reageert en een paar rake opmerkingen plaatst. Dat kunnen bijdehante opmerkingen zijn, maar ook het citeren van bepaalde wijsheden wordt als 'scherp' ervaren. Daarvoor worden om de haverklap gangsterrappers of personages uit gangsterfilms aangehaald, maar door oudere jongens wordt soms wel verwezen naar een religieuze bron.

Eén van de weinige keren dat ik dit heb meegemaakt, was in een gesprek waarin een aantal oudere jongens met een mengeling van spijt en nostalgie terugblijkt op de tijd dat sommige van hen elke dag 'wappie' (onder invloed van drank of drugs) waren en vervelende burens, winkeliers en politie agenten in de buurt 'terror' gaven (lastig vielen). In dat verband citeerde Profeet een uitspraak van een imam:

'Wie de hemel op aarde zoekt, sleept de hel achter zich aan.'

Vervolgens keek hij trots naar de andere jongens en vroeg:

'Hé, da's een vette uitspraak, toch? Is 'ie moeilijk of wat?'

Iedereen knikte stil en vond het een mooie uitspraak, waarna hij ook nog een compliment kreeg van Joker:

'Ja, je bent weer scherp vandaag, ouwe!'.

Draaien

In hun straatcultuur hechten de jongens waarde aan een hedonistische levensstijl. 'Doekoe' (geld) wordt door de jongens niet gezien als een middel om in de eerste levensbehoeften te voorzien of als iets dat men investeert om op langere termijn sociaal-economische omstandigheden te verbeteren. Ze willen op korte termijn kunnen genieten van het leven door veel te chillen en te spacen, dure spullen te bezitten, achter de meisjes aan te zitten en uit te gaan. Daarvoor moet een jongen zorgen dat hij over voldoende geld beschikt om de voorwaarde te

scheppen voor al dat plezier en genot. Maar dure merkkleren of allerlei luxeartikelen geven hem niet alleen plezier, hij kan er vooral ook indruk mee maken op andere jongens (en meisjes) in de buurt.

De jongens willen het liefst op een slimme manier vlug en met weinig moeite geld of goederen bij elkaar 'hosselen' (op heel- of half-criminele wijze verwerven). Zij houden er niet van hun behoeftebevrediging uit te stellen door eerst te gaan werken en te sparen. Veel jongens krijgen zakgeld en kleren van familieleden. Ze hebben een studiebeurs of een uitkering en sommigen hebben een bijbaantje als vakkenvuller of als pizzakoerier. Daarnaast kan gemakkelijk geld worden verdiend met zwarte klusjes, heling en 'werk' (criminaliteit). Het geld wordt even vlot uitgegeven als het wordt verdiend. Samir spreekt zijn verbazing uit over hoe de jongens wat geld betreft nu in het leven staan:

'Die gastjes nu? Dat is alleen nog maar geld, geld, geld. Wij waren vroeger ook al wel veel bezig met geld. Bij ons was het ook merkkleding en zo. Maar hun nu doen écht alles voor die pocket (telefoon) of die fles (drank). En dan bedoel ik letterlijk alles! Wat ik allemaal om me heen zie gebeuren... Zieke shit, ouwe, geloof me. Ze jatten álles. Ze jatten van mekaar. Dan zitten ze samen weer ergens drie flessen rum te klaren (leeg te drinken). Dan zijn ze weer skër (blut). Hup, weer die doekoe maken. Geld is echt het enige waar die jochies nog aan denken. Maar gewoon werken doen ze dan weer niet. De meeste niet. Dat verdient te weinig, zeggen ze.'

Kameel vult hem aan met een opmerking over hun eigen generatie:

'Ach man, Vroeger was 't net zo. Zelfs Startrek. Die zat nog op VWO ook. Eigenlijk was hij een beetje onze student toen, zeg maar. Maar had 'ie thuis 's middags netjes z'n huiswerk gemaakt? 's Avonds ging 'ie, hup, de straat op. Even 'jagen' noemde hij dat dan. Je weet toch? Wat de meeste jongens nu gewoon 'werk' noemen. Hij wilde ook geld, spullen. Geld is hier status. Klaar. Maar uiteindelijk is hij ook wel een keer gepakt, natuurlijk. Daarna werd hij pas rustig.'

Ondanks de realiteit dat de meeste jongens vaak weinig te besteden hebben, willen ze allemaal de indruk wekken dat ze succesvol zijn en 'draaien'. Het is niet ongebruikelijk dat een jongen die één broek heeft van een duur merk, deze broek elke dag aan heeft. Een jongen 'draait' als de anderen op straat aan zijn uiterlijk zien dat hij over voldoende geld beschikt om merkkleding te dragen en als hij kan bijdragen in de kosten van het plezier van de jongens (entreegelden, sigaretten, drank, softdrugs, benzine etc.). Een jongen die zich op straat vertoont met nieuwe spullen, kan altijd op positieve reacties rekenen, zoals Armani die reageert op de nieuwe outfit van Faïzal:

'San (wat)! Check deze man, met die dikke patas (mooie schoenen) van 'm. Zijn dat die nieuwe Nikes? Gruwelijk! Waar heb je die gehaald? Hoe duur? Hé, die blauwe kleur vind ik mooi, man. Kijk dan, ook nog Efisu (broek). Hij doet (is

mooi), hè? Dikke ketting d'r bij, alles. Netjes, hoor. Faizal draait zwaar, hè? Als een echte 'G' (gangster) of niet soms, asahbi? Ha, ha.'

Iemand 'draait zwaar' als hij naast merkkleding en sportschoenen ook waardevolle spullen heeft, zoals 'dikke' kettingen en horloges, de nieuwste elektronische gadgets (mobiele telefoon, spelcomputer, CD, DVD, diskman, MP3-speler of iPod), of een dure brommer, motor of een auto. Die spullen 'doen' (zijn ontzagwekkend mooi). Een straatjongen met een 'verzorgd' uiterlijk (merkkleding, juwelen en een hip kapsel), een mooie auto, een eigen 'oso' (huis) én een flink pak geld op zak, wordt gezien als een échte 'gangster': iemand die 'kapot moeilijk' is. Het is de status die door de jongens van de buurt als het hoogst haalbare doel in het leven wordt beschouwd vanwege de vrijheid en het genot die zij eraan toeschrijven, zoals Rocky Twee aangeeft in een retorische vraag aan mij:

'Wat is nou de droom van *iedere* Mocro (Marokkaan) die jij hier kent in de buurt? Een dikke wagi en tantoe (heel) veel doekoe. Dan ben je d'r, ouwe. Dat is álles voor ze. Dan pas ben je iemand, vinden hun. Status, begrijp me? Meer bestaat er voor hun gewoon niet.'

Dure merkartikelen en andere luxegoederen, brengen naast genot vooral status met zich mee. Het *bezit* van deze waardevolle goederen wordt gezien als teken van het *zijn* van een waardevol iemand (ook al is het meeste spul voor minder dan de helft van de winkelwaarde aangeschaft bij de lokale heler of zijn de dure merkartikelen goedkope namaak afkomstig van een zwarte markt of een 'kashba' (markt in Marokko). Te koop lopen met 'bling bling' (schitterende kettingen, oorbellen, ringen, horloges en andere juwelen) en meer extravagant uiterlijk vertoon (zoals het dragen van opvallende haarstijlen, tatoeages of gouden tanden),¹⁰ wordt door sommige jongens 'schijnen' genoemd.¹¹ Op die manier laat een jongen zien dat hij 'respect' (ontzag) verdient. Door met het waardevolle bezit openlijk te pronken, laat een jongen tevens zien dat hij zichzelf in staat acht om zijn luxe eigendommen (met geweld) te verdedigen. Hierin schuilt het machismo van het 'schijnen'.

Met hun geld en uiterlijk vertoon willen de jongens niet alleen genieten en voor vol worden aangezien door de andere jongens op straat. De verwachting is dat een echte 'pimp' (pooier) of 'player' (versierder) die 'draait' kan rekenen op de aandacht van meisjes: wanneer hij met zijn dure spullen showt, vallen zij zonder moeite in zijn armen. Het 'playen' van zoveel mogelijk mooie meisjes maakt een belangrijk onderdeel uit van genieten van het leven. Er wordt veel aandacht besteed aan chickies 'lullen' en 'nummers regelen'. Dit gebeurt niet alleen omdat chickies 'nakken' (neuken) seksueel genot oplevert, maar ook vanwege de status van de heteroseksuele 'player' of 'pimp', zoals het volgende gespreksfragment van Soepel illustreert:

‘Al die chickies hiero? Ik *play* hun allemaal. Je weet toch? Ze kijken naar me. Ze zien: kleertjes, kappertje, klokke (horloge). Verzorgd. En dan zeg ik alleen wat ze willen horen. Gabber, ik weet *précies* wat ze willen horen. Ik zweer ’t je. Ik heb die skillz (vaardigheden) gewoon, ouwe! En als ik haar eenmaal gehad heb? Dan komt ze alleen nog maar naar mij toe. Dan wil ze alleen nog maar mij. Omdat ik haar echt kan straffen (hard neuken), vriend! Ik ben een echte pimp.’

Veel gesprekken op straat gaan over welke ‘smatjes’ of ‘mities’ (meisjes) lekker zijn, hoe jongens indruk moeten maken op meisjes met hun uiterlijk en door stoer te zijn, diverse (meer en minder succesvolle) verleidingstactieken of hun indrukwekkende seksuele prestaties. De waarde die de jongens hechten aan chickies ‘*player*’ of ‘smatjes ballen’, hangt nauw samen met het belang van ‘doekoe’ en ‘bling bling’. Zij zijn ervan overtuigd dat meisjes alleen vallen op mannen die succes en macht uitstralen, wat voor hen gelijk staat aan veel geld.¹² Hoe meer een jongen kan opscheppen over zijn versiertrucs en seksuele ervaring met chickies, hoe meer waardering hij verwacht te oogsten als ‘moeilijke’ jongen.

Chill zijn

De jongens die met elkaar rondhangen op straat willen plezier maken en veling verdrijven. Ze zijn op elkaar aangewezen bij hun zoektocht naar afleiding, uitdaging, spanning en vermaak. Om te kunnen chillen met de jongens van de buurt, moet je ‘chill’ zijn. ‘Chill’ zijn betekent dat een jongen relaxt is in de omgang op een manier die op straat wordt gewaardeerd. Deze relaxtheid kan verschillende vormen aannemen. Het kan onder meer inhouden dat een jongen de ‘skillz’ heeft om goed moppen te tappen, verhalen te vertellen, freestyle te rappen of trucjes te laten zien met een voetbal. Misschien kan hij goed pesten en kattenkwaad kan uithalen of grappig ‘spacen’ (op een gemakkelijke manier onder invloed raken). Hij moet niet te wijsneuzerig overkomen op de andere jongens op straat of indruk proberen te maken met dure woorden en schoolse uitdrukkingen. ‘Chill’ zijn betekent soms slechts dat een jongen een ‘coole’ manier van doen heeft, waardoor hij op een prettige wijze bijdraagt aan de uitstraling van de groep of de omgang van de jongens met elkaar. Als jongens niet delen in het gevoel voor humor van de straatjongens of afwijken van hun relaxte manier van omgang, worden zij gezien als ‘dood’ (saai) en voor schut gezet. Achmed beschrijft drie jongens van de buurt die hij ‘chill’ vindt:

‘Kijk, Bleekie is gewoon chill, je weet. Hij is altijd rustig, smooth. Maar Nordin en Joker, hun zijn anders. Wild. Die tories (anekdotes of verhalen) waar Joker altijd mee aan komt zetten? Wij moesten altijd kapot lachen daaro. Hij en Nordin spuugden altijd in die eten van die pizza-restaurant waar hun werkten. Weet je nog? Als die klanten lastig kwamen doen. Gewoon zo. Pft. (Spuugt) En die andere keer hadden ze net hun brommer gerepareerd of zo. Hun hadden schijt.

Gingen met die vieze, die zwarte olie-handen van hun, gingen ze gewoon die deeg kneden, alles. Na 't werk kwamen ze chillen. Als hun d'r bij waren, was 't altijd lachen. Mad-hanging (zwaar ontspannen), weet je. Gewoon gezellig. Zij waren tenminste chill, begrijp me?'

De gezelligheid van de jongens begint met de manier waarop zij elkaar begroeten. Zij groeten iedereen van een groep met een hand of een 'boks'. Vaak volgt daarbij een grapje of een plagerige opmerking als teken van hun onderlinge band. Sommige jongens presenteren zich tijdens het groeten uitbundig en luidruchtig. Andere jongens hechten eraan om 'cool' over te komen en zich van hun rustige en beheerste kant te laten zien. Als een jongen van de buurt een andere niet begroet, wil dat doorgaans zeggen dat hij hem al eerder die dag heeft begroet. Het kan echter ook zijn dat de twee ruzie hebben.

Een belangrijk onderdeel van 'chill' zijn, is dat een jongen af en toe deelt met de anderen. Wanneer sommige jongens geld hebben voor snoep, drank, 'tabacca' (sigaretten) of een 'assi' (stukje hasj), dan vragen andere jongens meestal om 'afoe' (de helft), 'pisi' (een stukje) of 'soetoe' (een hijsje). Om niet te worden afgeschilderd als 'jood' (gierig), stemmen de meeste jongens daarmee in. Hoe dat werkt, legt Sergeant uit:

'Als we gaan chillen in de stad meestal. Stel, ik heb doekoe en jij bent skèr. Dan geef ik jou gewoon. Gewoon chill, je weet toch? Dat je zelf ook wat drankjes kan halen en zo. Die chickies denken anders dat wij een stelletje zwervers zijn. Dat is lelijk.'

De jongens delen dus niet alleen omdat ze niet gierig willen zijn en in de toekomst aanspraak kunnen maken op de spullen van een ander wanneer ze zelf 'skèr' zijn. Ze willen ook niet dat anderen de indruk krijgen dat ze met 'zwervers' omgaan die geen genotsmiddelen kunnen betalen.

De jongens willen vooral met elkaar kunnen lachen.¹³ 'Chill' zijn is soms de anderen vermaken met 'tories' en 'fatoes' (grappen en streken). Anderen vermaken draagt niet alleen bij aan het plezier op straat, maar geeft de verteller of grappenmaker ook status. Zo vermaken de jongens elkaar met verhalen of grappen over belevenissen waarin seks, drank en drugs, geweld, criminaliteit, en andere onderwerpen centraal staan die spannend en uitdagend worden gevonden. Een jongen die deze vorm van humor beheerst en de inhoud ervan niet te serieus neemt, is 'chill'.

Elkaar vermaken gaat soms op verrassend conventionele wijze. Zo vertellen jongens elkaar over wat ze mooi vinden aan de natuur in Marokko of wat ze weten van geschiedenis, politiek, het geloof of de laatste nieuwtjes. Soms voeren ze gesprekken over voetbal, (misdaad)boeken, (gangster)films, televisieprogramma's of (rap)muziek. Niet zelden leiden 'fatoes' echter tot hinderlijk en overlastgevend gedrag. Scheldpartijen, bedreigingen, (schijn)gevechten en rotstreken als

(schijn)diefstal en vernieling of bekladding van elkaars spullen, zijn aan de orde van de dag. Een extreem voorbeeld is een verhaal van Macro-Ni over een 'geintje':

'Op een gegeven moment beginnen we Eitje met z'n allen te dreigen. Voor de 'fatie', je weet toch? Dus wij zeggen: "Je gaat dood vandaag! We gaan je afmaken!" Dit, dat. Zeiden we dat hij z'n eigen graf moest graven daarachter in het park. "Graven of we beuken je!" Hij scheet 'm echt, vriend! Hij werd helemaal gek daaro. Smeken, janken. Toen rent hij in ene naar een vrouwtje dat voorbij kwam. Die was d'r hond aan het uitlaten of zo. Gaat 'ie zo aan 'r been hangen van: "Mevrouw, mevrouw, help me! Ze willen me afmaken!" Wij gingen helemaal stuk (lagen in een deuk), natuurlijk! Echt die Eitje, je kon hem altijd opfokken. Maar ja, wij proberen die vrouwtje toen nog uit te leggen van: "Is allemaal een geintje", en zo. Je weet toch? Ging ze toch de politie bellen. Die wijf begreep er geen reet van.'

De jongens testen elkaar voortdurend uit en vermaken de anderen door hun omgeving uit te dagen (en zo ook 'ballen' te tonen). De jongens die goed zijn in gek doen en grappen maken ten koste van de andere jongens, zijn ook 'chill'. Sommige jongens gaan heel ver in het onderlinge spel van elkaar uitdagen en beledigen. Ze maken zelfs opmerkingen over elkaars moeders of andere familieleden. Deze opmerkingen zijn 'geen grappen' voor jongens die minder goed bevriend zijn, maar eerder een uitnodiging om te vechten.

Naam maken op straat

In het voorafgaande zijn de zeven straatwaarden statisch beschreven om een beeld te scheppen van de straatcultuur van de jongens van de buurt. De straatcultuur is echter dynamisch. Straatwaarden worden geproduceerd en gereproduceerd in voortdurende groepsdynamische processen die worden aangedreven doordat jongens samen hun individuele behoeften aan vertier, status en veiligheid proberen te bevredigen. In reacties op elkaars gedrag en de oordelen die zij over elkaar vormen, (re)produceren de jongens steeds opnieuw hun gedeelde waarden.

Elke jongen maakt zich zorgen over hoe de andere jongens hem waarderen. Beoordelen zij hem als een goede of een slechte straatjongen van de buurt? Sommige jongens komen positief bekend te staan als een 'moeilijke' jongen, een soepele 'player' of een échte 'gangster'. Anderen worden bestempeld als 'nep' (mislukt), 'wannabe' (amateur), 'zwerver' (armoedig), 'lomp' (traag van begrip) of 'blah' (opschepper).¹⁴ Sommige jongens krijgen zelfs een zeer slechte naam als 'zemel' (flikker) of 'shekem' (verrader).

Hoe een jongen bekend staat, beantwoordt relevante vragen in het sociale leven van jongens op straat. Wie is op dit moment populair in de buurt en wordt gezien als 'de man'? Met wie wil je liever niet worden geassocieerd? Voor wiens reactie moet je oppassen? Wie kan je gemakkelijk tot slachtoffer maken? Wie kan je om hulp vragen? Van wie kan je geld lenen? Wie betaalt zijn schulden terug?

Uit de verhalen en roddels over reputaties halen de jongens informatie over andere jongens van de buurt (en soms van buiten de buurt). Op basis van die kennis zullen deze jongens een betere inschatting maken van wat ze van welke jongen kunnen verwachten, op welke jongens kan worden gerekend en wie vriend of vijand is (zowel binnen als buiten de buurt).

De 'naam' die een jongen krijgt, ontwikkelt zich door hoe er op straat over hem wordt gepraat door de andere jongens. Het collectieve oordeel dat over een jongen wordt geveld, is gebaseerd op wat de andere jongens zelf kunnen waarnemen op straat, maar ook op de anekdotes en verhalen die over een jongen de ronde doen in de buurt. Door successen en blunders tegen elkaar af te wegen, wordt uitgemaakt of iemand de juiste eigenschappen, kenmerken of vaardigheden bezit om een goede straatjongen te zijn.

Iemand met een *goede* naam belichaamt de straatwaarden van de buurt. Hij voldoet volgens de andere jongens aan bepaalde gedragsverwachtingen die inherent zijn verbonden aan de zeven straatwaarden: hij heeft 'schijt' en komt goed op voor zichzelf, is loyaal aan de anderen, is hard, toont lef, is scherp, draait of is chill. Hij staat bekend als één van de 'moeilijke' jongens van de buurt. Hij kan hogere statusposities bekleden op straat. Zijn goede naam levert hem erkenning op, naar hem wordt meer geluisterd en hij wordt niet gepest.

Een voorbeeld van iemand met een goede naam is Grote Hakim, beter bekend als 'Mister Perfect'.¹⁵ Hij staat goed bekend in de buurt omdat hij voor zichzelf of anderen opkomt, goed kan vechten en voor niets of niemand bang is. Zo vertelt Joad over Hakim:

'Deze man... Als hij je poft? Die beukt je met één stoot gelijk nokkie (knock-out). Standaard. Hij is kapot stoer, deze man. Echt een roffe Mocro, je weet toch? Die ene keer nadat hij net was vrijgekomen. Weet je die nog? Nog geen twee weken daarna. Had 'ie al weer drie Turken neergestoken. Hij heb echt schijt, deze man. Wullah, ik zweer 't je! Hij loopt gewoon op straat, ziet 'ie dat één van de jongens van hier in ene wordt aangevallen door drie Turken in een Mercedes. Daar onder die viaduct bij Postjesweg. Ik weet niet wie het was. Volgens mij ging het om een straatdealertje. Die hun had geflest of zoiets. Je weet toch? Dus die Turken, hun komen wraak nemen, begrijp je? Hakim, hij ziet dat? Rent in ene op hun af en begint ze toch te beuken! Hij trekt nifi (mes) voor ze, alles. En hij heeft er gelijk twee gestoken of zo. Die derde moest ook naar het ziekenhuis, volgens mij. Wullah! Deze, hij man was pas kapot moeilijk! Hij heeft toen niet eens veel gehad (straf), weet je. Waarschijnlijk omdat hun ook criminelen waren, begrijp me? Ze hadden waarschijnlijk pipa's (pistolen) in de auto of zo. Dan wordt het al snel noodweer.'

Een *slechte* naam wil zeggen dat een jongen bekend staat als iemand die niet voldoet aan bepaalde gedragsverwachtingen. Hij gedraagt zich niet stoer genoeg, is te zwak of kan niet chillen. De andere jongens kijken op hem neer. Hij krijgt weinig erkenning, wordt vaker belachelijk gemaakt en krijgt soms zelfs een pak

slaag. Een voorbeeld van iemand die altijd een slechte reputatie heeft gehad is Kaasje, zoals blijkt uit de mening van Said over hem:

‘Kijk dan. Zie je hoe stoer hij probeert te doen voor die kleintjes daaro? Maar zelfs hun trappen er niet in, hoor, geloof me. Iedereen weet, Kaasje is altijd een flikkertje geweest. Hij werd altijd gepest, bedreigd, geslagen, alles. Behalve als zijn broers er waren, Mehmet en Nordin. Hun waren wel die moeilijke gasten. Maar ja, die zaten ook vaak een tijdje vast, weet je. Kaasje is nu wat ouder geworden, maar hij is nog steeds dezelfde, begrijp je? Hij praat wel grote woorden: “Ik ben gangster.” Dit, dat. Maar hij durft nog niet eens te stelen! Daar is hij altijd mee gepest.’

Kaasje staat bekend als een ‘flikkertje’ omdat hij zich in het verleden niet goed wist te verweren en zelfs een paar keer is weggelopen bij een vechtpartij. Verder wordt hij bestempeld als ‘nep’, omdat hij vaak opschept op over stoere ‘acties’ terwijl hij volgens de andere jongens niks durft. Omdat Kaasje nu wat ouder is, krijgt hij op basis van zijn leeftijd en zijn tijd in de buurt wel enig ‘respect’ op straat. Veel oudere jongens vinden hem echter nog steeds een ‘sukkel’.

Het risico voor een jongen met een slechte naam is dat hij (zelfs door zijn eigen vrienden) wordt gepest, geslagen, bestolen of beroofd. Als een jongen niet aan bepaalde gedragsverwachtingen voldoet, beschouwen de andere jongens hem al snel als ‘target’ (doelwit) voor hun ‘acties’. Als hij niet goed op hun uitdagingen weet te reageren, zal hij een slechte reputatie houden en zullen de problemen zich opstapelen.

Een belangrijk punt is dat een straatjongen met een slechte reputatie weliswaar als minderwaardig wordt gezien, maar nog steeds erbij kan horen als een jongen van de buurt. Zolang een jongen zijn vrije tijd op straat doorbrengt, zichzelf presenteert als een jongen van de buurt en acceptatie nastreeft door zijn handelen op dat van de anderen af te stemmen, hoort hij bij het buurtnetwerk. Alleen jongens die het stempel van ‘verrader’ hebben gekregen, worden (tijdelijk) echt uitgesloten van de groepen die de andere jongens van de buurt op straat vormen. Tot ze weer worden opgenomen in het buurtnetwerk of zich aansluiten bij andere groepen, verkeren de ‘verraders’ in een soort sociaal isolement op straat.

Lagergeplaatste jongens worden soms openlijk voor ‘zwervers’ en ‘sukkels’ uitgemaakt. Maar als het erop aankomt, blijkt stevast dat de hogergeplaatste jongens hen uitdrukkelijk als *hun* ‘zwervers’ en ‘sukkels’ beschouwen voor wie zij desnoods door het vuur gaan.¹⁶ Mustafa illustreert dit aan de hand van Beest en Mus:

‘Beest sloeg hem zowat elke dag in mekaar. Ik zweer ’t je. Oh, wat háátte hij Mus! Hij vond hem écht gewoon een sukkel. Maar je zal zien. Als iemand van buiten de buurt Mus lastig valt? Beest gaat geheid voor ’m vechten! Hij zoudt nog voor ’m sterven, begrijp je?’

Goede en slechte namen zijn er in gradaties. Sommige jongens hebben nét niet de juiste kleren, geven nét niet de juiste reacties en komen nét niet voldoende voor zichzelf op. Een aantal van hen zal langzaamaan leren om kleding, taal en gedrag zo aan te passen dat ze 'moeilijker' of 'scherper' worden. Ook naarmate ze ouder, groter en sterker worden, verbetert hun naam op straat en stijgen ze in de hiërarchie van het buurtnetwerk, zoals in het geval van 'Dikke' Mo.¹⁷ Youssef vertelt over hem:

'Mo werd in het begin veel gepest. We noemden hem 'Dikke', omdat 'ie zo dik was. Zoals hij was, dacht ik eerst dat het nooit goed zou komen met 'm. Hij kon niet echt voor zichzelf opkomen, begrijp je? Hij werd alleen maar para (opgefokt) en wij vet lachen natuurlijk, je weet toch? Maar later ging dat beter. Op een gegeven moment was Mo degene die altijd wat voor je had. Alle winkels in de stad konden hem. Ik zweer 't je. Als hij ergens aan kwam lopen, liepen hun al naar de deur van: "Wegwezen jij!" Hij had overal wel wat gepikt, hij. En als je met hem op de Zeedijk liep? Al die dealers van daar konden hem. Allemaal, gewoon. Wij vonden hem toen wel moeilijk. Want hij had altijd de nieuwste kleren en zo. Dure spullen voor weinig. 'Biga' (grote) noemden ze hem daar. Dan was het van: "Hé eh Biga, heb je nog wat moois?" Dan regelde hij die kleren voor ze en zo. Ja, toen was Mo echt even dé man.'

Het is van belang om zo vroeg mogelijk een goede reputatie op te bouwen en te onderhouden, zoals bij de overgang naar een nieuwe school, aldus Mustafa:

'Zorg dat ze daar gelijk weten dat je moeilijk bent. Punter (schop) desnoods gelijk eentje...'

Als een jongen eenmaal een slechte reputatie heeft gekregen, moet hij wel heel erg zijn best doen om daar nog van af te komen. Het is moeilijk om met een schone lei te beginnen en een slechte naam is 'sticky' (plakkerig).

Om een goede naam te krijgen is het belangrijk voor een jongen om te handelen in overeenstemming met de straatwaarden. Een goede naam leidt ertoe dat een jongen (tijdelijk) een zeker aanzien geniet en gemakkelijk een comfortabele positie kan innemen tussen de jongens in verschillende groepen. Vanuit deze positie kan een jongen met een goede naam plezier maken op straat. Ook kan hij beter zijn eigen veiligheid waarborgen omdat een goede naam vijanden kan afschrikken en slachtofferschap kan voorkomen. Het belangrijkste is misschien de erkenning die een goede naam oplevert en de mogelijkheid een nog hogere status in de buurt te verwerven. Andere jongens zullen overwegend positief reageren op een jongen met een goede naam, waardoor hij de bevestiging van zijn zelfbeeld ervaart als een waardevolle jongen van de buurt waartegen sommige jongens zelfs opkijken.

Goed bekend staan kan een jongen echter ook kwetsbaar maken. Andere jongens die er op uit zijn om naam voor zichzelf te maken, zullen een jongen met meer status uitkiezen om verbaal of fysiek uit te dagen. Wil de jongen die wordt

uitgedaagd goed bekend blijven staan, dan is hij genoodzaakt om zijn naam waar te maken en sanctionerend op te treden, zoals Sergeant beschrijft als hij door Radio wordt uitgedaagd:

‘Gaaf Radio opeens stoer tegen *mij* lopen doen! Moeilijk kijken, stoer tegen me praten, dreigen, alles. Dus ik sla ’m gelijk in z’n gezicht. Zo: pats! Hij schrikt z’n eigen de tering, natuurlijk. Ik zeg: “Ben je opeens groot geworden of zo? Ga snel weg of ik maak je moer helemaal dede (dood)!” Je had ’m moeten zien, asahbi. Hij wist niet hoe snel hij weg moest wezen.’

Aangezien de jongens veel van hun vrije tijd in de buurt doorbrengen en allemaal met elkaar in contact staan, worden zij voortdurend door elkaar in de gaten gehouden. Ook op de hoek van de straat, in het buurthuis, op het speelplein, op scholen, op het voetbalveld, in de discotheek, in de bioscoop en op alle andere plekken waar de jongens elkaar tegenkomen, worden nieuwtjes soms zeer snel uitgewisseld (mondeling, per mobiele telefoon en soms via internet), zodat weinig onopgemerkt blijft.

Kadir: ‘Als één van ons wat flikt op straat? Iedereen weet ’t gelijk. Gelijk, vriend. Ik zweer ’t je. Binnen één dag, de hele buurt weet ’t.’
Knebbes: ‘Ben je gek of zo? Hóóguut een uur, ashabi. Meer niet.’

Goed of fout gedrag wordt onmiddellijk geregistreerd en doorverteld (vaak in een aangedikte vorm). Omdat jongens als gevolg daarvan in aanzien stijgen of dalen, zijn ze erg beducht voor ‘roddelen’ (kwaadspreken). Roddelen betekent dat wordt rondgebazuind dat een jongen over zich heen heeft laten lopen, dat hij een blauwtje heeft gelopen bij een meisje of dat hij iemand heeft verraden. Hoe iemand zwart wordt gemaakt doordat over hem wordt geroddeld, wordt duidelijk uit een verhaal van Ali over Bougie:

‘Iedereen wist dat Tjanus die gozer z’n chick had gebald. Die chick zegt zelfs tegen Tjanus dat haar eigen vriend haar niet goed nakte! San! Echt een bitch, ik zweer ’t je! Maar luister dan, die vriend van haar, Bougie noemen ze ’m, geloof ik. Vorig weekend moest ik tegen die gozer voetballen. Staat hij daar zo voor je. Weet je hoe stoer? Hij loopt echt kankerstoer zo over dat veld, breed, schelden, alles. Ik herken hem niet eerst. Dus ik denk: “Deze man, hij is moeilijk”, je weet toch? Dan hoor ik van Saïd dat hij die vriend is van die chick die Tjanus loopt te nakken! Ik ging helemaal stuk, ouwe. Ik kijk naar hem, ik denk: “Gap (vriend), je moest eens weten!” En die chick? Die zat gewoon aan de kant te kijken! Zo, alsof er niks aan de hand is! Zoiets moet mij echt niet overkomen, begrijp je? Moet je voorstellen: ik ga met een chick, jij hebt ’r geneukt en Saïd weet ’t ook nog! Dan kan ik hier nog wel zulke stoere verhalen vertellen, maar jullie lachen me gewoon uit. Dan ben je écht een sukkel. Je weet toch?’

Het verspreiden van dit soort roddels levert niet alleen vermakelijke informatie op. Het is ook een goede manier voor de verteller om zichzelf naar voren te schuiven

als iemand die wél weet hoe het hoort. Een voorbeeld daarvan is het verhaal van Aziz waarin hij zichzelf niet alleen opwerpt als iemand die goed en slecht gedrag kan onderscheiden, maar ook als iemand die ontoelaatbaar gedrag op de juiste wijze sanctioneert.

Aziz: 'Ik kwam een gast tegen die ik kon van vroeger, een neger uit de oude buurt. Ik had hem eerst niet herkend, weet je. Had 'm al weer een tijdje niet gezien. Maar ja, wij babbelen en shit. Opeens vraagt die man mij of ik XTC voor hem heb. Dus ik zeg: "Ik doe daar niet aan", weet je. Maar die man, hij blijft aandringen. Begrijp me? Uiteindelijk zeg ik van: "Ik ken wel iemand." Maar ik zeg hem: "Deze man die ik ken, hij is serieus, weet je. Geen grappen met hem. Hij is geen 'kleine jongen', als je begrijpt wat ik bedoel..." Ik wilde zien wat hij zou zeggen, je weet toch? Dus hij van: "Safi (ik snap 'm), is goed", weet je. Ik vraag hem z'n nul-zes, maar hij geeft alleen die nummer van z'n pieper. Toen dacht ik al: "Hmm, deze man, hij spoort niet." Dus ja later, ik piep hem op. Hij terugbellen. Maar ik had nog niemand gebeld, want ik dacht nog steeds: "Ik vertrouw die man niet." Begrijp me? Ik zeg nóg een keer tegen die nigga (neger) van: "Je moet wel serieus zijn met deze gast, wullah." Hij zo van: "Ja, ja. No span (maak je niet druk)." Dus ik maak een afspraak voor een tijd en een plaats. Maar ik had niks bij me, begrijp je? Ik check die man gewoon. En wat denk je? Die neger komt niet opdagen. Precies als ik al dacht, weet je. Ik heb hem drie keer gepiept of zo. Niks. Toen wist ik gelijk. Die man is geheid blah. Paar weken later kom ik diezelfde neger tegen op een feestje. Hij helemaal stoer proberen te doen en zo. Probeert me uitgebreid te groeten. Zo van: "Hé man! Fawaka (hoe gaat 't)?" Maar ik? Ik hou hem gelijk zo op afstand, weet je. Dat iedereen het ziet ook. Voor iedereen heb ik die man daaro vernederd, gewoon. Zo van: "Jij bent géén man met je blah! Ik had je gezegd dat je serieus moest zijn, met je neppe shit. Jij brengt alleen maar problemen met je bullshit. Ga weg voor ik je helemaal gek beuk hiero. Je bent gewoon een bitch!" Dat soort shit. Je weet toch? Je had die nigga moeten zien, ouwe. Hij kon wel door de grond zakken.'

De wijze waarop goede en slechte namen tot stand komen in de verhalen van anderen, werkt als een systeem van sociale controle op het naleven van de normen van de straat. In dit systeem maken de jongens kenbaar welke gedeelde waarden zij onderschrijven, ze bevestigen het toezicht op elkaars gedrag, en ze reageren met sancties wanneer wel of niet wordt voldaan aan gedragsverwachtingen (wat positieve of negatieve gevolgen heeft voor de statusposities van de betrokkenen en hun mogelijkheden om deel te nemen aan groepen om plezier te maken en zich veilig te voelen).

Door de werking van dit systeem moeten alle jongens rekening houden met hun naam op straat. Ze willen allemaal goed bekend staan in de hoop op positieve reacties van anderen en uit angst voor negatieve reacties en sancties, zoals ridiculisering en uitsluiting. De angst voor roddels die iemands naam en aanzien op straat aantasten, leidt ertoe dat de jongens er altijd voor zorgen dat anderen weten

dat zij zonodig (met geweld) voor zichzelf zullen opkomen.¹⁸ Het is belangrijk voor een jongen om op te treden als zijn goede naam in gevaar komt, want als hij niet direct adequaat op roddels reageert, kan dit ernstige gevolgen hebben voor zijn positie in de buurt. Het respect dat hij ontvangt zal afnemen en de kans op slachtofferschap wordt groter, volgens Chalid:

‘Als je het niet doet? Als je niet gelijk wraak neemt? Dan vindt iedereen je een mietje. Standaard. Dan ben je geen man, maar een nerdje. Je weet toch? Je gaat zien, dan zullen ze je altijd pakken. Steeds moeten ze jou dan weer hebben. Iedereen lacht je uit. Echt, geloof mij maar, dan kun je echt beter verhuizen of zo.’

Wanneer over een jongen roddels rondgaan waarin hij wordt beschuldigd van ‘nep’, ‘sissie’ (mietjes-achtig) of ‘vies’ gedrag op straat, kan hij zijn gezicht proberen te redden. Hij kan het gedrag ontkennen en de kwaadsprekers voor leugenaars uitmaken en ze uitdagen. Maar als voor iedereen vaststaat dat hij schuldig is, dan kan hij hooguit nog proberen om de negatieve gevolgen te beperken door een plausibele uitleg te geven waarom het in deze specifieke situatie noodzakelijk, slim, ‘streetwise’ of zelfs juist ‘gangster’ was om van de regels af te wijken. Wanneer bijvoorbeeld gezichtsverlies is geleden doordat een meisje het heeft uitgemaakt en al snel een ander heeft, kan de jongen rondbazuinen dat hij er zelf voor heeft gezorgd dat hij een ‘vijand’ met haar heeft opgezadeld omdat ze een nietsbetekenende ‘slet’ was die alleen maar voor ‘hoofdpijn’ zorgt en waar hij van af wilde. Samenwerken met de politie is volstrekt taboe, maar zelfs hier geldt dat een jongen soms een plausibel excuus kan verzinnen, zoals blijkt uit een voorbeeld van Abdel:

Abdel: ‘Joker, Nordin en ik zaten vast voor die inbraak toen. Mijn vader zei: “Maak een deal. Dat is goed voor jezelf.” Zodat ik in een project kwam, je weet toch? Geen gevangenisstraf. Kijk, ik hoefde niemand te verraden of zo. Maar ik moest wel een deal maken met hun (politie of justitie)? Tja, dat ligt nou niet bepaald goed bij ons in de buurt... Dus ik wilde niet, weet je, maar ja...ik ging. Het was de slimste zet, begrijp me? Ik kon het uitleggen.’

Jongens zijn voortdurend bewust en actief bezig hun naam op te bouwen en te onderhouden door roddels tegen te spreken of op te scheppen over hun eigen prestaties en kwaliteiten. Het onderhouden van een goede naam vereist dat jongens consequent handelen in overeenstemming met straatwaarden en naar verwachting op uitdagingen reageren. Oudere jongens die goed bekend staan, kunnen hun naam onderhouden door ‘stoer te praten’. Stoer praten is beschrijven hoe ‘scherp’, ‘moeilijk’ of ‘fatie’ je in een bepaalde situatie bent geweest. Stoer praten kan ook inhouden dat een jongen opschept over hoe ‘hard’ of ‘gangster’ hij zou reageren in een bepaalde confrontatie.

Van stoer praten is sprake in een groepje jongens dat onder meer bestaat uit Rocky Twee en Mus. Het gesprek gaat over een vechtpartij in het uitgaansleven. Mehdi (die zelf niet aanwezig is) is volgens de jongens te grazen genomen, omdat

hij een conflict probeerde uit te praten in plaats van direct de eerste klap uit te delen. Volgens de jongens was Mehdi niet 'hard' en 'scherp' genoeg. Rocky Twee die een goede reputatie heeft, legt uit hoe hij de situatie had aangepakt:

'Ik zweer 't je. Ik had die gozer direct gebeukt! Wullah! Gelijk van achter. Bam! Bam! Bam! Direct je voordeel pakken. Wat ga je eerst met die man proberen te praten? Ik had ze echt gelijk zo gegeven. Bij mij krijg je zo'n kans niet, ouwe. Nooit.'

De meeste aanwezige jongens grinniken en knikken instemmend. Een jongen geeft Rocky Twee een boks als teken van respect en instemming. Maar dan probeert Mus, die kampt met een slechte naam, ook een duit in het zakje te doen met een 'stoere' opmerking:

'Ja, man. Ik was ook meteen gaan beuken. Ik had z'n moer helemaal de tering gebeukt!'

De jongens beginnen nu spottend te lachen en te proesten. Rocky Twee reageert direct en zet Mus op zijn plaats:

'Ach, wat jij? Jij moet je bek houden met je blah. Jij schijt 'm voor iedereen. Het is dat we je broer kennen, anders was je iedereen z'n bitch geweest.'

Naarmate een jongen zijn sporen heeft verdiend, hebben de andere jongens meer vertrouwen in zijn verhalen en oordelen. Geniet een spreker nog weinig naamsbekendheid of heeft hij een slechte naam, dan worden zijn uitspraken eerder in twijfel getrokken. Bij iedere misstap wordt hij belachelijk gemaakt als een 'wannabe' of wordt gezegd dat hij vol 'blah' zit.

Kemmer is een jongen die zijn sporen heeft verdiend. Zijn goede naam heeft hij altijd weten te behouden. Ondanks dat hij geen crimineel verleden heeft en nooit heeft gezeten in een jeugdgevangenis, staat hij bekend als een 'harde' en 'scherpe' jongen die goed voor zichzelf opkomt, andere jongens van de buurt helpt bij vechtpartijen en nooit iemand heeft verraden. Een aantal jongens bewondert zijn imposante uiterlijk en de dreiging die van hem uitgaat als hij zich agressief opstelt. De jongens vertellen ook verhalen over Kemmer die meer dan eens heeft getoond dat hij 'een échte man' is, zoals in een verhaal van Armani:

'Weet je nog die ene keer dat Adelaar en Kemmer ruzie hadden met die jongens uit Noord? Eén van die gasten spuugde Adelaar in z'n gezicht of zo. Nog voordat die spuug in z'n gezicht kwam, gaf Kemmer gelijk al kopstoot aan die ene. Zo van: bam! Hij en Adelaar hebben hun de tering gebeukt. Terwijl hun met z'n vijven waren of zo. Of meer nog, volgens mij.'

Wanneer Kemmer later zelf over zijn ervaringen vertelt, blijkt dat hij zich niet alleen bezig houdt met op juiste wijze handelen door bijvoorbeeld een harde en scherpe 'man' te zijn (in dit geval direct agressief en met geweld reageren om zichzelf en anderen te beschermen). Hij besteedt minstens zoveel aandacht aan

hoe hij overkomt op anderen door een stoere houding aan te nemen, nors te kijken, breed te staan en zich te laten zien in gezelschap van 'moeilijke' jongens of bekende 'gangsters'.¹⁹

Kemmer: 'Ik was vaak op straat met Ski en Appie en een paar van die andere gasten. Alle jongens in de buurt wisten, deze mannen, hun zijn die échte gangsters, weet je. Die 'werken'. Ik bedoel, iedereen van hun had wel een keer gezeten voor een overval of zo. Ripdeals, vechtpartijen. Pipa's d'rbi, alles. Maar begrijp me, ik ben niet zoals hun. Ik chillde alleen gewoon af en toe met ze. Omdat ik Ski al héél lang ken van vroeger, begrijp me? Maar ja, die andere jongens op straat, hun zagen me in het begin vaak met ze. Als één van hun als het ware. Begrijp me? Dus ja, dan krijg je gelijk die respect van de jongens. Ook buiten de buurt. Die andere moeilijke gasten komen me dan gewoon groeten, weet je. Alsof ik ook echt gangster ben. Je weet toch? Dan moet ik lachen, weet je. Omdat hun dan denken: 'Hij is connected (verbonden met andere gevaarlijke jongens). Hij is ook gangster', begrijp je? 'Als we met hem fokken, gaat iemand ons knallen of zo.' Dus ja... Ik laat 't zo, natuurlijk. Ik *acteer* ze gewoon. Laat hun maar lekker denken. Scheelt mij hoofdpijn. Niemand die mij komt lullen. Je weet toch?'

In de visie van Kemmer maak je naam niet alleen door wat je andere jongens laat zien. Minstens zo belangrijk is wat hij hen kan laten denken. De juiste indruk maken wordt door jongens 'acteren' genoemd. Acteren is een manier om naam te maken op straat. Neem Bokser die in zijn eentje naar Oost ging om Houssein te helpen die was 'gepoff' en 'jomp' had gekregen (met een pak slaag het plein was afgestuurd).

Bokser: 'Weet je hoe gangster ik overkwam, ouwe? Ik kom alléén. Die hele plein staat vol negers. Ik dreig die man gewoon voor hun allemaal. Schijt. Het is niet eens *mijn* buurt en ik zet die actie. Ik zweer 't je. Iedereen die dat zag, dacht écht: 'Deze man, hij is móeilijk!' Nu weten ze hoe ik ben. Niet fokken met mij, begrijp je.'

Het verhaal laat zien hoezeer Bokser zich geroepen voelt om zich zo te gedragen als een straatjongen behoort te doen. Daarnaast komt uit zijn woorden naar voren hoezeer hij bezig is met het achterlaten van een goede indruk op straat.

De wijze waarop de jongens van Allebé op straat individueel zoveel mogelijk proberen te voldoen aan de straatwaarden, draagt (soms onbedoeld) bij aan de bevrediging van hun collectieve behoefte aan veiligheid. Loyaal zijn aan de jongens van de buurt door in een conflictsituatie voor hen op te komen en hen nooit te verraden, is essentieel voor het hebben en behouden van een goede naam. Hoe belangrijk de waarde van loyaliteit is voor de wijze waarop de jongens hun veiligheid organiseren, blijkt uit een verhaal van Kleine Ali:

‘Toen ik beroofd was door die jongens bij school, weet je nog? We hebben die vieze zwervers gelijk opgezocht en helemaal de tyfus geneukt, asahbi! Geloof mij, die komen nooit meer stoer doen hiero. Met ons maak je geen grappen, vriend. Wij zijn als de maffia. Die jongens van hier, hebben elkaars ‘back’ (rugdekking), weet je. Wat ga je fokken met ons hier? Dan neem je pas echt kansen, begrijp me? Een telefoontje en ik heb vijftig man hier naast me staan.’

De jongens van de buurt worden gemotiveerd vanuit hun individuele behoeften om te handelen in overeenstemming met hun gedeelde straatwaarden. In deze processen leren zij wat het voor hen betekent om een van de jongens van Allebé te zijn. Deze sociale identiteit wordt opgebouwd uit de verhalen over acties die worden toegeschreven aan jongens die op voorbeeldige wijze zouden hebben gehandeld als jongens van deze buurt. Via dit soort verhalen komen reputaties en mythen tot stand die bijdragen aan de collectieve identiteit van de jongens van Allebé.

Reputaties en mythen in de buurt

De jongens vertellen elkaar onophoudelijk grappige of spannende verhalen over zaken die zij belangrijk vinden. Ze becommentariëren de laatste mode en de nieuwste rapmuziek of actiefilms. Er wordt gediscussieerd over de mooiste dure auto's, de lekkerste fotomodellen en de beste plekken om uit te gaan. Daarnaast roddelen de jongens over meisjes, kattenkwaad, pesterijtjes en vermeende verraders en scheppen ze op over seks, drank- of drugsgebruik, vechtpartijen en soms criminaliteit.

Populair op straat zijn ooggetuige verslagen van conflictsituaties in de buurt of in het uitgaansleven. Daarbij wordt de rol van alle betrokkenen nauwkeurig onder de loep genomen. Wanneer zo'n verhaal wordt verteld, luisteren de jongens altijd heel aandachtig, zoals naar Soufian die vertelt hoe Badr in conflict raakte in een club in het centrum van Amsterdam:

‘Dus Badr knalt per ongeluk tegen die gozer aan. Was een Mocro, maar ik ken 'm niet. Maar Badr, hij zegt nog ‘sorry’ tegen die man, weet je. Begint die gozer gewoon stoer te doen voor 'm! Zo van: “Loop maar snel door. Anders...” Dit, dat. Dus Badr begint te koken, begrijp me? Wij erbij. Hij pakt 'm beet, zo. En hij kijkt 'm strak in z'n bek aan: “Als je een man bent, zeg je nog een keer voor me.” Dus die gozer schijt 'm opeens. Wullah, hij schijt 'm! Dus Badr begint te duwen en van: “En nou oprotten met je kankermoer! Of ik beuk je helemaal gek!” Duwt 'm zo richting de uitgang, begrijp me. Is die gozer weggegaan. Sukkel. Badr had 'm gewoon gelijk een ‘bitch-slap’ (klap met vlakke hand) moeten geven. Wat kom je dan stoer praten?’

Zulke verhalen worden vaak doorverteld waardoor bepaalde jongens naamsbekendheid krijgen. Sommige jongens brengen meer tijd op straat door dan anderen, zijn nadrukkelijker aanwezig in de publieke ruimte en staan bij iedereen bekend om hun gewaagde 'acties'. Zij bezitten een echte *reputatie*.

Er is een belangrijk verschil tussen 'naam' en 'reputatie'. Alle jongens hebben een 'naam'. Zij worden in de ogen van de andere jongens voortdurend gewogen en al of niet positief gewaardeerd. Sommige van deze 'namen' groeien uit tot 'reputaties'. Jongens van de buurt waarover veel wordt gesproken en waarover verschillende verhalen op straat de ronde doen, krijgen reputaties die deel gaan uitmaken van de identiteit van de buurt. Voorbeelden van zulke reputaties zijn de 'clown' (de grappenmaker), de 'raddraaier' (de conflictzoeker), de 'player' (de meisjesversierder), de 'hosselaar' (de ritselaar) of – zoals in het geval van Jamal – de 'dief' (de onverbeterlijke crimineel).

Poeder: 'Jamal was altijd al met geld bezig. Auto's nakken (stelen) was zijn specialiteit, maar hij nakte alles wat hij kon. Hij was een échte dief. Zo noemden wij hem ook, weet je. 'Jamal-Dief'. Hij nakte een auto in vijf seconden. Vijf seconden, vriend! Wullah, ik zweer 't je! Zo bap, bap... Had 'ie 'm open. Al vanaf dat hij twaalf was, hè! Hij kon nog niet eens over die stuur kijken, asahbi.. Ging hij auto's al nakken. Met een kussen, vriend. Om op te zitten. Die kussen nam hij standaard mee uit die oso van hem. Zieke shit, ouwe. Echt waar. Niemand was erger dan hij. Hij was écht goed, man. Die mocio had skillz. Geen grap, asahbi.'

Sommige jongens worden gezien als onberekenbaar of geestelijk gestoord met betrekking tot geweldpleging. Zij krijgen een reputatie die louter gebaseerd is op de dreiging die van hen uitgaat. Spliff waarschuwt me voor dit soort jongens, want:

'Die zijn zo para (gek) dat ze nog een keer een moord gaan plegen of zo. Wullah! Voor hun ben je bang gewoon. Ik zeg het eerlijk. Hun vormen écht een gevaar voor de samenleving, begrijp me?'

Zulke jongens hebben in de buurt de reputatie van 'loco' (gek) of 'seiko' (psycho-pathisch). Zij worden door de andere jongens met respect behandeld uit angst voor hun gewelddadige gedrag.²⁰ De jongens houden daarom rekening met de gevoeligheden van de 'seiko'. Zij nemen echter geen voorbeeld aan zijn gedrag en plaatsen hem evenmin boven zichzelf in de rangorde. De jongens laten hun handelen slechts door de 'seiko' beïnvloeden voorzover dit noodzakelijk of onontkoombaar lijkt. Zodra zich een mogelijkheid voordoet om de macht van de 'seiko' te breken, zullen de jongens die kans niet onbenut laten. Zo werd Leipe meteen op zijn nummer gezet toen hij even zijn overzicht over de situatie kwijt was.

Youssef: 'Hij wilde respect (ontzag) van die jongens. Hij vond, hun hadden hem gedist of zo. Dus wat doet hij? Hij neemt ze onder schot gewoon. Ik zweer 't je! Hij had een échte gun getrokken en stond zo van: "Wat had je dan?" Tja, hij was op dat moment dé man, begrijp je? Hij was de king. Maar toen ging hij dom doen. Ik bedoel, hij vergeet dan dat hij zich ook nog *normaal* moet gedragen. Dus wat doet die sukkel? Draait hij zich zo stoer om en loopt zo weg van: "Jullie zijn me te min." Je weet toch? Maar hij heeft z'n rug dus naar hen toe, hè! Bam! Had 'ie 'm al te pakken. Op de grond gegooid, pipa afgepakt en, hup, nog een pak slaag erbij. Tja, wat denk je... Je moet wel normaal blijven doen in dat soort situaties.'

Wie zich niet naar behoren gedraagt, brengt zijn goede reputatie in gevaar, zoals in het geval van Holla.

Samir: 'Holla was een bekende hier in de buurt. Op een dag, buiten de buurt, ik zie hij wordt aangevallen door een of andere kil (man), weet ik veel. Dus ik ga d'r in, je weet toch? Ik haal die man van 'm af. Begin met hem te vechten, alles. Springen d'r vijf gasten in m'n nek of zo. Die waren met die man, begrijp je? Hoor ik in ene van: "Hé, Samir! Kom op! Rennen!" Was Holla. Die stond al een brug verderop en ging pia (weg). Hij liet mij gewoon achter daaro! Terwijl ik hém kwam helpen! Hoe vies is dat, asahbi? Dus een paar dagen later, ik kom hem tegen in de buurt. Ik heb hem toch een pak slaag gegeven! En iedereen wist al. Deze man is niet zoals hij doet, weet je. Als het erop aan komt is hij gewoon een gluiperd.'

De jongens vertrouwen erop dat sommige jongens altijd ruzie zoeken, voor 'problemen' zorgen, geld niet terug betalen, gierig zijn, en hun eigen vrienden bestelen, in de steek laten of zelfs verraden. Als jongens zich op dit soort manieren regelmatig gedragen in strijd met straatwaarden, zullen zij een slechte reputatie krijgen. Zo krijgen jongens die handelen in strijd met de waarde die wordt gehecht aan loyaliteit, de reputatie van een 'shekem'. De verraders kunnen rekenen op ernstige negatieve sancties. Zo moest Bami (over wie het gerucht ging dat hij had samengewerkt met de politie) het zwaar ontgelden, volgens Mourad:

'Bami, dat is die smeerlap. Je weet toch? Hij heeft toen de hele buurt verraden. Over iedereen heeft hij gepraat. Vuile verrader is het. Daarom noemen ze hem ook 'AIVD' of 'CID', begrijp je? Hij is goed aangepakt, wullah! Hij is zelfs in de gracht gegooid, alles. Iedereen háát hem nu.'

Bami werd uiteindelijk buiten het buurtnetwerk geplaatst en hij kreeg voorgoed een slechte reputatie. Van hem wordt (terecht of onterecht) aangenomen dat hij continu niet zal voldoen aan bepaalde waarden van de straatcultuur. Voor de jongens met een goede reputatie geldt het omgekeerde. Zij zijn de jongens van de buurt waarop ze altijd kunnen rekenen dat ze grappen uithalen, achter de meisjes

aanzitten, aan het 'werk' zijn (uit stelen of roven gaan), de nieuwste kleren scoren, of achter iemand aangaan als hen een kunstje wordt geflikt.

Jongens met goede reputaties worden als 'rof' en 'scherp' beschouwd of als een 'player' die 'draait'. Wie 'rof' en 'scherp' is, straalt een zekere onbewogenheid en onaantastbaarheid uit. Hij doet alsof hij aan alles en iedereen 'schijt' heeft en niet op zijn tellen hoeft te passen omdat anderen zich zorgen maken om de dreiging die van hem uitgaat. Wie als 'player' 'draait' beschikt over een (vermeend) vermogen dat hem toegang tot diverse vormen van plezier en genot verschaft. Op straat geniet hij veel aanzien waardoor de jongens hem met respect behandelen en de chickies achter hem aanlopen. De samenkomst van deze straatwaarden in een goede reputatie wordt uitgedrukt met het woord 'gangster'.²¹ Wat 'écht gangster zijn' betekent, legt Nabil uit in zijn karakterisering van De Don:

'Hij was pas *gangster*. Je weet toch? Schijt aan iedereen. Doekoe. Chickies. Alles. Voor hem paste je op, begrijp je? Niemand maakte hem wat. Iedereen gaf hem respect.'

Veel jongens willen graag 'gangster' zijn. Op jonge leeftijd, met hun kijk op de wereld en binnen hun mogelijkheden en beperkingen, is gezien worden als een echte 'gangster' in de ogen van veel jongens niet alleen stoer en spannend. Soms zien ze het ook als het hoogst haalbare. Lang niet iedereen die de status van 'gangster' claimt, wordt echter serieus genomen legt Takkie uit:

'Iederéén in de buurt wil tegenwoordig gangster zijn. Al die kleintjes lullen alleen nog maar van: "Ik ben gangster dit, ik ben gangster dat." Maar de meeste zijn nog écht van die jonge sukkeltjes. Het zijn geen mannen, zoals wij vroeger. Je weet toch? Het zijn nog van die jonge gastjes. Niet mijn leeftijd. Ze proberen wel stoer mee te praten en zo. Zuipen, roken. Maar ondertussen durven ze niks. Ze weten nog niks, hun. Altijd skèr, begrijp me? Leg mij eens uit. Je heb niks op zak. En toch ga je allemaal roepen: "Gangster, gangster." Wat de fok is dat voor bullshit?'

Een jongen krijgt deze reputatie niet alleen maar door zichzelf als een stoere straatjongen te presenteren. Hij moet zijn straathouding eerst nog waarmaken door te laten zien dat hij werkelijk een goede straatjongen is die zijn reputatie van 'moeilijke' jongen of 'gangster' verdient. Reputaties komen tot stand in de overlevering van 'tories' die over hem de ronde doen waardoor hij goed (of juist slecht) bekend komt te staan. In de verhalen belichaamt de jongen vaker of beter bepaalde straatwaarden dan andere jongens. Aan hem worden meer positieve 'skillz' en eigenschappen toegekend.

Op individueel niveau lijken reputaties op 'grote namen' die een zekere continuïteit van gedrag suggereren. Op collectief niveau stijgen reputaties uit boven de betekenis van de bekendste namen in de buurt. Collectief maken de reputaties deel uit van de 'buurtverhalen' (die soms 'buurtmythen' worden). Het vertellen van zulke verhalen is op de eerste plaats een vorm van vermaak voor jongens die

hun verveling verdrijven door met elkaar te 'chillen' op straat. Bepaalde 'tories' hebben echter meer dan alleen vermaakwaarde. De buurtverhalen zorgen ervoor dat jongens die ze vertellen en aanhoren, het gevoel ervaren dat zij deel uitmaken van een 'verbeelde gemeenschap'. Zij voelen dat zij deel uit te maken van een buurt met een zekere reputatie. Ze zijn niet alleen 'moeilijke' jongens van de buurt, maar ook jongens van een 'moeilijke' buurt.

De reputatie van de buurt heeft niet alleen een ruimtelijke dimensie (Overtoomse Veld), maar ook een tijdsdimensie. Uit de verhalen van oudere jongens leren de 'jonkies' dat de reputatie van de buurt is opgebouwd door de eerste generatie 'Marokkaanse' straatjongens. De betekenis van de straatgeschiedenis van de buurt voor hun collectieve identiteit als jongens van Allebé, komt naar voren in het verhaal van Ab waarin hij de jongere jongens wijst op de reputatie die de voorgangers reeds voor hen hebben opgebouwd:

'Weet je hoeveel acties toen werden gezet? Die tijd jongen... Wij hebben die shit uitgevonden, begrijp me? Ik bedoel vroeger, weet je nog? Toen waren wij pas moeilijk, asahbi! Zoals die keer dat die jongens uit Slotermeer naar de buurt waren gekomen. Hun waren met z'n vijftien of zo. Kwamen hier beetje stoer lopen doen. Je weet toch? Dreigen, alles. Opeens één van die jongens, hij probeert die brommer van Kameel af te pakken. En Kameel die vlucht eerst, dachten ze. Hij rent naar huis. Maar hij haalt zo die pipa van 'm. Hij had 'm zo in z'n broek hier. Dus wij wisten waar die jongens zitten. Zij zaten daarachter bij die café gewoon te chillen, weet je. Opeens rent Kameel naar binnen. En hij schreeuwt zo tegen die jongens van: "Ik vecht jullie één op één buiten. Kom nu! Of ik pak jullie allemaal!" Hij trekt zo die pistool en... Blam! Blam! Schiet zo twee keer in de lucht. Hun rennen allemaal weg natuurlijk. Zoef! Zoef! Behalve eentje. Die kon niet weggkomen. Mo heeft hem helemaal kapot geslagen daaro met die pipa. Wij stonden buiten. Je zag zo, z'n hele gezicht lag open gewoon. Hij bleef maar slaan op die kankerkop van 'm.'

Later beklagt Ab zich tegenover mij over de jongens van nu:

'Kijk, in onze tijd had je nog van die échte gangsters, zoals Kameel, Mo, Ewahid, ik. Toen werd er tenminste nog gevochten. Nu is het vooral veel lullen en roddelen. Echt flikkertjes zijn 't nu soms.'

In de verhalen wordt op herkenbare wijze aangegeven wat goed en slecht handelen was in de ogen van de vorige generatie(s) en welke sancties daarop destijds volgden. Via de overlevering van deze verhalen zorgen de jongens (onbewust) voor continuïteit in hun straatcultuur. Oudere jongens spreken ook wel eens hun bewondering uit voor de nieuwe generatie, bijvoorbeeld wanneer zij merken dat de 'jonkies' waarden hooghouden die zij destijds op straat omarmden. Zo waardeert Joad dat tussen de kleintjes van nu nog steeds jongens zitten die 'ballen' hebben:

‘Ik was in het trappenhuis van daar waar m’n moeder woont. Zie ik in ene zo’n klein gassie van de buurt. Hij was hooguit tien, elf, denk ik. Die is bezig zo keihard tegen één van die deuren aan te trappen. Zo: Bam! Bam! Bam! Dus ik tegen die kleine van: “Vind je dat normaal of zo? Oprotten voor ik je mallemoer ga klappen!” Dus hij kijken met die grote ogen. Lip naar voren zo. Zegt niks en loopt langs me zo naar beneden. En dan, als ‘ie vlak bij de deur is, draait hij zich in ene om en begint te schelden: “Je moeder!” Dit, dat. In ‘t Marokkaans dan. Ik ren gelijk naar beneden van: “Wacht maar, kleine zwerver. Ik krijg je nog wel! Ik maak je afl!” Hij allang weg natuurlijk. Ik moest achteraf wel lachen, weet je. Ik dacht: “Deze kleine man heeft écht ballen”, asahbi. Net als wij vroeger, begrijp me?”

Sommige belevenissen van bekende oudere jongens van de buurt worden ‘tories’ die nog een lange tijd worden doorverteld door de jonkies in de buurt. Wanneer de jongens elkaar vermaken door onderling verhalen uit te wisselen op straat, dient zich al snel de gelegenheid aan om één van de bekende oude verhalen nog een keer de revue te laten passeren als een soort ‘evergreen’ waarmee de verteller altijd scoort. Door deze reproductie doen nog volop verhalen de ronde over de avonturen van de vorige generatie jongens van de buurt.

Veel jongens van de huidige generatie kennen een paar van zulke verhalen. Sommige vertellers dikken ze aan of maken ze extra spannend met zelfverzonnen details. Doordat overdreven of fictieve heldendaden worden toegeschreven aan één of meerdere bekende jongens van vroeger, krijgen enkele verhalen het karakter van ‘buurtmythen’. Buurtmythen gaan niet alleen over jongens die bekend zijn geworden vanwege beroemde acties, deelname aan een massale vechtpartij of verzet tegen de politie, maar hebben betrekking op belangrijke gebeurtenissen in de buurt.

Net zoals in de buurtverhalen over de ‘namen’ en ‘reputaties’ van de huidige jongens van de buurt, zitten in de buurtmythen hun gedeelde straatwaarden verpakt maar dan nog duidelijker (vooral in alle overdreven of zelfverzonnen details). Ook wordt in de buurtmythen veel sterker de suggestie gewekt dat de jongens van de buurt als collectief altijd al ‘moeilijk’ zijn geweest en een traditie vormen die tot op de huidige dag wordt voortgezet. De buurtmythen geven de jongens de mogelijkheid zichzelf als onderdeel te zien van de geschiedenis van de buurt en deel te hebben aan de glorieuze momenten van de grote helden die daarin een centrale rol hebben gespeeld.²²

Het bekendste voorbeeld van de manier waarop ‘tories’ tot buurtmythen zijn uitgegroeid, betreft de verhalen over de rellen van april 1998, de confrontaties met de politie, de (kleine) vechtpartijen met de Mobile Eenheid (ME) en het uiteindelijke vertrek van de buurtregisseur waar de jongens een ernstig verstoorde relatie mee hadden. Veel jongens beweren aanwezig te zijn geweest en actief te hebben bijgedragen aan het conflict (ook al waren zij die dag niet eens in de buurt). Zelfs jongens die te jong waren om het bewust te hebben meegemaakt, beweren nog levendige herinneringen te hebben aan die dag. Zo vertelt de jonge Jet Li:

'Ik weet nog met die skowtoe. Hun stonden daar maar. Agressief kijken zo. Schreeuwen tegen ons dat we weg moesten. Je weet toch? Alsof je hun hondje bent of zo. Maar hun durfden toch niks te doen, weet je. Flikkers. Wij waren met teveel gewoon. Op een gegeven moment, iemand gooide de eerste steen. Toen gingen we allemaal, ashabi! Maakt niet uit wat. Gewoon gooien. Die gas-ten scheten 'm, wullah! 't Was gruwelijk. Hun konden niks uithalen.'

Redouan die wat ouder is, geniet net als de anderen zichtbaar van het verhaal. Maar als Jet Li en de andere jongens weg zijn, zegt Redouan:

'Het is een mooie torie, dat wel. Maar die kleine had er niks mee te maken. Ik heb hem die hele fokking dag niet eens gezien daar. Die is gewoon blah, begrijp me?'

Noten

- 1 Ik heb mijn beschrijving van de straatwaarden tijdens het voltooiën van deze tekst voor-gelegd aan meerdere straatjongens van binnen en buiten de buurt om mezelf ervan te verzekeren dat ik geen belangrijke elementen heb gemist en er geen sprake is van teveel overlap tussen de zeven waarden.
- 2 Zelf word ik regelmatig aangesproken door de jongens op het feit dat ik me in hun ogen te weinig autonoom opstel en me te veel schik naar de wensen van anderen. Dit komt onder meer ter sprake als ik vertel over mijn baan. Wanneer ik praat over mijn werk en verwijst naar mijn 'baas' (promotor), word ik stevast verbeterd, zoals door Youssef: 'Wat nou 'baas', Dirk? Hij is je *werkgever*. Dat is alles. Werkgever. Kom op man, je bent zijn hondje niet!'
- 3 Sommige jongens ondersteunen elkaar ook op andere manieren. Jongens helpen elkaar met boodschappen doen, ze lenen spullen aan elkaar uit, ze treden op als chauffeur of ze bieden onderdak wanneer één van hen zijn huis is uitgegoot. Niet alle jongens verwachten echter dat zij op dit soort ondersteuning kunnen rekenen. Er zijn diverse geldige redenen waarom jongens elkaar niet op deze manieren helpen. De jongen kan het te druk hebben, hij kent de hulpbehoevende niet goed genoeg of hij vindt het simpelweg teveel moeite. Er wordt wel eens geklaagd over het gebrek aan dit soort onderlinge ondersteuning. Een bekende klacht van de jongens is dat zij vaak beloven dat ze elkaar zullen opzoeken wanneer één van hen een tijdje vastzit in de jeugdgevangenis. In werkelijkheid komt weinig terecht van deze beloften. De genoemde voorbeelden worden niet gezien als verplichtingen die gelden voor iedereen en negatieve sancties blijven meestal uit.
- 4 Zie Van Gemert en De Jong (2005) voor de beschrijving van een 'groep' straatjongens van Marokkaanse afkomst die een aantal keer succesvol (met geweld) politieoptredens heeft verhinderd.
- 5 De bijnaam 'AIVD' verwijst naar de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, en 'CID' naar de oude benaming van de Criminele Inlichtingendienst van de politie.
- 6 De komst van een buurtregisseur waar de jongens goed mee overweg kunnen, heeft hier enige verandering in aangebracht. Door de betere vertrouwensrelatie met deze politie-agent scheren de jongens niet alle 'skowtoe' (politie) meer over één kam en durven ze tot op zekere hoogte met de buurtregisseur samen te werken. De opvattingen dat een jongen anderen niet moet verraden en dat hij zelf wraak moet nemen op belagers om als man te worden gezien, blijven echter aanwezig in het buurtnetwerk.

- 7 Dit lijkt op een omgekeerde versie van de neutralisatietechniek 'zich beroepen op hogere loyaliteiten' (appealing to higher loyalties) van Sykes en Matza (1957). In plaats van zich beroepen op een hogere loyaliteit (bijvoorbeeld een vriend helpen) om delinquent gedrag zoals liegen of geweld plegen te legitimeren, beroepen de jongens zich op een hogere (en wellicht dezelfde) loyaliteit om conventioneel gedrag, zoals het inschakelen van de politie, te verdedigen ten opzichte van de andere jongens van de buurt.
- 8 De bijnaam 'Ewahid' betekent 'iedereen' en verwijst naar het feit dat deze jongen van jongs af aan altijd op straat loopt te roepen dat hij voor niemand bang is en iedereen aandurft.
- 9 In 2002 interview ik een lid van een 'streetgang' in Cleveland. Aki is een Afro-Amerikaanse jongeman van 25 jaar die is opgegroeid in de 'housing projects' in het zwarte getto van de stad. Dit interview valt niet binnen dit onderzoek, maar in het gesprek verwoordt hij op treffende wijze wat ik bedoel met *waakzaamheid*. Aki: 'Most 'white' people, like yourself, always expect good things to happen to them. Because, you know, that's how they get treated most of the time: good. So basically they learn to trust other people. Feel me? And that's when you become vulnerable. Because in the end? People *will* take advantage of you. They will try to steal from you, rob you, try to fuck your girlfriend, hurt you... some shit like that. Do whatever, you know. And where I come from, well... Let's just say we a little different like that. First thing I expect from you is that you want to fuck me over. Know what I'm saying? I don't trust a motherfucker, except myself and maybe two or three other people. But they have given me a real reason to trust them over the years, you see? They more like family, than my own. I mean, damn. My own uncle tries to get me shot over some bullshit. So, you know, I'm *always* prepared for shit to go down on these here streets. That's how you stay up.'
- 10 De jongens van de buurt met *tatoeages* of *gouden tanden* hebben meestal geen Marokkaanse ouders. De 'Marokkaanse' jongens kunnen wel waardering opbrengen voor deze lichamelijke versierselen, maar hebben naar eigen zeggen vanuit hun gezin en hun geloof een grotere schroom meegekregen zelf in deze trends mee te gaan dan bijvoorbeeld de Surinaamse, Antilliaanse en Nederlandse jongens van de buurt.
- 11 Met name voor 'Surinaamse' en 'Antilliaanse' jongens van de buurt gebruiken voor 'draaien' ook wel het begrip 'schijnen'. Een jongen die 'schijnt' besteedt veel aandacht aan zijn straatuiterlijk om op die manier 'respect' te verdienen en chickies te imponeren. Het uiterlijk moet verzorgd en stoer zijn (een gespierd lichaam, een tatoeage, een gouden tand), het moet in overeenstemming zijn met de laatste mode op straat (kleding, schoenen, kapsel, accessoires) en het moet iets weergeven van een eigen originele 'style' (stijl). Met 'schijnen' wordt hetzelfde bedoeld als 'draaien', in de betekenis dat jongens met hun uiterlijke verschijning de *suggestie* willen wekken van succes. Dit houdt voornamelijk in het etaleren van dure merkkleding, schoenen en sieraden ('bling bling'). Opvallend is dat exact hetzelfde begrip deel uitmaakt van de 'slang' (straattaal) van subculturen in het Amerikaanse getto. Zwarte en Latijns-Amerikaanse jongens gebruiken het werkwoord 'to shine' voor hetzelfde straatgedrag. De Nederlandse variant 'schijnen' is waarschijnlijk dan ook de vertaling van het Amerikaanse begrip dat door de commerciële hiphop of 'urban' jeugdcultuur (muziek, film, lifestyle-magazines) op de Amsterdamse straten is terechtgekomen.
- 12 Gezien de diversiteit van het materiaal dat ik heb verzameld, had ik in dit boek graag meer willen vertellen over hoe de jongens precies aankijken tegen seks, opscheppen over chickies en aankijken tegen vrouwen. Helaas staat de opzet van het boek niet toe dat ik daar erg uitgebreid op in ga. Ik beperk me hier dus tot het beschrijven van de waarde die jongens op straat hechten aan het overkomen als een heteroseksuele macho die goed vrouwen kan versieren en veel seksuele ervaring heeft.
- 13 Dat het op straat goed is om 'chill' en 'fatae' te zijn, is een waarde die in sommige gevallen strijdig lijkt met een andere straatwaarde. Op het ene moment waarderen de jongens dat

zij samen 'grappen maken' en elkaar voorzien in hun behoefte aan vertier op straat. In een andere situatie wanneer de jongens samen hun veiligheid op straat willen waarborgen, zetten zij hun dreigementen kracht bij met de uitspraak: 'wij maken *geen* grappen!'. Het is afhankelijk van de context waarin de jongens handelen, welke straatwaarde op dat moment het meest relevant is voor de onderlinge gedragsverwachtingen. Jongens kunnen niet tegelijkertijd alle verschillende waarden naleven.

- 14 Bekende gangsterrappers die volgens de jongens in het echte leven geen straatjongens zijn geweest, worden door hen op vergelijkbare manier omschreven als 'studio-gangsters' of 'Hollywood-gangsters'. De jongens geven in hun muziekeuze vaak de voorkeur aan rappers waarvan zij denken dat ze het échte straat- of gangsterleven hebben geleefd (zoals de Amerikaanse rappers Tupac Shakur en Biggie of de Nederlandse rappers van THC en Salah Edin). De teksten van deze rappers worden gezien als waarheden die ook betrekking hebben op het leven van de jongens in de buurt (zij het soms in aangepaste mate). De teksten van de zogenaamde 'studio-gangsters' worden minder serieus genomen. Voorbeelden zijn de teksten van de Amerikaanse rapper P. Diddy (voorheen Puff Daddy) en de Nederlandse (Marokkaanse) rapper Ali B. Sommige van deze 'neppe' nummers worden hooguit gewaardeerd als 'lekker om naar te luisteren' of 'pokoos (nummers) waarmee je chickies kunt versieren'.
- 15 De bijnaam 'Mister Perfect' is waarschijnlijk afgeleid van de identieke bijnaam van de bekende Nederlandse vechtsporter Ernesto Hoost die viervoudig wereldkampioen is geworden in de K1. In de K1 worden technieken gebruikt uit alle vechtsporten die met een 'k' beginnen: karate, kickboksen, kung-fu, kempo en kendo.
- 16 Deze positie binnen het groepsverband is te vergelijken met wat Thrasher beschrijft als de positie van 'the goat' in de jeugdbendes die hij destijds in Chicago heeft onderzocht (Thrasher 1927: 338).
- 17 Voor jongens met een geestelijke handicap of een verslaving is dit lastiger. Wie eenmaal bekend staat als 'lomp' (dom) of 'junkie' (drugsverslaafd), komt daar moeilijk van af.
- 18 De angst voor roddels is te vergelijken met wat Warr (2002) in zijn boek over delinquent gedrag in groepsverband noemt: 'the fear of ridicule'.
- 19 Het toppunt van dit bewustzijn is voor mij Abdel's verslag van een avondje uit in club Sinners bij het Rembrandtplein. Wanneer iemand Abdel vraagt hoe zijn avond is geweest, antwoordt hij: 'Weet je hoe moeilijk ik was, asahbi? Ik heb de hele avond alleen maar zo tegen de muur gestaan en met niemand gepraat.' Op het eerste gezicht zou men dit verhaal kunnen interpreteren als een erg doorzichtige manier om gebrek aan succes of eenzaamheid te verbloemen. Het feit dat Abdel een populaire jongen is in de buurt met een goede naam en een aantal vriendinnetjes, leidt eerder tot de interpretatie dat Abdel er werkelijk van overtuigd is dat hij bij iedereen de indruk heeft achtergelaten dat hij 'moeilijk' is, hetgeen zijn avond geslaagd maakt.
- 20 Deze positie is te vergelijken met die van de 'disturbed leader' (gestoorde of sociopathische leider) zoals beschreven door Yablonsky (1962), en ook met de 'ways of the badass' (manieren van de stoere man) zoals beschreven door Jack Katz (1988), waarbij de 'badass' met een reputatie van een oncontroleerbare impuls tot gewelddadig gedrag een zekere statuspositie in zijn omgeving probeert te bewerkstelligen.
- 21 In de straattaal van de jongens wordt 'gangster' gebruikt als een zelfstandig naamwoord ('ik ben *een* gangster'), maar vooral ook als bijvoeglijk naamwoord ('ik ben gangster' – ik ben stoer).
- 22 Dit is een goed voorbeeld van het sociaal-psychologische proces van 'basking in reflected glory' (Wann et al. 1995), waarbij mensen de prestaties van de groep waarmee ze zich identificeren betrekken op hun zelfbeeld zonder dat ze zelf een actieve bijdrage hebben geleverd aan de prestatie (zoals een voetbalfan die zich goed voelt over zichzelf en waardering verwacht van anderen, omdat 'zijn' voetbalteam heeft gewonnen).

DELINQUENT GROEPSGEDRAG IN OVERTOOMSE VELD

De straat op

Tot nu toe is beschreven hoe een buurtnetwerk van straatjongens zich ontwikkelt, wat voor soort groepen zich vormen en welke statusposities de jongens daarin innemen. Verder zijn zeven straatwaarden beschreven die de jongens met elkaar delen en in stand houden door uitwisseling van buurtverhalen en -mythen. In dit hoofdstuk staat de vraag centraal hoe en waarom het samen optrekken van de 'Marokkaanse' jongens in Overtoomse Veld kan leiden tot opvallend delinquent groepsgedrag. Om deze vraag te kunnen beantwoorden, zal eerst de vraag moeten worden beantwoord waarom de jongens voortdurend met elkaar op straat zijn. Welke behoeften proberen zij daarmee te bevredigen?

Wanneer sprake is van opvallend delinquent groepsgedrag, wil dat namelijk nog niet zeggen dat het veroorzaken van overlast of het plegen van misdrijven voor de betrokken jongens de reden is om een groep te vormen op straat. In veel gevallen is het delinquente gedrag van de jongens de uitkomst van groepsvorming met een ander doel, namelijk de verveling te verdrijven, grappen te maken, te voetballen, de stad in te gaan of op een andere manier te 'chillen' of te 'spacen'. Het antwoord op de vraag waarom de jongens de straat op gaan om samen een groot deel van hun vrije tijd door te brengen, is dus vaak dat zij zich vervelen. Redenen hiervoor zijn te vinden in de condities waaronder de jongens thuis opgroeien.

Overtoomse Veld kent relatief veel Marokkaanse gezinnen uit de lagere inkomensklassen en tevens concentraties van gezinnen met ernstige gezinsproblemen.¹ Een aantal van deze Marokkaanse gezinnen staat bij politie en hulpverleners bekend als zogenaamde 'Dalton-families' (vernoemd naar de criminele familie Dalton in de bekende strip 'Lucky Luke') waarin zowel ouders als kinderen crimineel gedrag vertonen. Net als bij de vier broers in de strip is de verwachting dat elke 'Marokkaanse' jongen in navolging van zijn ouders en oudere broers zich schuldig zal maken aan crimineel gedrag. Niet alleen door de politie maar ook op straat worden deze gezinnen als afwijkend beschouwd, zoals Mehmet aangeeft in een beschrijving van een familie een paar deuren verderop:

‘Kijk maar naar Pipo. Hij komt nou typisch uit zo’n familie die écht niet spoort, asahbi (vriend). Hun zijn gewoon niet normaal, begrijp me? Ik bedoel, mijn vader praatte al over hun toen wij allemaal nog zó klein waren. Vooral drugs, hè. Assi (hasj) via hun familie daaro in Marokko. Maar ook allerlei andere partijtjes. Altijd handel in huis, hun. Telefoons. DVD-spelers. Van alles. Zelfs xtc hebben ze een keer daar gevonden. Had skowtoe (politie) weer een keer een inval gedaan. Met hele tassen vol kwamen ze naar buiten. En de hele straat die stond ernaar te kijken. Pipo is zelf laatst ook weer gepakt. Maar ja, wat wil je?’

Veel Marokkaanse gezinnen in Overtoomse Veld hebben te kampen met achterstands- en integratieproblematiek, maar zijn daarom nog geen ‘probleemgezinnen’ of ‘Dalton-families’. Zo geven de jongens aan dat er ook Marokkaanse gezinnen in de buurt wonen met weinig problemen of waarin de bovenstaande omstandigheden niet of nauwelijks als problematisch worden ervaren door de gezinsleden. In deze gezinnen luisteren de kinderen thuis goed naar hun ouders en wordt binnenshuis geleefd volgens de islamitische leefregels zonder dat dit tot veel botsingen leidt met de omgangscultuur buitenshuis. Toch kan ook in deze Marokkaanse huishoudens de thuissituatie als problematisch worden ervaren en ertoe bijdragen dat jongens veel vrije tijd op straat willen doorbrengen, bijvoorbeeld omdat er te weinig plek is in huis en ouders de jongens de straat op sturen om zelf wat rust te krijgen. Verder gaan de jongens niet alleen de straat op om hun thuissituatie te ontvluchten, maar ook omdat ze vinden dat op straat meer valt te beleven dan thuis. Deze motivatie is normaal op deze leeftijd volgens Saïd:

‘Kijk, natuurlijk zegt je moeder of je vader soms wel van: “Je bent lastig! Ga toch buiten spelen!” Maar vergeet niet... voor een kind. Buiten gebeurt het! Daar is wat te doen, begrijp je? Je wil eigenlijk altijd alleen maar op straat zijn. Ik bedoel, thuis is niks. Dat was dan ook m’n straf als ik straf kreeg. Moest ik thuis blijven. Maar dan nóg ging ik naar buiten. Je weet toch? Thuis alleen maar rot-zooi trappen en lawaai maken tot je ouders helemaal para (gek) worden en je d’r wel uit moeten gooien. Zo van: “Ga dan maar naar buiten, jij!” Maar vaak ook heel sneaky. Dat ze het niet door hadden. Hup, weg was ik. Weer naar buiten. Weer de straat op.’

Sommige jongens gaan dus vooral naar buiten om problemen thuis te ontvluchten terwijl anderen eerder de straat op gaan om zich te vermaken, vrienden te vinden en afleiding te zoeken. Op straat tussen de andere jongens valt meer te beleven dan thuis, ook al is er vaak niet veel anders te doen dan rondhangen. In de buurt wordt vanuit de Marokkaanse bevolkingsgroep weinig georganiseerd op het gebied van vrijetijdsbesteding voor de jongens van de buurt.² De ouders slagen er nauwelijks in om jongens lid te maken van een sport- of hobbyvereniging. Marokkaanse ouders van de eerste generatie ondernemen zelf ook weinig op dit gebied.³ Zij lijken niet hetzelfde belang te hechten aan het verenigingsleven als ouders in Nederlandse gezinnen. De ervaring is dat weinig jongens hun tijd besteden aan

vormen van 'zinvolle' vrijetijdsbesteding. Naast de beperkte financiële middelen van het gezin die daarbij zeker een rol zullen spelen, vinden sommige jongens het ook veel leuker om in alle vrijheid met vrienden op straat rond te hangen dan om onder toezicht te sporten of te spelen. Anderen, zoals Rachid, beklagen zich over de vrijetijdsbesteding van de Marokkaanse jongens in de buurt:

'Bij ons Marokkanen is het eigenlijk zo dat onze ouders ons weinig meer meegeven behalve dan de basics, begrijp je? Soms zit er hooguit eentje op voetbal of kickboksen. Maar geen hobbyclubs, muziek maken, dat soort dingen. Niet zoals bij Hollanders. Geen pianoles, geen gitaarles. Geen paardrijden of zeilen en zo. Veel van m'n Nederlandse vriendjes hadden altijd van alles te doen. Deze jongens van de buurt hiero niet. Die hebben geen reet te doen. Hun moeten de straat op. Je weet toch? Ze hangen alleen maar rond op straat, op het schoolplein of in het buurthuis.'

Voor gratis of betaalbare vrijetijdsinvulling zijn veel jongens van de buurt aangewezen op het aanbod van de (lokale) overheid en andere instanties, zoals het jongerenwerk en de huiswerkbegeleiding in het buurthuis of het sportopbouwwerk op speelpleintjes. Dit aanbod van jeugdwerk kan echter onvoldoende voorzien in de vraag van de jongens van de buurt. Bezuinigingen in deze sector hebben het aanbod verder beperkt.

Enmaal op straat ervaren de 'Marokkaanse' jongens in Overtoomse Veld binnen de condities van hun buurt weinig andere mogelijkheden om zich bij groepen aan te sluiten dan zelf groepen te vormen met de andere 'Marokkaanse' jongens in hun directe omgeving. Vanwege de moeizame omstandigheden in hun achterstandswijk en een gebrek aan alternatieve groepen buiten de andere 'Marokkaanse' jongens van de buurt, zijn zij sterk op elkaar aangewezen. De jongens zijn gemotiveerd om de straat op te gaan, deel uit te maken van het buurtnetwerk van straatjongens en verschillende soorten groepen met elkaar te vormen, omdat ze de andere jongens nodig hebben om drie belangrijke behoeften te bevredigen: de behoefte aan erkenning, de behoefte aan vermaak en de behoefte aan veiligheid. Alle drie worden nu achtereenvolgens besproken.

Erkenning

Net als andere jongeren, voelen de jongens van de buurt een sterke behoefte aan *erkenning* door leeftijdsgenoten. Het gevoel in een groep geaccepteerd en (min of meer) gewaardeerd te worden, draagt bij aan een positief zelfbeeld. In vergelijking met volwassenen ervaren jongeren een veel sterkere behoefte aan erkenning.⁴ Vanwege hun jonge leeftijd en geringe levenservaring, zijn ze vaak nog erg onzeker over wie ze zelf zijn en bij wie ze horen. De sterke behoefte aan erkenning verklaart de gevoeligheid van jongeren voor negatieve reacties van leeftijdsgenoten en hun angst voor sociale uitsluiting.⁵

Sommige jongeren hebben de mogelijkheid om hun erkenning te zoeken in (georganiseerde) groepen die onder toezicht en begeleiding staan van volwassenen, bijvoorbeeld door te voetballen in teamverband of op kamp te gaan. Veel 'Marokkaanse' jongens van de buurt ervaren echter dat zij hoofdzakelijk op elkaar zijn aangewezen om hun sociale onzekerheid op te lossen en erkenning te krijgen. In hun omgeving op straat kunnen zij daarbij niet rekenen op de begeleiding door volwassenen.

Het bevredigen van de behoefte aan erkenning is extra klemmend voor de 'Marokkaanse' jongens van de buurt, omdat hun sociale identiteit als 'Marokkaanse' jongere uit Overtoomse Veld – zacht uitgedrukt – weinig status biedt in de samenleving. Het stigma van probleemjongere knaagt aan hun zelfbeeld. Zij ervaren dat ze zich niet of nauwelijks kunnen ontworstelen aan hun lage sociale status als een 'kut-Marokkaantje' uit Amsterdam West. In hun omgeving worden ze voortdurend gewezen op het stigma dat rust op 'Marokkanen' (en tegenwoordig ook op 'moslims' in het algemeen).

Om zich erkend en gewaardeerd te voelen, ontwikkelen de jongens in hun groepen op straat hun eigen groepswaarden (waarvan sommige sterk afwijken van de conventionele waarden van zowel Westerse als Islamitische volwassenen). Onderling maken ze uit welk gedrag waardering verdient. Zo ontvangen de jongens niet veel waardering voor schoolprestaties, het verrichten van werk of ander maatschappelijk aangepast gedrag. Iemand die zich té braaf gedraagt wordt uitgemaakt voor 'nerd' of 'flikker' en als 'verkaast' (ver-Nederlandst) beschouwd, zoals blijkt uit een reactie van Spliff op Bokser die een kans voorbij laat gaan om voor te dringen in de rij bij de bioscoop:

'Wat ga je netjes in die rij staan, sukkel? Ook nog met je: "Pardon, mevrouw." Beetje lopen slijmen bij die wijf. Wees gewoon een G (gangster), ouwe. Je bent toch geen flikkertje? Ik zou echt schijt hebben! Ik zweer 't je. Gewoon voor die bitch gaan staan, en als iemand wat zegt, ik bos (sla) d'r gewoon, asahbi.'

Aangezien het voor de jongens veel betekent om door anderen te worden gezien als 'gangster' of 'kapot moeilijk' (heel stoer), waken ze er angstvallig voor om braaf over te komen of een softe houding aan te nemen. Ze zijn gevoelig voor het feit dat de andere jongens maatschappelijk aangepast gedrag afstraffen en on-aangepast gedrag belonen. Ze worden er voortdurend mee geconfronteerd dat delinquent gedrag binnen de groep positief wordt gewaardeerd en status oplevert, zoals te zien is aan hoe Homar praat over Nabil:

'Je had Nabil moeten zien in die tijd, ouwe! Hij was zo'n moeilijke gast. Had altijd de nieuwste spullen. Zo'n hosselaar (ritselaar) van: zaken, zaken. En chickies. Je weet toch? Maar ook hard. Ik bedoel: had iemand een grote bek? Dreigen of zo. Bam! Ging 'ie neer. Was 't niet vandaag, dan wel morgen. Een échte man, begrijp me? Veel jongens keken tegen hem op, weet je.

De lage sociale status die de 'Marokkaanse' jongens in de Nederlandse samenleving hebben, wordt gecompenseerd door delinquent gedrag te vergoelijken of te legitimeren. Omdat zij zich als 'Marokkanen' gestigmatiseerd voelen, vinden dat ze te weinig kansen op de onderwijs- en arbeidsmarkt krijgen en ervaren dat ze de toegang tot bepaalde uitgaanscentra wordt ontzegd, delen ze de opvatting dat men op hen neerkijkt, dat hen onrecht wordt aangedaan en dat deze situatie in de toekomst niet snel zal verbeteren. In die situatie is het gemakkelijk om elkaar voor te houden dat het beter en verstandiger is een reputatie te verwerven als één van de 'leipe Mocros' (stoere of gevaarlijke Marokkanen) in de buurt die tenminste respect krijgt van de andere 'moeilijke' jongens, dan door het leven te gaan als een getolereerde 'knuffel-Marokkaan' die van niemand écht respect krijgt.

Veel 'Marokkaanse' jongens van de buurt hebben alleen een positief zelfbeeld dankzij de waardering die zij krijgen van de andere jongens op straat. Om erkenning te krijgen, moet een jongen geaccepteerd worden door de andere jongens van de buurt, positieve reacties van hen ontvangen op zijn gedrag op straat en statusposities veroveren in de groepen die hij met hen vormt. Uit het gedrag van de andere jongens kan hij opmaken wat hij voor deze erkenning en waardering moet doen en laten. Op deze wijze zoeken de 'Marokkaanse' jongens van Overtoomse Veld naar manieren om (desnoods met geweld) respect af te dwingen en een gevoel van eigenwaarde te ontwikkelen.

Deze processen kunnen overlastgevend en crimineel groepsgedrag in de hand werken omdat jongens positief reageren op dit soort gedrag. Zij beschouwen het gedrag als toelaatbaar of zelfs noodzakelijk (zeker als er tegelijkertijd niet tegen wordt opgetreden door toezichthouders in hun omgeving). Naast de spanning en opwindende delinquent gedrag altijd met zich meebrengt, is het gedrag vooral aantrekkelijk wanneer het waardering oplevert in een groep. Als delinquent gedrag van een jongen wordt beloond met positieve reacties, wordt het zelfbeeld van die jongen positief bevestigd. Hoe dit werkt wordt duidelijk als Nike uitlegt waarom sommige 'Marokkaanse' jongens volgens hem (gewelddadige) delicten plegen:

'Omdat er daarna over wordt nagepraat. Man, het lijkt hier soms wel een soort bestuursvergadering of zoiets. Zo van: "Hé, zag je wat Achmed deed? Hij beukte 'm in ene op de grond! Die man is écht moeilijk!" Maar Youssef deed misschien te weinig mee, begrijp je? Dus hij wordt gepest van: "Je ben een mietje." Dit, dat. Geloof mij nou, volgende keer komt Youssef d'r extra hard in! Of misschien trekt hij iets. Steekt 'm gewoon. Dan zeggen die jongens opeens: "Youssef, hij is pas kapot moeilijk! Hij is een zieke gozer, hij. Die heb pas écht schijt!" Begrijp me? Zo krijgen die jongens die positieve aandacht die ze normaal niet krijgen. Daar groeit zo'n jongen van. Maar ja, dan wel op een negatieve manier, natuurlijk.'

Vermaak

Net als andere jongens van hun leeftijd, hebben de jongens van de buurt ook behoefte aan *vermaak*. In hun omgeving hebben ze slechts beperkte mogelijkheden om zich op een ‘zinvolle’ wijze te vermaken, laat staan in georganiseerd verband en onder begeleiding. Ze proberen zich daarom te vermaken door op straat spelenderwijs met de andere jongens afleiding te zoeken en de verveling te verdrijven. Daar valt voor hen echter niet veel te doen. Toch zijn alle jongens het er over eens dat het beter is om je in een groep op straat te vervelen, dan alleen thuis te zitten (opgescheept met ouders die op je letten en broertjes en zusjes die je lastig vallen).

Op straat zoeken de jongens naar allerlei manieren om zich samen te vermaken. Straatvoetbal is één van die activiteiten, net als naar het zwembad gaan of naar de bioscoop. Het overgrote deel van de tijd lopen de jongens echter schijnbaar doelloos een rondje door de buurt, staan ze ergens op de hoek bij elkaar of zitten ze op een bankje tussen de hoogbouw. Daar bestaat het vermaak vooral uit elkaar uitdagen, grappen maken en de laatste nieuwtjes of stoere ‘tories’ (anekdotes of verhalen) uitwisselen. Daarbij roken de jongens vaak een jointje. Ook drinken ze regelmatig alcohol. Wanneer ze zich zo samen vermaken, halen de jongens soms ‘rotzooi’ (kattenkwaad) uit, zoals blijkt uit een voorbeeld van Midhut:

‘Ik had een keer, je weet toch? Zo’n pistool. Hij leek net echt, ik zweer ‘t je. Zo’n zwarte. Alleen dan met losse flodders. Maar ze klinken net echt, begrijp me? Echt zo, ‘BANG!’, zo. Dus die avond bij het plein, waren we een beetje aan het chillen, loop ik zo op Chalid af. Hij stond verderop met een paar jongens. En hem kun je altijd te grazen nemen. Hij is beetje ‘lomp’ (traag van begrip), hij. Je weet toch? Dus ik begin opeens tegen hem van, zo van: “Waarom heb je me genakt (genaaid)?” Hij van: “Ik heb je niet genakt! Waar heb je het over, asahbi?” Ik weer van: “Waarom heb je me genakt?” Steeds meer para (opgefokt) zo, je weet toch? Hij zo: “Hoezo genakt? Wanneer heb ik je dan genakt?” Opeens trek ik zo die pistool voor ‘m en schiet zo, ‘KLABAM!’ Zo die losse flodder. Hij duikt gelijk weg, deze man. Helemaal aan het trillen. Je weet toch? Hij dacht écht dat ‘ie doodging. Die jongens gingen helemaal stuk daaro (lagen in een deuk). Iedereen kapot lachen. Ik zweer ‘t je. Chalid, hij voelde zich echt gepakt, asahbi. Was een gruwelijke fatoe (hele leuke grap), je weet toch?’

Niet alleen de jongens zelf, maar ook omstanders en voorbijgangers kunnen zich door dit soort harde grappen onveilig voelen. Dit is zeker het geval wanneer het gedrag van de jongens uitmondt in regelrechte belediging, intimidatie, bedreiging of openlijke geweldpleging. De jongens nemen niet alleen elkaar de maat, maar testen ook de reacties van omstanders en voorbijgangers. Af en toe loopt dat ernstig uit de hand, zoals de keer dat Geit een opmerking maakte tegen een man die in een tuin aan het werk was. Rachid vertelt daarover:

‘Geit was wel begonnen. Hij had die man uitgescholden voor ‘zwerver’ of zo. Was niet goed, maar ja... Vond ‘ie grappig omdat die man in een tuin werkte. Je weet toch? Plantsoenendienst. Maar die man, hij belt een vriend of een collega of zo. En Geit hoort dat hij iets zegt over ‘kut-Marokkaantjes’. Dit, dat. Toen haalden ze ons d’rbij, de rest. Wij vonden ‘t wel mooi natuurlijk. Gelijk schelden met z’n allen. Zelfs stenen gooien naar die man, alles. “Kom dan, met je kut-Marokkaantjes!”, riepen we. Weg was die man, natuurlijk. Tja, wij vonden dat wel lachen.’

Veiligheid

Net als andere jongeren, willen de ‘Marokkaanse’ jongens van Overtoomse Veld zich veilig voelen. Op straat in een achterstandsbuurt moet een jongen daarvoor meer z’n best doen dan in een omgeving waarin meer toezicht heerst en waarvan minder bedreiging uitgaat. De jongens ervaren hun omgeving als onveilig omdat zij voortdurend rekening moeten houden met de mogelijkheid dat ze worden gepest, bestolen of in een vechtpartij belanden met andere jongens. Het voortdurend leven met dreiging tekent hun houding op straat, op school, op het sportveld en in het centrum van de stad. De jongens letten niet alleen voortdurend op hun bezit of het risico van een fysieke aanval, maar ze willen vooral voorkomen dat ze op enigerlei wijze gezichtsverlies lijden in de ogen van de andere jongens.

Uit de dreiging die de jongens voortdurend ervaren, komen angsten en onzekerheden voort. Net als de meeste mensen proberen de jongens van de buurt die angsten en onzekerheden uit schaamte te verhullen. Maar soms wordt hun angst en onzekerheid duidelijk zichtbaar in een ongekend heftige reactie, zoals bij het volgende voorval waarvan ik getuige was. Joad neemt een foto van Faïzal die voor straf de gang aan het vegen is. Mus staat erbij en begint Faïzal uit te dagen.

Mus: ‘Kijk dan, vieze zwerver! Bewijs, ouwe! Bewijs!’

Faïzal: ‘Hé, rot op, jij. Dat kan echt niet, man! Niet met die bezem d’r op! Geef hier of ik maak je helemaal dood. Geef nu! Wullah (ik zweer ‘t je), ik maak je dood!’

Faïzal gooit de bezem richting de jongens, maar die zijn al lachend weggerend. Ik vraag hem wat het probleem is.

Faïzal: ‘Je weet toch hoe dat gaat? Die foto gaan ze straks aan alle jongens hier in de buurt laten zien. Dat ik schoonmaak, alles. Is echt schande, weet je. Iedereen gaat nu de hele tijd zeggen van ‘zwerver’. Dit, dat. Kan ik nergens meer gaan hiero zonder ‘zwerver, zwerver, zwerver’. Dat is toch lelijk?’

Als een jongen zich zou laten ‘dissen’ (kleineren) zonder op een gepaste (agressieve) wijze te reageren of als hij een vermeende ‘vieze’ blik zomaar over z’n kant zou laten gaan, wordt dat door de andere jongens opgevat als een teken van zwakte. Zij zullen daar negatief op reageren. Hun negatieve reacties knagen aan

het zelfbeeld van de jongen en maken hem onzeker. Een jongen die zich laat pesten zonder zich te verdedigen of die roddels over zich laat vertellen zonder wraak te nemen, maakt zich kwetsbaar als potentieel slachtoffer van diefstal, afpersing, roof of mishandeling.

Een 'Marokkaanse' jongen in Overtoomse Veld kan de voortdurende dreiging van belediging, diefstal en geweld die hij op straat ervaart, meestal niet in zijn eentje het hoofd bieden. Zijn behoefte aan veiligheid noodzaakt hem om zich bij een groep aan te sluiten.⁶ Hij waant zich veiliger in een groep omdat hij daardoor beschikt over 'back-up' (rugdekking) voor het geval dat hij daadwerkelijk in een conflict belandt waarbij hij zijn bezit, zijn lichaam of zijn reputatie moet verdedigen. Aziz illustreert dit met een verhaal over een (poging tot) zakkenrollen/straatroof:

'Ik liep een keer over straat daaro, toen drie negers me opeens vroegen of ze met me telefoon konden lenen. Om te bellen of zo. Dus ik zeg: "Sorry, geen beltegoed is op." Je weet toch? En ik wil doorlopen. Gaat die ene gast opeens voor me staan en die andere pakt me zo van achteren vast. Begint zo in mijn zakken te voelen, alles. Ik probeer 'm nog te trappen, maar toen begonnen ze me te slaan. Tja, ik ben niet zo groot, weet je. En hun waren met z'n drieën. Ben ik in mekaar gebeukt. Telefoon afgepakt, alles. Ik was helemaal para (woest), asahbi. Naar huis, vrienden gebeld. Broers gebeld. Standaard. Wij wisten waar hun op school zaten. Zij waren gewoon jongens van verderop uit de buurt. Volgende dag zijn we gelijk gegaan. Mijn twee oudere broers, nog paar vrienden en ik. Wij die school ingegaan. Mensen daaro hadden gewoon les. Wij al die klassen afgegaan tot we ze hadden. Gewoon die klas ingelopen, je weet toch? Hun uit die lokaal gesleurd. In die gang hebben we ze gelijk helemaal de tyfus gebeukt, ouwe! Wullah! Ze hebben het geweten! Alles hebben we afgepakt. Ketting, horloge, pocket (telefoon), doekoe (geld), alles gewoon. Wij nog van: "Laat dit een les voor je zijn, vieze zwervers. Vieze kanker-afen!" Vanaf die moment wisten hun dat ze niet met mij moesten fokken, grijp je. Nu zijn we weer cool met mekaar. We groeten gewoon, alles.'

Een subcultuur waarin onder meer intimidatie, bedreiging en agressie positief worden gewaardeerd, zal zich ontwikkelen in een situatie waarin volwassenen onvoldoende betrokken zijn bij het gedrag van kinderen op straat en te weinig (in)formele sociale controle uitoefenen om conventioneel gedrag op straat af te dwingen. Dat jongens veiligheid als een probleem ervaren en voortdurend leven met dreiging, is deels te wijten aan de cultuur van afzijdigheid die in Overtoomse Veld heerst.⁷ Er is weinig toezicht van ouders, buurtbewoners en winkeliers. Dit komt niet alleen door onverschilligheid van volwassenen, maar ook omdat ze onzeker zijn over wanneer en op welke wijze ze andermans kinderen mogen sanctioneren. Veel buurtbewoners kennen elkaar nauwelijks en weten niet hoe ouders of kinderen reageren. Politieagenten treden wel op, maar zij kunnen niet overal tegelijk zijn (en worden bovendien in sterke mate gezien als de vijand, ook door sommige ouders).

In contrast met de afzijdigheid van de volwassenen oefenen de jongens op elkaar veel toezicht uit. Gedrag wordt door hen voortdurend (positief of negatief) gesanctioneerd. Onderling geldt een eigen systeem van sociale controle, waarbij in veel situaties conventioneel gedrag wordt afgekeurd als braaf en netjes, terwijl delinquent gedrag wordt gewaardeerd als 'moeilijk' en stoer. Zo leren de jongens van elkaar dat dreigen met fysiek geweld een goede manier is om op straat voor zichzelf op te komen en status te verwerven.⁸ Een gewelddadige reputatie is in veel gevallen zelfs heel aantrekkelijk. Het levert een jongen veel aanzien op en zal ervoor zorgen dat anderen hem uit angst niet (meer) lastig vallen. Want zoals Chalid het kernachtig uitdrukt:

'Op straat moet je eerst laten zien dat je een beetje gek kan doen, zodat je later zelf minder hoofdpijn (ongewenste problemen) hebt.'

Straatsocialisatie in eigen regio

We hebben gezien dat de condities in Overtoomse Veld ertoe leiden dat veel 'Marokkaanse' jongens de straat op gaan om daar in groepen erkenning te krijgen, vermaak te zoeken en zich veilig te voelen. In hun beleving zijn de jongens voornamelijk aangewezen op de andere jongens op straat om deze behoeften te bevredigen binnen de mogelijkheden en beperkingen van de buurt. Nu we weten waarom de jongens samen op straat zijn en wat ze daar bij elkaar zoeken, kunnen we begrijpen hoe processen van gedragsafstemming in groepen van 'Marokkaanse' straatjongens kunnen leiden tot opvallend delinquent groepsgedrag. Vervolgens kunnen we de vraag opwerpen in hoeverre dit gedrag nu 'typisch Marokkaans' is of eerder het gevolg van algemene groepsdynamische processen binnen bijzondere omstandigheden.

De 'Marokkaanse' jongens in Overtoomse Veld leren van elkaar hoe ze zich op allerlei manieren samen kunnen vermaken door te 'chillen' of 'spacen' op de hoek van de straat (onder meer door kattenkwaad uit te halen, risicovol of uitdagend gedrag en drank- en drugsgebruik). Ze merken welke vorm van omgang met meisjes onderling respect afdwingt en hoe (verhalen over) seksuele veroveringen een zeker aanzien opleveren. De jongens zien hoe ze legaal of illegaal geld kunnen verdienen, hoe ze geld kunnen besparen (door zwart te rijden en tweedehands of gehele spullen te kopen) en waar ze het geld aan moeten uitgeven om waardering te oogsten voor hun aanwinsten. Ze komen erachter welke situaties problematisch, bedreigend of gevaarlijk zijn, wanneer ze kunnen rekenen op de hulp van de andere jongens en hoe ze zichzelf moeten beschermen tegen pesterijtjes, diefstal en mishandeling.

Op straat leren de jongens van elkaar met welke vormen van delinquent gedrag zij hun behoeften aan erkenning, vermaak en veiligheid het beste kunnen bevredigen. Ze weten dat dit gedrag door hun ouders en door de samenleving

wordt gezien als overlastgevend of crimineel. Maar ze leren ook van elkaar met welke opvattingen en rationaliseringën zij de morele barrières kunnen overwinnen die worden opgeworpen door ouders of andere volwassenen.

De nieuwe jongens op straat leren vooral wat hen te doen staat door een voorbeeld te nemen aan het gedrag van de oudere jongens. Soms krijgen ze ook tekst en uitleg, zoals Redouan en zijn vrienden een keer gaven aan de 'kleintjes' van de buurt:

'Wij zaten vaak op die bankje daarachter. Als wij daar zaten te tappen (alcohol drinken), rustig gewoon, dan kwamen d'r altijd kleintjes kijken. Die vonden dat wel spannend, je weet toch? Van die oudere jongens. Soms, als we zin hadden, lieten we hun d'r bij komen. Wat we dan deden was, dan gooide één van ons een gulden op de grond en zei't ie bijvoorbeeld: "Ali, Bouzi. Jullie gaan nu vechten. Wie ballen toont die mag blijven. En wie wint mag die gulden houden. Maar als je een mietje bent, dan willen we je hier nooit meer zien of we punteren (schoppen) je." Ali rende altijd als eerste weg. Maar veel jochies ook niet. Die wilden ons laten zien dat ze al stoer zijn.'

De oudere jongens presenteren hun gedrag tegenover de kleintjes soms als onderdeel van een soort 'opleiding'. De kleintjes moeten nog leren wat de straatwaarden zijn en aan welke gedragsverwachtingen zij moeten voldoen om te worden geaccepteerd en gewaardeerd. Ze leren dat het voldoen aan deze verwachtingen een positief zelfbeeld oplevert als een gewaardeerde 'jongen van de buurt' en bijdraagt aan hun sociale status op straat. Ook leren ze dat het gedrag vermaak verschaft en hun gevoel van veiligheid vergroot. Ze leren dat de jongens van de buurt in sterke mate op elkaar zijn aangewezen voor de bevrediging van al deze behoeften. Tevens leren ze dat onder de jongens een sterke informele sociale controle heerst, terwijl op straat een gebrek is aan effectief toezicht en sanctionerend optreden van volwassenen. Wie deze lessen goed en snel leert, wordt 'groot' (succesvol) op straat. De minder goede 'leerlingen' blijven meer in de marge van het buurtnetwerk.

Zo maken de kleintjes zich het 'straatleven' eigen door een groot deel van hun vrije tijd in groepsverband op te trekken met andere straatjongens (waaronder een aantal échte probleemgevallen). Terwijl ze samen delen in een negatieve identiteit als 'Marokkaanse' probleemjongeren uit een achterstandsbuurt, leren ze een positieve identiteit op te bouwen als 'moeilijke Mocros'. Deze processen van 'straatsocialisatie' spelen zich hoofdzakelijk af in eigen regie vanwege het gebrek aan inmenging en sturing van volwassenen. De processen en de condities waarbinnen ze zich voltrekken leggen de *basis* voor de ontwikkeling van opvallend delinquent groepsgedrag van 'Marokkaanse' jongens in Overtoomse Veld.

Het delinquent groepsgedrag van 'Marokkaanse' jongens in Overtoomse Veld is divers. Soms is slechts sprake van hinderlijk gedrag of lichte vormen van overlast die niet direct strafbaar zijn volgens het jeugdstrafrecht of het volwassenenstrafrecht. Andere keren gaat het om delinquent gedrag waarbij relatief jonge

dadere lichte overtredingen begaan of minder ernstige delicten plegen. In weer andere gevallen is sprake van crimineel gedrag waarbij ernstige strafbare feiten worden gepleegd. Het delinquente groepsge drag van de jongens wordt gezien als 'opvallend' wanneer het tot stand komt in een opmerkelijk grote groep of als het publiek en de politie het groepsge drag als onverwacht uitdagend of agressief ervaren.

Om te kunnen begrijpen hoe het delinquente groepsge drag van 'Marokkaanse' jongens tot stand komt en waarom juist hun ongewenste gedrag als opvallend heftig of bedreigend wordt ervaren, moeten we begrijpen hoe de jongens zelf tegen dit groepsge drag aankijken. Het gedrag dat door de dominante samenleving als delinquent wordt beschouwd, wordt door de jongens onderscheiden in 'kattenkwaad' uithalen, 'problemen' zoeken of krijgen, en gaan 'werken'. 'Kattenkwaad' is deviant gedrag dat de jongens niet als (ernstig) deviant gedrag beschouwen of zelfs als 'goed' gedrag bestempelen (ondanks dat buitenstaanders het slecht vinden). 'Problemen' zijn vormen van deviant groepsge drag die in hun ogen wel écht deviant of 'slecht' zijn, maar die zij gegeven hun situatie begrijpelijk vinden en waarderen omdat ze hen iets opleveren. 'Werk' noemen de jongens het criminele gedrag waar geld mee wordt verdiend. Het is volgens hen 'slecht' gedrag, maar dat neemt niet weg dat ze er status mee kunnen verwerven op straat. Ik zal de drie gradaties van deviant gedrag afzonderlijk toelichten en laten zien hoe het gedrag binnen de groepen zodanig uit de hand kan lopen dat het door de omgeving als opvallend heftig of bedreigend wordt ervaren.

Van kattenkwaad tot erger

In de meeste groepen die de 'Marokkaanse' jongens van Overtoomse Veld met elkaar vormen, worden allerlei soorten 'kattenkwaad' uitgehaald. Soms gaat het om groepsge drag dat niet strafbaar is (zoals straatvoetbal, rondhangen en naar muziek luisteren of voorbijgangers in de omgeving uitdagen), maar wel door de omgeving als hinderlijk of overlastgevend worden ervaren. Maar het gaat ook om overtredingen en delicten die wel strafbaar zijn, zoals het veroorzaken van geluids-overlast, openbaar drank- en drugsgebruik op plekken waar dat niet mag, vervuiling en het aanbrengen van graffiti, vandalisme, wildplassen, het overtreden van een samscholingsverbod of het beledigen van een (politie)ambtenaar in functie. Soms bestaat het 'kattenkwaad' uit spijbelen, zwartrijden in het openbaar vervoer, het afleggen van een valse verklaring of opgeven van een valse naam. Andere keren is het 'kattenkwaad' het kopen of verkopen van gestolen goederen (heling) of het (dreigen met) geweld en wapenbezit.⁹

Veel van het 'kattenkwaad' wordt door de omgeving niet alleen als hinderlijk of overlastgevend ervaren, maar is ook strafbaar. De jongens zelf denken daar echter heel anders over. Wanneer dit soort groepsge drag ontstaat, is hun gemeenschappelijke doel volgens hen niet het veroorzaken van overlast of plegen van

groepsdelicten, maar zich samen vermaken, respect verdienen en zich beschermd voelen. Volgens hen gaat het niet om hinder of overlast, maar om een 'lolletje' of kwajongensgedrag. En de delicten die worden gepleegd rechtvaardigen zij door aan te voeren dat er voor hen niets anders te doen valt in de buurt of door te wijzen op hun achterstandspositie.

Het delinquente gedrag dat de jongens bestempelen als 'kattenkwaad' wordt door hen niet of nauwelijks beoordeeld als écht delinquent of slecht. Integendeel, vaak wordt het gedrag onderling gewaardeerd als goed omdat het erkenning oplevert van leeftijdsgenoten, plezier verschaft of bijdraagt aan gevoelens van veiligheid op straat. Zo kunnen ze met hinderlijk en overlastgevend gedrag laten zien dat ze 'schijf' hebben (zich van niets of niemand wat aantrekken) en veel durven uithalen om zichzelf en de groep te vermaken. Met kwajongensgedrag laat een jongen ook zien dat hij van zich af zal bijten, mocht iemand hem uitzoeken voor een belediging of een rottig geintje. Door te liegen, te ontkennen of valse verklaringen af te leggen, bewijst een jongen zijn loyaliteit aan de andere jongens. En met een slimme techniek om zwart te rijden of gratis het zwembad binnen te komen door over een hek te klimmen, laat een jongen zien dat hij 'scherp' is en weet hoe hij voor een dubbeltje op de eerste rij kan zitten.

Met het oog op dit laatste, is ook te begrijpen dat vrijwel alle jongens van de buurt zich schuldig maken aan het kopen van gestolen of illegaal gekopieerde goederen. Heling en de handel in illegale kopieën zijn duidelijke voorbeelden van strafbaar gedrag dat in de ogen van de jongens valt onder 'kattenkwaad'. Ze vinden niet dat sprake is van een echt slachtoffer of ze gebruiken andere excuusjes om te doen alsof het gedrag niet zo erg is (zoals 'anders koopt een ander het wel' of 'kijk naar die witteboordencriminelen, zij zijn erger want hun maken miljoenen'). Heling en handel in illegale kopieën lenen zich daarom goed als voorbeeld om aan te geven hoe de jongens anders tegen de zaken aankijken dan de dominante samenleving.

De motivatie om zich schuldig te maken aan heling en de handel in illegale kopieën, ligt in hun gemeenschappelijke straatcultuur. Voor de jongens is het belangrijk om er 'gangster' (als een succesvolle straatjongen) uit te zien en de suggestie te kunnen wekken dat ze 'draaien' (succesvol zijn). De mooiste, nieuwste en duurste spullen (van sportschoenen tot brommers) leveren de bewondering op van de andere jongens op straat en doen het ook goed bij de chickies. Omdat veel jongens een beperkt budget hebben (zakgeld en/of inkomen van een bijbaantje of een grijs/zwart klusje), zoeken ze naar manieren om voor weinig geld aan allerlei extravagante luxegoederen te komen. Het kopen van gestolen of gekopieerde goederen biedt de jongens deze mogelijkheid.

In de buurt en op school wordt veel handel gedreven in dure merkkleding, gekopieerde CD's en DVD's of andere luxegoederen die 'van de vrachtwagen zijn gevallen' of illegaal zijn nagemaakt. Meestal worden de zaken gedaan achter gesloten deuren (althans zelden binnen mijn blikveld), maar de spullen die de jongens tonen en hun verhalen over hoe ze eraan komen, geven blijk van een

divers aanbod en een grote vraag. Ook blijkt uit hun verhalen dat de jongens de goederen niet nodig hebben voor hun eerste levensbehoeften, maar vooral voor de show. Wanneer Moekie binnenkomt met een nieuwe trui en iedereen met bewondering reageert, geeft hij mij inzicht in de handel op straat:

‘Hij is vet (mooi), hè? Je kunt hem nu bestellen bij Mourad. Hij heeft nu een heleboel in opslag in z’n box, je weet toch? Als hij je maat niet heeft liggen, kun je vaak gewoon bijbestellen. Hij heeft deze liggen voor twee chauwa’s (50 euro). In de winkel is ‘ie bijna twee barki (200 euro), volgens mij. Moet je wel een andere kleur nemen!’ [...] ‘Zaken zijn goed nu. Al die zwervers hier willen het mooiste, het nieuwste. Je weet toch? Maar eigenlijk zijn ze allemaal skër (blut). Daarom heeft iedereen altijd de nieuwste Nokia (telefoon), maar niemand heb beltegoed.’

‘Kattenkwaad’ zien de jongens als delinquent gedrag dat goed of toelaatbaar is omdat het leidt tot erkenning, vermaak en veiligheid op straat, zonder dat het echt onschuldige slachtoffers maakt of omdat het op een andere manier binnen hun omstandigheden te rechtvaardigen is. Soms is ‘kattenkwaad’ zelfs noodzakelijk om te voldoen aan gedragsverwachtingen van de andere jongens en om in de buurt te ‘overleven’ op straat. Het meest sprekende voorbeeld daarvan is het feit dat de jongens (het dreigen met) *geweld* in veel situaties gerechtvaardigd en noodzakelijk vinden. Geweld wordt onderling niet alleen beoordeeld als ‘goed’ (iets wat meer status kan opleveren), maar wordt vaak zelfs gezien als een vereiste (iets wat de noodzakelijke acceptatie oplevert en bescherming biedt), zoals Radio toelicht:

‘Er was een jongen waar ik ruzie mee had, Abdel, hij bedreigde me met een mes, je weet toch? Ik ben die keer toen gewoon weggerend. Ik zweer ‘t je. Terwijl ik ouder was! Ik schaamde me echt, weet je. Zelfs mijn eigen broer heeft me daarna een klap gegeven! Terwijl het niet eens mijn schuld was! Daarna wist ik: nóóit meer. Ik bedoel: mensen hadden gepraat, iedereen lachte me uit van ‘mietje’. Dit, dat. Maar vanaf toen? Ik heb schijt, asahbi. Nu beuk ik iedereen. Dan ga ik maar dood! Als ze nu komen met een mes, is het mijn tijd, begrijp me? Je moet die respect pakken.’

De jongens rechtvaardigen hun ‘kattenkwaad’ door erop te wijzen dat ze geen keuze hadden en hun vriend moesten helpen, of door een deel van de schuld buiten zichzelf te leggen en te claimen dat iemand hén uitdaagde met een belediging, een discriminerende opmerking of slechts een provocerende blik. De omgeving kijkt echter anders tegen het ‘kattenkwaad’ aan en ervaart het als hinderlijk, overlastgevend of ronduit crimineel. In de reacties over en weer tussen de omgeving en de groepen van ‘Marokkaanse’ jongens, worden de groepsprocessen zichtbaar waardoor het ‘kattenkwaad’ soms zo uit de hand kan lopen dat het als opvallend uitdagend of agressief wordt ervaren.

Zo maakte ik dit zelf een keer mee toen we met twee busjes vol jongens uit Overtoomse Veld vlakbij de buurt op de Aro reden. Ik zat in het achterste busje

naast de bestuurder en achterin waren de jongens aan het rotzooien. Op het moment dat we stil kwamen te staan in de file, stapte een aantal jongens uit het voorste busje en rende naar ons toe. Al lachend en gierend sloegen ze op de deuren en de ramen en daagden de jongens in ons busje uit. Die begonnen op hun beurt terug te schelden en wilden uitstappen om met de anderen te stoeien. Homar – een oudere jongen van de buurt – was de bestuurder van de bus. Hij probeerde de jongens van buiten terug te sturen naar hun eigen bus door met geweld te dreigen en tegelijkertijd in onze eigen bus orde te handhaven met een paar rake klappen.

Terwijl dit alles zich afspeelde stond op de rijstrook rechts van ons een auto met een Hollands gezin erin. De man en vrouw voorin keken geschokt naar het tafereel. Ze zagen een grote groep ‘Marokkaanse’ jongens over de snelweg rennen tussen twee busjes, hard schreeuwen en schelden, en op het achterste busje slaan. In dat busje zagen ze de bestuurder tekeer gaan en klappen uitdelen aan de jongens op de achterbank. Op een zeker moment ontmoetten de blikken van het Nederlandse gezin in de auto naast ons de blik van Homar.

Homar: ‘Dirk, zie je dat nou? Zie je hoe *vies* ze naar ons zitten te kijken? Hé Mus, Mehdi, Badr: scheld hun moeder uit!’

Deze woorden waren niet tegen dovemansoren gericht. De jongetjes in onze bus die net nog bezig waren de jongens buiten af te troeven en te overschreeuwen, richtten al hun aandacht nu op de auto naast ons. De ramen van ons busje werden opengedraaid en de jongens klommen eruit om hun middelvingers op te steken en te schelden alsof hun leven ervan afhing. Het spreekt voor zich dat dit gedrag door omstanders waarschijnlijk werd ervaren als opvallend delinquent groepsgedrag van ‘Marokkaanse’ jongens. Homar (die eerst probeerde de situatie onder controle te krijgen) geeft later echter aan dat de situatie naar zijn mening niet uit de hand is gelopen door zijn schuld:

‘Als hun niet zo hadden gekeken. Ik bedoel... Dat bedoel ik nou! Zoals hun kijken. Het is nooit goed. Het is altijd van die vieze blikken. Ik word daar zo schijtziek van. Wullah!’

Zolang de jongens van de buurt groepen vormen waarin ze leren om hun gedrag naar eigen inzicht op elkaar af te stemmen met het oog op erkenning, vermaak en veiligheid, zullen zij ‘kattenkwaad’ uithalen. In deze groepsprocessen schuiven ze conventionele waarden van de dominante samenleving (of hun islamitische omgeving thuis) terzijde en richten zich op hun gedeelde straatcultuur. De gedragsverwachtingen in deze cultuur geven aan wat een jongen moet doen om erkend te worden als ‘kapot moeilijk’ of ‘gangster’, zich te vermaken en zich veilig te voelen.

De processen van gedragsafstemming in dit soort groepen zullen niet alleen uitmonden in allerlei vormen van ‘kattenkwaad’ (van niet strafbaar tot strafbaar deviant gedrag), maar ook in opvallend delinquent groepsgedrag. De jongens zien zichzelf als ‘Marokkaanse’ jongens en worden door hun omgeving zo gezien. Ze

voelen zich daardoor minder geaccepteerd in de dominante samenleving en meer op elkaar aangewezen. De jongens ervaren een sterke druk om in de groepen aan de gedragsverwachtingen te voldoen en ze hechten veel waarde aan het zijn van een 'moeilijke' jongen van de buurt. In combinatie met de afwijzende reacties uit de omgeving, treden daardoor een aantal versterkingen en versnellingen op in de groepsprocessen, waardoor delinquent groepsgedrag dat zij zelf bestempelen als 'kattenkwaad' snel en heftig uit de hand kan lopen en door de omgeving als opvallend uitdagend of agressief wordt ervaren.

Problemen maken en krijgen

'Marokkaanse' jongens in diverse groepen kunnen 'problemen' maken of in hun beleving 'problemen' krijgen. 'Problemen' maken houdt in dat een jongen zich delinquent gedraagt op een manier die volgens de jongens niet langer onder 'kattenkwaad' valt. Van 'problemen' is bijvoorbeeld sprake wanneer een jongen iemand (verbaal) aanvalt zonder dat de situatie daartoe voldoende aanleiding geeft. De jongens spreken van 'problemen' wanneer een jongen zelf opzettelijk een ruzie uitlokt met de omgeving, alleen voor de kick iets uit een winkel steelt of iets kapot maakt of in brand steekt alleen om indruk te maken op de anderen of de verveling te verdrijven. Ook een auto stelen om mee te gaan joyriden is een vorm van 'problemen' veroorzaken.

Het zijn vooral bepaalde jongens in de groepen die meestal dit soort 'problemen' maken (bijvoorbeeld omdat ze meer aanzien willen of uit zijn op meer spanning en sensatie). Door hun delinquent groepsgedrag kunnen alle aanwezige jongens echter 'problemen' krijgen. Uit loyaliteitsverwachtingen en omwille van de eigen reputatie laten jongens zich op die manier niet zelden meeslepen in het wangedrag van de aanstichters.

In tegenstelling tot 'kattenkwaad' zien de jongens 'problemen' meer als echte vormen van overlast of crimineel groepsgedrag. Niet alleen weten ze dat het gedrag strafbaar is, maar ze zijn het daar grotendeels ook mee eens. Aan de andere kant kunnen ze zelf gemotiveerd raken om dit gedrag te vertonen of in ieder geval begrip op te brengen voor jongens die 'problemen' veroorzaken of die 'problemen' krijgen door zich loyaal op te stellen. Ondanks dat ze dit soort delinquent gedrag herkennen als ongewenst en slecht, begrijpen de jongens dat het gedrag de betrokkenen status of plezier oplevert. Zo zijn er jongens die zichzelf en de anderen vermaken door zich te buiten te gaan aan vernieling, het uiten van bedreigingen of openlijke geweldpleging. Ook willen zij naam maken door te laten zien dat ze nog meer 'schijt' hebben en nog 'harder' zijn.

Het is een beproefde strategie voor een jongen om zijn status te verhogen door voor bepaalde 'problemen' te zorgen (delicten te plegen), bij voorkeur het plegen van geweld tegen personen. Daarmee kan een jongen aan de anderen laten zien hoeveel hij durft of hoe gevaarlijk en onberekenbaar hij is. Niet alleen

verhoogt dit zijn status, maar het beschermt hem ook tegen de pesterijtjes van anderen. Wanneer een jongen in de groep zich zo gaat gedragen en anderen hem 'props geven' (positief bevestigen) voor zijn delinquente gedrag, vormt hij daarmee een voorbeeld voor andere jongens die dezelfde behoefte aan erkenning, vermaak en veiligheid hebben. Zij denken nu ook dat met dit 'slechte' gedrag 'goede' resultaten zijn te behalen. In een groep waarin sommige jongens 'problemen' veroorzaken, ontstaan groepsprocessen waardoor andere jongens zich al snel verleid en gedwongen kunnen voelen om ook 'problemen' te veroorzaken of op z'n minst de jongens bij te staan die dat doen. Younes geeft een voorbeeld van hoe hij dit heeft ervaren:

'Het was meestal als we wat hadden gedronken, begrijp je? Dan begin je elkaar een beetje op te fokken. Je weet toch? Dan zie je iemand voorbij komen en dan is 't van: "Zie je hem daaro? Wie heeft de ballen om 'm te beuken? Wie is een échte man?" De één had dan misschien iets van: "No, mij niet gezien, ouwe." Maar d'r zat er altijd wel eentje tussen die d'r voor ging. Ik was soms ook zo, weet je. Tot die ene steekpartij toen. Toen was het écht uit de hand gelopen, asahbi. Daarna, toen ben ik ermee gekapt. Een aantal andere jongens ook.'

Een belangrijke reden waarom 'problemen' ontstaan en uit de hand lopen, ligt in het feit dat de 'Marokkaanse' jongens onderling van mening zijn dat zij te weinig respect ontvangen van andere jongens of van buitenstaanders.¹⁰ Sommige achtergestelde jongens voelen zich snel te kort gedaan, beledigd of aangevallen. Vanuit hun omgangscultuur op straat waarin agressie bij uitstek een goede manier is om zich te verdedigen, reageren jongens op iedere (vermeende) krenking of aanval met excessieve dreigementen (zoals met veelvoorkomende uitspraken als: 'ik maak je moer helemaal dede (dood)!', en met geweld). Het ervaren van een gebrek aan respect op straat, leidt tot een sterke drang en dwang in de groep om (opvallend) agressief op te treden. Waarom dat snel kan ontaarden, blijkt uit een reactie van Sergeant tijdens een avond uit in de stad:

'Weet je hoe vies die man net naar me keek? Ik zweer 't je. Zo smerig! Dus ik ga naar 'm toe. Ik zeg: "Wat kijk je zo vies naar me? Zoek je problemen of zo?" Hij nog eerst van: "Nee, nee. Is goed, kameraad." Dit, dat. Dus ik van: "Oké." Maar hij blijft kijken. Die andere jongens zagen het ook, weet je. Toen dacht ik: klaar. Ik ben naar 'm toegelopen. Bam! In een keer gestrekt. Wullah! Daarna heb ik 'm helemaal verrot gebeukt. Wat denkt die sukkel nou?'

Zulke heftige reacties worden door de jongens niet meer gezien als het (gewelddadige) 'kattenkwaad' dat nodig is om zich op straat te handhaven, maar geassocieerd als 'problemen'. Toch vinden veel jongens zo'n reactie van Sergeant te begrijpen, omdat ook zij in de omgang met veel jongeren en volwassenen (ouders, docenten, werkgevers of politieagenten) een gebrek aan respect ervaren. Als kind, leerling of werknemer zijn de jongens ongelijkwaardig aan volwassenen, leraren of werkgevers. Veel van hen menen ongelijk te worden behandeld vanwege hun

‘Marokkaanse’ afkomst en het stempel van ‘probleemjongere’. Op straat zoeken ze bij elkaar het respect van een ‘moeilijke’ jongen van de buurt omdat ze menen dat ze daar recht op hebben en weten dat ze het alleen bij andere jongens kunnen vinden. In de publieke ruimte proberen zij gezamenlijk de rollen om te draaien en alsnog een positief zelfbeeld te ervaren als ‘een échte man’ of ‘gangster’. Wie hen daarbij in de weg staat, kan rekenen op ‘problemen’, zoals Hamid toelicht:

‘Kijk, mensen moeten me gewoon die respect geven die ik verdien als man, begrijp me? Als ze dat doen, is niks aan de hand. Ben ik rustig, alles. Maar doen ze dat niet? Tja... Dan ga ik die respect zelf wel pakken. Dan krijg je problemen, vriend. Dan word ik gewoon agressief. Wat moet je anders doen? Ik laat niet met me spelen, je weet toch?’

Heftige gewelddadige (re)acties kunnen vooral in uitgaansgroepen snel tot stand komen. Sommige jongens worden snel onzeker en angstig als ze buiten de vertrouwde omgeving van hun buurt zijn (zeker op erg jonge leeftijd). In een vreemde omgeving begrijpen de jongens niet alles wat er om hen heen gebeurt en ze interpreteren reacties van andere jongeren of van buitenstaanders vaak negatief als afkeurend of bedreigend. In uitgaansgroepen heerst dan ook extra sterk het gevoel dat de jongens elkaar nodig hebben voor hun eigen veiligheid. Buiten de buurt ervaren de jongens hun behoefte aan veiligheid als extra problematisch, omdat ze de zekerheden van hun buurt missen.

Als de jongens samen een spijkerbroek gaan kopen in het centrum van de stad of uitgaan in een club, houden ze meer rekening met het risico dat er een conflict kan ontstaan tussen hun groep en buitenstaanders. Vanwege het ervaren van deze wij-zij verhoudingen worden bepaalde gedragsverwachtingen ook explicieter. Zo neemt de betekenis van loyaliteit aan de andere jongens toe. Jongens verwachten steun van elkaar bij een vechtpartij (ook al is het conflict de schuld van iemand uit de eigen groep die ‘problemen’ heeft veroorzaakt). Niet voldoen aan deze verwachting, heeft negatieve gevolgen. De anderen zullen zich keren tegen degene die onvoldoende loyaliteit heeft getoond door roddels over hem te verspreiden, hem te pesten, hem te mishandelen of hem uit groepen te weren. Niet loyaal zijn, kan nog lang negatieve gevolgen hebben voor een jongen in de buurt.

Hoe dwingend deze gedragsverwachting wordt ervaren, wordt geïllustreerd in een verhaal van Holle. Zijn ouders komen uit Casablanca en niet uit het Rifgebergte. Zijn vader heeft gestudeerd en ook zijn moeder heeft een opleiding afgerond. Vanwege hun beperkte financiële middelen is het gezin aangewezen op de onderkant van de woningmarkt en in Overtoomse Veld terecht gekomen. Dit heeft de ouders er niet van weerhouden om hoge eisen te stellen aan Holle’s opleiding en ertoe bij te dragen dat hij na de lagere school op een gymnasium terecht is gekomen in Amsterdam-Zuid. Zijn schoolresultaten zijn gemiddeld en het is Holle’s wens om na zijn eindexamen aan een universiteit te studeren net als zijn vader.

Ontdanks dat Holle op een gymnasium zit in Amsterdam-Zuid, heeft hij alleen echte vriendjes in Overtoomse Veld. Op school voelt hij zich toch teveel 'anders' en in zijn buurt is hij op straat aangewezen op andere 'Marokkaanse' jongens om zich mee te vermaken. Hij wordt door veel van hen weliswaar gezien als een 'student' vanwege zijn hoge opleiding en goede schoolresultaten, maar aangezien hij zich de omgangscultuur op straat goed eigen heeft gemaakt, wordt Holle gezien als een jongen van de buurt. Hij is ervan doordrongen dat hij goede maatschappelijke kansen heeft voor een succesvolle toekomst en allerm minst gebaat is bij problemen met politie en justitie. Hij zal dan ook niet snel zelf 'problemen' gaan zoeken of meedoen met een groep jongens die gaat 'werken' (het plegen van vermogensdelicten). Toch zal hij zich niet distantieëren wanneer de jongens ruzie zoeken tijdens uitgaan buiten de buurt en voor 'problemen' zorgen. Ook niet de keer dat Moes ruzie uitlokte in een bioscoopzaal door een joint op te steken. Holle vertelt daarover:

'Een oudere man zegt wat. Een Hollander. Dus Moes begint gelijk te schreeuwen, je weet toch? Van: "Kom dan met je kankerbek! Ik sloop je moeder!" Dit, dat. Maar ja, die man komt naar ons toe, weet je. Iedereen staat op. Ik ook.'

Jan Dirk: 'Waarom sta jij dan op? Moes is toch fout. Of niet soms?

'Jawel. Maar weet je wat het nou is, Dirk. We kennen elkaar al lang, weet je. Ik heb eigenlijk alléén hun. Begrijp je? Zij zouden me echt uitlachen als ik er wat van zou zeggen. Dat snap jij misschien niet. En bovendien, ze rekenen op mij. Net als ik op hen reken. Klaar. Ik moet wel...'

'Problemen' kunnen soms stevig uit de hand lopen en ontaarden in opvallend overlastgevend of crimineel groepsgedrag. Vooral in het groepsgedrag van relgroepen wordt dit zichtbaar. In deze groepen zijn in het begin een paar jongens uit op 'problemen' vanwege de spanning en sensatie of omdat ze willen kunnen opscheppen over hoe stoer ze zijn. Naarmate de groep groeit, maken de jongens (die elkaar soms niet of nauwelijks kennen) kenbaar dat ze verwachten dat het uit de hand gaat lopen, wisselen ze leuzen uit over hoe zij als groep in hun recht staan om zich te misdragen (bijvoorbeeld vanwege discriminatie of provocatie door ordebewakers) en bestempelen ze zichzelf als vrijheidsstrijders. In deze processen gaan jongens handelen naar vage gedragsverwachtingen omdat de groep zelf zo vaag is. Zij doen dit in een context van bijzonder krachtige wij-zij verhoudingen waarbij bepaalde jongens actief uit zijn op het veroorzaken van 'problemen', terwijl anderen zich laten meeslepen en erbij betrokken raken.

In korte tijd kan een opmerkelijk grote groep ontstaan die een aantal veronderstelde of ingebeelde gedragsverwachtingen deelt. De wijze waarop het groepsgedrag van de jongens kan uitmonden in grootschalig vandalistisch en gewelddadig optreden, maakt dat de relgroep tijdelijk oogt als een grote, gevaarlijke 'bende' voordat ze weer uit elkaar valt. De tegenstelling tussen de van buitenaf waargenomen bende en hoe de jongens zelf de ontwikkeling van een relgroep ervaren, maakt begrijpelijk waarom slachtoffers en omstanders het delinquente groepsgedrag

classificeren als opmerkelijk heftig en bedreigend. De jongens zelf zien echter slechts enkele jongens die voor 'problemen' zorgen. Dat het vervolgens uit de hand kan lopen komt volgens hen door de reacties vanuit de omgeving.

Zolang de jongens van de buurt elkaar in groepen voor het maken van 'problemen' belonen – omdat het spanning en sensatie oplevert, omdat het status oplevert of omdat het bijdraagt aan de reputatie van jongens (en dus ook aan hun veiligheid) –, zullen deze vormen van delinquent gedrag voorkomen (ondanks dat de jongens zelf het zien als vormen van 'slecht' gedrag). De processen van gedragsafstemming leiden ertoe dat 'problemen' maken of krijgen in groepsverband gemakkelijk uit de hand kan lopen doordat gedragsverwachtingen onduidelijk zijn, sprake is van sterke wij-zij verhoudingen en jongens respect denken te verdienen met 'slecht' gedrag. Door deze groepsdynamische processen kan het delinquente groepsgedrag vormen aannemen die door buitenstaanders als opvallend uitdagend en agressief worden ervaren.

Werken in Overtoomse Veld

Geld is belangrijk voor alle 'Marokkaanse' jongens van de buurt. Over geld beschikken is een voorwaarde om aan bepaalde activiteiten mee te doen, om merk-kleding en allerlei andere luxegoederen te kunnen aanschaffen, en om te laten zien dat je 'draait' (succesvol bent). Een jongen die geen geld heeft is 'skèr' en in het ergste geval wordt hij voor 'zwerver' uitgemaakt. Voor de jongens bestaan verschillende mogelijkheden om aan geld te komen: ze kunnen zakgeld krijgen van familieleden (vaak van oudere ooms, neven of broers) en ze werken als vakken-vuller in de supermarkt of als pizzabezorger. Anderen vinden grijs of zwart werk (hosselen) of ze kopen op krediet (met het risico van hoge schulden). Soms slaagt een jongen erin een beurs of uitkering in de wacht te slepen. Daarnaast zoekt een aantal jongens in de buurt elkaar op om samen delicten te plegen die (veel) geld opleveren, zoals diefstal, inbraak (in auto's, woningen, winkels of bedrijfspanden) of straatroof. Het plegen van dit soort delicten wordt in de straattaal 'werken' genoemd. Raffie licht dit toe:

'Werken is in feite een puur zakelijk iets. Roven gaat puur om het geld. Net als ergens inbreken of iets van iemand nakken (stelen). Puur en alleen de doekoe, begrijp me? Maar sommige zijn beter dan andere. Of die hebben meer buit. Bijvoorbeeld als iemand weinig geweld gebruikt of heel slim is in wat 'ie doet. Hij gaat meer respect krijgen dan die ander. Maar die respect krijg je in principe alleen voor het geld. Alles draait om doekoe.'

Alle jongens van de buurt zijn het er over eens dat 'werken' in principe 'slecht' is en ze weten allemaal heel goed dat stelen, inbreken of roven strafbaar is (zowel in de Westerse samenleving als volgens islamitische regels). Bovendien willen ze ook niet dat hun eigen spullen worden gestolen. Toch vinden ze het niet meer

dan normaal dat er jongens zijn die uit stelen gaan. Ondanks dat crimineel gedrag wordt afgekeurd, weten ze maar al te goed wat het hun kan opleveren: in eerste instantie geld en in tweede instantie ook status.

Alle straatjongens komen in aanraking met 'kattenkwaad' en veel van hen veroorzaken 'problemen' of raken bij 'problemen' betrokken. Lang niet alle 'Marokkaanse' jongens van de buurt 'werken'. Jongens die niet willen stelen, inbreken of roven, houden zich bewust afzijdig. Deze jongens worden ook niet benaderd of onder druk gezet door de jongens die wel stelen, inbreken of roven. Op het moment dat jongens een kans zien om aan geld te komen door een delict te plegen, zonderen zij die willen 'werken' zich af van de anderen. De jongens die het delict niet willen plegen, gaan zolang wat anders doen, zoals Lange toelicht:

'Die gasten wiens ding dat is, die gaan dan aan het werk. En de rest? Die gaan ergens effe een ijsje eten of zo.'

Jongens die stelen, inbreken of roven, willen snel en gemakkelijk aan geld komen. Sommige jongens plegen dit soort delicten maar één keer of gedurende een korte periode. Ze stoppen wanneer ze tegen de lamp lopen of omdat ze door familie of vrienden op de huid worden gezeten. Andere jongens laten zich niet afschrikken door straffen en hebben geen familieleden die hen op het rechte pad brengen. Zij worden door de andere jongens gezien als de echte 'criminelen' van de buurt. Ze plegen hun delicten meestal in kleine groepen die vaak een korte bestaansduur hebben. Door buitenstaanders (waaronder de politie) worden de jongens die werken soms gezien als leden van één grote 'bende' die aan de lopende band delicten pleegt. De jongens zelf zien slechts afzonderlijke 'criminelen' die in wisselende samenstelling geld verdienen met diefstal, inbraak, straatroof. Zo beschrijft Achmed één van die jongens waarmee hij chillt, als een voorbeeld van zo'n echte crimineel:

'Bij No-No zit het écht in z'n bloed. Ik zweer 't je. Als hij ergens naar binnen loopt? Je ziet 't gelijk aan die ogen van hem: "Wat valt er hier te nakken?" Hij is gewoon zo. Hij kan ook echt niet normaal doen. Nooit. Hij zal ook nooit naar iemand luisteren, je weet toch? Voor gewoon werk. Je weet toch? Een baantje. Hij weet, hij gaat toch ontslagen worden. Hij heb schijt, hij. Als hij z'n kans ziet, gaat 'ie ervoor en nakt 'ie 't. Standaard.'

De jongens die stelen, inbreken en roven, lijken zich niet te specialiseren in één bepaald delict. Ook lijken ze niet in staat om delicten te plegen die meer organisatie vereisen, zoals drugshandel. Poeder licht toe waarom dat volgens hem zo is:

'Die jongens van hier roepen wel eens van: "Ja, wij moeten ook onze eigen business beginnen, alles." Hebben ze weer een film gezien of zo, en dan begint 't weer: "Ja, dát moeten wij ook. Eén buurt. Je weet toch? We moeten één handel worden." Geloof mij nou maar, die bullshit gaat dus nooit van z'n lang zal die leven werken hiero. Stel nou, als ik hem (wijst naar Ali) wat geef om te verkopen.

Denk je nou écht dat ik m'n geld ga krijgen? Zo werkt 't hier niet, vriend. Als hij 't al kán verkopen, en die kans is klein, houdt 'ie het lekker voor zichzelf. Hij gaat wat mooie kleren kopen of zo. Gelijk laten zien dat hij geld heeft. En het enige wat ik te horen krijg is: "Morgen krijg je je geld. Echt waar." Begrijp je?'

'Werken' in de betekenis van stelen, inbreken of roven is geen voorwaarde om je conform de straatwaarden te kunnen gedragen als een 'kapot moeilijke' man of stoere 'gangster'. Om gerespecteerd te worden, is het niet strikt noodzakelijk om met criminaliteit geld te verdienen. Zolang de niet-criminele jongens de criminele jongens maar niet verraden of hun gedrag openlijk afkeuren, kunnen zij in groepsverband samen 'chillen' of uitgaan. Bovendien zijn de meeste jongens graag bereid om gestolen spullen af te nemen of om op een andere wijze van de opbrengsten te profiteren die de criminele jongens genereren (bijvoorbeeld door het meerijden in een dure auto om indruk te maken).

Ondanks het feit dat alle jongens stelen, inbreken en roven 'slecht' vinden, kan het plegen van delicten de daders toch status geven. Niet alleen omdat het geld de daders in de ogen van andere jongens 'succesvol' maakt, maar ook omdat ze door het plegen van delicten aan bepaalde straatwaarden voldoen. Als de wijze waarop het delict is gepleegd, er blijk van geeft dat de dader 'hard' is, 'schijf' heeft of 'scherp' is, zullen verhalen over zijn handel en wandel positieve reacties opleveren. Zo levert het afpakken van een tas van een oude dame beduidend minder positieve reacties op dan het overmeesteren van een slachtoffer die een grotere uitdaging vormt of een risicovolle inbraak. Degene die uitblinkt in de verhalen ontvangt niet alleen complimenten voor zijn 'acties', maar zal in de toekomst ook eerder door andere criminele jongens worden benaderd om mee samen te werken. De niet-criminele jongens raken soms onder de indruk van de buit, zoals Boegie uitdrukt:

'Ik ben niet van 't werken, je weet. Nooit geweest ook. Maar ik zeg je eerlijk, als ik zie wat voor geld die gasten soms binnenhalen. Wullah, ik kan wel begrijpen dat jongens jaloers worden. Dan ga je wel twifelen aan die krantenwijk, asahbi.'

Omdat het normaal wordt gevonden dat er jongens zijn die stelen, inbreken en roven en omdat de delicten soms erg winstgevend zijn, gaan sommige jongens criminaliteit als een geschikt of zelfs beter alternatief beschouwen om aan geld te komen, dan een regulier baantje. De meeste jongens blijven echter van mening dat 'werken' teveel 'hoofdpijn' oplevert en onnodige risico's met zich meebrengt. 'Kattenkwaad' en 'problemen' uitgezonderd, blijven deze jongens het conventionele pad volgen van opleiding en werk.

Dit betekent niet dat de aanwezige criminele jongens geen invloed uitoefenen op de anderen. Ten eerste is er de mogelijkheid dat jongens van de buurt zich ertoe laten verleiden om mee te gaan stelen, inbreken of roven. De jongens van de buurt lopen een verhoogd risico om in aanraking te komen met criminele jongens die hen wijzen op een goede gelegenheid om een delict te plegen, hen vertellen

hoe een delict het beste gepleegd kan worden (om bijvoorbeeld meer aanzien te krijgen), of hen leren hoe zij over hun morele drempels kunnen stappen om mee te doen. Daarmee is niet gezegd alle jongens die 'chillen' of uitgaan met jongens die daarnaast stelen, inbreken en roven, meelopers zijn of 'wannabees' (amateurs). Ze lopen alleen een groter risico doordat die jongens voortdurend aanwezig zijn in hun omgeving en in de groepen die ze vormen op straat.

De criminele jongens kunnen de andere jongens echter nauwelijks onder druk zetten om mee te doen aan een delict als diefstal, inbraak of straatroof, omdat het zelfbeeld van een jongen niet in het geding komt als hij niet meedoet. Een straatjongen hoeft niet te stelen of te roven om 'moeilijk' te zijn. Voor acceptatie op straat hoeft hij slechts de straatwaarden te respecteren. Beschikken over geld is belangrijk – want een jongen moet 'draaien' – maar hoe hij aan zijn geld komt maakt niet veel uit. 'Ieder doet zijn ding', zouden de jongens zeggen.

Onder de jongens die stelen, inbreken of roven, kan zich wel een soort (tijdelijke) hiërarchie aftekenen. Omdat ze vaker hebben 'gewerkt' of vanwege hun unieke 'skillz' (vaardigheden), claimen sommige jongens een hogere positie. Anderen veroveren een hogere positie door te dreigen met geweld, zoals in de 'werkrelatie' tussen Bleekie en Geit die Mehmet beschrijft:

'Ze hebben een tijdje vaak dingen samen gedaan, weet je. Bleekie trok Geit er toen altijd bij. Gewoon geld verdienen, je weet toch? Maar Bleekie, hij hield daarna altijd alles. 't Lag bij hem in de (kelder)box, weet je. En als het dan werd verkocht of zo, en Geit wilde wat geld, kreeg hij minder of soms helemaal niets. Ging 'ie klagen, kreeg hij nog een pak slaag d'r bij, begrijp me? Ook een keer hier op straat voor de snackbar. En Bleekie maakte toen die tijd elke keer weer gebruik van 'm. Dan doet Geit wel weer mee aan die crime, maar dan daarna hij durft hij z'n eigen niet te verweren. Eigenlijk ben je dan gewoon een mietje, zeg maar.'

Van al het delinquente groepsgedrag onder 'Marokkaanse' jongens in Overtoomse Veld, is het stelen, inbreken en roven paradoxaal genoeg het minst opvallend omdat het niet snel uit de hand zal lopen of de vorm zal aannemen van opvallend heftig groepsgedrag. Onder de 'Marokkaanse' jongens van Overtoomse Veld wordt de meeste waardering opgebracht voor iemand die bij het plegen van delicten 'gegruisloos' (onopvallend) te werk gaat en geen 'onnodig' geweld gebruikt. Jongens die zich niet kunnen inhouden of die met excessief geweld extra waardering willen oogsten, krijgen een slechte naam en zullen in de toekomst minder vaak worden uitgezocht om mee samen te werken.

Opmerkelijk is een verandering die oudere jongens de laatste jaren hebben geconstateerd in de straatmentaliteit. Voorheen was het een ongeschreven regel dat stelen van Nederlanders en andere niet-Marokkanen min of meer geoorloofd was, omdat de daders het konden legitimeren als een 'oorlogsbuit' die was oververd op de onderdrukkers. Het stelen of beroven van Marokkanen was volgens de oudere jongens in hun tijd onacceptabel. In de loop der tijd hebben ze echter

gezien dat jongere 'Marokkaanse' jongens steeds vaker ook van elkaar stelen en elkaar beroven. Rooie zegt daarover:

'Vroeger had je het écht nog over 'ons volk'. Als een jongen die crimineel was, als die een Marokkaan beroofde, dan moest hij zich verantwoorden, begrijp me? De jongens van hier vonden dat meestal niet oké. Maar de nieuwe generatie, ze hebben echt geen respect meer. Voor hun is werk nu gewoon werk. Klaar. Gangster zijn. Geld verdienen. Is het enigste waar het ze nog om te doen is. Vraag je van: "Waarom ga je je broeder nakken? Hoe dan?" Dan kijken ze je zo aan van: "Ik heb schijt." Je weet toch? "Ik ben gangster!" Dit, dat. "En ik nak wie ik wil!" Die jongens van nu. Helemaal doorgeslagen, zijn ze. Ze zorgen niet meer voor mekaar zoals wij dat deden.'

Noten

- 1 De zogenaamde 'probleemgezinnen' worden geplaagd door armoede, schulden, langdurige werkloosheid, medische klachten (psychisch of lichamelijk), huwelijks- of relatieproblemen, alcohol- of drugsgebruik, huiselijk geweld, kindermishandeling, verwaarlozing, schooluitval, opvoedingsproblematiek en drugs- of vermogenscriminaliteit. Voor beschrijvingen van een aantal problematische thuissituaties en het geïsoleerde karakter van sommige gezinnen in Overtoomse Veld, verwijs ik naar Metaal, Delnoij & Duyvendak (2006) en naar Kleijwegt (2005).
- 2 Uitzonderingen op deze uitspraak worden gevormd door het Scoutingproject dat is voortgevloeid uit het Marokkaanse Buurtvaderproject en enkele buurtfeesten die zijn georganiseerd door Marokkaanse buurtbewoners.
- 3 Voor een beschrijving van de organisatie en omgangscultuur van een Marokkaanse voetbalclub in Amsterdam, verwijs ik naar Wijnker (2006).
- 4 Vanwege de waarde die jongeren hechten aan de omgang met leeftijdsgenoten in groepsverband, wordt wel gesteld dat 'peer groups' de voornaamste bron van socialisatieprocessen ('major socializing agent') tijdens de adolescentie zijn, en dat het gezin of andere groepen in die periode een minder invloedrijke rol spelen (Haynie 2002; Giordano, P.C., S.A. Cernkovich & D.D. Holland 2003; Weerman 2004).
- 5 Volgens sommigen staat de angst voor ridiculisering en uitsluiting centraal in de adolescentie (Warr 2002). Het voorkomen dat negatieve reacties van anderen het (kwetsbare) zelfbeeld aantasten zou op jonge leeftijd sterker motiveren tot gedragsafstemming, dan positieve reacties ontvangen die het zelfbeeld bevestigen.
- 6 Vergelijk met een citaat van Huff (1997) uit zijn recensie van het boek van Decker & Van Winkle (1996) over het leven in een jeugdbende: 'A central organizing theme that permeates this book is the preeminent role of violence and the threat of violence in the life of the gang. The threat of violence is identified as a primary motivating factor in the decision to join the gang and in the decision to leave the gang. Such a perceived threat exacerbates the aggressive activities of the gang and strengthens bonds to the gang. Yet, when the individuals leave the gang, they often cite the constant threat of violence as a primary factor in their desistance.' Dit citaat heeft weliswaar betrekking op Amerikaanse 'jeugdbendes' en niet op de Nederlandse groepen van 'Marokkaanse' straatjongens die ik heb bestudeerd. De overeenkomst in het sociale leven van de jongens onderling is echter treffend wat betreft het centrale thema van de dreiging van geweld op straat.

- 7 De 'cultuur van afzijdigheid' verwijst naar een omgangscultuur van non-interventie (in de betekenis van zich niet bemoeien met elkaar en niet ingrijpen in situaties) die kenmerkend zou zijn voor het sociale leven in moderne Westerse steden. Het begrip is afkomstig van Van der Lans (1996) en is door Pels (2003) al gebruikt met betrekking tot de problemen omtrent 'Marokkaanse' jongens in de publieke ruimte.
- 8 De jongens krijgen ook in andere sociale contexten voorbeelden van het gewelddadige 'recht van de sterkste', zoals bij de familie thuis, van televisie of in de (inter)nationale politiek. Hier gaat het echter om wat zij onderling op straat meekrijgen en uitwisselen aan betekenissen in hun sociale realiteit.
- 9 Het soort wapens dat ik in al die tijd op straat voorbij heb zien komen zijn onder meer een riem (gebruikt als slagwapen), een schroevendraaier, een (klauw)hamer, een schaar, een busje traangas, een boksbeugel, een (honkbal)knuppel, een bijl, een ploertendoder, diverse messen en luchtdruk- of namaakpistolen. De jongens hebben veelvuldig gesproken over het bezit van vuurwapens en handgranaten, maar zelf heb ik deze wapens nooit gezien. Incidenten waarover de jongens hebben verteld of waarover in de krant is gerapporteerd, suggereren dat deze wapens wel degelijk in omloop zijn. Onduidelijk blijft wie deze wapens in zijn bezit heeft, welke jongens er allemaal over kunnen beschikken en hoeveel er precies in omloop zijn in de buurt.
- 10 De reactie van straatjongens op een gebrek aan 'respect' doet denken aan het begrip *statusfrustratie* van Cohen (1955). In zijn redenering zou de delinquente arbeidersjeugd niet kunnen voldoen aan de waarden van de middenklasse. In de reacties op hun handelen ervaren de achtergestelde jongeren dat zij worden gezien als 'minder' of 'lager' dan jongeren uit de midden- en hogere klassen. Deze gevoelens van relatieve deprivatie zijn frustrerend voor de status van het groepsverband en voor het zelfbeeld. In hun collectieve reactie op deze statusfrustratie verwerpen arbeidersjongeren de middenklassenwaarden, volgens Cohen. De jongeren omarmen een eigen delinquente subcultuur met activiteiten die niet-utilitair, kwaadaardig en negativistisch van aard zijn. Andere onderzoekers zijn het niet eens met Cohen. Zij zien in de reacties van de delinquente jongeren meer een deviante en 'groepseigen' manier om juist wel te kunnen voldoen aan middenklassenwaarden (Miller 1958; Cloward & Ohlin 1960).

TYPISCH MAROKKAANS OF TYPISCH STRAATCULTUUR?

Algemene groepsprocessen in bijzondere omstandigheden

In de zomer van 2001 sluit zich in Zandvoort een groot aantal 'Marokkaanse' jongens (afkomstig uit verschillende Amsterdamse achterstandswijken) aaneen tot een groep. Zij vertonen delinquent groepsgedrag dat door slachtoffers en omstanders als zeer bedreigend wordt ervaren. Door hun licht ontvlambare karakter en hun sterke groepsloyaliteit wordt hun confronterende en agressieve gedrag bestempeld als 'typisch Marokkaans'. Het groepsgedrag van de jongens past in het heersende beeld van 'Marokkaanse' jongens die in conflictsituaties in korte tijd en ogenschijnlijk vanuit het niets een groep vormen en opvallend uitdagend en agressief reageren.

Ongeacht de associaties en beeldvorming rondom 'Marokkaanse' jongens, blijkt uit statistieken dat deze jongens in Nederland vaker met politie en justitie in aanraking komen dan jongens met een andere etnische achtergrond. 'Marokkaanse' jongens worden opmerkelijk vaak aangehouden in verband met (ernstig) delinquent groepsgedrag. Het gaat dan onder meer om overlast door rondhangen, lawaai maken, vervuiling, en alcohol- of drugsgebruik en om misdrijven zoals diefstal, inbraak, straatroof, bedreiging en openlijke geweldpleging.

Delinquent groepsgedrag van jongeren komt voor bij alle etnische groeperingen en kan voor een belangrijk deel worden verklaard uit maatschappelijke achterstand. Maar omdat jongens met een andere etnische achtergrond in soortgelijke sociaal-economische omstandigheden minder vaak met de politie in aanraking komen (in verband met dezelfde delicten), kan hun maatschappelijke achterstand alléén de oververtegenwoordiging van 'Marokkaanse' jongens niet verklaren. Ook zijn jongens met een andere etnische achtergrond en een vergelijkbare sociaal-economische positie niet zo sterk het symbool geworden voor opvallend delinquent groepsgedrag, als 'Marokkaanse' jongens. Daarom wordt veel onderzoek gedaan naar de vraag waarom 'Marokkaanse' jongens vaker betrokken zijn bij (ernstig) overlastgevend en crimineel gedrag. Een aantal treffende gelijkenissen tussen de cultuur van Marokkanen in het Rifgebergte (waar veel van de Marokkaanse migranten in Nederland vandaan komen) en het gedrag van 'Marokkaanse' jongens in Neder-

land, heeft antropologen, sociologen en criminologen ertoe gebracht om een verklaring voor het opvallende gedrag van de 'Marokkaanse' jongens te zoeken in hun 'Marokkaanse' cultuur.

Alle wetenschappelijke aandacht voor de Marokkaanse cultuur heeft culturele verklaringen voor delinquent groepsgedrag van 'Marokkaanse' jongens ongekend populair gemaakt. Het maatschappelijk vertoog in Nederland over overlast en criminaliteit van 'Marokkaanse' jongens is inmiddels doortrokken van verwijzingen naar hun Marokkaanse cultuur (zoals opvattingen over eer, wantrouwen en een vechtersmentaliteit). Culturele verklaringen zijn niet alleen populair bij het publiek. Ook politie, justitie, media en politiek grijpen terug op de Marokkaanse cultuur om het wangedrag van 'Marokkaanse' jongens te verklaren. Het wetenschappelijk vertoog is weliswaar genuanceerder, maar in het maatschappelijk vertoog wordt daaruit de conclusie getrokken dat opvallend delinquent groepsgedrag van 'Marokkaanse' jongens wetenschappelijk verklaarbaar is als 'typisch Marokkaans'.

Het is waar dat maatschappelijke achterstand alléén niet kan verklaren waarom 'Marokkaanse' jongens relatief vaker met politie en justitie in aanraking komen en waarom hun delinquente groepsgedrag als opvallend uitdagend en agressief wordt ervaren. Maar ook de gangbare culturele verklaring schiet hierin tekort. De voornaamste tekortkoming van de culturele verklaring is de gemakzuchtigheid ervan. De culturele verklaring attendeert slechts op een aantal treffende overeenkomsten tussen de straatcultuur van 'Marokkaanse' jongens in Nederland en de Marokkaanse cultuur van hun (voor)ouders. Maar deze overeenkomsten kunnen het gedrag van de jongens op straat niet verklaren, zolang niet empirisch is aangetoond dat 'Marokkaanse' jongens in hun groepsgedrag bepaalde Marokkaanse cultuurelementen reproduceren en duidelijk kan worden gemaakt hoe en waarom zij dat doen. Het wetenschappelijk onderzoek dat uit de Marokkaanse cultuur verklaart waarom 'Marokkaanse' jongens opvallend delinquent groepsgedrag vertonen, schiet hierin aantoonbaar tekort.

Culturele reproductie is hooguit aannemelijk gemaakt, maar onvoldoende empirisch onderzocht. Op die manier blijft de culturele verklaring een lege huls waarin alle vraagstukken worden gestopt die uit de sociale en economische omstandigheden van de jongens onvoldoende worden verklaard. Als antwoord op de vraag waarom juist 'Marokkaanse' jongens vaak groepen vormen die van buitenaf gezien een confrontend en intimiderend karakter hebben, waarom ze in conflictsituaties als groep zo heftig reageren, en waarom ze delicten plegen in groepsverband die door het publiek en de politie als opvallend uitdagend en agressief worden ervaren, overtuigt de culturele verklaring nauwelijks meer dan een opmerking in de trant van Asterix en Obelix: 'Rare jongens, die Marokkanen.'

Ondanks alle tekortkomingen van een culturele verklaring, is de verleiding kennelijk onweerstaanbaar om overlastgevend en crimineel groepsgedrag van 'Marokkaanse' jongens als 'typisch Marokkaans' te bestempelen. Opmerkelijk genoeg blijkt uit mijn eigen onderzoek dat ook de 'Marokkaanse' jongens zelf

bepaalde betekenissen, waarden en normen uit hun straatcultuur als 'typisch Marokkaans' beschouwen. Maar in plaats van hieruit de conclusie te trekken dat hun gedrag begrepen en verklaard moeten worden uit de Marokkaanse cultuur, heb ik gezocht naar een andere en meer overtuigende verklaring.

Mijn onderzoek laat zien dat het opvallende groepsgedrag van 'Marokkaanse' jongens veel beter kan worden verklaard uit specifieke kenmerken van de straatcultuur en de wijze waarop deze straatcultuur zich ontwikkelt binnen de condities van een Amsterdamse achterstandswijk waar veel 'Marokkanen' wonen. Mijn onderzoek maakt duidelijk dat *Amsterdamse* straatjongens van Marokkaanse afkomst hun Nederlandse straatwaarden 'kleur' geven door te verwijzen naar hun gemeenschappelijke etnische achtergrond. Maar het feit dat opvallend overlastgevend en crimineel gedrag typisch is voor 'Marokkaanse' jongens, maakt het nog géén 'typisch Marokkaans' verschijnsel (in de betekenis dat het kenmerkend zou zijn voor de Marokkaanse cultuur).

Uit het onderzoek blijkt dat hun in het oog springende gedrag voortkomt uit algemene processen van groepsvorming en gedragsafstemming. Het onderzoek heeft laten zien dat in groepen van 'Marokkaanse' jongens zeer uitdagend en agressief delinquent gedrag kan ontstaan als gevolg van groepsdynamische processen met deels onbedoelde en deels onvoorziene gevolgen. Ook is duidelijk geworden dat zich sterke wij-zij verhoudingen ontwikkelen die gevolgen kunnen hebben voor de mate van loyaliteit naar de eigen groep en de neiging om buitenstaanders te benadelen. Ten slotte toont het onderzoek aan hoe en waarom de negatieve reacties van de omgeving in de groepen worden omgezet in een extra motivatie om overlastgevend en crimineel gedrag te vertonen, en wij-zij stereotypen worden aangewend om schuld en schaamte te overwinnen.

Aan de hand van een groepsdynamische analyse is niet alleen te verklaren waarom 'Marokkaanse' jongens opvallend delinquent groepsgedrag vertonen dat als uitermate confronterend en bedreigend wordt ervaren. We kunnen óók verklaren waarom hun Amsterdamse straatcultuur in Nederland op treffende wijze overeenkomsten vertoont met waarden en normen die worden toegeschreven aan de Marokkaanse cultuur. Zulke treffende gelijkenissen tussen straatcultuur en etnische cultuur ontstaan doordat soortgelijke culturele kenmerken in groepsdynamische processen worden ge(re)produceerd. Algemene groepsdynamische processen onder 'Marokkaanse' jongens in een Amsterdamse achterstandswijk monden uit in hun straatcultuur en onder Riffijnse stammen in Marokko in hun etnische cultuur. Als groepsleden in beide gevallen ervaren dat ze bepaalde behoeften collectief moeten bevredigen binnen een omgeving die wordt gekenmerkt door relatief weinig mogelijkheden en veel beperkingen, kunnen zij soortgelijke betekenissen, waarden en normen ontwikkelen.

Kortom, uit het onderzoek komt naar voren dat we opvallend delinquent groepsgedrag van 'Marokkaanse' jongens beter kunnen begrijpen en verklaren als we uitgaan van algemene theoretische verklaringen van menselijk groepsgedrag en de bijzondere omstandigheden waaronder zij opgroeien in een Amsterdamse

achterstandsbuurt. Zo kunnen we begrijpen en verklaren waarom groepen van 'Marokkaanse' jongens zich op een bepaalde manier op straat ontwikkelen, en hoe de structurele en culturele groepskenmerken tot stand komen die in het empirisch onderzoek zijn aangetroffen. Om hun opvallende overlastgevende en criminele groepsgedrag te verklaren blijkt het niet nodig terug te grijpen op culturele verklaringen, zoals een 'typisch Marokkaanse' groepsgerichtheid of machohouding. Hun specifieke situatie in Nederland zorgt ervoor dat verwarringen, versterkingen en versnellingen in algemene groepsdynamische processen optreden, waardoor de kans toeneemt dat de jongens opvallend (heftig) delinquent groepsgedrag gaan vertonen.

Waarom vormen 'Marokkaanse' jongens groepen op straat?

De meest kenmerkende manier waarop de 'Marokkaanse' jongens groepen vormen, is door samen op straat rond te hangen. Toch is dit niet 'typisch Marokkaans'. Het 'hangen' van 'Marokkaanse' jongens in groepen op straat, is te verklaren uit algemene groepsdynamische processen. Uit mijn onderzoek blijkt dat 'Marokkaanse' jongens groepen vormen en hun gedrag afstemmen op dat van anderen, omdat ze collectief behoeften aan erkenning, vermaak en veiligheid willen bevredigen binnen de mogelijkheden en beperkingen van hun omgeving. In de ogen van de 'Marokkaanse' straatjongens is aansluiting zoeken bij andere 'jongens van de buurt' (met name de jongens die ook Marokkaanse ouders hebben), zo ongeveer de enige optie om op straat de groepen te vormen die ze zo hard nodig hebben.

Sociale en culturele omstandigheden thuis dwingen hen om hun behoeften buitenshuis te bevredigen. Dit leidt ertoe dat een groot aantal jongens samen relatief veel vrije tijd op straat doorbrengt (vandaar dat ze in dit onderzoek zijn aangeduid als 'straatjongens'). Uit het veldonderzoek blijkt hoezeer de 'Marokkaanse' straatjongens op elkaar zijn aangewezen voor (onderlinge) waardering, plezier en bescherming. Tevens heb ik vastgesteld hoe zij deze behoeften collectief bevredigen door deel uit te maken van een netwerk van 'jongens van de buurt' en door groepen te vormen met leeftijdsgenoten die meestal ook van Marokkaanse afkomst zijn.

Het is allerm minst bijzonder dat 'Marokkaanse' jongens groepen vormen om hun behoeften aan erkenning, vermaak en veiligheid samen met anderen te kunnen bevredigen. Alle mensen hebben deze behoeften en deelname aan groepen is voor iedereen van belang. Voor jongeren zijn groepen van leeftijdsgenoten ('peer groups') echter heel belangrijk en voor straatjongens (ongeacht hun etnische afkomst) zijn groepen van leeftijdsgenoten in bepaalde opzichten nóg belangrijker.

Straatjongens die opgroeien in een achterstandswijk moeten hun behoeften zien te bevredigen in een publieke ruimte die relatief weinig mogelijkheden biedt en veel beperkingen. De condities van de straat dragen ertoe bij dat de jongens hun behoeften het beste of uitsluitend gezamenlijk kunnen bevredigen. Ze heb-

ben elkaar nodig voor bevestiging in hun zelfbeeld, om de verveling te verdrijven en voor bescherming tegen pesterijen, diefstal en geweld. Straatjongens ervaren hierdoor een sterke onderlinge afhankelijkheid en zijn sterk gemotiveerd om te worden geaccepteerd als een échte straatjongen en als een 'jongen van de buurt'.

Veel jongens in de buurt beschikken niet over middelen en mogelijkheden om zich bij alternatieve (conventionele) groepen aan te sluiten. Zij zijn aangewezen op de andere jongens van de straat en zullen hun uiterste best doen om door hen te worden geaccepteerd. Niet alleen dwingen de condities thuis hen vaak hun vrije tijd buitenshuis door te brengen. Op straat herkennen deze jongens ook veel overeenkomsten met de andere jongens van Marokkaanse afkomst (zoals uiterlijk, etnische achtergrond en het geloof van hun ouders). Ze delen ook opvattingen over de mogelijkheden en beperkingen van hun sociale leven als 'Marokkaanse' jongen uit een Amsterdamse achterstandswijk. Ze delen onder meer de opvatting dat ze uitgesloten zijn van een aantal groepen in de samenleving vanwege hun etnische of religieuze achtergrond en sociale klasse of woonbuurt.

Uiteraard wonen in de buurt ook jongens die géén straatjongens zijn. Zij zijn minder gemotiveerd om aansluiting te zoeken omdat ze alternatieve mogelijkheden hebben om hun behoeften aan erkenning, vermaak en veiligheid te bevredigen, of omdat ze niet worden geaccepteerd door de 'jongens van de buurt'. De niet-straatjongens mijden de straatjongens zoveel mogelijk of proberen – als dat niet kan – een minimale acceptatie te bereiken in de hoop niet voortdurend het slachtoffer worden van pesterijen, diefstal of geweld.

Acceptatie is de eerste voorwaarde om zich in groepen gewaardeerd te voelen, te vermaken of veilig te voelen. Om te worden geaccepteerd als één van de 'jongens van de buurt', moet een jongen zijn gedrag afstemmen op dat van anderen. Sommige jongens zijn daar beter in en worden sneller geaccepteerd dan andere jongens. Acceptatie vormt ook een eerste bevrediging van de behoefte aan erkenning. Acceptatie maakt dat een jongen 'erbij hoort'. Zijn zelfbeeld wordt voor een belangrijk deel bepaald door zijn sociale identiteit als één van de 'jongens van de buurt'.

Deze eerste bevindingen zijn op zichzelf misschien weinig verrassend, maar ze vormen wel een voorwaarde om de complexe groepsdynamische processen te kunnen begrijpen die zich op straat afspelen. Niet alle jongens slagen er in om erkenning te krijgen of aanzien te verwerven. Wie niet (langer) voldoet aan bepaalde verwachtingen, verliest erkenning en daalt in aanzien. Wie een marginale positie inneemt, krijgt van de anderen hoofdzakelijk negatieve reacties en staat voortdurend bloot aan sancties zoals ridiculisering, uitsluiting en mishandeling. Daarom hebben de jongens er alles voor over om op straat te worden geaccepteerd. Ongeacht hoe afstandelijk, wantrouwig, vijandig of vrijblijvend hun onderlinge contacten soms lijken te zijn, toch beschouwen ze elkaar als 'jongens van de buurt'. Ook bevestigen ze voortdurend hun directe of indirecte betrokkenheid bij de groep waarvan ze deel uitmaken.

In de verscheidenheid van hun (in)directe sociale contacten wordt een *buurtnetwerk* zichtbaar waaruit voortdurend nieuwe groepen voortkomen die na verloop van kortere of langere tijd ook weer verdwijnen. Het buurtnetwerk van 'Marokkaanse' jongens is relatief duurzaam en bestaat sinds de eerste generatie straatjongens in de buurt is komen wonen. De *omvang* van het buurtnetwerk wordt bepaald door het aantal jongens van de buurt dat veel tijd op straat doorbrengt. De *samenstelling* van het buurtnetwerk is in een aantal opzichten homogeen. Jongens met 'Marokkaanse' ouders zijn oververtegenwoordigd in het buurtnetwerk, al zijn er ook jongens met een andere etnische achtergrond. Zij kennen overeenkomstige condities thuis en delen herkenbare ervaringen. Jongens met een laag opleidingsniveau en weinig werkervaring komen meer voor dan jongens met een hoge opleiding en veel werkervaring.

Het buurtnetwerk verandert voortdurend doordat jongens groepen vormen, die vroeger of later weer uiteenvallen en opgaan in het buurtnetwerk. De dynamiek van het buurtnetwerk wordt ook veroorzaakt doordat nieuwkomers zich aanmelden en oudere jongens het netwerk verlaten. Voor nieuwkomers is het buurtnetwerk *open* en *laagdrempelig*. De enige voorwaarde om deel uit te maken van het buurtnetwerk, is acceptatie als een 'jongen van de buurt'. Als een nieuwe jongen erin slaagt om qua uiterlijk, houding en met name gedrag aan de normen van de straat te voldoen, wordt hij al gezien als een straatjongen die bij de buurt hoort en kan hij betrokken raken bij diverse groepen.

Het onderzoek laat zien dat in het buurtnetwerk van 'gelijkwaardige' straatjongens ongelijkheid ontstaat tussen jongens met een goede naam op straat en enig aanzien, en jongens in een marginale positie die bij anderen slecht bekend staan. Het buurtnetwerk kent ook jongens in meer vooraanstaande posities en met veel aanzien in de buurt. Toch blijken vooraanstaande jongens zich niet te manifesteren als leiders. Daarvoor is de structuur van het buurtnetwerk met steeds wisselende groepsverbanden te dynamisch en hebben de jongens een te sterke collectieve overtuiging dat gezag niet zonder meer hoeft te worden aanvaard. In de *hiërarchie* op straat zijn statusposities uiterst instabiel en de ontwikkeling van vaste leiderschapsposities wordt op allerlei manieren ondermijnd.

Wat voor groepen vormen 'Marokkaanse' jongens?

Algemene groepsdynamische processen verklaren niet alleen de ontwikkeling van het buurtnetwerk, maar ook van de groepen die daarin opkomen en weer verdwijnen. Op basis van mijn onderzoek heb ik zes typen groepen onderscheiden. De eerste is de veelvoorkomende groep die bestaat uit 'chillers en spacers' die op straat voornamelijk op zoek zijn naar (onderlinge) waardering, plezier en bescherming. Ten tweede zijn er kleine groepjes van 'maties en bradas' die hechtere vriendschappen onderhouden. Ten derde zijn er de 'uitgaansgroepen' die hun behoeften deels buiten de buurt bevredigen. Als vierde ontstaan (binnen of

buiten de buurt) de 'buurthuisgroepen' die gebruik maken van het aanbod van het jongerenwerk. Het vijfde type groep bestaat uit kleine en kortstondige 'werkgroepen' van jongens die in wisselende samenstellingen criminaliteit plegen. Als laatste onderscheid ik de 'relgroepen'. Deze groepen ontstaan slechts sporadisch en meestal naar aanleiding van een incident of een bijeenkomst die door buitenstaanders zijn georganiseerd (zoals concerten, demonstraties of sportwedstrijden).

Afhankelijk van de situatie waarin de groep wordt gevormd en de behoeften die de jongens collectief willen bevredigen, kunnen verschillen in structurele kenmerken ontstaan. Ten eerste kan de *bestaansduur* verschillen. Als de gelegenheid zich voordoet om (op korte termijn) de behoefte aan erkenning, vermaak en/of veiligheid te bevredigen, vormt zich een groep. De meeste groepen bestaan maar kort voor ze weer uiteenvallen of opgaan in andere groepen. Sommige bestaan zelfs éénmalig, zoals 'relgroepen' en vaak ook 'werkgroepen'. Andere groepen bestaan wat langer. Soms heeft zo'n groep een vaste plek in de buurt, zoals een bank of een hoek van de straat. De groep komt dan op die plek bijeen en ontplooit daar vanuit activiteiten.

Ten tweede verschilt de *omvang* van groepen. Afhankelijk van condities en combinaties van behoeften, varieert de omvang van groepen van klein ('maties en bradas') tot groot ('relgroepen'). De omvang kan gedurende de ontwikkeling van de groep groeien door nieuwkomers of slinken door uittrekders. De structurele groepskenmerken zijn te begrijpen omdat behoeften moeten worden bevredigd onder condities die bepaalde mogelijkheden en beperkingen opleveren. Het zijn condities en combinaties van behoeften die bepalen of beïnvloeden hoe lang de groep bestaat en wie er deel van uitmaken.

Conditie en combinaties van behoeften beïnvloeden ook of de *samenstelling* van groepen homogeen of heterogeen is. In sommige groepen is weinig verschil in etnische achtergrond (bijna geheel 'Marokkaans'), liggen de leeftijden dicht bij elkaar en hebben bijna alle betrokkenen hetzelfde opleidingsniveau. In andere groepen is daarentegen sprake van etnische diversiteit (ongeacht de oververtegenwoordiging van 'Marokkaanse' jongens), loopt jong en oud door elkaar, en gaan jongens met sterk uiteenlopende opleidingsniveaus met elkaar om. De verschillende typen groepen uit het buurtnetwerk zijn niet alleen verschillend van samenstelling, maar de samenstelling van groepen kan door nieuwkomers ook wisselen gedurende hun bestaan.

Dit brengt ons bij het vierde kenmerkende verschil tussen typen groepen in het buurtnetwerk: hun mate van *geslotenheid*. De meeste groepen zijn net als het buurtnetwerk relatief open. Alleen 'maties en bradas' en 'werkgroepen' lijken op voorhand bepaalde jongens uit te sluiten en duidelijke voorwaarden te verbinden aan deelname en behoeftebevrediging. Bij 'maties en bradas' moeten jongens een wederzijdse vriendschapsrelatie (kunnen) opbouwen om plezier te maken met 'echte vrienden', erkend te worden als 'echte vriend' en te kunnen rekenen op de hulp van 'echte vrienden'. Bij de 'werkgroep' moet een jongen eerst worden geac-

cepteerd als potentiële 'samenpleger' voordat hij kan meedoen als de gelegenheid zich voordoet om een delict te plegen.

De andere typen groepen zijn minder gesloten. In principe kan iedere 'jongen van de buurt' zich aansluiten bij groepen van 'chillers en spacers', 'uitgaansgroepen' en 'buurthuisgroepen' (afgezien van individuele ruzies en vetes). Als enige restrictie geldt soms een bepaalde leeftijdsgrens. Oudere jongens zullen zelden voor langere tijd een groep met 'jonkies' vormen. Maar dat neemt niet weg dat 'jong' en 'oud' elkaar op straat regelmatig treffen om even te 'chillen' of 'spacer', nieuwtjes uit te wisselen of zich op andere manier te vermaken.

Behalve in bestaansduur, omvang, samenstelling en mate van geslotenheid, verschillen groepen ook nog in (stabiliteit van de) *hiërarchie*. Het onderzoek laat duidelijk zien dat er geen echte leiders zijn in de buurt. Desondanks kennen de groepen wel statusposities met meer of minder gezag. De jongens willen allemaal een zo hoog mogelijke statuspositie innemen om (meer) behoeften beter te kunnen bevredigen. Ze accepteren echter dat sommige jongens een hogere statuspositie innemen, omdat zij daar zelf belang bij hebben. Statusposities maken het hen gemakkelijker om collectief hun behoeften te bevredigen. Statusposities bieden meer houvast in de omgang. Ze geven jongens de mogelijkheid een betere inschatting te maken van gedrag dat positieve reacties van andere jongens oplevert. Of jongens in een groep een hogere of een lagere statuspositie innemen, is afhankelijk van de mate waarin zij de eigenschappen bezitten die op dát moment het meeste worden gewaardeerd. Afhankelijk van de situatie en omstandigheden kan een jongen daardoor binnen de buurt in de ene groep een hogere statuspositie bekleden, dan in een andere groep waar hij ook deel van uitmaakt.

Wie op welk moment het felbegeerde 'respect' krijgt en wie niet, is afhankelijk van oordelen over het doen en laten van jongens in de groep. Uit de betekenissen en morele oordelen die in verhalen over situaties en gebeurtenissen worden ge(re)produceerd, leiden de jongens af hoe 'respect' kan worden verdiend. Betekenissen, morele oordelen en gedragsverwachtingen maken deel uit van de straatcultuur die de jongens in hun groepen (re)produceren. De ontwikkeling van die straatcultuur is te begrijpen en te verklaren uit processen van groepsvorming waarin jongens proberen hun behoeften te bevredigen binnen de mogelijkheden en beperkingen van hun omgeving.

Welke gedragsverwachtingen delen 'Marokkaanse' jongens?

Uit het onderzoek blijkt dat we door algemene groepsdynamische processen kunnen begrijpen en verklaren hoe en waarom 'Marokkaanse' jongens collectief een *straatcultuur* (re)produceren die van invloed is op hun (delinquente) groeps-gedrag. Ook daarvoor hoeven we niet terug te grijpen op culturele verklaringen waarin wordt verwezen naar een Marokkaanse (krijgs)cultuur met mannelijke deugden zoals moed, eer en respect. Gelet op de bijzondere leefomstandigheden

van 'Marokkaanse' jongens bieden algemene groepsdynamische processen een meer overtuigende verklaring voor de (re)productie van collectieve straatwaarden en -normen, en de wijze waarop jongens hun gedrag afstemmen op dat van andere jongens in hun groep.

Uit mijn onderzoek komt naar voren dat de 'Marokkaanse' jongens in hun verhalen op straat een ervarings- en belevingswereld delen. In collectieve evaluatieprocessen kennen ze betekenissen toe aan hun ervaringen en belevenissen, en geven ze waardeoordelen over het gedrag van binnen- en buitenstaanders. Op deze wijze (re)produceren de jongens een straatcultuur. Die bestaat niet alleen uit oppervlakkige culturele groepskenmerken (zoals voorkeuren voor kleding, muziek of films en een eigen straattaal), maar ook uit dieperliggende kenmerken, zoals gedeelde straatwaarden en -normen.

In hun gedeelde *straatwaarden* reflecteren de jongens hoe zij op straat het beste collectief hun individuele behoeften aan erkenning, vermaak en veiligheid kunnen bevredigen. Aan die waarden zijn normen gekoppeld over welk gedrag onder gegeven omstandigheden goed of slecht is. De normen zijn gedragsverwachtingen waaraan een straatjongen moet beantwoorden. Omdat zulke normen vaak impliciet blijven, gaan jongens uit van 'veronderstellingen' die berusten op hun kennis en ervaring. De positieve of negatieve reacties van jongens op elkaars gedrag, geven hen indicaties op basis waarvan zij een inschatting maken en handelen.

De centrale straatwaarden van de jongens wijken af van de conventionele waarden van hun ouders en van hun geloofsgemeenschap (ook al lijken ze soms op traditionele waarden van de ouders en de imam). Deviant gedrag dat overlastgevend of crimineel is, wordt binnen de straatcultuur positiever gewaardeerd naarmate het meer status, plezier of veiligheid op straat oplevert. Uit de manier waarop de jongens zich gedragen, uit hun positieve of negatieve reacties op elkaars gedrag en uit de morele oordelen die ze geven over het gedrag van binnen- en buitenstaanders, heb ik zeven straatwaarden gedestilleerd. Deze waarden zijn *weerbaarheid* (voor zichzelf opkomen en 'schijt' hebben), *loyaliteit* (in geval van conflict met buitenstaanders), *onkwetsbaarheid* ('hard' zijn), *moed* ('ballen' tonen), *waakzaamheid* ('scherp' zijn), *succes uitstralen* ('draaien' met geld, luxe goederen en vrouwen) en *gevat zijn* ('chill', 'fatoe' en 'bijdehand' zijn).

Sommige straatwaarden lijken op het eerste gezicht relatief conventioneel (zoals weerbaarheid, loyaliteit, moed en succes). Dat ze afwijken van conventionele waarden blijkt uit de *normen* (gedragsverwachtingen) die eraan zijn gekoppeld. Een gewaardeerde straatjongen moet in de eerste plaats voor zichzelf opkomen en zich van niets of niemand wat aantrekken. Geweld mag hij daarbij niet schuwen. Ten tweede moet hij laten zien dat hij in een conflictsituatie met buitenstaanders voor andere jongens van de buurt in de bres springt (zodanig ook met geweld). Ten derde moet hij bewijzen dat hij bestand is tegen fysieke pijn en dat hij het hoofd koel houdt in situaties die mentale spanningen opleveren. De vierde norm is dat hij lef toont en risicovolle uitdagingen en confrontaties aangaat. Ten

vijfde moet een jongen op straat altijd op zijn hoede zijn om slachtofferschap te voorkomen én alert zijn om zelf een kans te pakken zodra die zich voordoet. Als zesde moet een jongen zich (langs de gemakkelijkste weg) een levensstijl aanmeten die in het teken staat van het materiële succes (als voorwaarde voor luxe, vrouwen en genot). Ten slotte is de zevende norm dat een jongen geen saaie piet of stijve hark is, maar relaxt en vermakelijk is in de omgang en altijd zijn (bijdehante) woordje klaar heeft. Niet iedere straatjongen zal aan al deze gedragsverwachtingen kunnen voldoen, maar allemaal reageren ze positief op gedrag dat op één of meer van de zeven straatwaarden is afgestemd.

Handelen in overeenstemming met deze straatwaarden, kan er in sommige situaties toe leiden dat de jongens *overlastgevend* of *crimineel* gedrag vertonen. Om bepaalde behoeften (op korte termijn) te bevredigen binnen de mogelijkheden en beperkingen van een achterstandswijk, worden sommige vormen van delinquent gedrag door de jongens gewaardeerd als geoorloofd of gerechtvaardigd. Als een jongen uitdagend of risicovol gedrag vertoont, vermaakt hij de anderen en ontvangt hij in ruil daarvoor complimenten. Door met geweld voor zichzelf en anderen op te komen kan hij zijn eigen veiligheid waarborgen en bovendien het aanzien verwerven van een 'harde jongen'. Een (ernstig) vermogensdelict wordt in veel gevallen gepleegd om aan geld te komen dat nodig is voor de fel-begeerde levensstijl die (materieel) succes uitstraalt. Door het vermogensdelict kan een jongen ook waardering krijgen voor het feit dat hij lef heeft, waakzaam is en zijn kansen pakt.

Verhalen en roddels over elkaars goede en slechte gedrag verspreiden zich snel op straat doordat alle jongens in het buurtnetwerk direct of indirect voortdurend met elkaar in contact staan. Het toezicht dat zij hebben op elkaars doen en laten, maakt het mogelijk om snel met positieve en negatieve reacties collectief gedrag te sanctioneren. Gewaardeerde prestaties worden beloond met lovende verhalen en complimenten, terwijl wanprestaties worden afgestraft met roddelen, pesten of uitsluiten van groepsactiviteiten.

Het onderling uitoefenen van toezicht en de collectieve sanctionering staan in scherp contrast met de houding en het gedrag van volwassenen in de buurt, die hoofdzakelijk worden gekenmerkt door afzijdigheid. Een gebrek aan toezicht en sancties van ouders of andere volwassenen, leidt ertoe dat jongens buitenshuis slechts een beperkt aantal conventionele sociale contacten hebben en weinig belemmeringen ondervinden in de ontwikkeling van hun eigen deviante straatcultuur. Het toezicht en de sancties onderling in combinatie met het gebrek aan toezicht en optreden van volwassenen, heeft tot gevolg dat de jongens de regie van hun socialisatieprocessen op straat (bijna) helemaal zelf in handen hebben. Zij kunnen deviante waarden en normen van de straatcultuur waarop zij hun gedrag leren afstemmen, nagenoeg ongestoord (re)produceren.

Door zijn gedrag beter af te stemmen op de waarden van de straatcultuur, kan een 'Marokkaanse' straatjongen ook gemakkelijker waardering, plezier en bescherming ervaren. Hij zal daarom een emotionele *drang* voelen om zijn gedrag

zodanig af te stemmen op de verwachtingen van andere jongens, dat hij een goede naam krijgt op straat en hij de bevrediging van zijn behoeften optimaliseert. Zo kan hij onder meer een hogere statuspositie in de groep veroveren of een reeds verworven positie consolideren.

Succesvolle gedragsafstemming is in het bijzonder van belang voor de erkenning en de bevestiging van het zelfbeeld van een jongen van de buurt. Een 'Marokkaanse' jongen zal zich gedwongen voelen om zijn gedrag af te stemmen, omdat zijn zelfbeeld (deels) emotioneel afhankelijk is van de groep waarvan hij deel uitmaakt. De sterke mate van 'groepsdruk' die kenmerkend is voor 'Marokkaanse' straatjongens wordt verklaard door hun intensieve omgang met elkaar in de buurt en doordat zij zich in hun sociale isolement zo sterk op elkaar aangewezen voelen. Zij handelen onder *dwang* voor zover zij bang zijn voor negatieve reacties van andere jongens die een emotionele aanval vormen op hun zelfbeeld.

Aan de hand van algemene groepsdynamische processen kunnen we nu begrijpen en verklaren hoe en waarom 'Marokkaanse' jongens groepen vormen, een gedeelde straatcultuur (re)produceren, hun gedrag afstemmen op deviante gedragsverwachtingen, en sommige van hen hierdoor overlastgevend en crimineel groepsgedrag gaan vertonen. Rest de vraag waarom zij vaak delinquent groepsgedrag vertonen dat als opvallend uitdagend of agressief wordt ervaren (in vergelijking met delinquent groepsgedrag van leeftijdsgenoten met een andere etnische achtergrond die opgroeien en groepen vormen binnen vergelijkbare omstandigheden). Moeten we alsnog teruggrijpen op de Marokkaanse cultuur om dit te begrijpen en te verklaren? Moeten we toch verklaringen zoeken in stereotypen zoals een 'typisch Marokkaanse' opgefokte omgangscultuur, de heetgebakerde zuidelijke aard van hun (voor)ouders of een beperkte affectbeheersing als gevolg van een afwijkende Marokkaanse opvoedingsstijl?

Op grond van de bevindingen van dit onderzoek blijkt dit niet nodig te zijn. Ook het feit dat 'Marokkaanse' jongens over het algemeen vaak opvallend delinquent groepsgedrag vertonen, is heel goed te begrijpen en te verklaren uit de algemene groepsdynamische processen die zijn geïntegreerd in het theoretisch model. Allereerst is te begrijpen en te verklaren hoe en waarom delinquent gedrag van 'Marokkaanse' jongens in groepsverband snel en onverwacht ernstig uit de hand kan lopen. Ten tweede is te begrijpen en te verklaren hoe en waarom 'Marokkaanse' jongens het zo sterk voor elkaar opnemen en ze zo vijandig reageren op buitenstaanders. Ten derde is te begrijpen en te verklaren hoe en waarom verhevigingen optreden in overlastgevend en crimineel groepsgedrag.

Waarom loopt het bij 'Marokkaanse' jongens onverwacht snel en heftig uit de hand?

Het verschijnsel dat het delinquent groepsgedrag van de jongens soms zo uit de hand kan lopen dat zij zelf achteraf niet kunnen uitleggen hoe dat kon gebeuren, is niet verklaarbaar uit hun Marokkaanse achtergrond. Delinquent groepsgedrag

dat zo snel en heftig uit de hand loopt, is vaak deels een *onbedoeld* en *onvoorzien* gevolg van processen van groepsvorming en gedragsafstemming. Om dit te kunnen begrijpen en verklaren, moeten we dieper ingaan op hoe deze processen werken en waarom de kans op ontsporing van deze processen bij 'Marokkaanse' straatjongens groter is, dan bij hun 'niet-Marokkaanse' leeftijdsgenoten.

Uit het empirische veldonderzoek blijkt dat 'Marokkaanse' jongens vaak vluchtige en veranderlijke groepen vormen voor erkenning, vermaak en veiligheid. Dat de jongens zich opmerkelijk snel aaneensluiten, is deels te begrijpen omdat ze sociaal-economisch achtergesteld zijn en in een 'probleembuurt' wonen. In bepaalde achterstandswijken van Amsterdam hebben groepen op straat een steeds 'Marokkaanser' gezicht gekregen. Als straatjongen uit een achterstandswijk in Amsterdam West, delen de jongens een identiteit als islamitische en Marokkaanse jongere in Nederland (ook al zijn veel jongens ten tijde van het onderzoek geen praktiserend moslim en zijn ze (bijna) allemaal in Amsterdam geboren of er op zeer jonge leeftijd komen wonen).

Hun gedeelde identiteit als moslim en Marokkaan, verstevigt de saamhorigheid van deze Amsterdamse straatjongens en sterkt hun in de overtuiging dat zij het van elkaar moeten hebben. Ook door hun collectieve ervaringen met tweederangsburgerschap voelen ze zich op elkaar aangewezen. 'Marokkaanse' jongens voelen zich niet alleen sociaal-economisch maar ook in sociaal-cultureel opzicht achtergesteld. In de eerste plaats omdat de cultuur van hun ouders wordt bestempeld als 'achterlijk', 'minderwaardig' of 'angstaanjagend'. In de tweede plaats omdat een steeds negatiever beeld van hun is ontstaan door generaliserende opvattingen over typisch 'Marokkaanse' probleemjeugd (en tegenwoordig ook over radicaliserende moslimjongeren). Op grond van hun negatieve sociale identiteit als islamitische Marokkaan, zijn ze sneller en sterker geneigd zich met elkaar te identificeren en zich aaneen te sluiten in een (tijdelijk) groepsverband, dan wanneer ze alleen Amsterdamse straatjongens waren geweest.

Hun ervaringen met achterstand en discriminatie (op basis van etniciteit of geloof) versnellen niet alleen de groepsvorming bij 'Marokkaanse' straatjongens, maar versterken ook processen van gedragsafstemming. Omdat uitsluitingsmechanismen in de samenleving hen het gevoel geven dat ze uitsluitend toegang hebben tot 'Marokkaanse' groepen, voelen ze zich afhankelijker van deze groepen voor hun erkenning, vermaak en veiligheid. Hierdoor zijn zij ook voor hun zelfbeeld sterker afhankelijk van reacties van andere 'Marokkaanse' jongens. Naarmate een 'Marokkaanse' straatjongen sterker het gevoel heeft dat hij er helemaal alleen voor zal staan zodra hij niet meer wordt geaccepteerd door de andere 'Marokkaanse' jongens van de buurt, zullen de ervaren (groeps)dwang en drang tot gedragsafstemming sterker zijn.

In diffuse en dynamische groepsverbanden van 'Marokkaanse' straatjongens waarin een bijzonder sterke groepsdruk wordt ervaren, ontstaat gemakkelijk verwarring over de gedragsverwachtingen die over en weer bestaan. Hierdoor is het risico ook groter dat 'Marokkaanse' jongens collectief (ernstig) ontsporen. Gegeven

de uitdagende en agressieve aard van de straatcultuur, leidt verwarring over gedragsverwachtingen vaak tot stoer doen, risico's nemen, intimideren, confrontaties opzoeken, dreigen, fel reageren of geweld plegen. Immers, 'Marokkaanse' jongens veronderstellen dat dit soort gedragingen van hen wordt verwacht, en dat daarop positief door de anderen zal worden gereageerd.

In vluchtige processen van groepsvorming kunnen 'Marokkaanse' jongens gemakkelijk verstrikt raken in elkaars (verkeerde) veronderstellingen en gedragsverwachtingen. Op die manier kan een zichzelf versterkende spiraal van overlastgevend of crimineel groepsgedrag ontstaan. Deze spiraal begint zodra een of meerdere jongens rekenen op waardering voor delinquent gedrag en daarnaar handelen. Jongens die zich onzeker voelen, kunnen hier een voorbeeld aan nemen. Om niet voor de rest onder te doen of hun loyaliteit te tonen, voelen ze zich geroepen om mee te gaan doen. Naarmate meer jongens zich delinquent gaan gedragen, bevestigen zij schijnbaar de veronderstelling dat dit gedrag conform de groepsnorm is. Doordat steeds meer jongens ervan overtuigd raken dat delinquent gedrag wordt beloond en daarnaar gaan handelen, kan dit proces ontaarden in collectief (ernstig) overlastgevend of crimineel groepsgedrag.

Voor buitenstaanders lijkt dit gedrag soms ogenschijnlijk uit het niets te ontstaan, maar de straatjongens zelf houden er uit ervaring meestal wel rekening mee dat dit soort dingen kunnen gebeuren. Ook al is het uit de hand lopen van een situatie voor hen niet geheel onbedoeld of onvoorzien, toch is het proces van gedragsafstemming uiteindelijk onbeheersbaar en onvoorspelbaar. In processen van gedragsafstemming weet niemand van tevoren zeker hoe bepaalde jongens zich zullen gedragen, en hoe andere jongens daarop zullen reageren. Dit verklaart waarom gedragsafstemming zo gemakkelijk kan uitmonden in heftiger en ernstiger delinquent groepsgedrag dan oorspronkelijk was bedoeld of voorzien, zonder dat ook maar één van de betrokkenen achteraf in staat is aan te geven hoe het zover kon komen.

Algemene groepsdynamische processen leiden er onder bepaalde omstandigheden toe dat 'Marokkaanse' straatjongens zich razend snel aaneensluiten tot een (tijdelijke) groep waarin zij een sterke groepsdruk ervaren om hun gedrag op elkaar af te stemmen. De kans is dan groot dat de 'Marokkaanse' straatjongens verstrikt raken in elkaars gedragsverwachtingen. Hun straatwaarden verklaren waarom de onbedoelde en onvoorziene gevolgen van hun gedragsafstemming vaker de vorm aannemen van ernstige overlast of criminaliteit in groepsverband.

Waarom steunen 'Marokkaanse' jongens elkaar en zijn 'kaaskoppen' de vijand?

Het verschijnsel dat 'Marokkaanse' jongens het zo sterk voor elkaar opnemen en zo vijandig kunnen reageren op 'kaaskoppen' of andere buitenstaanders (voorbijgangers, buurtbewoners, winkeliers en politieagenten), wordt wel verklaard door erop te wijzen dat in Marokko sterke tegenstellingen bestaan tussen (rivaliserende)

families en stamverbanden. Maar de sterke onderlinge loyaliteit tussen de straatjongens en hun felle reacties in conflicten met buitenstaanders, kunnen uit die Marokkaanse achtergrond niet overtuigend worden verklaard zolang een stevige empirische onderbouwing daarvoor ontbreekt. De sterke wij-zij verhoudingen zijn veel beter te begrijpen en te verklaren als het resultaat van de algemene groepsdynamische processen die zich voltrekken onder de bijzondere omstandigheden waaronder de jongens opgroeien op straat in Amsterdam West. Om dat duidelijk te maken, moeten we dieper ingaan op hoe deze processen werken en waarom juist bij deze 'Marokkaanse' jongens de kans op groepsconflicten zoveel groter is.

Uit het empirische veldonderzoek blijkt dat de opvallend sterke wij-zij verhoudingen tussen de jongens en hun omgeving zijn ontstaan doordat alle 'Marokkaanse' jongens als één aparte 'groep' worden gezien. Het feit dat zij worden gezien als 'Marokkanen' en zichzelf ook zo beschouwen, kan verklaren waarom versterkingen optreden in de wij-zij verhoudingen tussen straatjongens en hun omgeving. De sterke wij-zij verhoudingen zijn zichtbaar in de houding en het groepsgedrag van de jongens tegenover buitenstaanders (en omgekeerd), in het bijzonder in conflictsituaties met vertegenwoordigers van de dominante samenleving. Een aantal bewoners, bepaalde winkeliers en de politie (hun grootste vijand op straat) vormen de vertegenwoordigers van de dominante samenleving waarmee de jongens voortdurend in conflict zijn.

Een wij-zij verhouding tussen straatjongens en vertegenwoordigers van de dominante samenleving is op zichzelf niet nieuw. In de eerste plaats is er altijd een generatieverschil waardoor spanningen ontstaan die aanleiding kunnen geven tot conflicten. In de tweede plaats is er een verschil in maatschappelijke status waardoor straatjongens vaak op gespannen voet leven met vertegenwoordigers van de dominante samenleving en – uit statusfrustratie – delinquent gedrag kunnen vertonen in de publieke ruimte. Nieuw is dat de generatiekloof en het verschil in maatschappelijke status in dit geval als etnische en religieuze tegenstellingen worden beschouwd.

Het maatschappelijk debat over 'Marokkaanse' jongeren wordt steeds meer beheerst door een angst voor etnische en religieuze tegenstellingen en conflicten. Er wordt dan gesproken over een 'botsing van culturen' en over 'onverenigbare cultuurverschillen', in dit geval tussen het geseculariseerde en stedelijke Nederland en het islamitische en rurale (Noord-)Marokko. Volgens sommigen zouden 'Marokkaanse' jongeren daarom problemen hebben om tussen deze twee culturen een eigen identiteit te ontwikkelen. In het maatschappelijk debat wordt over het hoofd gezien dat 'Marokkaanse' jongens zich al een eigen identiteit hebben gevormd, en dat hun straatcultuur aan de ene kant botst met de conventionele waarden van de Nederlandse samenleving en aan de andere kant met islamitische waarden van hun Marokkaanse ouders. Omdat het debat eenzijdig wordt gevoerd met een nadruk op problemen die zouden samenhangen met etniciteit en geloof, ontstaat een gepolariseerde wij-zij verhouding niet alleen tussen 'autochtone'

Nederlanders en islamitische migranten, maar (vooral) ook tussen 'Marokkaanse' straatjongens en vertegenwoordigers van de dominante samenleving.

Op straat identificeren 'Marokkaanse' jongens van de buurt zich sterk met elkaar, deels uit eigen keuze omdat ze groepen willen vormen en deels omdat hen van buitenaf een identiteit wordt opgelegd. Dat ze zich sterk als 'Marokkaanse' probleemjongeren met elkaar identificeren is dus niet zozeer het gevolg van hun sociale klasse, maar vooral van de nadruk die wordt gelegd op hun 'Marokkaanse' achtergrond. Naarmate etniciteit en religie meer deel gaan uitmaken van hun (negatieve) sociale identiteit, wordt het onderscheid sterker gepolariseerd.

In theorie kunnen vier factoren de wij-zij verhoudingen aanscherpen en de conflicten met buitenstaanders verheven. De processen waarin groepsleden zich met andere groepsleden identificeren worden versterkt door uiterlijke herkenbaarheid als groepslid, horen bij een minderheid, fysieke nabijheid van groepsleden en een voortdurende conflictsituatie met buitenstaanders. Hoe sterker groepsleden zich identificeren met een groep (uit vrije wil en omdat buitenstaanders hen daartoe rekenen), des te sterker zullen veranderingen optreden in hun houding naar binnen en naar buiten toe.

In het geval van 'Marokkaanse' jongens zorgt in de eerste plaats hun Noord-Afrikaanse uiterlijk in combinatie met hun voorkeur voor bepaalde (merk)kleding, voor een directe (zelf)identificatie met elkaar. Ook het feit dat ze niet worden gezien (en zichzelf ook niet leren zien) als volwaardige Nederlanders maar worden bestempeld als een 'allochtone' etnische minderheid, draagt bij aan het identificatieproces. Ten derde wordt hun identificatie versterkt doordat zij voortdurend in elkaars aanwezigheid verkeren en in hun 'eigen' omgeving op straat voortdurend worden geconfronteerd met buitenstaanders waarmee zij in conflict zijn. Ten slotte identificeren 'Marokkaanse' jongens zich sterker met elkaar doordat de wij-zij conflicten met vertegenwoordigers van de dominante samenleving voortdurend onderwerp van gesprek zijn zowel in het dagelijkse leven als in de media en in de politiek.

Het feit dat bij 'Marokkaanse' jongens alle vier de factoren tegelijkertijd van kracht zijn verklaart waarom zij in conflictsituaties bij voorbaat wij-zij verhoudingen veronderstellen. Zowel hun houding en als hun gedrag wordt hierdoor beïnvloed. Zo letten de jongens minder op individuele verschillen en voelen zij zich sterker verbonden door wat ze met elkaar delen. Als 'Marokkaan' (soms in de betekenis van 'moslim' of 'allochtoon') zijn de jongens niet alleen geneigd om positiever over elkaar te oordelen en elkaar waar mogelijk in een gunstiger daglicht te plaatsen dan over buitenstaanders. Deze processen verklaren ook waarom onder de bijzondere omstandigheden waaronder deze jongens met elkaar opgroeien, zij elkaar (bijna) nooit corrigeren op gedrag dat afwijkt van de waarden en normen van de dominante samenleving, en vaak zelfs vergoelijkende uitspraken doen over overlastgevend of crimineel gedrag. Het verklaart tevens waarom ze voortdurend scherp in de gaten houden of iedereen wel voldoet aan de 'groeps-

eigen' gedragsverwachtingen om loyaliteit te tonen, elkaar (met geweld) te hulp te schieten en elkaar niet te verraden.

Van hun kant maken de 'Marokkaanse' straatjongens nauwelijks onderscheid tussen 'autochtone' buitenstaanders. 'Autochtone' Nederlanders scheren ze allemaal over één kam. Ze onderscheiden wel 'boeren' (van buiten Amsterdam), bewoners van de buurt, studenten, of yuppen, maar veel verschil zien ze niet. Hollandse 'kaaskoppen' zijn voor hen allemaal even 'slecht', racistisch, hypocriet, gierig en laf (tot het tegendeel is bewezen). Omdat de 'tatas' of 'joden' (allebei synoniem voor Hollanders) ver van hen afstaan, is het gemakkelijker om hen niet alleen krachtig te veroordelen, maar ook om hen te benadelen of wat aan te doen. In sterke wij-zij verhoudingen is het minder erg als een buitenstaander het slachtoffer wordt van jongens uit eigen kring en is het ook gemakkelijker de schuld in de schoenen van de ander te schuiven.

Voor al deze versterkte algemene identificatieprocessen verklaren opmerkelijk groepsgedrag van 'Marokkaanse' jongens. In het geval van 'Marokkaanse' jongens leiden sterke identificatieprocessen tot scherpe wij-zij verhoudingen, die maken dat zij het in conflictsituaties zo voor elkaar opnemen en zich zo vijandig opstellen tegenover buitenstaanders. Een groep van 'Marokkaanse' straatjongens die een conflict heeft met vertegenwoordigers van de dominante samenleving, zal daardoor sneller met overlastgevend of crimineel groepsgedrag reageren dat als opvallend uitdagend of agressief wordt ervaren, dan Amsterdamse straatjongens zonder Marokkaanse achtergrond.

Waarom willen 'Marokkaanse' jongens zo graag 'kapot moeilijk' zijn?

Het feit dat 'Marokkaanse' straatjongens binnen hun groepen veel waardering opbrengen voor delinquent gedrag en (ernstige) overlast of criminaliteit op allerlei manieren weten te rechtvaardigen, is niet verklaarbaar uit hun Marokkaanse achtergrond zolang niet empirisch is aangetoond dat hun opvallend delinquent groepsgedrag een gevolg is van een Marokkaanse opvoeding. Dat jongens conventionele gedragsnormen onvoldoende hebben verinnerlijkt of collectief bepaalde vormen van overlastgevend of crimineel gedrag hebben aangeleerd, is beter te begrijpen en te verklaren uit algemene groepsdynamische processen en de manieren waarop zij reageren op hun lage maatschappelijke status en de afkeurende reacties van de sociale omgeving. Om dit duidelijk te maken, moeten we dieper ingaan op de processen waardoor negatieve reacties van de omgeving op het groepsgedrag van de jongens uitmonden in secundaire deviantie in groepsverband. We kunnen dan laten zien waarom deze processen zo sterk zijn bij 'Marokkaanse' straatjongens.

Marokkanen in Nederland staan niet gunstig bekend in de Nederlandse samenleving, niet in de laatste plaats door het groepsgedrag van 'Marokkaanse' jongens. Krachttermen als 'kut-Marokkanen', 'Marokkaanse straatterroristen' of

‘de vuile Marokkaanse straatoorlog’ hebben vooral betrekking op straatjongens, maar de negatieve beeldvorming heeft ook gevolgen voor de hele Marokkaanse gemeenschap. Al geruime tijd worden ‘Marokkaanse’ jongens geassocieerd met intimiderende en confronterende vormen van overlast op straat en met ernstige jeugdcriminaliteit zoals geweldpleging, autoinbraak en straatroof (en in mindere mate ‘loverboys’ en drugscriminaliteit). Verder worden ze tegenwoordig ook steeds vaker in verband worden gebracht met religieus extremisme en terrorisme. De maatschappelijke reacties op al deze problemen hebben ertoe geleid dat een negatief stigma rust op de Marokkanen die toch al te kampen hebben met een lage maatschappelijke status.

Uit het onderzoek blijkt dat de ‘Marokkaanse’ straatjongens hun sociale identiteit nauwelijks ervaren als iets waaraan ze zich kunnen onttrekken. Afgezien van een enkeling die erin slaagt psychologisch afstand te nemen van zijn identiteit als ‘Marokkaan’ en zich weet te onttrekken aan zijn sociale milieu, kunnen ze niet ont-‘Marokkanen’. Ze zijn voor bijna alle sociale contacten afhankelijk van hun mede-‘Marokkanen’ (dit geldt in het bijzonder in bepaalde achterstandswijken). In hun Marokkaanse familie-, vrienden- en kennissenkring worden ze gezien als één van hen, en ‘niet-Marokkaanse’ mensen in hun omgeving wijzen hen af op grond van hun Marokkaanse afkomst.

Als de jongens zich onder elkaar op straat begeven, dan voelen ze zich in de eerste plaats ‘jongens van de buurt’. Maar door reacties van ‘niet-Marokkaanse’ buitenstaanders overheerst de sociale identiteit van ‘Marokkaanse’ straatjongen hun persoonlijke identiteit. Sterke identificatie en een negatief stigma, zorgen ervoor dat zij een emotionele druk ervaren op hun zelfbeeld. Dit wordt in alle toonaarden kenbaar gemaakt in gevleugelde uitspraken als: ‘Ik ben maar een Marokkaantje’. Tegen de aanval op hun zelfbeeld kunnen jongens zich alleen verweren door samen te werken met andere jongens die zich evenzeer aangevallen voelen.

De ‘Marokkaanse’ jongens zijn ervan doordrongen dat zij hun lage sociale status niet kunnen verhogen door uitsluitend conventioneel gedrag te vertonen (en zich belachelijk te maken als ‘troetel-Marokkaan’). Hun overtuiging berust enerzijds op ervaringen met achterstand, uitsluiting en discriminatie. Anderzijds zoeken de jongens zelf ook naar rechtvaardigingen voor delinquent gedrag. Een manier waarop zij dat doen is door zichzelf te vergelijken met categorieën met een nóg lagere maatschappelijke status of met groepen die deviant gedrag vertonen dat volgens hen nóg verwerpelijker is dan hun eigen delinquente gedrag. Op die manier kunnen de ‘Marokkaanse’ straatjongens een beter gevoel krijgen over zichzelf en de druk op hun zelfbeeld als ‘Marokkaan’ enigszins verlichten. Deze behoefte kan verklaren waarom de ‘Marokkaanse’ jongens veelvuldig discriminerende opmerkingen maken over Surinamers, Antillianen, Turken of Joegoslaven (ondanks dat zij zich gedeeltelijk met hen identificeren als ‘allochtoon’). Ook hun neerbuigende commentaren op krakers of homoseksuelen, zijn in dit licht gezien beter te begrijpen.

Wat de jongens vooral doen om de externe druk op hun zelfbeeld te verlichten, is hun lage maatschappelijke status als 'Marokkaanse' straatjongens te verhogen door de groepseigen straatwaarden en -normen op te waarderen. In dit proces kennen de jongens aan hun eigen deviante straatwaarden meer geldigheid toe dan aan de conventionele waarden van de dominante samenleving (of die van hun islamitische ouders). De opwaardering houdt verder in dat delinquent gedrag op straat niet langer alleen 'goed' is om binnen de mogelijkheden en beperkingen van hun achterstandswijk status te winnen, plezier te maken of bescherming te vinden. Door hun gedeelde straatwaarden collectief op te waarderen, kunnen de jongens zich ook positief onderscheiden van buitenstaanders en samen de negatieve emoties bestrijden die worden veroorzaakt door de afwijzende reacties van hun omgeving.

Naarmate de gedragsverwachtingen van de straatcultuur hoger boven de waarden en normen van de dominante samenleving worden geplaatst, zullen hun delinquente gedragingen de 'Marokkaanse' straatjongens meer verheffen boven de 'nette' en 'brave' Nederlandse jongens die een hogere maatschappelijke status hebben en conventioneel gedrag vertonen. Overlastgevend en crimineel gedrag werkt dus statusverhogend doordat de 'Marokkaanse' straatjongens samenwerken om aan hun eigen waarden en normen meer geldigheid toe te kennen dan aan conventionele waarden en normen. De uitkomst van dit proces is dat zij zich onderling niet behoeven te schamen voor het feit dat ze in Nederland worden bestempeld als 'kut-Marokkanen' of 'straatterroristen'. Ze kunnen juist trots zijn op hun sociale identiteit als 'leipe Mocros', omdat ze zelf veel waarde toekennen aan wat het betekent om een 'Marokkaanse' straatjongen uit Amsterdam West te zijn. Voor hen wordt het 'Mocro-zijn' een 'geuzennaam' voor de meest geharde, stoere en sluwe straatjongens of in hun eigen woorden voor de 'moeilijkste jongens van Nederland'. Aldus wordt door deze collectieve reactie de externe druk verlicht die het gevolg is van maatschappelijke stigmatisering. Bovendien wordt het zelfbeeld van de jongens (zolang ze elkaar daarin blijven bevestigen) hierdoor versterkt.

Het onderling verheffen van hun groepsidentiteit als 'gangsters' en het opwaarderen van delinquent gedrag – als reactie op de negatieve reacties van hun omgeving op hun groepsgedrag – maken het noodzakelijk om het verwerpen van de conventionele gedragsnormen van de dominante samenleving en van ouders te rationaliseren of te rechtvaardigen. Als de jongens moeten uitleggen waarom zijzelf of andere 'Marokkaanse' jongens overlastgevend of crimineel gedrag vertonen, wijzen ze stevast op het onrecht dat 'de' Marokkanen in Nederland wordt aangedaan. Er wordt gewezen op achterstelling en uitsluiting (zoals gezagsdraggers die met twee maten meten als het op Marokkanen aankomt, politieagenten die onterechte arrestaties verrichten en racistische werkgevers die discrimineren). Voorts wordt aangevoerd dat Nederlanders die 'Marokkaanse' jongens stigmatiseren hypocriet zijn, omdat ze zich zelf ook niet aan de regels houden, aan vriendsjespolitiek doen of corrupt zijn.

Door voortdurend dit soort opvattingen uit te wisselen, overtuigen de jongens elkaar ervan dat ze het gelijk aan hun kant hebben en volkomen in hun recht staan. Indirect rationaliseren en normaliseren ze daarmee hun eigen delinquente gedrag als geoorloofd of noodzakelijk vanwege de condities waaronder ze opgroeien in hun buurt. Door steeds weer te verwijzen naar het maatschappelijke stigma dat rust op de Marokkanen in Nederland, kunnen de straatjongens hun overlastgevende of criminele groepsgedrag voor zichzelf ook legitimeren als een daad van verzet tegen een onrechtvaardige maatschappij.

De reacties van de 'Marokkaanse' jongens op hun sociale uitsluiting zijn te begrijpen als een groepsproces waarmee zij zich collectief verdedigen tegen een massieve aanval op hun zelfbeeld. De oorspronkelijke motivatie om delinquent gedrag te vertonen, ligt in het zoeken naar erkenning, vermaak en veiligheid binnen de mogelijkheden en beperkingen van hun achterstandswijk. Maar door collectief te reageren op de afwijzende reacties van hun omgeving en op de externe druk die daarmee wordt uitgeoefend op hun zelfbeeld, ontstaat een secundaire motivatie tot delinquent groepsgedrag. Delinquent groepsgedrag draagt in de tweede plaats bij aan het opbouwen en onderhouden van een 'geuzenidentiteit'. Met deze identiteit kunnen de 'Marokkaanse' straatjongens zich naar hun eigen maatstaven als groep positief onderscheiden en een positief zelfbeeld opbouwen als één van de 'kapot moeilijke Mocros' (ontzettend stoere 'Marokkaanse' straatjongens).

Als we inzien hoe en waarom 'Marokkaanse' straatjongens collectief reageren op de negatieve beeldvorming en de stigmatisering van Marokkanen, dan kunnen we ook begrijpen en verklaren waarom zij in groepsverband bijzonder sterk gemotiveerd kunnen raken om delinquent groepsgedrag te vertonen. In dat geval treden verhevingen op in overlastgevend en delinquent groepsgedrag waardoor het gedrag als opvallend uitdagend en agressief wordt ervaren.

Is waakzaamheid op straat een culturele reproductie van wantrouwen in Marokko?

Aan de hand van algemene groepsdynamische processen is nu te begrijpen en te verklaren waarom het bij 'Marokkaanse' jongens zo snel en onverwacht uit de hand kan lopen, waarom ze zo loyaal zijn aan elkaar en zo vijandig op buitenstaanders reageren, en waarom ze de 'moeilijkste jongens van Nederland' willen zijn. Om opvallend delinquent groepsgedrag van 'Marokkaanse' jongens te begrijpen en te verklaren, blijkt het niet nodig terug te grijpen op een culturele verklaring van hun gedrag. Maar behalve het opvallend deviante gedrag van de jongens, kunnen we ook heel goed begrijpen en verklaren waarom er treffende gelijkenissen bestaan tussen de traditionele Marokkaanse cultuur van hun (voor)ouders en de hedendaagse straatcultuur van de jongens van de buurt. Ook deze treffende gelijkenissen leveren geen bewijs van culturele reproductie en kunnen uit algemene groepsdynamische processen worden verklaard.

Overeenkomsten tussen (wan)gedrag van de 'Marokkaanse' jongens in Nederland en omgangsvormen die door antropologen, historici en andere Marokko-deskundigen worden beschreven als 'typisch Marokkaans', worden vaak als bewijs gezien van de stelling dat traditionele Marokkaanse waarden en normen in Nederland worden gereproduceerd door het groepsgedrag van 'Marokkaanse' jongens op straat. De achterliggende gedachte is dat 'Marokkaanse' straatjongens in hun etnisch homogene omgeving dagelijks blootstaan aan Marokkaanse morele opvattingen en gedragsverwachtingen, en zij deze 'typisch Marokkaanse' cultuurelementen op straat reproduceren in hun groepscultuur. In dit reproductieproces hoeft niet noodzakelijk sprake te zijn van een één-op-één reproductie van Marokkaanse waarden en normen. Niettemin zijn er zulke treffende gelijkenissen tussen het groepsgedrag van de straatjongens en de Marokkanen uit het Rifgebergte dat het zeer onwaarschijnlijk is dat er niet 'iets' van die Marokkaanse cultuur in het gedrag van de jongens wordt gereproduceerd.

Hoe en waarom deze reproductieprocessen zich voltrekken, is echter niet empirisch onderzocht. Zolang een dergelijke culturele reproductie empirisch niet is aangetoond, kunnen bij een dergelijke 'culturele verklaring' op zijn minst een paar vraagtekens worden gezet. Overigens kan enige vorm van culturele reproductie zonder empirisch onderzoek evenmin geheel worden uitgesloten. Maar voor zover is aangetoond dat de treffende gelijkenissen tussen de traditionele Marokkaanse cultuur en de straatcultuur van 'Marokkaanse' jongens in Nederland te begrijpen en te verklaren zijn uit algemene groepsdynamische processen die zich voltrekken onder de bijzondere omstandigheden waarin de jongens opgroeien, rust de bewijslast op degenen die het gedrag van de jongens als 'typisch Marokkaans' willen zien.

Om de treffende gelijkenissen tussen de traditionele Marokkaanse cultuur en de straatcultuur van 'Marokkaanse' jongens in Nederland op die manier te begrijpen en te verklaren, moeten we dieper ingaan op de overeenkomsten en verschillen tussen de algemene groepsdynamische processen die zich voltrekken onder familie- en stamverbanden in het Rifgebergte en onder 'Marokkaanse' straatjongens in een Nederlandse achterstandswijk. We zullen dan zien dat zowel de traditionele Marokkaanse cultuur als de hedendaagse Amsterdamse straatcultuur ontstaan doordat in beide gevallen groepsleden hun behoeften het beste collectief kunnen bevredigen.

In elke groep die minder mogelijkheden en meer beperkingen heeft om behoeften te bevredigen dan andere groepen in haar omgeving, heerst een gevoel van achterstelling (dit wordt aangeduid met het begrip 'relatieve deprivatie'). Zowel Marokkanen in het Rifgebergte als 'Marokkaanse' straatjongens in Amsterdam ervaren – ieder op hun eigen manier – dat zij minder mogelijkheden en meer beperkingen hebben dan individuen die deel uitmaken van andere groepen in hun omgeving. Daardoor zullen zij zich achtergesteld voelen bij anderen. In groepen die zich onder 'relatief' vergelijkbare condities ontwikkelen en soortgelijke ervaringen delen, zullen groepsleden aan hun ervaringen overeenkomstige bete-

kenissen toekennen (met klem benadruk ik hier het woord *relatief*, aangezien men zich bij achterstand en armoede in het Rifgebergte uiteraard iets anders moet voorstellen dan bij achterstand en armoede in Amsterdam West).

Op deze wijze kunnen cultuurelementen ontstaan die treffende gelijkenissen vertonen zonder dat sprake hoeft te zijn van culturele reproductie. Om dit te illustreren volgt nu een korte analyse van de ontwikkeling van 'wantrouwen' dat als een bekend cultuurelement wordt beschouwd in zowel de traditionele Marokkaanse cultuur als in de straatcultuur van 'Marokkaanse' jongens. Ik kies 'wantrouwen' omdat dit cultuurelement bij uitstek als een 'typisch Marokkaans' cultuurelement wordt beschouwd dat door 'Marokkaanse' jongens wordt gereproduceerd in hun opvallend delinquent gedrag (Van Gemert 1998; Werdmölder 2005).

Dat de Marokkaanse cultuur wordt gekenmerkt door een sterke mate van wantrouwen, wordt vaak verklaard uit regionale kenmerken van het Rifgebied in Noord-Marokko waar veel van de Marokkaanse migranten in Nederland – de Berbers – oorspronkelijk vandaan komen. Het gebied is bergachtig, onherbergzaam en weinig vruchtbaar.

Omdat ze onder zwaardere omstandigheden moeten overleven, zouden de Berbers zich achtergesteld voelen ten opzichte van Marokkanen in andere delen van het land en vanwege de chronische schaarste hebben de stammen in de loop van de geschiedenis veel onderlinge conflicten uitgevochten. Daarnaast is ook altijd strijd geleverd met de Marokkaanse overheid en buitenlandse bezettingsmachten (de Fransen en de Spanjaarden). Het arme berggebied heeft nooit goed functionerend centraal gezag gekend en traditioneel geldt er het recht van de sterkste, zowel tussen stamverbanden als binnen families. De permanente schaarste en het gebrek aan centraal gezag maken in deze opvatting dat list en bedrog worden gezien als functionele en geoorloofde strategieën om vooruit te komen desnoods ten koste van anderen. Leiderschap wordt niet vrijwillig erkend en mannen met aanzien moeten altijd paraat zijn om met geweld hun belangen te verdedigen. De voortdurende dreiging die de Berbers hierdoor ervaren, zou ertoe hebben geleid dat in hun Marokkaanse cultuur de opvatting heerst dat een flinke dosis wantrouwen onmisbaar is om vooruit te kunnen komen in het leven. Een bekende uitspraak die deze 'Marokkaanse' levensinstelling zou illustreren is: 'Ik tegen mijn broer. Mijn broer en ik tegen mijn neef. En mijn broer, mijn neef en ik tegen de wereld.'

Deze uitdrukking van het geïnstitutionaliseerde wantrouwen in de Berberse cultuur zou een treffende gelijkenis vertonen met soortgelijke uitspraken die Van Gemert (1998) heeft opgetekend bij zijn 'Marokkaanse' respondenten in Rotterdam-Zuid (en ook met wat ik heb gehoord van mijn 'Marokkaanse' jongens in Amsterdam-West). De vraag is echter of deze treffende gelijkenis voldoende is voor een culturele verklaring. Ik durf te stellen dat we deze gelijkenissen even goed kunnen verklaren uit algemene groepsprocessen die – in dit geval – onder 'relatief' vergelijkbare condities plaatsvinden. Mijn stelling is dat de algemene groepsprocessen door middel waarvan 'Marokkaanse' straatjongens hun behoef-

ten collectief bevredigen binnen de mogelijkheden en beperkingen van hun omgeving in Nederland, heel goed kunnen verklaren waarom zij in hun Amsterdamse straatcultuur vergelijkbare cultuurkenmerken ontwikkelen als de sterke mate van wantrouwen die typerend zou zijn voor 'Marokkanen'.

Ook de 'Marokkaanse' straatjongens in Nederland ervaren relatieve deprivatie. Ook zij ervaren dat ze een lagere maatschappelijke status hebben dan andere groepen en minder mogelijkheden om hun behoeften te bevredigen. Voor hen zijn sport- of spelruimte en andere vrijetijdsvoorzieningen bijvoorbeeld schaars. Bij gebrek aan andere middelen en mogelijkheden proberen de jongens (onderlinge) waardering, plezier en bescherming te vinden in een groep op straat. In hun Amsterdamse achterstandswijk is de straat voor hen een sociale omgeving zonder een goed functionerend 'centraal gezag'. Omdat hun gedrag op straat niet effectief wordt gecorrigeerd, geldt het 'recht van de sterkste' en dat is altijd degene die het meeste aanzien heeft of waarvan de meeste dreiging uitgaat. Er is een voortdurende strijd over statusposities in een hiërarchie waarin jongens stijgen of dalen op basis van een goede of slechte naam in de buurt. Op straat blijken list en bedrog, bedreiging en geweld altijd geoorloofde en soms zeer noodzakelijke middelen te zijn om respect te verdienen, plezier te maken en slachtofferschap te voorkomen. De voortdurende strijd en de constante dreiging die uitgaat van andere jongens (en hun sociale omgeving), maken het van 'levensbelang' om voor zichzelf op te komen en potentiële aanvallers altijd een stap voor te blijven. Net als in de geschiedenis van de Berbers in het Rifgebergte, is in de Amsterdamse straatcultuur de opvatting ontstaan dat een flinke dosis wantrouwen onmisbaar is om op straat te 'overleven' in de buurt.

Afgaand op hun eigen ervaringen en uitspraken daarover, is het wantrouwen van de jongens overigens beter te begrijpen als een vorm van *waakzaamheid* of – zoals zij het zelf uitdrukken – 'scherp' zijn. Het begrip 'wantrouwen' suggereert dat jongens elkaar als onbetrouwbare figuren zien. In hun opvatting is echter vrijwel niemand te vertrouwen in een omgeving waarin iedereen moet 'struggelen' (worstelen) om te overleven. Om ten koste van een ander vooruit te komen is een geaccepteerde vorm van gedrag en valt zelfs aan te prijzen als een voor eenieder noodzakelijke strategie. De ene jongen wantrouwt de andere jongen niet in de eerste plaats omdat hij de ander op basis van zijn eigen ervaring als onbetrouwbaar beschouwt. Hij houdt de ander scherp in de gaten omdat het zijn verantwoordelijkheid is om waakzaam te zijn tegenover alles en iedereen. De jongens delen deze opvatting dat ze voortdurend op hun hoede moeten zijn en waarschuwen elkaar voor risico's in hun omgeving, van bedrog tot vernedering en van bedreiging tot geweld. Van jongs af aan leren ze door spelletjes waarin ze elkaar uitdagen, hoe ze anderen kunnen bedriegen of bedreigen om er zelf beter van te worden (voor een ander het doet). Kortom, door altijd en overal waakzaam te zijn, denken de 'Marokkaanse' straatjongens zich overeind te kunnen houden in hun omgeving in Amsterdam West.

Met dit voorbeeld heb ik willen laten zien wat het verschil is tussen *productie* en *reproductie* van cultuur. Het voorbeeld illustreert dat een culturele verklaring voor een sterke mate van wantrouwen onder 'Marokkaanse' jongens te gemakkelijk is. Dit neemt niet weg dat zo'n verklaring op het eerste gezicht uiterst plausibel is; niet in de laatste plaats omdat wantrouwen/waakzaamheid door jongens zelf als 'typisch Marokkaans' wordt beschouwd. Toch vormt ook het feit dat de jongens zelf een culturele verklaring voor hun gedrag geven bij nader inzien geen tastbaar bewijs voor een reproductie van 'wantrouwen' in de Marokkaanse cultuur.

Uit mijn onderzoek blijkt namelijk dat de wantrouwende of waakzame houding van 'Marokkaanse' jongens voortkomt uit een collectieve bevrediging van de behoeften aan erkenning, vermaak en veiligheid onder bijzondere omstandigheden. Ook het feit dat de jongens zelf een culturele verklaring voor hun gedrag geven, is heel goed uit algemene groepsdynamische processen te verklaren. Juist door eigen 'etnische' betekenissen, normen of waarden te claimen en die als 'anders' of 'beter' te waarderen, proberen zij hun groepsgedrag positief te onderscheiden. Door te verwijzen naar de waarde die hun Marokkaanse familieleden hechten aan 'wantrouwen' of door te verwijzen naar het krijgsgeweld van voormalige Marokkaanse strijders, kunnen zij 'waakzaamheid' en geweld op straat een positieve betekenis geven.

Uiteindelijk kunnen algemene groepsdynamische processen verklaren dat er zulke treffende gelijkenissen bestaan tussen de straatcultuur van 'Marokkaanse' jongens in Nederland en de Marokkaanse cultuur van Berbers in Marokko. Omdat deze algemene groepsdynamische processen plaatsvinden onder relatief soortgelijke omstandigheden (zoals schaarste en dreiging) is verklaarbaar waarom 'Marokkaanse' straatjongens eigen straatwaarden en -normen (zoals waakzaamheid) produceren die op het oog zo treffend overeenkomen met bepaalde cultuurelementen van de Berbers (zoals wantrouwen).

Bij nader inzien blijkt een culturele verklaring toch niet zo'n overtuigende verklaring te geven voor het opvallend delinquent gedrag van de jongens als men op het eerste gezicht zou verwachten. Sterker nog, mijn onderzoek laat zien dat de culturele verklaring door zijn populariteit zelf een deel is van het probleem. Culturele stereotypering draagt immers bij aan de groepsdynamische verwarringen, versterkingen en versnellingen die optreden in de groepen van 'Marokkaanse' jongens (en die uitmonden in verhevigingen in delinquent groepsgedrag). De populaire versie van de culturele verklaring zoals die in de mode is in de media, in de politiek en in de rechtshandhaving, bevestigt 'Marokkaanse' straatjongens steeds weer opnieuw in hun 'anders zijn'. Dit voedt de processen waardoor bij hen sprake is van sterke groepsdruk, waardoor gedragsafstemming sneller leidt tot onbedoelde en onvoorziene gevolgen, waardoor zij elkaar zo sterk steunen en vijandig reageren in conflicten met buitenstaanders in hun omgeving, en waardoor zij collectief de externe druk op hun zelfbeeld proberen te verlichten op een manier die uitmondt in secundaire deviantie.

Als we dit alles in ogenschouw nemen, moeten we op zijn minst een paar kritische kanttekeningen plaatsen bij zowel de wetenschappelijke waarde en het belang als bij de maatschappelijke relevantie en de populariteit van culturele verklaringen van delinquent gedrag. Juist wanneer ze ongefundeerd worden toegepast op overlastgevend of crimineel groepsgedrag, kunnen culturele verklaringen die weinig meer zijn dan stereotype opvattingen over wat 'typisch Marokkaans' is, gemakkelijk ontaarden in vormen van alledaags racisme.

Terug naar Zandvoort

Mijn onderzoek is begonnen met de beschrijving van een incident in de zomer van 2001. Het incident is een treffend voorbeeld van ernstig delinquent gedrag van 'Marokkaanse' straatjongens in groepsverband dat in de media als 'typisch Marokkaans' werd bestempeld en uit hun Marokkaanse afkomst werd verklaard. De media gingen uitvoerig in op het voorval. Zij spraken van een '*Marokkaanse jeugdbende* uit Amsterdam'. Maar de politie kende deze 'bende' niet. Voor de politiemensen was niet duidelijk wat de jongens die bekend waren bij de politie, ertoe heeft gebracht om met jongens zonder strafblad en afkomstig uit verschillende buurten in Amsterdam West, een 'bende' te vormen en eendrachtig een groot aantal ernstige delicten te begaan. Daarom is de vraag gesteld hoe we dit incident moeten begrijpen en verklaren. Pas als we begrijpen hoe en waarom 'Marokkaanse' jongens zich op straat aaneensluiten in groepen en tijdens hun groepsvorming overlastgevend of crimineel gedrag als goed, noodzakelijk of gerechtvaardigd leren beschouwen, kan duidelijk worden waarom zij vaak delinquent gedrag vertonen dat door het publiek en de politie wordt ervaren als opvallend uitdagend en agressief.

In dit onderzoek is daartoe een poging gedaan door sociologische en sociaal-psychologische theorieën in één model te integreren en dit model te valideren aan de hand van empirisch etnografisch onderzoek. Als proeve hiervan wil ik ten slotte nagaan in hoeverre we aan de hand van het model nu beter kunnen begrijpen en verklaren wat zich die dag in Zandvoort heeft afgespeeld. Daarvoor moeten we eerst teruggaan naar Zandvoort. Ik zal de gebeurtenissen op deze dag proberen te beschrijven zoals de jongens deze dag mogelijk hebben beleefd. Ik maak gebruik van de inzichten die ik heb gekregen tijdens de jaren van veldwerk onder deze groep waarin ik onder uiteenlopende omstandigheden heb leren begrijpen hoe en waarom zij zo denken en doen.

Aan het einde van de bewuste dag in mei 2001 zit een groep 'Marokkaanse' jongens in de trein terug naar Amsterdam dicht op de andere passagiers gepakt. In de volle trein vestigen ze alle aandacht op zichzelf door hun luidruchtige en intimiderende gedrag, maar in hun ogen worden ze weer overdreven 'vies' (afkeurend) aangekeken. Uit verveling en op zoek naar vermaak beginnen enkele jongens zich met andere passagiers te bemoeien. Ze maken provocerende op-

merkingen waar de groep hard om moet lachen, maar die de passagiers als bedreigend ervaren.

Eerder die dag zijn de jongens elkaar op het strand tegengekomen. Het warme weer heeft zoonabbidders uit alle delen van het land naar Zandvoort gelokt, waaronder een aantal jongens uit Amsterdam West, hoofdzakelijk van Marokkaanse afkomst. Sommige jongens kennen elkaar goed en zijn echt 'maties' (vrienden), maar de meeste kennen elkaar slechts oppervlakkig. Ze hangen met elkaar rond op straat of 'chillen' wel eens in de stad en 'spacen' af en toe (roken een jointje of drinken alcohol). Ze wonen niet allemaal in dezelfde buurt, maar ze weten wel wie wie is via familie, vrienden en kennissen, of via school, werk, sport, uitgaan en hun contacten op straat. Normaal gesproken gaan ze meer om met jongens uit hun eigen buurt, maar bij dit soort gelegenheden sluiten ze zich ook gemakkelijk aan bij 'Marokkaanse' jongens uit andere buurten. Wanneer de jongens elkaar aan het strand tegenkomen, geven ze elkaar een 'boks' (straat- of jeugdgroet) en maken ze even een praatje in hun eigen straattaal, zoals ze dat meestal doen als ze elkaar op straat tegenkomen.

De jongens wisselen stoere 'tories' (verhalen) uit over chickies, 'feties' (vechtpartijen) en andere 'zieke acties' (spannende of merkwaardige avonturen). Beurte- lings geven ze elkaar 'props' (waardering) of 'dissen' (kleineren) ze elkaar om hun haarstijlen, (merk)kleding, 'patas' (schoenen) en 'pockets' (mobiele telefoons). Verder scheppen ze op over het (te hard) rijden in 'dikke wagies' (dure auto's), en geven ze hun mening over 'dope pokoes' (mooie rapnummers) en 'vette kino's' (mooie films).

Terwijl de jongens elkaar zo vermaken, vormt zich langzaam een steeds grotere groep. Sommigen 'tappen' (drinken) een meegebrachte mix van alcohol en frisdrank. Anderen roken 'jonkos' met 'wirie' of 'assie' (wiet- of hasjoints). De jongens die voldoende 'doekoe' (geld) hebben delen hun 'tabacca' (sigaretten), softdrugs en drank met jongens die 'skèr' (blut) zijn, omdat ze er niet op willen staan als 'jood' (gierig) en ook niet willen dat omstanders denken dat ze met 'zwerfers' (armoedzaaiers) omgaan. Wat ze niet willen delen, houden ze verborgen om te voorkomen dat ze door hun 'gabbers' (vrienden en kennissen) worden 'genakt' (bestolen) of 'geflest' (bedrogen).

De jongens pesten elkaar, pakken stiekem elkaars spullen af en proberen elkaar af te troeven met 'bijdehante' (gevatte) opmerkingen. Sommigen gedragen zich daarbij wat wilder dan anderen. Af en toe schelden jongens elkaar uit, bedreigen ze elkaar, duwen ze elkaar of vechten ze voor de 'fatoe' (grap). De anderen vinden het gemakkelijk en moedigen de kemphanen aan. Maar zodra het menens wordt en dit onstuimige gedrag leidt tot een echte vechtpartij, wordt de boel meestal snel door andere jongens gesust. 'Gek doen' (elkaar vermaken) gebeurt ook doordat voorbijgangers worden uitgedaagd. De jongens die dat 'flikken' (durven) worden luidkeels toegejuicht en 'moeilijk' (stoer) gevonden. Op het moment dat dit soort gedrag één van de oudere jongens teveel 'hoofdpijn' (ongewenste problemen) geeft, grijpt hij in of neemt hij afstand van de andere jongens. De jongere

jongens grijpen niet in wanneer anderen voor teveel 'problemen' zorgen en wagen zich niet zo snel buiten de groep.

Ondertussen merken de jongens dat ze steeds meer de aandacht trekken door de manier waarop ze 'chillen' en 'spacen'. Ze zien de mensen in hun omgeving geërgerd naar hun kijken en vaak lijken die ook geïntimideerd of angstig. De jongens vinden dat zij net als ieder ander het volste recht hebben om op het strand te zijn en ze overtuigen elkaar ervan dat ze eigenlijk niemand lastig vallen. Ze vinden die 'kaaskoppen' (Hollanders) maar 'dooie' (saaie) sukkels, en ze beklagen zich er over dat omstanders hen vies aankijken. In hun ogen zijn het stuk voor stuk 'homo's' (lafaards), 'nazi's' (racisten) en 'joden' (anti-Islamieten). Als die 'tata's' (Hollanders) wat zeggen, is dat nooit 'normaal' (vriendelijk), maar altijd zonder 'respect' (niet als gelijkwaardig mens).

Het geeft de jongens een rotgevoel dat mensen hen op die manier behandelen. Ze worden 'para' (opgefokt) van het idee dat ze voor crimineel tuig worden versleten en ze laten zich door niemand aanspreken op hun gedrag, zeker niet door die Hollanders. Aan de andere kant vinden ze het ook wel 'moeilijk' dat volwassen mensen 'vrees hebben' (bang zijn) voor hun 'klik' (groep). Het geeft ze een gevoel van macht om anderen te intimideren die aan hun houding zien dat ze harde 'thugs' (straatjongens) zijn, die altijd voor elkaar opkomen en er niet voor terugdeinzen om iemand te 'bossen' (slaan) of te 'punteren' (schoppen) als het op vechten aankomt. De jongens dagen elkaar uit om de grenzen op te zoeken van dit soort uitdagend en agressief gedrag. Als een jongen bewijst dat hij 'tranga' (hard) is en 'ballen' (lef) toont, dan vinden de andere jongens hem 'kapot moeilijk' (heel stoer). Dan hebben ze 'respect' (ontzag) voor hem.

Terwijl voorbijgangers geïrriteerd en geïntimideerd naar de jongens kijken, hebben zij zelf vooral oog voor de 'tantoe' (vele) vrouwen op het strand. De 'players' en 'pimps' (versierders) uit de groep proberen meisjes te 'lullen' (charmeren) om aan hun telefoonnummer te komen. De machohouding van de jongens en het feit dat ze die 'moves' (versierpogingen) vanuit een groep doen, werken niet. De meeste meisjes gaan niet op hun avances in en voelen zich lastig gevallen, doordat de jongens een arm om hen heen slaan terwijl andere jongens op de achtergrond staan te joelen of beledigende opmerkingen te maken. Als de 'players' falen, worden ze door de rest van de groep uitgelachen en voor 'zwerfers' uitgemaakt. De falende versierders kunnen de waardering van de groep terugwinnen door de meisjes voor 'hoer' uit te schelden en te schreeuwen dat ze die 'kaólo tangas' (schijtwijven) niet hoeven omdat ze lelijk zijn of arrogant. Door dit soort grove beledigingen te scanderen, laten ze zien dat ze 'schijt' (maling) hebben aan buitenstaanders en brengen zij de hele groep weer aan het lachen.

Sommige 'smatjes' (meisjes) blijven wel een tijdje bij de groep staan. Dat zijn Hollandse meisjes uit Amsterdam die een paar van de jongens kennen van het uitgaan of van school. De jongens zelf denken dat deze meiden het spannend vinden om met 'Mocros' (Marokkanen) uit West om te gaan. Dit soort 'inities' (meisjes) 'geilt' volgens hen op 'gangsters' (stoere en/of criminele jongens). Ze

kleden zich sexy en dragen veel make-up en doen net als die 'ho's' en 'bitches' (sletten) in de nieuwste hiphop-videos. De meeste jongens vinden hen ook hoeven, want feitelijk zijn ze uitsluitend geïnteresseerd in de jongen die het beste draait (succesvol is) of de meeste 'doekoe' heeft. Daarom hebben de jongens het – in de woorden van populaire 'gangsta-rappers' als Master P en Tupac Shakur – vaak over 'M.O.B.' ('Money Over Bitches': geld is belangrijker dan vrouwen). Als één van de Marokkaanse jongens laat blijken dat hij met zo'n meisje een serieuze relatie zou willen beginnen, wordt hij gepest door de andere jongens. Ook thuis zou hij problemen krijgen omdat een 'niet-Marokkaans' meisje meestal (nog) niet wordt geaccepteerd.

Tegen de avond verlaten de meeste mensen het strand en ook de jongens gaan loesoe (weg). Sommigen zijn stoned en 'droengoe' (dronken). In de loop van de dag zijn ze steeds baldadiger geworden. Hun intimiderende en confronterende gedrag geeft aanleiding tot negatieve reacties van voorbijgangers en leidt tot woordenwisselingen met horecapersoneel. Er worden glazen stukgegooid en dat wordt gerechtvaardigd met het argument dat ze gediscrimineerd worden. Op weg naar 'oso' (huis) schreeuwen ze om 't hardst: 'Westside!', en maken ze voor de grap met hun vingers de W-vormige handgebaren die ze kennen van films en muziekclips over straatbendes in Los Angeles. Het spelen met deze teksten en symbolen, draagt bij aan hun gevoelens van saamhorigheid en overmoed. Ze zijn zich terdege bewust van hun intimiderende en agressieve uitstraling, maar hebben weinig remmingen meer. Op het station van Zandvoort wordt een voetbal, een radio en een gsm 'genakt' (gestolen) van mensen die ook op de trein staan te wachten.

Eenmaal in de trein terug naar Amsterdam gaat het provocerende gedrag van kwaad tot erger. Op een gegeven moment gaat één van de jongens die in zijn buurt de reputatie heeft van een 'loco' (gek), bij een vrouw op schoot zitten, begint seksueel getinte opmerkingen te maken, en haalt doodleuk zijn 'bana' (penis) tevoorschijn. De jongens die hem kennen, weten al dat dit uit de hand gaat lopen. Altijd als hij meegaat naar de stad, de bioscoop of het strand, geeft dat standaard 'problemen'.

Andere jongens worden zelf ook overmoedig en beginnen meisjes lastig te vallen. Als de meisjes afwijzend en angstig reageren, gaan de jongens een stapje verder door hen in hun borsten en billen te knijpen, en luidkeels te roepen dat de meisjes het lekker vinden en eigenlijk het liefst met hen naar bed zouden willen. Eén jongen grijpt een meisje in haar kruis en noemt haar een 'hoer'.

De meeste passagiers durven niet in te grijpen uit angst dat de agressie zich dan tegen hen zal keren. Wie wel een stap naar voren durft te zetten, wordt uitgescholden en met geweld (of met de dood) bedreigd. De meeste jongens vinden het allemaal wel 'fatoe' (grappig) of tillen er niet zo zwaar aan omdat ze 'schijt' hebben. Niet alle jongens doen echter even hard mee. Sommigen vinden het eigenlijk best 'faya' (vervelend) wat de anderen doen. Toch is het maar beter dat zo'n twijfelaar zijn mond houdt en kan hij de rest niet in de steek laten. Wanneer hij zelf 'problemen' krijgt, komen zijn 'bradas' (broeders) ook voor hem op. Daar

komt bij dat als hij iemand van de groep in de steek laat of publiekelijk afvalt, op straat al snel verhalen de ronde zullen doen dat hij een 'bitch' (mietje), een 'zemel' (flikker) of een 'shekem' (verrader) is. Dan wordt hij uitgelachen en uitgescholden of misschien zal hij zelfs 'klappen krijgen'.

Wanneer de trein na een tijdje stopt op station Haarlem, stappen de meisjes snel uit. Maar ze worden achtervolgd tot op het perron waar de jongens doorgaan met seksuele intimidatie en bedreiging. Op het moment dat de jongens 'skowtoe' (de politie) zien, 'boeken ze 'm' (rennen ze hard weg). De politie probeert er nog zoveel mogelijk aan te houden. Zij die worden 'ge-get' (opgepakt), ontkennen tijdens het verhoor hun betrokkenheid bij wat zich heeft afgespeeld en willen niets zeggen over de identiteit van de andere jongens.

De aangerande meisjes zijn ontdaan en hebben grote moeite met het afleggen van hun verklaring. Niet alleen zijn ze geschrokken door de aanranding, ze zijn ook bang voor de gevolgen van een belastende verklaring omdat een aantal jongens had bedreigd dat ze de meisjes wel zouden weten te vinden. Ze hadden zelfs bedreigd in geval van aangifte familieleden van de meisjes wat aan te doen.

Voor de politie is het moeilijk om vast te stellen wie van de Amsterdamse jongens precies welke rol heeft gespeeld bij de intimidatie, bedreiging en aanranding in de trein en de diefstallen onder bedreiging met geweld die eerder op station Zandvoort hadden plaatsgevonden. Als contact wordt opgenomen met de politie in Amsterdam, blijkt dat de jongens afkomstig zijn uit de Westelijke Tuinsteden. Sommige jongens uit de groep hebben al een strafblad met veroordelingen wegens soortgelijke incidenten. Enkelen zijn ook al verdacht of veroordeeld voor zware delicten (zoals openlijke geweldpleging en straatroof), en staan bij politie en justitie bekend als leden van de 'harde kern'. Er zitten daarentegen ook jongens in de groep die (nog) geen bekenden zijn van de politie. Het zijn jongens die in het dagelijkse leven bezig zijn met hun opleiding, een stage lopen of al een baan hebben.

Zandvoort verklaard

Als een culturele verklaring wordt gegeven voor dit opvallend uitdagende en agressieve delinquente groepsgedrag van de 'Marokkaanse' jongens uit Amsterdam West, dan wordt het gedrag van de jongens bestempeld als 'typisch Marokkaans' (zoals ook in de media is gebeurd). Er wordt dan bijvoorbeeld gewezen op hun gebrekkige verinnerlijking van conventionele waarden en normen als gevolg van hun Marokkaanse opvoeding. Of er wordt gewezen op een typische overgevoeligheid voor erekwesties en een vechtersmentaliteit die afstamt van hun Riffijnse (voor)ouders. Ook de sterke loyaliteitsverplichtingen zouden voortkomen uit een Marokkaanse groepsgerichtheid, terwijl het uitschelden van de meisjes voor 'hoeren' zou kunnen worden verklaard uit een traditionele islamitische opvoeding waarin het vrijgevochten gedrag van jonge vrouwen als onzedelijk wordt beschouwd.

Het feit dat de jongens deze achtergrond delen, zou dan verklaren waarom zij zich die dag in Zandvoort aangevallen voelden en daarop met agressie en geweld reageerden, één front vormden, en meisjes in de trein gingen aanranden en intimideren.

Als we de gebeurtenissen echter analyseren volgens het model van *algemene* groepsdynamische processen van groepsvorming en gedragsafstemming onder 'Marokkaanse' jongens, dan kunnen we veel beter begrijpen en verklaren hoe en waarom die dag zo'n groep kon ontstaan die zich schuldig maakte aan diefstal, intimidatie, bedreiging, aanranding en openlijke geweldpleging.

'Marokkaanse' straatjongens uit een aantal buurten in Amsterdam West kwamen in Zandvoort samen en voelden zich er op elkaar aangewezen om plezier te maken, waardering te oogsten en zich beschermd te voelen. Uit de individuele motivatie om deze behoeften collectief te bevredigen, sloten zij zich aaneen in een groep die het beste te typeren is als een 'uitgaansgroep'. Ook al kenden een aantal jongens elkaar niet of nauwelijks, zij deelden een straatcultuur en stemden hun gedrag vanzelfsprekend af op de straatwaarden en -normen die onder omstandigheden groepsgedrag voorschrijven dat als intimiderend, confronterend en bedreigend wordt ervaren (en waar ook het plegen van geweld onderdeel van uitmaakt). Tevens verschaft de straatcultuur hen de rationalisaties om de schuld- en schaamtegevoelens te onderdrukken die zij van huis uit zouden voelen bij dit soort delinquent gedrag.

Verder kunnen we ook begrijpen en verklaren waarom dit soort groepsgedrag zo snel en zo onverwacht uit de hand kon lopen. Omdat sommigen meenden dat dit soort (ernstig) overlastgevend of crimineel gedrag hen waardering zou opleveren, gingen andere jongens hun voorbeeld volgen. Op die manier leidden processen van gedragsafstemming tot onbedoelde en onvoorziene gevolgen, in dit geval dat jongens steeds verder gingen in hun uitdagende en agressieve gedrag (mede onder invloed van drugs en alcohol).

Ook kunnen we begrijpen en verklaren waarom de groep zich agressiever ging opstellen, naarmate de reacties uit de omgeving als vijandiger werden ervaren en door de jongens werden opgevat als bewijs van de verziekte wij-zij verhouding tussen 'Marokkaanse' straatjongens en vertegenwoordigers van de dominante samenleving. Door één grote groep te vormen, voelden de jongens zich sterker en durfden zij zich veel vijandiger op te stellen tegenover de buitenstaanders, dan zij individueel zouden hebben gedaan. Ze voelden ook een sterke motivatie om elkaar te ondersteunen en misdragingen tegenover buitenstaanders onder deze omstandigheden werden als geoorloofd en volkomen gerechtvaardigd beschouwd.

De jongens reageerden collectief vanuit het gevoel dat ze door buitenstaanders met de nek werden aangekeken. Van de weeromstuit gedroegen zij zich nog uitdagender als 'gangsters' en portretteerden zichzelf als de 'moeilijkste' jongens van het strand. Juist door zich zo heftig te gedragen, wilden de jongens laten zien dat zij die 'leipe Mocros' (gekke Marokkanen) zijn, waar iedereen zo bang voor is. Op die manier meten ze zich een positieve identiteit aan door zich met overlast-

gevend en crimineel gedrag in hun ogen positief te onderscheiden en dingen te doen die anderen niet kunnen of niet durven.

Uitgaand van de algemene groepsdynamische processen die in dit onderzoek zijn gebruikt, is goed te begrijpen en verklaren wat er zich die dag in Zandvoort kan hebben afgespeeld. We kunnen begrijpen waarom de 'Marokkaanse' jongens tijdelijk een groep hebben gevormd die opvallend delinquent groepsgedrag vertoont. Ook is duidelijk waarom het een averechts effect heeft, als we dit groepsverband beschouwen en behandelen als een 'Marokkaanse jeugdbende'. Dat zou de jongens sterken in het idee dat ze er niet bij horen als 'Marokkanen' en écht alleen elkaar hebben, het zou een bevestiging vormen van hun opvatting dat ze in conflict zijn met de Nederlandse samenleving, en het gevoel versterken dat zij hun enige trots kunnen halen uit het onder andere 'Marokkaanse' straatjongens bekend staan als 'kapot moeilijk'. Kortom, door opvallend overlastgevend en crimineel groepsgedrag – dat typisch is voor Amsterdamse jongens van Marokkaanse afkomst – ten onrechte te bestempelen als 'typisch Marokkaans', lopen we het risico dat we (onbedoeld en onnodig) de processen van uitsluiting en zelfuitsluiting versterken die ten grondslag liggen aan de problematiek.

Slotwoord

Het doel van dit onderzoek is om te begrijpen en te verklaren hoe en waarom 'Marokkaanse' jongens delinquent groepsgedrag vertonen dat door het publiek en de politie wordt ervaren als opvallend uitdagend en agressief. Daarvoor is naar antwoorden gezocht in de sociale en culturele condities van hun omgeving, in de ontwikkelingsprocessen in hun groepen en in hun achterliggende motivaties tot gedragsafstemming. De verklaring die uiteindelijk is gevonden berust niet op hun 'Marokkaan-zijn', maar op de algemene groepsdynamische processen in de bijzondere omstandigheden waaronder de jongens opgroeien (als 'allochtone' straatjongens in een Amsterdamse 'probleemwijk').

Het is niet de bedoeling de problemen rondom 'Marokkaanse' jongens te miskennen of 'Marokkaanse' jongens die zich overlastgevend of crimineel gedragen vrij te pleiten. Zij zijn zelf verantwoordelijk voor hun daden en als (toerekeningsvatbare) strafrechtelijk minderjarigen ook volledig aansprakelijk voor hun eigen (wan)gedrag. Ondanks relatieve achterstand, middelen die tekort schieten en beperkte ervaring of kennis, zijn ook de ouders ervoor verantwoordelijk dat hun kinderen ontspreiden en met 'verkeerde vrienden' op straat opgroeien. Ik zeg dus niet: 'Het is de schuld van de samenleving.'

Maar de manier waarop de samenleving is ingericht en de huidige verhoudingen tussen de bevolkingsgroepen, dragen er wel toe bij dat de jongens het gevoel hebben dat er voor hen weinig anders overblijft dan op straat met elkaar groepen te vormen voor hun waardering, plezier en bescherming. Ook kunnen we de jongens niet verantwoordelijk houden voor het feit dat zij thuis en op straat voor

een groot deel aan hun lot worden overgelaten (of dat nu komt door opvoedingsstijlen van ouders of de afzijdige houding van andere volwassenen in hun omgeving). De omstandigheden waaronder 'Marokkaanse' jongens elkaar vanaf een bepaalde leeftijd op straat opzoeken, hebben zij niet zelf gekozen. Omstandigheden die in de hand werken dat zij zich uitsluitend op elkaar aangewezen voelen, zijn in eerste instantie niet door henzelf gecreëerd. Wel levert hun reactie (in de vorm van delinquent groepsgedrag) daarop in tweede instantie een bijdrage aan verdere gevoelens van achterstand en uitsluiting.

De groepen die de 'Marokkaanse' jongens op de hoek van de straat vormen, lijken van buitenaf gezien op criminele jeugdbendes. Tegenover buitenstaanders nemen de jongens een uitdagende of agressieve houding aan en ze lijken met bijna niets anders bezig te zijn dan geweld en criminaliteit. Hun groepen zijn echter strikt genomen geen 'jeugdbendes' en meestal ook geen 'relgroepen' of 'werkgroepen'. Het zou daarom onjuist en onproductief zijn hen als zodanig te bestempelen louter op basis van hun intimiderende en confronterende houding, hun gesprekken over geweld en criminaliteit of de aanwezigheid van één of meerdere (criminele) jongens die bij de politie bekend staan als leden van de zogenaamde 'harde kern'.

Ook al worden jongens van de buurt die met elkaar 'chillen' op de hoek van de straat of uitgaan in de stad vaak ten onrechte beschouwd als groepen die een (groot) risico vormen, toch valt niet te ontkennen dat de processen van onderlinge gedragsafstemming in een straatcultuur snel kunnen uitmonden in vormen van overlastgevend en crimineel gedrag. Ook is het zo dat groepsprocessen kunnen optreden waardoor een klein aantal jongens zich afsplitst en (onverwacht) zeer ernstige delicten pleegt.

Maar ondanks alle overlast en criminaliteit die uit de groepen kan voortkomen, zullen de meeste jongens van de buurt hun weg weten te vinden in de samenleving. Ze worden ouder en 'serieus'. Ze gaan hun behoeften aan erkenning, vermaak en veiligheid op andere manieren bevredigen dan in groepen op straat. Hun deelname aan de groepen van hun jeugd op straat, hoeft deze jongens er op zichzelf niet van te weerhouden om zich in andere sociale omgevingen staande te houden. Wel kan voor sommige jongens van de buurt de langdurige socialisatie in de straatcultuur nadelige gevolgen hebben. Zij zijn hoofdzakelijk gewend op korte termijn waardering (status), plezier en bescherming te vinden in groepen op straat en te voldoen aan de (deviante) straatnormen van de andere jongens. Hierdoor kunnen zij zichzelf op de lange termijn invalideren om nog aansluiting te vinden in groepen buiten het buurtnetwerk.

Het zou te gemakkelijk zijn om het proces waarin een aantal 'Marokkaanse' jongens van de buurt zich blijvend invalideren om later te participeren in de samenleving, te zien als een proces van moedwillige zelfuitsluiting of zelfmarginalisering. Het heeft er de schijn van dat deze jongens zich niet willen aanpassen en dat ze niet willen werken of studeren. Zo kan het er van de buitenkant uit zien als jongens elkaar bevestigen in de wetenschap dat ze 'kapot moeilijk' (heel stoer)

zijn en elkaars deviante houding als positief bestempelen. Deze jongens zijn alleen vertrouwd met hun omgeving in de buurt en de gedragsregels van de straat waar 'fout' gedrag soms 'goed' is. Ze weten wat ze moeten doen en laten om hun behoeften te bevredigen en om door de andere jongens stoer te worden gevonden. Het lijkt erop dat deze jongens simpelweg niet willen deugen omdat ze voor de makkelijke weg kiezen of omdat ze bang zijn dat niemand ze anders stoer genoeg vindt.

Gedeeltelijk is dat misschien waar. Het grootste probleem van dit soort jongens is echter niet hun onwil, maar hun onmacht. Groepen op straat geven hun niet alleen de mogelijkheid om op korte termijn gewaardeerd te worden en status te krijgen, plezier te maken en zich beschermd te voelen, maar maken hen ook uiterst kwetsbaar. De kracht die zij putten uit hun deelname aan groepen op straat, verzwakt hun positie in de wereld buiten de buurt. Zij leren niet goed om zichzelf een houding te geven in een conventionele omgeving. Door hoofdzakelijk in de straatcultuur op te groeien, raken deze jongens disfunctioneel in de huidige leer- en werkomgeving van Nederland en snijden ze zich af van mogelijkheden om later maatschappelijk succesvol te worden. Daarvoor zouden ze moeten leren hard te werken op school, moeite te doen om (laagbetaald) werk te vinden, te luisteren naar docenten of werkgevers, en zich altijd beheerst en netjes te gedragen in de sociale omgang met anderen.

Voor de jongens van de buurt zijn dit vormen van gedrag waar zij in hun groepen op neerkijken. 'Net' of 'beleefd' (conventioneel) gedrag vertonen is noodzakelijk om maatschappelijke kansen te verzilveren, maar wordt in de meeste situaties op straat gezien als een teken van zwakte en kan leiden tot statusverlies, minder plezier en minder veiligheid. Hoe meer 'straat' een jongen is geworden en hij zich identificeert met de straatcultuur, hoe succesvoller hij denkt te zijn op korte termijn in de buurt, des te hoe kanslozer hij zal blijken om zich later nog een waardevolle plek te veroveren in de samenleving.

Vanuit deze optiek ligt eerder een groeiende onmacht ten grondslag aan de problematiek van deze jongens, dan een toegenomen onwil. Dit wordt gemakkelijk over het hoofd gezien omdat zij zelf hun onvermogen (en angst en onzekerheid) als onwil maskeren. De jongens proberen hun gezichtsverlies te beperken door de indruk te wekken dat ze ervoor kiezen om zich delinquent te gedragen. Het is voor hen te pijnlijk en vernederend om openlijk te erkennen dat ze niets anders kunnen (of durven). Dit beschamende onvermogen is in werkelijkheid een onbedoeld en destructief effect van de noodzaak om te overleven in de straatcultuur van de buurt.

De 'Marokkaanse' jongens in Overtoomse Veld staan vanaf jonge leeftijd voor een dilemma (waarvan zij zich op die leeftijd slechts ten dele bewust zijn). Sluiten zij zich aanee in groepen om hun behoeften aan erkenning, vermaak en veiligheid op korte termijn te bevredigen? Daardoor wordt het leven in de buurt direct plezieriger en leefbaarder, maar kunnen kansen op een succesvolle maatschappelijke toekomst in gevaar worden gebracht. Of durven jongens het risico te lopen

dat ze niet worden geaccepteerd omdat ze onvoldoende ‘straatgedrag’ vertonen? In dat geval moeten zij de dreiging die uitgaat van hun omgeving zelfstandig het hoofd te bieden, moeten ze de externe druk van het stigma dat op hen rust als ‘Marokkaanse jongere’ lijdzaam ondergaan, en moeten ze hun behoeftebevrediging voor onbepaalde tijd uitstellen om hun kansen op later maatschappelijk succes te vergroten. Zonder een sterke innerlijke overtuiging en goede begeleiding, is het bijna uitgesloten dat de jongens voor het laatste kiezen.

Met de conclusies van dit onderzoek heb ik het gedrag van de ‘Marokkaanse’ straatjongens allerm minst goed willen praten. Ik heb het gedrag van deze ‘Marokkaanse’ jongens alleen beter willen begrijpen. Ik heb geprobeerd het te verklaren uit algemene menselijke behoeften en groepsprocessen die er binnen bijzondere omstandigheden toe leiden dat ‘Marokkaanse’ straatjongens in groepsverband opvallend overlastgevend of crimineel gedrag vertonen. De conclusie is dat deze algemene processen voor sommige jongens onvoorzien en onbedoeld kunnen uitmonden in een proces van zelfuitsluiting uit onmacht met als gevolg dat zij – aan wie het zo wil zien – het bewijs leveren dat hun gedrag ‘typisch Marokkaans’ is.

LITERATUUR

- Acker, J. van (1998) *Jeugdcriminaliteit. Feiten en mythen over een beperkt probleem*. Houten/Diegem: Bohn Stafleu van Loghum.
- Adang, O.M.J. (2000) 'Jonge mannen in groepen. Een gewelddadige combinatie?'. *Justitiële Verkenningen (themanummer: Jeugdgeweld)*, 26, pp. 72-80.
- Adang, O.M.J. (2002) 'Collectief geweld onder voetbal-'supporters''. *Tijdschrift voor Criminologie*, 44, pp.172-181.
- Akers, R.L. (1973) *Deviant Behavior. A social learning approach*. Belmont: Wadsworth Publishing.
- Akers, R.L. (1996) 'Is differential association/social learning cultural deviance theory?'. *Criminology*, 34, pp. 229-247.
- Akers, R. L. (1999) 'Social learning and social structure: reply to Sampson, Morash, and Krohn'. (Symposium on social learning and social structure) *Theoretical Criminology*, 3, pp. 477-493.
- Amesz, I., F. Steijlen & H. Vermeulen (1989) *Andere Antillianen. Carrières van laaggeschoolde Antilliaanse jongeren in een grote stad*. Amsterdam: Het Spinhuis.
- Angenent, H.L.W. (1991) *Achtergronden van jeugdcriminaliteit*. Antwerpen: Houten.
- Angenent, H.L.W. (1997) *Criminaliteit van allochtone jongeren. Feiten, oorzaken, achtergronden*. Baarn: Uitgeverij Intro.
- Ashbury, H. (1927) *The gangs of New York. An informal history of the underworld*. New York: Thunder's Mouth Press.
- Ashbury, H. (1940) *The gangs of Chicago. An informal history of the Chicago underworld*. New York: Thunder's Mouth Press.
- Baarda, D.B., M.P.M. de Goede & J. Teunissen (2005) *Basisboek kwalitatief onderzoek: handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek*. Groningen: Stenfert Kroese.
- Baerveldt, C., M. Vermande & R. van Rossum (2000) 'Over vrienden die het ook doen: de kleine criminaliteit van scholieren en hun sociale netwerken'. *Sociale Wetenschappen*, 43, pp. 1-7.
- Ball, R.A. & G.D. Curry (1995) 'The logic of definition in criminology. Purposes and methods for defining 'gangs''. *Criminology*, 33, pp. 225-245.
- Baumeister, R.F. & M.R. Leary (1995) 'The need to belong. Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation'. *Psychological Bulletin*, 117, pp. 497-529.
- Baumer, E., J.Horney, R. Felson & J.L. Lauritsen (2003) 'Neighborhood disadvantage and the nature of violence'. *Criminology*, 41, pp.39-72.
- Beke, B.M.W.A. & A.Ph. van Wijk (2000) 'Jeugdcriminaliteit in groepsverband'. *Ars Aquí*, 49, pp. 764-771.
- Beke, B.M.W.A. & A.Ph. van Wijk (2001) 'Problematische jeugdgroepen. Typen, kenmerken en achtergronden'. *Delikt en Delinkwent*, 31, pp. 654-673.

- Beke, B.M.W.A., A. van Wijk & H.B. Ferwerda (2000) *Jeugdcriminaliteit in groepsverband ontrafeld. Tussen rondhagen en bendevoorming*. Amsterdam: SWP.
- Bel Ghazi, H. (1986) *Van zoek tot arbeidsmarkt. Marokkaanse migranten en hun kinderen in Nederland*. Houten: Het Wereldvenster.
- Berg-Eldering, L. van der (1978) *Marokkaanse gezinnen in Nederland*. Alphen aan den Rijn: Samson.
- Berg-Eldering, L. van der (red.) (1986) *Van gastarbeider tot immigrant. Marokkanen en Turken in Nederland: 1965-1985*. Alphen aan den Rijn: Samson.
- Bijleveld, C. (2003) 'Moeilijke meisjes. De relatie tussen delict- en persoon(lijkheid)skenmerken van delinquente meisjes'. *Tijdschrift voor Criminologie*, 45, pp. 53-70.
- Bing, L. (1991) *Do or die*. New York: Harper Collins.
- Blau, P.M. (1964) *Exchange and power in social life*. New Brunswick: Transaction Books.
- Bloch, H.A. & A. Niederhoffer (1958) *The gang. A study in adolescent behavior*. New York: Philosophical Library.
- Blom, M., J. Oudhof, R.V. Bijl & B.F.M. Bakker (red.) (2005) *Verdacht van criminaliteit. Allochtonen en autochtonen nader bekeken*. Den Haag: Ministerie van Justitie, Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum/Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Böcker, A. (1994) *Turkse migranten en sociale zekerheid. Van onderlinge zorg naar overheidszorg?* Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Body-Gendrot, S. (2004a) *Immigration, integration and violence in France*. Working Papers Series. Princeton: Princeton University Press.
- Body-Gendrot, S. (2004b) 'Race, a word too much?'. In: J. Solomos & M. Bulmer (eds.), *Race and Racism*. London: Routledge.
- Bol, M.W., G.J. Terlou, L.W. Bles & C. Verwers (1998) *Jong en gewelddadig. Ontwikkelingen en achtergronden van de gewelddadigheid onder jeugdigen*. Den Haag: WODC/Gouda Quint.
- Bourgois, P. (1995) *In search of respect. Selling crack in El Barrio*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Boutellier, J.C.J. & M.A. Vinke (2002) *Intimidatie en aangifte. Een verkennend onderzoek naar de angst om aangifte te doen in Politiedistrict 6 van Amsterdam-West*. Amsterdam: Vrije Universiteit Amsterdam, Afdeling Strafrecht en Criminologie.
- Bouw, C. & L. Sterckx (2004) *Liefde op maat. Partnerkeuze van Turkse en Marokkaanse jongeren*. Amsterdam: Het Spinhuis.
- Bouw, C. (1995) 'Misdadige meisjes'. *Tijdschrift voor criminologie*, 37, pp. 124-137.
- Bouw, C., A. Merens, K. Roukens & L. Sterckx (2003) *Een ander succes. De keuzes van Marokkaanse meisjes*. Amsterdam: SISWO/Den Haag: SCP.
- Bovenkerk, F. & M. Husken (2005) 'De culturele erfenis van Don Corleone'. *Justitiële Verkenningen*, 31, pp. 11-24.
- Bovenkerk, F. (1989) 'Marokkanen, misdaad en minderhedenbeleid'. In: F. Bovenkerk & L. Brunt (red.), *De andere stad. Achter de façade van de nieuwe stedelijke vitaliteit*. Amsterdam: Centrum voor Grootstedelijk Onderzoek, pp. 245-252.
- Bovenkerk, F. (1990) 'Misdad en de multi-etnische samenleving'. *Justitiële Verkenningen*, 16, pp. 8-28.
- Bovenkerk, F. (1991) 'Het vraagstuk van de criminaliteit der Marokkaanse jongens'. *De Gids*, 154, pp. 958-978.
- Bovenkerk, F. (1992) 'Criminaliteit van Marokkaanse jongens'. In: F. Bovenkerk, *Heden-daags Kwaad. Criminologische opstellen*. Amsterdam: Meulenhoff, pp. 81-118.

- Bovenkerk, F. (1994) 'Over de oorzaken van de criminaliteit van allochtone jongeren'. In: Commissie Jeugdcriminaliteit (commissie-Van Montfrans), *Aanpak jeugdcriminaliteit. Met de neus op de feiten*. Den Haag: Ministerie van Justitie, Directie Jeugdbescherming en Reclassering (G.W. van Montfrans-Hartman), pp. 51-63.
- Bovenkerk, F. (2001) 'Transnationale jeugdcriminaliteit uit de Nederlandse Antillen'. F. Bovenkerk, *Misdaadprofielen*. Amsterdam: Meulenhoff, pp. 160-196.
- Bovenkerk, F. (2002a) 'Multiculturele misdaad en Nederlands strafrecht'. *Justitiële Verkenningen*, 28, pp. 50-60.
- Bovenkerk, F. (2002b) 'Essay over de oorzaken van allochtone misdaad'. In: J. Lucassen & A. de Ruijter (red.), *Nederland multicultureel en pluriform? Een aantal conceptuele studies*. Amsterdam: Aksant, pp. 209-247.
- Bovenkerk, F. (2003a) 'Over de oorzaken van allochtone misdaad'. In: F. Bovenkerk, M. Komen & Y. Yesilgöz (red.), *Multiculturaliteit in de strafrechtspleging*. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers, pp. 29-59.
- Bovenkerk, F. (2003b) 'Paniekreacties op de criminaliteit van allochtone jongeren in Australië en Nederland'. In: S. Harchaoui & C. Huinder (red.), *Stigma: Marokkaan! Over afstoten en insluiten van een ingebeeld bevolkingsgroep*. Utrecht: Forum, pp. 39-62.
- Bovenkerk, F. (2003c) 'Taboe in de criminologie'. *Proces*, 5, pp. 242-251.
- Bovenkerk, F. (2006) *Loverboys. Of modern pooierschap*. Amsterdam: Uitgeverij Augustus.
- Bovenkerk, F., G. Horstmann & M. van San (1999) 'Politiewerk in de multiculturele samenleving'. In: C.J.C.F. Fijnaut, E.R. Muller & U. Rosenthal (red.), *Politie: studies over haar werking en organisatie*. Alphen aan den Rijn: Samson, pp. 513-534.
- Bovenkerk, F., M. van San & S. de Vries (1999) *Politiewerk in de multiculturele samenleving*. Apeldoorn: LSOP.
- Bovenkerk, F., m.m.v. K. Tielemans (2000) 'Over de Antilliaanse criminaliteit in Nederland en haar bestrijding'. *Delikt en delinkwent*, 30, pp. 557-582.
- Bovenkerk, F., W.J.M. de Haan & Y. Yesilgöz (1991) 'Over selectiviteit gesproken!'. *Tijdschrift voor Criminologie*, 33, pp. 309-321.
- Brady, H.E. & D. Collier (2004) *Rethinking Social Inquiry. Diverse Tools, Shared Standards*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Braithwaite, J. (1989) *Crime, shame and reintegration*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Brewer, M.B. (1991) 'The social self. On being the same and different at the same time'. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 17, pp. 475-482.
- Brewer, M.B. (1999) 'The psychology of prejudice. Ingroup love or outgroup hate?'. *Journal of Social Issues*, 55, pp. 429-444.
- Brewster, R.E.R. (1999a) *Marokkaanse jeugd en politie. Deelrapportage 1: Analyse en advies*. Amsterdam: Regiopolitie Amsterdam-Amstelland.
- Brewster, R.E.R. (1999b) *Marokkaanse jeugd en politie. Deelrapportage 2: Plan van aanpak*. Amsterdam: Regiopolitie Amsterdam-Amstelland.
- Brown, R. (2000) 'Social identity theory. Past achievements, current problems and future challenges'. *European Journal of Social Psychology*, 30, pp. 745-778.
- Bruisma, G.J.N. (1985) *Criminaliteit als sociaal leerproces. Een toetsing van de differentiële associatietheorie in de Versie van K.D. Opp*. Arnhem: Gouda Quint.
- Bruisma, G.J.N. (1999) 'De differentiële associatietheorie en sociale leertheorieën'. In: E. Lissenberg, S. van Ruller & R. van Swaeningen (red.), *Tegen de regels III. Een inleiding in de criminologie*. Nijmegen: Ars Aequi Libri, pp. 109-122.
- Bryman, A. & R.G. Burgess (eds.) (1999) *Qualitative Research*. London: Sage Publications.
- Bryman, A. (2004) *Social Research Methods. Second Edition*. Oxford: Oxford University Press.

- Buijs, F. (1993) *Leven in een nieuw land. Marokkaanse jongemannen in Nederland*. Utrecht: Jan van Arkel.
- Burgers, J. (1999) 'Stedelijke landschappen. Over openbare ruimte in de postindustriële stad'. In: R. van der Wouden (red.), *De stad op straat. De openbare ruimte in perspectief*. Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau, pp.39-61.
- Burgess, R.L. & R.L. Akers (1966) 'A differential association-reinforcement theory of criminal behavior'. *Social Problems*, 14, pp.128-147.
- Burt, C. (1925) *The young delinquent*. London: The University of London Press, Ltd.
- Campbell, A. (1984) *The girls in the gang*. Cambridge: Basil Blackwell.
- Chin, K.L. (1996) *Chinatown gangs. Extortion, enterprise and ethnicity*. New York: Oxford University Press.
- Choenni, O. (1993) *De allochtone ondernemers van Amsterdam. Een sociaal-geografische inventarisatie*. Amsterdam: Gemeente Amsterdam, Afdeling Economische Zaken.
- Cialdini, R.B., R.J. Borden, A. Thorne, M.R. Walker, S. Wheelan & L.R. Sloan (1976) 'Basking in reflected glory. Three (football) field studies'. *Journal of Personality and Social Psychology*, 34, pp. 366-375.
- Cloward, R.A. & L.E. Ohlin (1960) *Delinquency and opportunity. A theory of delinquent gangs*. New York: The Free Press.
- Cohen, A.K. (1955) *Delinquent Boys. The Culture of the Gang*. New York: Free Press.
- Commissie Jeugdcriminaliteit (commissie-Van Montfrans) (1994) *Met de neus op de feiten. Aanpak jeugdcriminaliteit*. Den Haag: Ministerie van Justitie.
- Commissie Jeugdcriminaliteit (commissie-Van Montfrans) (1998) *Vier jaar Van Montfrans. Uitvoering plan van aanpak Jeugdcriminaliteit*. Den Haag: Ministeries van Justitie, Biza, OC en W, SZW en VWS.
- Commissie Jeugdonderzoek (CJO) (1999) *Zicht op jeugd. De Balie debatten*. Den Haag: Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.
- Commissie Marokkaanse Jeugd (1998) *Samen vol vertrouwen de toekomst tegemoet. Perspectieven voor de Marokkaanse jeugd in de Nederlandse samenleving in de 21^e eeuw*. Den Haag: Ministerie van Justitie.
- Commissie-Lankhorst (Stuurgroep Jeugdproblematiek Amsterdam West/Nieuw West) (1998) *Door jongeren uitgedaagd. Voorstel voor aanpak jeugdproblematiek Amsterdam West/Nieuw West*. Amsterdam: Gemeente Amsterdam.
- Coppes, R., F. de Groot & A. Sheerazi (1997) *Politie en criminaliteit van Marokkaanse jongens*. Deventer: Gouda Quint.
- Crok, S., J. Slot & M. Janssen (2006) *De Marokkaanse gemeenschap in Amsterdam*. Amsterdam: Gemeente Amsterdam, Dienst Onderzoek en Statistiek/Bestuursdienst, Directie Openbare Orde en Veiligheid.
- Crul, M. (2000) *De sleutel tot succes: over hulp, keuzes en kansen in de schoolloopbanen van Turkse en Marokkaanse jongeren van de tweede generatie*. Amsterdam: Het Spinhuis.
- Cummings, S. & D.J. Monti (eds.) (1993) *Gangs. The origins and impact of contemporary youth gangs in the United States*. Albany: State University of New York Press.
- Curry, G.D. (1998) 'Female gang involvement'. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 35, pp. 100-118.
- Cuyvers, P., Meijerfeldt, F. von, Houten, H. van & F. Meijers (1993) 'Allochtone en autochtone jongeren: hoe groot is het verschil?'. *Sociologische Gids*, 40, pp. 140-160.
- De Mas, P. & M.A.F. Haffmans (1985) *De gezinshereniging van Marokkanen in Nederland, 1968-1984. Een onderzoek naar de omvang, de aard en de gebieden van herkomst en vestiging*. Den Haag: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid/Amsterdam: Instituut voor Sociale Geografie.

- De Mas, P. (1990) 'Overlevingsdynamiek in het Marokkaanse Rif-gebergte. De samenhang tussen circulaire migratie en de demografische structuur van huishoudens'. *Geografisch Tijdschrift*, 24, pp. 73-86.
- De Mas, P. (1991) 'Marokkaanse migratie naar Nederland vanuit herkomstgebieden'. *Internationale Spectator*, 14, pp. 110-118.
- De Mas, P. (1995) 'Le kif houa el kif. Een schets van een onconventionele, maar florerende bedrijfstaking in Marokko'. *Bundel themadag politie over Marokko (aspecten van cultuur en criminaliteit)*, Rotterdam, pp. 18-25.
- De Mas, P. (2001) 'De poreuze noordkust van Marokko; migratie, smokkel en hasj'. *Justitiële Verkenningen (themanummer: Marokko)*, 27, pp. 87-98.
- Decker, S.H. & B. van Winkle (1996) *Life in the Gang: Family, Friends and Violence*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Decker, S.H. & G.D. Curry (2000) 'Addressing key features of gang membership. Measuring the involvement of young members'. *Journal of Criminal Justice*, 28, pp. 473-482.
- Decker, S.H. (2000) 'Doing fieldwork with active gang members. Gettin' down on the set'. *Focaal*, 36, pp. 97-104.
- Decker, S.H. & F.M. Weerman (eds.) (2005) *European street gangs and troublesome youth groups*. Oxford: AltaMira Press.
- Denzin, N.K. & Y.S. Lincoln (eds.) (1994) *Handbook of qualitative research*. London: Sage Publications.
- Directie Openbare Orde en Veiligheid Strategisch Team (2005) *Aanpak overlast jeugdgroepen Amsterdam. Stand van zaken januari-juni 2005*. Amsterdam: Gemeente Amsterdam Bestuursdienst.
- Driessen, F.M.H.M., B.G.M. Völker, H.M. op den Kamp, A.M.C. Roest & R.J.M. Molenaar (2002) *Zeg me wie je vrienden zijn. Allochtone jongens en criminaliteit*. Apeldoorn: Politie en Wetenschap/Zeist: Kerckebosch bv.
- Du Phuoc Long, P. (1996) *The dream shattered. Vietnamese gangs in America*. Boston: Northeastern University Press.
- Eck, C.M. van (2001) *Door bloed gezuiverd. Eerwraak bij Turken in Nederland*. Amsterdam: Bakker.
- Eldering, L. & J.A. Borm (1996) *Alleenstaande Marokkaanse moeders*. Utrecht: Van Arkel.
- Eldering, L. (1988) *Opvoeden in verandering. Aanzet tot interculturele pedagogiek*. (inaugurele reden Leiden)
- Elias, N. & J.L. Scotson (1965) *The established and the outsiders. A sociological inquiry into community problems*. London: Cass.
- Eliasoph, N. & P. Lichterman (2003) 'Culture in interaction'. *American Journal of Sociology*, 108, pp. 735-794.
- Emerson, R.M. (1983) 'Introduction'. In: R.M. Emerson (ed.), *Contemporary Field Research*. Prospect Heights: Waveland Press, pp. 1-35.
- Engbersen, G. & E. Snel (1997) *Onveilige buurten. Criminaliteit en onveiligheidsgevoelens in achterstandsbuurten*. Utrecht: Universiteit Utrecht, Algemene Sociale Wetenschappen, projectgroep Stad & Staat.
- Eppink, A. (1977) *Familierelaties en persoonlijkheidsontwikkeling in Marokko. Een onderzoek naar referentiekaders en denkpatronen met betrekking tot familie, vriendschap en sexualiteit*. Amsterdam: Averroës Stichting.
- Eppink, A. (1979) *Turkse en Marokkaanse jongeren in Nederland*. Den Haag: Ministerie van CRM, Staatsuitgeverij.
- Eppink, A. (1981) *Kind-zijn in twee culturen. Jonge Marokkaanse en Turkse kinderen in Nederland*. Deventer: Van Loghum Slaterus.

- Eppink, A. (1992) 'Verburgerlijking. Een hypothese over verschillen in criminaliteit van Turkse en Marokkaanse migranten in Nederland'. In: J. Fiselier & F. Strijbosch (red.), *Cultuur en delict*. 's-Gravenhage: VUGA, pp. 121-136.
- Esbensen, F.A. & D. Huizinga (1993) 'Gangs, drugs, and delinquency in a survey of urban youth'. *Criminology*, 31, pp. 565-589.
- Esbensen, F.A. & F.M. Weerman (2005) 'Youth gangs and troublesome youth groups in the United States and the Netherlands: a cross-national comparison'. *European Journal of Criminology*, 2, pp. 5-37.
- Esbensen, F.A. (2001) 'Youth gangs and definitional issues. When is a gang a gang, and why does it matter?'. *Crime and Delinquency*, 47, pp. 105-130.
- Etman, O., P. Mutsaerts & H. Werdmölder (1993) 'Onveiligheid en allochtonen'. In: *Integrale veiligheidsrapportage. Achtergrondstudies*. Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken.
- Faasen, I. (1997) *Als twee culturen botsen gaat het onweten. Een exploratief onderzoek naar probleemgedrag van Marokkaanse straatjongens in Utrecht*. Utrecht: Faculteit Sociale Wetenschappen, Universiteit Utrecht/CVO.
- Fedorova, T., M. de Bruin, S. Crok & J. Slot (2005) *Overtoomse Veld*. Amsterdam: Gemeente Amsterdam, Dienst Onderzoek en Statistiek.
- Felson, M. (1998) *Crime and everyday life. Second edition*. Thousand Oaks, California: Pine Forge Press.
- Ferwerda, H.B. & P. Versteegh (1999a) *Jongerencriminaliteit in de regio Haaglanden. Een trendanalyse (1988-1997) van de omvang, aard en achtergronden*. Arnhem/Den Haag: Advies- en onderzoeksgroep Beke/Politie Haaglanden.
- Ferwerda, H.B. & P. Versteegh (1999b) *Jongerencriminaliteit in de regio Haaglanden. Tabellenboek bij de trendanalyse (1988-1997)*. Arnhem/Den Haag: Advies- en onderzoeksgroep Beke/Politie Haaglanden.
- Ferwerda, H.B. & P. Versteegh (2001) 'Haagse trends in de jongerencriminaliteit'. *Delikt en Delinkwent*, 31, pp. 157-173.
- Ferwerda, H.B. (1992) *Watjes en ratjes. Een longitudinaal onderzoek naar het verband tussen maatschappelijke kwetsbaarheid en jeugdcriminaliteit*. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Ferwerda, H.B. (2000) 'Jeugdcriminaliteit en de rol van de groep'. *J-Tijdschrift voor jongeren*, 1, pp. 35-44.
- Ferwerda, H.B., Bottenberg M. & B.M.W.A. Beke (1999) *Jeugdcriminaliteit in de Zaanstreek-Waterland. Een onderzoek naar omvang, aard, spreiding en achtergronden*. Arnhem/Middelburg: Advies- en Onderzoeksgroep Beke.
- Ferwerda, H.B., Versteegh, P., & B.M.W.A. Beke (1995) 'De harde kern van jeugdige criminelen'. *Tijdschrift voor criminologie*, 37, pp. 138-153.
- Fleisher, M.S. (1998) *Dead end kids. Gang girls and the boys they know*. Madison: University of Wisconsin Press.
- Frijda, N.H. (2001) *De emoties. Een overzicht van onderzoek en theorie*. Amsterdam: Bert Bakker.
- Gelder, P. van & J. Sijsma (1988) *Horse, coke en kansen. Sociale risico's onder Marokkaanse harddruggebruikers in Amsterdam*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam, Instituut voor Sociale Geografie.
- Gelder, P. van & J. Sijsma (1990) *'Ik wil een smalle weg volgen'. Sociale risico's en kansen onder werkloze Marokkaanse jongens in Den Haag*. Den Haag: Gemeente Den Haag.
- Gelder, P. van (1992) *Het groepsgegedrag onder Marokkaanse jongens. Tussen mythe en werkelijkheid*. Amsterdam: Paper Sociaal Wetenschappelijke Studiedagen, 28 en 29 april.

- Gelder, P. van (1995) 'Marokkaanse jongens als het schuim der natie? Criminaliteit en irreguliere geldverwerving onder allochtone jongens'. *Tijdschrift voor Criminologie*, 37, pp. 166-179.
- Gemert, F. van & E. Wiersma (2000) *Aanpak groepsriminaliteit. Een inventarisatie van preventie- en interventie maatregelen gericht op jeugdgroepen*. Den Haag: Ministerie van Justitie.
- Gemert, F. van & J.D.A. de Jong (2005) 'Groepsdynamiek binnen een jeugdbende. Een casus van verzet tegen de politie'. *Tijdschrift voor Veiligheid en Veiligheidszorg*, 4, pp. 46-56.
- Gemert, F. van & M. Fleisher (2002) *In de greep van de groep. Een onderzoek naar een Marokkaanse problematische jeugdgroep*. Amsterdam: Regioplan Beleidsonderzoek.
- Gemert, F. van & M. Fleisher (2005) 'In the grip of the group'. In: S.H. Decker & F.M. Weerman (eds.), *European street gangs and troublesome youth groups*. Oxford: AltaMira Press, pp. 11-30.
- Gemert, F.H.M. van (1995a) 'De antropoloog en het criminologisch beleidsonderzoek. Mogelijkheden en valkuilen'. *Sociologische Gids*, 1, pp. 60-79.
- Gemert, F.H.M. van (1995b) 'Marokkaanse jeugdbendes in Rotterdam-Zuid?'. In: E. Rood-Pijpers, B. Rovers, F. van Gemert & C. Fijnaut, *Preventie van jeugdcriminaliteit in een grote stad*. Gouda Quint: Arnhem, pp. 265-300.
- Gemert, F.H.M. van (1995c) 'Amerikaanse gangs en Nederlandse jeugdbendes'. In: E. Rood-Pijpers, B. Rovers, F. van Gemert & C. Fijnaut, *Preventie van jeugdcriminaliteit in een grote stad*. Gouda Quint: Arnhem, pp. 69-105.
- Gemert, F.H.M. van (1995d) 'Gangs in Amerika en Nederland. Grimmige realiteit versus modeverschijnsel'. *Justitiële Verkenningen*, 21, pp. 68-83.
- Gemert, F.H.M. van (1997) '“Jij gaat zeker opschrijven dat Marokkanen slecht zijn”. Over methodologische obstakels met culturele herkomst'. *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift*, 24, pp. 188-210.
- Gemert, F.H.M. van (1998a) *Ieder voor zich. Kansen, cultuur en criminaliteit van Marokkaanse jongens*. Amsterdam: Het Spinhuis.
- Gemert, F.H.M. van (1998b) *Crips in drievoud. Een dossieronderzoek naar drie jeugdbendes*. Amsterdam: Regioplan Onderzoek Advies en Informatie.
- Gemert, F.H.M. van (1999a) *De groep op de hoek. Een onderzoek naar drie criminele jeugdgroepen in Amsterdam*. Amsterdam: Regioplan.
- Gemert, F.H.M. van (1999b) 'Haagse gangsters naar Amerikaans voorbeeld'. *Tijdschrift over Jeugd*, 1, pp. 44-45.
- Gemert, F.H.M. van (2001a) 'Seksuele delicten en Marokkaanse jeugdgroepen'. In: F. Lindo & M. van Niekerk (red.), *Dedication & detachment. Essays in honour of Hans Vermeulen*. Amsterdam: Het Spinhuis, pp. 120-130.
- Gemert, F.H.M. van (2001b) 'Crips in orange. Gangs and groups in the Netherlands'. In: M.W. Klein, H.J. Kerner, C.L. Maxson & G.M. Weitekamp (red.), *The Eurogang paradox. Street gangs and youth groups in the U.S. and Europe*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, pp. 145-152.
- Gemert, F.H.M. van (2002a) 'Botsen met de buurt. Overlast en wisselwerking tussen jeugdgroepen en de buitenwereld'. *Tijdschrift voor Criminologie*, 44, pp. 162-171.
- Gemert, F.H.M. van (2002b) 'Marokkaanse Buurtvaders blokkeren integratie'. *Socialisme en Democratie*, 7/8, pp. 56-64.
- Gemert, F.H.M. van (2002c) 'Moeizame Marokkaanse medewerking. Cultuur als verklaring voor methodologische obstakels'. In: H. Houtman-Steenstra & J. Veenman (red.), *Interviewen in een multiculturele samenleving. Problemen en oplossingen*. Assen: Van Gorcum.

- Gemert, F.H.M. van (2005) 'Youth groups and gangs in Amsterdam. A pretest of the Eurogang Expert Survey'. In: S.H. Decker & F.M. Weerman (eds.), *European street gangs and troublesome youth groups*. Oxford: AltaMira Press, pp. 147-168.
- Gibbs, J.C., G. Bud Potter & A.P. Goldstein (1995) *The equip program. Teaching youth to think and act responsibly through a peer-helping approach*. Champaign, IL: Research Press.
- Giordano, P.C., S.A. Cernkovich & D.D. Holland (2003) 'Changes in friendship relations over the life course. Implications for desistance from crime'. *Criminology*, 41, pp. 293-328.
- Glaser, B.G. (1967) *The discovery of grounded theory. Strategies for qualitative research*. Chicago: Aldine.
- Glaser, B.G. (1978) *Theoretical sensitivity. Advances in the methodology of grounded theory*. Mill Valley, CA: The Sociology Press.
- Glaser, B.G. (1992) *Emergence vs forcing. Basics of grounded theory*. Mill Valley, CA: The Sociology Press.
- Glueck, S. & E. Glueck (1950) *Unravelling juvenile delinquency*. Cambridge: Harvard University Press.
- Gottfredson, M.R. & T. Hirschi (1990) *A general theory of crime*. Stanford: Stanford University Press.
- Goudsblom, J. (1997) *Het regime van de tijd*. Amsterdam: Meulenhoff.
- Graaf, N.D. (2002) 'De verklaringskracht van cultuur'. *Mens en Maatschappij*, 77, pp. 137-152.
- Gruter, P. & P. Versteegh (2001) 'Towards a problem-oriented approach to youth groups in The Hague'. In: M.W. Klein, H.J. Kerner, C.L. Maxson & G.M. Weitekamp (red.), *The Eurogang paradox. Street gangs and youth groups in the U.S. and Europe*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, pp. 137-144.
- Gruter, P., Baas, M. & D. Vegter (1996) *Problematische jeugdgroepen in de regio Haaglanden. Een inventarisatie onder wijkagenten en jeugdrechercheurs*. Den Haag: Politie Haaglanden, Bureau Analyse en Research.
- Gruter, P.M.G. (1997) *Problematische jongerengroepen in de regio Haaglanden anno 1997. Een hernieuwde inventarisatie onder wijkagenten en jeugdrechercheurs*. Den Haag: Politie Haaglanden.
- Haan, W.J.M. de & F. Bovenkerk (1993) 'Moedwil en misverstand. Overschatting en onderschatting van allochtone criminaliteit in Nederland'. *Tijdschrift voor Criminologie*, 35, pp. 277-300.
- Haan, W.J.M. de & F. Bovenkerk (1995) 'Sociale integratie en criminaliteit'. In: G. Engbersen & R. Gabriëls (red.) *Sferen van integratie. Naar een gedifferentieerd allochtonenbeleid*. Amsterdam: Boom, pp. 223-248.
- Haan, W.J.M. de & S. Miedema (2001) 'Jeugdgroepen en gangs. De invloed van leeftijdgenoten op ernstig en/of gewelddadig delinquent gedrag'. In: R. Loeber, N.W. Slot & J. Sergeant (red.), *Ernstige en gewelddadige delinquenten. Ontwikkeling, risicofactoren en succesvolle interventies*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum, pp. 205-223.
- Haan, W.J.M. de (1990) 'Allochtonen en autochtonen. Gelijkheid en verschil in cultuur en criminaliteit'. *Justitiële Verkenningen*, 16, pp. 29-53.
- Haan, W.J.M. de, A.M. van der Laan, & J.A. Nijboer (2000) 'Eigenrichting en jeugdgeweld'. *Tijdschrift voor Criminologie*, 42, pp. 361-372.
- Haan, W.J.M. de, Nijboer, J. & A. van der Laan (2001) *Escalatie-risico's bij openbare ordeverstoringen*. Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken.
- Haan, W.J.M. de, S. Miedema, J.A. Nijboer & B. Bieleman (1998) *Verhaal halen. Een onderzoek naar achtergronden van de gebeurtenissen in de Oosterparkwijk in de nacht van 30 op 31 december 1997*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen, Vakgroep Strafrecht en Criminologie.

- Hagan, J. & B. McCarthy (1992) 'Mean streets. the theoretical significance of situational delinquency among homeless youth'. In: *American Journal of Sociology*, 98, pp. 597-627.
- Hagan, J. & B. McCarthy (1997) *Mean streets. Youth crime and homelessness*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hagan, J. (1993) 'The social embeddedness of crime and unemployment'. *Criminology*, 31, pp. 465-491.
- Hagendorn, J. & P. Macon (1988) *People and folks. Gangs, crime and the underclass in a rustbelt city*. Chicago: Lake View Press.
- Hagendorn, J.M. (1991) 'Gangs, neighborhoods, and public policy'. *Social Problems*, 38, pp. 529-542.
- Hagendorn, J.M. (1994) 'Homeboys, dope fiends, legits and New Jacks'. *Criminology*, 32, pp. 197-219.
- Hakkert, A. & M. Kleiman (1999) 'Als de groep een bende wordt'. *SEC – Tijdschrift voor Samenleving en Criminaliteitspreventie*, 13, pp. 20-23.
- Hakkert, A., A. van Wijk, H. Ferwerda & T. Eijcken (1998) *Groepsriminaliteit. Een terreinverkenning op basis van literatuuronderzoek en een analyse van bestaand onderzoeksmateriaal, aangevuld met enkele interviews met sleutelinformanten en jongeren die tot groepen behoren*. Den Haag: Ministerie van Justitie (DJPS).
- Haleber, R. (1989) 'De Marokkaanse migrant gezien door het bij- en verziend oog van de Nederlandse antropoloog. Een roots-paradigma als medicijn?'. *Antropologische Verkenningen*, 8, pp. 21-41.
- Hammersley, M. (1990) *Reading Ethnographic Research. A Critical Guide*. London: Longman.
- Harchaoui, S. (2001) 'Hedendaags kwaad revisited. Kanttekeningen bij de Marokkaanse criminaliteit in Nederland'. *Justitiële Verkenningen (themanummer: Marokko)*, 27, pp.99-114.
- Hart, D. (1976) *The Aith Waryaghar of the Moroccan Rif. An ethnography and history*. Tuscon: University of Arizona Press.
- Haynie, D.L. (2002) 'Friendship networks and adolescent delinquency. The relative nature of peer delinquency'. *Journal of Quantitative Criminology*, 18, pp. 99-134.
- Hazekamp, J. (1985) *Rondhangen als tijdverdrijf. Over het onder-elkaar-zijn van jongens en meisjes in de vrije tijd*. Amsterdam: VU Uitgeverij.
- Heelsum, A. van (2001) 'Marokkaanse organisaties in Nederland. Een wie is wie'. In: O. Bouadi, S. Bouteba, A. van Heelsum, P. De Mas & D. Oosterbaan (red.), *De vele gezichten van Marokkaans Nederland. Een wie is wie*. Amsterdam: Mets & Schilt, pp.37-46.
- Heelsum, A. van, M. Fennema & J.N. Tillie (2004) *Islamitische organisaties in Nederland*. Amsterdam: Instituut voor Migratie- en Etnische Studies.
- Heiden-Attema, N. van der & M.W. Bol (2000) *Moeilijke jeugd. Risico- en protectieve factoren en de ontwikkeling van delinquent gedrag in een groep risicojongeren*. Den Haag: WODC.
- Hellinga, H. & W. Hartman (1985) *Algemeen Uithbreidingsplan Amsterdam 50 jaar*. Amsterdam: Amsterdamse Raad voor de Stedebouw.
- Hinkle, S. & J. Schopler (1986) 'Bias in the evaluation of in-group and out-group performance'. In: S. Worchel & W.G. Austin (eds.), *Psychology of intergroup relations. Second edition*. Chicago: Nelson-Hall, pp. 196-212.
- Hirschi, T. (1969) *Causes of Delinquency*. Berkely: University of California Press.
- Hoff, C.A. van 't (1991) 'Gegazsverhoudingen binnen Marokkaanse gezinnen'. *Tijdschrift voor Criminologie*, 33, pp. 130-142.
- Hoijsink, M. (2006) 'Teruggeworpen op jezelf in het welzijnswerk'. In: E. Tonkens, J. Uitermark & M. Ham (red.), *Handboek Moraliseren. Burgerschap en ongedeelde moraal*. Amsterdam: Van Gennep, pp. 55-67.

- Hollway, W. & T. Jefferson (2000) *Doing qualitative research differently. Free association, narrative and interview method*. London: Sage Publications Ltd.
- Homans, G.C. (1957) 'Social behavior as exchange'. *American Journal of Sociology*, 1, pp. 597-606.
- Homans, G.C. (1961) *Social behavior. Its elementary forms*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Homburg, G.H.J. (2005) *Voorbereiding evaluatie bestuurlijke arrangementen Antilliaanse risiscojongeren 2005-2008*. Amsterdam: Regioplan.
- Hornsey, M.J. & J. Jetten (2004) 'The individual within the group. Balancing the need to belong with the need to be different'. *Personality and Social Psychological Review*, 9, pp. 248-264.
- Horowitz, R. & G. Schwartz (1974) 'Honor, normative ambiguity, and gang violence'. *American Sociological Review*, 39, pp. 238-251.
- Horowitz, R. (1987) 'Community tolerance of gang violence'. *Social Problems*, 34, pp. 437-450.
- Howell, J.C. (1994) 'Recent gang research. Program and policy implications'. *Crime and Delinquency*, 40, pp. 495-515.
- Howell, J.C. (2000) *Youth gang programs and strategies*. U.S. Department of Justice: National Youth Gang Center, Institute for Intergovernmental Research.
- Huff, C.R. (1989) 'Youth gangs and public policy'. *Crime and Delinquency*, 35, pp. 524-237.
- Huff, C.R. (1997) 'Book review: Life in the gang. Family, friends and violence. By Scott H. Decker and Barrik van Winkle'. *American Journal of Sociology*, 103, pp. 512-513.
- Huff, C.R. (ed.) (1990) *Gangs in America*. Newbury Park: Sage.
- Huff, C.R. (ed.) (2002) *Gangs in America III*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Huisman, W. (1995) 'Culturele delicten'. *Proces*, 5, pp. 80-88.
- Hulst, H. van & J.A. Bos (1993) *Pan i rèspèt. Criminaliteit van geïmmigreerde Curaçaose jongeren*. Utrecht: OKU.
- Hulst, H. van (1997) *Morgen bloeit het diabaas. De Antilliaanse volksklasse in de Nederlandse samenleving*. Amsterdam: Het Spinhuis.
- Hurston, Z.N. (1990/1935) *Mules and Men*, New York: Harper & Row Publishers, Inc.
- Huston, P. (1995) *Tongs, gangs and Triads. Chinese crime groups in North America*. New York: Authors Choice Press.
- Ietswaart, M. & H. Vinije (1999) *Sranantongo. Surinaams voor reizigers en thuisblijvers*. Amsterdam: Uitgeverij Jan Mets.
- Jackson, L.A., L.A. Sullivan, R. Harmish & C.N. Hodge (1996) 'Achieving positive social identity. Social mobility, social creativity, and permeability of group boundaries'. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70, pp. 241-254.
- Jacobs, B.A. & R. Wright (1999) 'Stick-up, street culture, and offender motivation'. *Criminology*, 37, pp. 149-173.
- Jankowski, M.S. (1991) *Islands in the street. Gangs and American urban society*. University of California Press.
- Jankowski, M.S. (1995) 'Ethnography, inequality and crime in the low-income community'. In: J. Hagan & R.D. Peterson (red.), *Crime and Inequality*. Stanford: Stanford University Press, pp.80-94.
- Jankowski, M.S. (2003) 'Gangs and social change'. *Theoretical Criminology*, 7, pp. 191- 216.
- Jobse, R.B., H. Kruijthoff, & S. Musterd (1990) *Stadsgewesten in beweging. Migratie naar en uit de vier grote steden*. Utrecht: Rijksuniversiteit Utrecht/Instituut voor Ruimtelijk Onderzoek.

- Jong, J.D.A. de & W.J.M. de Haan (2000) 'Buurtvaders. Sociale controle, solidariteit en burgerlijke verantwoordelijkheid in de Marokkaanse gemeenschap'. *Tijdschrift voor criminologie*, 42, pp. 383-393.
- Jong, J.D.A. de (2000a) 'Marokkaans gezag in de publieke ruimte'. *Rooilijn*, 33, pp. 479-485.
- Jong, J.D.A. de (2000b) *Samen voor elkaar. Een onderzoek naar de Marokkaanse buurtvaders uit Amsterdam Slotervaart/Overtoomse Veld Noord*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam, afdeling Sociologie en Antropologie. (afstudeerscriptie)
- Jong, J.D.A. de (2001) *Problematische jeugdgroep Haaglanden: Criminele jeugdgroep Palenstein, Zoetermeer*. Den Haag: Politie Haaglanden, Analyse en Research.
- Jong, J.D.A. de, F. van Gemert & M. Fleisher (2006) 'Delinquent youth in the city of Amsterdam. An ethnographic study of a Moroccan street gang', in: L. Deben & M. Bontje (red.), *Creativity and diversity. Key challenges to the 21st-century city*. Amsterdam: Het Spinhuis, pp. 63-74.
- Junger, M. & M. Zeilstra (1989) *Deviant gedrag en slachtofferschap onder jongens uit etnische minderheden I*. Arnhem: Gouda Quint.
- Junger, M. (1990) *Delinquency and ethnicity. An investigation on social factors relating to delinquency among Moroccan, Turkish, Surinamese and Dutch boys*. Deventer/Boston: Kluwer.
- Jurgens, F. (2007) *Het Marokkanendrama*. Amsterdam: Meulenhoff.
- Katz, J. (1988) *Seductions of crime. Moral and sensual attractions in doing evil*. New York: Basic Books.
- Katz, J. (1997) *The Gang Myth*. Los Angeles: University of California.
- Kaufman, P. & H. Verbraeck (1986) *Marokkaan en verslaafd. Een studie naar randgroepvorming, heroïnegebruik en criminalisering*. Utrecht: Gemeente Utrecht.
- Kaufman, P. & H. Verbraeck (1987) 'De omweg van Achmed. Een methodologische verantwoording over onderzoek naar Marokkaanse verslaafden'. *Migrantenstudies*, 3, pp. 20-31.
- Kersten, J. (1993) 'Street youths, Bosozoku, and Yakuza. Subculture formation and societal reactions in Japan'. *Crime and Delinquency*, 39, pp. 277-295.
- Kleijwegt, M. (2005) *Onzichtbare ouders. De buurt van Mohammed B*. Amsterdam: Plataan.
- Klein, M.W. & C.L. Maxson (1989) 'Street gang violence'. In: N.A. Weiner & M.E. Wolfgang (red.), *Violent crime, violent criminals*. Newbury Park: Sage.
- Klein, M.W. (1995) *The American Street Gang: Its Nature, Prevalence, and Control*. New York/Oxford: Oxford University Press.
- Klein, M.W. (1997) 'Gangs in the United States and Europe'. *European Journal on Crime Policy and Research*, 4, pp. 63-80.
- Klein, M.W., C.L. Maxson & J. Miller (1995) *The Modern Gang Reader*. Los Angeles, California: Roxbury Publishing Company.
- Klein, M.W., F.M. Weerman & T.P. Thornberry (2006) 'Street gang violence in Europe'. *European Journal of Criminology*, 3, pp. 413-437.
- Klein, M.W., Kerner, H.J., Maxson, C.L. & G.M. Weitekamp (red.) (2001) *The Eurogang paradox. Street gangs and youth groups in the U.S. and Europe*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- Knox, G.W. (2000) *An introduction to gangs. Revised and expanded fifth edition*. Peotone, IL: New Chicago School Press, Inc.
- Korf, D.J. (2001) 'Witte allochtonen en zwarte autochtonen. Etniciteit en criminaliteit in Nederland'. *Delikt en Delinkwent*, 31, pp. 531-547.
- Kreulen, F. & N. de Boer (1994) *Tussen mode en menens. Crips en Bloods in Nederland*. Den Haag: H.O.F.

- Krisberg, B. (1974) 'Gang youth and hustling. The psychology of survival'. *Issues in Criminology*, 9, pp. 115-131.
- Krivo, L.J. & R.D. Peterson (1996) 'Extremely disadvantaged neighborhoods and urban crime'. *Social Forces*, 75, pp. 619-648.
- Kromhout, M. & M. van San (2003) *Schimmige werelden. Nieuwe etnische groepen en jeugd-criminaliteit*. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoeks- en Documentatiecentrum/Meppel: Boom Juridische Uitgevers.
- Lans, J. van der (1996) 'De cultuur van afzijdigheid'. *Socialisme en democratie*, 11, pp. 620-628.
- Lerman, P. (1967) 'Gangs, networks and subcultural delinquency'. *American Journal of Sociology*, 73, pp. 63-72.
- Leuw, Ed. (1997) *Criminaliteit en etnische minderheden. Een criminologische analyse*. Den Haag: WODC.
- Lindo, F. (1997) *Op zoek naar eigen kracht: vrijwilligerswerk en burgerschap onder minderheden*. Rijswijk: Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling.
- List, E. (2002) *Harde Kern Jeugd. Een onderzoek naar de woon- en pleegplaats van de Harde Kern Jeugd binnen de politieregio Amsterdam-Amstelland*. Amsterdam: politieregio Amsterdam-Amstelland.
- Loef, C. & P. Holla (1989) 'Straatroof in Amsterdam'. *Justitiële Verkenningen*, 15, pp. 92-101.
- Loef, C. (1988) *Marokkaanse daders in de Amsterdamse binnenstad. Rapport Bestuursinformatie*. Amsterdam: Gemeente Amsterdam.
- Maanen, J. van (1988) *Tales of the field. On writing ethnography*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Maas-de Waal, C. (1991) 'Wetenschappelijk onderzoek naar criminaliteit van allochtonen. Een taboe doorbroken?'. *Tijdschrift voor Criminologie*, 33, pp. 87-100.
- Maliepaard, R. (1985) *Achtergronden bij deviant gedrag bij allochtone jongeren*. Den Haag: Coördinatiecommissie Wetenschappelijk Onderzoek Kinderbescherming.
- Maslow, A.H. (1968) *Towards a psychology of being*. New York: Van Nostrand Reinhold Company.
- Matza, D. (1964) *Delinquency and drift*. New York: Wiley.
- Maxson, C.L. & M. Klein (1995) 'Investigating gang structures'. *Journal of Gang Research*, 3, pp. 33-40.
- McCall, G.J. (1978) *Observing the law. Field methods in the study of crime and the criminal justice system*. New York: Free.
- Mertens, N.M., M. Grapendaal & B.J.W. Docter-Schamhardt (1998) *Meisjescriminaliteit in Nederland*. Den Haag: WODC.
- Messerschmidt, J.W. (2002) 'On gang girls, gender and a structured action theory'. *Theoretical Criminology*, 6, pp. 461-475.
- Metaal, S., M. Delnoij & J.W. Duyvendak (2006) *Een Amsterdamse Benadering. Vooruitkomen, samenleven en thuis voelen in Nieuw West. Verslag van een onderzoek*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam/Gemeente Amsterdam, Bureau Parkstad.
- Miedema, S. (2002) 'Onderzoek nader onderzocht. Een vergelijkende analyse van etnografisch onderzoek naar de relatie tussen etniciteit, groepsvorming en delinquentie bij jongens'. *Tijdschrift voor Criminologie* 44, pp. 150-161.
- Miller, J. (2001) *One of the guys. Girls, gangs and gender*. New York: Oxford University Press.
- Miller, J. (2002) 'The strength and limits of 'doing gender' for understanding street crime'. *Theoretical Criminology*, 6, pp. 433-460.
- Miller, W.B. (1958) 'Lower class culture as a generating milieu of gang delinquency'. *The Journal of Social Issues*, 14, pp. 5-19.

- Miller, W.B. (1976) 'Youth gangs in the urban crisis era'. In: J.F. Short (ed.), *Delinquency, crime and society*. Chicago: University of Chicago Press, pp. 91-128.
- Moffit, T.E. (1993) 'Adolescence-limited and life-course persistent antisocial behavior. A developmental taxonomy'. *Psychological Review*, 100, pp. 674-701.
- Moffit, T.E. (1994) 'Natural histories of delinquency'. In: E.G.M. Weitekamp & H.J. Kerner (eds.), *Cross-national longitudinal research on human development and criminal behavior*. Dordrecht: Kluwer Academic.
- Monti, D.J. (1994) *Wannabe. Gangs in suburbs and schools*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Moore, J.W. (1985) 'Isolation and stigmatization in the development of an underclass. The case of Chicano gangs in East Los Angeles'. *Social Problems*, 33, pp. 1-12.
- Moore, J.W., Vigil, J.D. & R. Garcia (1983) 'Residence and territoriality in Chicano gangs'. *Social Problems*, 31, pp. 182-194.
- Morash, M. (1983) 'Gangs, groups, and delinquency'. *The British Journal of Criminology*, 23, pp. 309-335.
- Muller, E.R., M.H.P. Otten, U. Rosental, & E.J. van der Torre (Crisis Onderzoeks Team, Rijksuniversiteit Leiden) (1998) *Incident en ongeregelde heden Amsterdam West, 23 april 1998: Marokkaanse jongeren, politie en bestuur*. Alphen aan den Rijn: Samson.
- Musterd, S. (1992) *Amsterdam, stad en regio. De vormgeving en betekenis van woon- en leefmilieus*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam/Instituut voor Sociale Geografie.
- Musterd, S., J.M. Ostendorf & S. de Vos (1999) *Kansarmoedeconcentraties en woningmarkt. Een analyse van de situatie in Amsterdam*, Utrecht: Nethur.
- Musterd, S., N. Smakman & H. Blok (2000) *Problemen in de buurt, maar niet van de buurt. Ontwikkelingen en beleid in de Westelijke Tuinsteden van Amsterdam*. Amsterdam: AME, Instituut voor Stedelijk Onderzoek en Ruimtelijk Beleid/Universiteit van Amsterdam.
- Naborn, E. (1992) *Gezinshereniging. De overkomst van gezinsleden van migranten en Nederlanders*. Den Haag: Ministerie van Justitie/Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatie Centrum.
- Nijboer, J. (1997) *Delinquentie en dwang. Ontwikkeling van delinquent gedrag bij leerlingen van het voortgezet onderwijs*. Groningen: Vakgroep Strafrecht en Criminologie, Rijksuniversiteit Groningen.
- Nijboer, J.A. & F.M. Weerman (1998) 'Delinquente carrières van jongens'. *Justitiële Verkenningen (themanummer: Vroegcriminele carrières)*, 24, pp. 26-43.
- Noorda, J. (2003) *Rollators en rotjongens*. Amsterdam: Vrije Universiteit Amsterdam.
- Nortier, J. (2001) *Murks en straattaal. Vriendschap en taalgebruik onder jongeren*. Amsterdam: Prometheus.
- Obdeijn, H. & P. De Mas (2001) *De Marokkaanse uitdaging. De tweede generatie in een veranderend Nederland*. Utrecht: Forum.
- Obdeijn, H., P. De Mas & P. Hermans (2002) *Geschiedenis van Marokko. Herziene druk*. Amsterdam: Bulaaq.
- Oosterwijk, C. van, P. Gruter & P. Versteegh (1995) *Haagse jeugdbendes – Amerikaanse Gangs. Een vergelijkend onderzoek naar jeugdbende-criminaliteit in de regio Haaglanden*. Den Haag: Politie Haaglanden.
- Oosterwijk, C. van, P. Meesters & P.M.G. Gruter (1999) *Marokkaanse jongeren in Haaglanden. Een probleeminventarisatie en strategie*. Den Haag: Politie Haaglanden.
- Pels, T. & J. Pen (1984) *Marokkaanse jongens, uit in Amsterdam*. Amsterdam: Averroës Stichting.
- Pels, T. (1990) 'De Marokkaanse en de Nederlandse gezinscultuur. Relationele en rationele stimulatie'. *Tijdschrift voor orthopedagogiek*, 29, pp. 476-488.

- Pels, T. (1991) 'Sociale controle in de Marokkaanse gezinscultuur'. *Tijdschrift voor criminologie*, 33, pp. 143-153.
- Pels, T. (1998) *Opvoeding in Marokkaanse gezinnen in Nederland. De creatie van een nieuw bestaan*. Assen: Van Gorcum.
- Pels, T. (2000) *Opvoeding en intergratie. Een vergelijkende studie van recente onderzoeken naar gezinsopvoeding en de pedagogische afstemming tussen gezin en school*. Assen: Van Gorcum.
- Pels, T. (2003) *Respect van twee kanten. Een studie over last van Marokkaanse jongeren*. Assen: Koninklijke Van Gorcum BV/Instituut voor Sociologisch-Economisch Onderzoek, Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Peterson, D., J. Miller & F.A. Esbensen (2001) 'The impact of sex composition on gangs and gang member delinquency'. *Criminology*, 39, pp. 411-440.
- Petilon, N. (1998) 'De Apeldoorne meidenbende! Een nieuw fenomeen of gewoon een mediahype?'. *TIAZ*, 1, pp. 16-22.
- Pickett, C.L. & M.B. Brewer (2001) 'Assimilation and differentiation needs as motivational determinants of perceived in-group and out-group homogeneity'. *Journal of Experimental Social Psychology*, 37, pp. 341-348.
- Platvoet, L. (1999) *Stappen door de nieuwe stad. Tochten langs de jongste woningbouw in de Westelijke Tuinsteden*. Amsterdam: De Balie.
- Rath, J.C. (1991) *Minorisering. De sociale constructie van etnische minderheden*. Amsterdam: Sua.
- Redl, F. (1945) 'The psychology of gang formation and the treatment of juvenile delinquents'. *The Psychoanalytic Study of the Child*, vol. 1, pp. 367-377.
- Reid, S.A. & M.A. Hogg (2005) 'Uncertainty reduction, self-enhancement, and social identification'. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 31, pp. 804-817.
- Reijndorp, A. (1995) 'Een heuvel met mooie bloemen. Westelijke Tuinsteden van tuinwijken naar parkstad' (essay). In: A. Vos, *Parkstad. Een veelzijdig perspectief voor de Westelijke Tuinsteden*. Amsterdam: Gemeente Amsterdam, Dienst Ruimtelijke Ordening/Stuurgroep Westelijke Tuinsteden, pp.115-130.
- Reiss, A.J. Jr. (1986) 'Co-offender influences on criminal careers'. In: A. Blumstein, J. Cohen, J.A. Roth & C.A. Visher (eds.), *Criminal careers and career criminals, volume II*. Washington: National Academy Press, pp. 121-160.
- Rood-Pijpers, E., B. Rovers, F. van Gemert & C. Fijnaut (1995) *Preventie van jeugd-criminaliteit in een grote stad*. Arnhem: Gouda Quint.
- Rosenthal, L. (2000) 'Gang loitering and race'. *The Journal of Criminal Law & Criminology*, 91, pp. 99-160.
- Rossem, V.T. van (1993) *Het Algemeen Uitbreidingsplan van Amsterdam. Geschiedenis en ontwerp*. Rotterdam: NAI Uitgevers.
- Rovers, B. (1997) *De buurt een broeinest? Een onderzoek naar de invloed van woonomgeving op jeugdcriminaliteit*. Nijmegen: Ars Aequi Libri.
- Sampson, R.J. & J.H. Laub (2003) 'Life-course desisters? Trajectories of crime among delinquent boys followed to age 70'. *Criminology*, 41, pp. 301-340.
- San, M. van & A. Leerkes (2001) *Criminaliteit en criminalisering. Allochtone jongeren in België*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- San, M. van (1996) 'Het mes als verlengstuk van de arm. Legitimering van steken bij Curaçaose jongens in Nederland'. *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift*, 23, pp. 454-479.
- San, M. van (1997) 'Schaamte, schande en gezichtsverlies. Hoe Curaçaose moeders aankijken tegen het delinquente gedrag van hun zonen'. *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift*, 24, pp. 464-495.

- San, M. van (1998) *Steken en stelen. Delinquent gedrag van Curaçaose jongens in Nederland*. Amsterdam: Het Spinhuis.
- San, M. van (2002) 'Mijn vader is ook geen engeltje'. Curaçaose jeugdige delinquenten en hun opvoeders'. *Justitiële Verkenningen* (themanummer: Nederlandse Antillen en Aruba), 28, pp.79-89.
- Sansone, L. (1990) *Lasi boto over Surinaamse jongeren, werk en werkeloosheid*. Amersfoort: ACCO.
- Sansone, L. (1992) *Schitteren in de schaduw. Overlevingsstrategieën, subcultuur en etniciteit van Creoolse jongeren uit de lage klassen 1981-1990*. Amsterdam: Het Spinhuis.
- Sarnecki, J. (1986) *Delinquent networks*. Stockholm: Liber Forlag.
- Sarnecki, J. (1990) 'Delinquent networks in Sweden'. *Journal of Quantitative Criminology*, 6, pp. 31- 50.
- Sarnecki, J. (2001) *Delinquent networks. Youth co-offending in Stockholm*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schrils, J.M.R. (2002) 'Nèt loke falta. Rapport Adviescommissie Antilliaans medeburgerschap', *Justitiële Verkenningen* (themanummer: Nederlandse Antillen en Aruba), 28, pp.79-89.
- Schuyt, C.J.M. (1993) 'Jeugdcriminaliteit in groepsverband'. *Delikt en Delinkwent*, 23, pp. 499-510.
- Schuyt, C.J.M. (1995) *Kwetsbare jongeren en hun toekomst. Beleidsadvies gebaseerd op literatuurverkenning*. Den Haag: Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.
- Shakur, S. (1994) *Monster. The autobiography of an L.A. gang member: Sanyika Shakur, a.k.a. Monster Kody Scott*. London: Pan Books.
- Shaw, C.R. & H.D. McKay (1931) *Report on the causes of crime. Volume II*. Washington: Government printing office.
- Shaw, C.R. & H.D. McKay (1942) *Juvenile delinquency and urban areas: a study of rates of delinquency in relation to differential characteristics of local communities in American cities*. Chicago: Chicago University Press.
- Short, J.F. & F.L. Strodtbeck (1965) *Group process and gang delinquency*. London: The University of Chicago Press.
- Short, J.F. (1979) 'On the etiology of delinquent behavior'. *Journal of Crime and Delinquency*, January 1979, pp. 28-33.
- Short, J.F. (1989) 'Exploring integration of theoretical levels of explanation. Notes on gang delinquency'. In: S.F. Messner, M.D. Krohn & A.E. Liska (eds.), *Theoretical integration in the study of deviance and crime: problems and prospects*. Albany: State University of New York Press.
- Short, J.F. (ed.) (1968) *Gang delinquency and delinquent subcultures*. New York: Harper & Row.
- Sijtsma, J. (1989) 'Etniciteit en islam onder Marokkaanse harddruggebruikers'. *Migrantenstudies*, 5, pp. 36-49.
- Snel, E. (m.m.v. M. Stavenuiter & Jan Willem Duyvendak) (2002) *In de fuik. Turken en Marokkanen in de WAO*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Solm, A.I.T. van & S. Rotteveel (2000) *Problematische Marokkaanse jeugdgroepen*. Bureau De Heemstraat. Den Haag: Politie Haaglanden.
- Solm, A.I.T. van (2000) *Feiten en cijfers problematische jeugdgroepen in Haaglanden*, Bureau De Heemstraat. Den Haag: Politie Haaglanden.
- Spergel, I.A. (1964) *Racketville, Slumtown, Haulburg. An exploratory study of delinquent subcultures*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Spergel, I.A. (1966) *Street gang work. Theory and practice*. Reading, MA: Addison-Wesley.

- Spergel, I.A. (1991) *Youth gangs. Problem and respons*. Report to the U.S. Department of Justice, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention.
- Spergel, I.A. (1995) *The youth gang problem. A community approach*. New York: Oxford University Press.
- Stapele, S. van (2002) *Van Brooklyn naar Breukelen. 20 jaar hiphop in Nederland*. Utrecht: Het Spectrum.
- Stapele, S. van (2003) *Crips.nl: 15 jaar gangcultuur in Nederland*. Amsterdam: Vassallucci.
- Steijlen, F. (1988) *Gemiste kansen. Een onderzoek naar randgroepvormingsprocessen onder Antilliaanse jongeren in Amsterdam-Zuidoost*. Amsterdam: Gemeente Amsterdam, Afdeling Jeugdzaken en Volksontwikkeling.
- Stolwijk, S.A.M. (2000) 'Groepsgeweld en groepsaansprakelijkheid'. *Delikt en Delinkwent*, 30, pp. 759-763.
- Strijp, R. (2000) 'Cultuur en criminaliteit'. *Migrantenstudies*, 16, pp. 196-175.
- Sullivan, M.L. (1989) *'Getting paid'. Youth crime and work in the inner city*. London: Cornell University Press.
- Sutherland, E.H. (1947) *Principles of Criminology*. Philadelphia: Lippincott.
- Swaan, A. de (1992) 'Sociale voorwaarden voor een multi-culturele samenleving'. *Jeugd en Samenleving*, 22, pp. 15-24.
- Swaan, J., M. van Eijck, P. Immel, A. van Leeuwen, I. Polman, M. Sitalsing, R. Tanis & E. van der Torre (1999) *Denktank: VSI en VSO in de analyse en aanpak Marokkaanse jeugd en politie*. Amsterdam: Regiopolitie Amsterdam-Amstelland.
- Sykes, G. & D. Matza (1957) 'Techniques of neutralization. A theory of delinquency'. *American Sociological Review*, 22, pp. 664-670.
- Tajfel, H. & J.C. Turner (1979) 'A integrative theory of social conflict'. In: W.G. Austin & S. Worchel (eds.), *Psychology of Intergroup Relations*. Monterey: Brooks/Cole, pp. 33-47.
- Tajfel, H. & J.C. Turner (1986) 'The social identity theory of intergroup behavior'. In: S. Worchel & W.G. Austin (eds.), *Psychology of Intergroup Relations*. Chicago: Nelson-Hall, pp. 7-24.
- Tajfel, H. (1978) *Differentiation between Social Groups: Studies in Social Psychology of Intergroup Relations*. London: Academic Press.
- Tajfel, H. (1981) 'Social stereotypes and social groups'. In: J. Turner & H. Giles (eds.), *Intergroup Behaviour*. Oxford: Blackwell, pp. 144-167.
- Teijmant, I. & F. Martin (red.) (1994) *Nieuw-West, een buurt van goede bedoelingen*. Amsterdam: Bas Lubberhuizen.
- Terhürne, M.J. (2002) 'Ze denken dat we in bendes en groepen opereren...' *Een onderzoek naar de vormen van criminele samenwerking onder de Harde Kern Jeugd 18+ in de politieregio Amsterdam-Amstelland*. Amsterdam/Twente: Amazone Actie Centrum, Politieregio Amsterdam-Amstelland/Bestuurskunde, Universiteit Twente.
- Thornberry, T.P. (1987) 'Toward an interactional theory of delinquency'. *Criminology*, 25, pp. 863-892.
- Thornberry, T.P. (1998) 'Membership in youth gangs and involvement in serious and violent offending'. In: R. Loeber & D. Farrington (eds.), *Serious and Violent Juvenile Offenders*. Thousand Oaks: Sage, pp. 147-166.
- Thornberry, T.P., M.D. Krohn, A.J. Lizotte & D. Chard-Wierschem (1993) 'The role of juvenile gangs in facilitating delinquent behavior'. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 30, pp. 55-87.
- Thrasher, F.M. (1927) *The gang. A study of 1.313 gangs in Chicago*. Chicago: University of Chicago Press.

- Tillekens, G. (1990) *Nuchterheid en nozems. De opkomst van de jeugdcultuur in de jaren vijftig*. Muiderberg: Coutinho.
- Tillie, J.N. & M. Fennema (1997) *Turkse organisaties in Nederland. Een netwerkanalyse*. Amsterdam: Het Spinhuis.
- Torre, E.J. van der & W. Ph. Stol (2000) *Waardevolle politieverhalen. Politie en Marokkaanse jongens*. COT Universiteit Leiden/Nederlandse Politie Academie – Onderzoeksgroep, Elsevier.
- Torre, E.J. van der (1996) *Drugstoeristen en kooplieden. Een onderzoek naar Franse drugs-toeristen, Marokkaanse drugsrunners en het beheer van dealpanden in Rotterdam*. Deventer: Kluwer.
- Tremblay, P. (1993) 'Searching for Suitable Co-offenders'. In: R.V. Clark & M. Felson (eds.), *Routine Activity and Rational Choice (Advances in Criminological Theory, vol. 5)*. New Brunswick: Transaction Publishers, pp. 17-36.
- Trouwborst, C. (2001) *De 'Dijkgraafpleinjongens' zijn geen 'Dijkgraafpleinjongens' meer! Over jongeren die veranderen van ontmoetingsplek*. Universiteit van Amsterdam, afdeling Sociologie en Antropologie. (stageverslag)
- Tuckman, B.W. & M.A.C. Jensen (1977) 'Stages of small group development revisited'. *Group and Organizational Studies*, 2, pp. 419-427.
- Turner, J.C. (1985) 'Social categorization and the self-concept. A social-cognitive theory of group behavior'. In: E.J. Lawler (ed.), *Advances in group processes. Volume 2*. Greenwich, CT: JAI Press, pp. 77-122.
- Turner, J.C. (1987) *Rediscovering the social group. A self-categorization theory*. New York: Blackwell.
- Turner, J.C. (1999) 'Some current issues in research on social identity and self categorization theories'. In: N. Ellemers, R. Spears & B.J. Doosje (eds.), *Social identity*. Oxford: Blackwell, pp. 6-34.
- Turner, J.C., I. Sanchdev & M.A. Hogg (1983) 'Social categorization, interpersonal attraction, and group formation'. *British Journal of Social Psychology*, 22, pp. 227-239.
- Turner, J.C., P.J. Oakes, S.A. Haslam & C. McGarty (1994) 'Self and collective. Cognition and social context'. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 20, pp. 454-463.
- Turner, J.H. (1986) 'Towards a sociological theory of motivation'. *American Sociological Review*, 57, pp. 15-27.
- Turner, J.H. (1988a) *A theory of social interaction*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Turner, J.H. (1988b) 'A behavioral theory of social structure'. *Journal for the Theory of Social Behavior*, 18, pp. 354-372.
- Turner, J.H. (1989) 'A theory of microdynamics'. *Advances in Group Processes* 7, pp. 1-26.
- Turner, J.H. (2002) *Face to face. Toward a sociological theory of interpersonal behavior*. California: Stanford University Press.
- Twenge, J.M., R.F. Baumeister, D.M. Tice & T.S. Stucke (2001) 'If you can't join them, beat them. Effects of social exclusion on aggressive behavior'. *Journal of Personality and Social Psychology*, 81, pp. 1058-1069.
- Venkatesh, S.A. (1997) 'The social organization of street gang activity in an urban ghetto'. *American Journal of Sociology*, 103, pp. 82-111.
- Verduyn, M. (2000) 'Wie geen jackmoves pleegt, is geen Crip'. Groepsriminaliteit onder jongeren een toenemend probleem'. *Justitiekrant*, 4, pp. 6.
- Vigil, J.D. (1988) *Barrio gangs. Street and identity in Southern California*. Austin: University of Texas Press.
- Vigil, J.D. (2002) *A rainbow of gangs. Street cultures in the mega-city*. Austin: University of Texas Press.

- Viskil, I. (1999) *In een stad waar niemand je kent kun je doen wat je wilt. Noord-Afrikaanse jongeren in een Amsterdamse coffeeshop*. Amsterdam: Het Spinhuis.
- Völker, B. & F. Driessen (2003) 'Delinquent gedrag, netwerken en sociaal kapitaal. Een netwerktheoretisch perspectief op criminaliteit van jongeren'. *Tijdschrift voor Criminologie*, 45, pp. 271-285.
- Vries, M. de (1995) 'Beschaafde Berbers'. *Intermediair*, 30, pp. 20-22.
- Walberg, A. (2004) *Marokkaanse crimineeltjes. De mogelijke oorzaken van crimineel gedrag onder Marokkaanse jongeren van de tweede generatie in Nederland*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam, afdeling Sociologie en Antropologie. (bachelorscriptie)
- Walker, I. & H.J. Smith (eds.) (2002) *Relative deprivation. Specification, development, and integration*. New York: Cambridge University Press.
- Wann, D.L., M.A. Hamlet, T.M. Wilson & J.A. Hodges (1995) 'Basking in reflected glory, cutting off reflected failure, and cutting off future failure. The importance of group identification'. *Social Behavior and Personality*, 23, pp. 377-388.
- Warr, M. & M. Stafford (1991) 'The influence of delinquent peers. What they think or what they do?'. *Criminology*, 29, pp. 851-864.
- Warr, M. (1993a) 'Age, peers and delinquency'. *Criminology*, 31, pp. 17-40.
- Warr, M. (1993b) 'Parents, peers and delinquency'. *Social Forces*, 72, pp. 247-264.
- Warr, M. (1996) 'Organization and instigation in delinquent groups'. *Criminology*, 34, pp. 11-37.
- Warr, M. (2002) *Companions in crime. The social aspects of criminal conduct*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Weerman, F.M. & E. Kleemans (2002) 'Criminele groepen en samenwerkingsverbanden'. *Tijdschrift voor Criminologie*, 44, pp. 114-127.
- Weerman, F.M. & F.A. Esbensen (2005) 'A cross-national comparison of youth gangs. The United States and the Netherlands'. In: S.H. Decker & F.M. Weerman (eds.), *European street gangs and troublesome youth groups*. Oxford: AltaMira Press, pp. 219-258.
- Weerman, F.M. & S.H. Decker (2005) 'European street gangs and troublesome youth groups. Findings from the Eurogang research program'. In: S.H. Decker & F.M. Weerman (eds.), *European street gangs and troublesome youth groups*. Oxford: AltaMira Press, pp. 287-310.
- Weerman, F.M. (1998) *Het belang van bindingen. De bindingstheorie als verklaring van verschillen en veranderingen in delinquent gedrag*. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Weerman, F.M. (2000) 'De invloed van sociale bindingen op crimineel gedrag van jongeren'. *Sociale Wetenschappen*, 43, pp. 27-40.
- Weerman, F.M. (2001) *Samenplegen. Over criminele samenwerking en groepsvorming*. Nijmegen: Ars Aequi Libri.
- Weerman, F.M. (2003a) 'Crimineel gedrag en criminele leeftijdsgenoten'. *Tijdschrift voor Criminologie*, 45, pp. 2-16.
- Weerman, F.M. (2003b) 'Co-offending as social exchange. Explaining characteristics of co-offending'. *British Journal of Criminology*, 43, pp. 398-416.
- Weerman, F.M. (2004) 'The changing role of delinquent peers in childhood and adolescence. Issues, findings and puzzles'. In: Bruinsma, G.J.N., H. Elffers & J.W. de Keijser (red.), *Punishment, places and perpetrators. Developments in criminology and criminal justice research*. Cullompton: Willan Publishing, pp. 277-295.
- Werdmölder, H. & P. Weel (1993) 'Jeugdige allochtonen en criminaliteit. Een vergelijkend onderzoek onder Marokkaanse, Turkse, Surinaamse en Antilliaanse jongens'. *Tijdschrift voor Criminologie*, 35, pp. 252-276.

- Wermölder, H. (1985) 'Randgroepvorming, marginalisering en etnisering onder Marokkaanse jongeren'. *Mens en Maatschappij*, 2, pp. 142-161.
- Wermölder, H. (1986) *Van vriendenkring tot randgroep. Marokkaanse jongens in een oude stadswijk*. Houten: Het Wereldvenster.
- Wermölder, H. (1989) 'Een taboe doorbroken. Marokkaanse jongens en criminaliteit'. *Intermediair* 25, pp. 17-23.
- Wermölder, H. (1990) *Een generatie op drift. De geschiedenis van een Marokkaanse randgroep*. Arnhem: Gouda Quint.
- Wermölder, H. (1995) 'De socialisatie van Marokkaanse jongens'. *Jeugd en Samenleving*, 25, pp. 34-42.
- Wermölder, H. (1997) *A generation adrift. An ethnography of a criminal Moroccan gang in the Netherlands*. London: Kluwer Law International.
- Wermölder, H. (2005) *Marokkaanse lieverdjes. Crimineel en hinderlijk gedrag onder Marokkaanse jongens*. Amsterdam: Balans.
- Wermuth, M. (2002) *No Sell Out. De popularisering van een subcultuur*. Amsterdam: Aksant.
- Wester, F. (1995) *Strategieën voor kwalitatief onderzoek*. Bussum: Coutinho.
- Wetering, W. van (1992) 'Een criminologisch alternatief voor de studie van jeugddelinquentie?'. *Sociologische Gids*, 39, pp. 106-127.
- Wheelan, S.A. (1994) *Group processes. A developmental perspective*. Boston: Allyn & Bacon.
- Whyte, W.F. (1943) *Street corner society. The social structure of an Italian slum*. Chicago: University of Chicago Press.
- Wilson, W.J. (1987) *The truly disadvantaged. The inner city, the underclass and public policy*. London: The University of Chicago Press.
- Wright, R. & T. Bennet (1990) 'Exploring the offender's perspective. Observing and interviewing criminals'. In: K.L Kempf (ed.), *Measurement Issues in Criminology*. New York: Springer, pp. 138-151.
- Wright, R.T. & S.H. Decker (1997) *Armed robbers in action. Stickups and street culture*. Boston: Northeastern University Press.
- Yablonski, L. (1959) 'The Delinquent Gang as a Near-Group'. *Social Problems*, 7, pp. 108-117.
- Yablonski, L. (1962) *The Violent Gang*. New York: Macmillan.
- Zatz, M.S. (1985) 'Los Cholos. Legal processing of Chicano gang members'. *Social Problems*, 33, pp. 13-30.

SUMMARY

Youth delinquency among certain migrant populations has been getting a lot of attention in the Netherlands during the last two decades. 'Moroccan' boys have a reputation for causing nuisance in public places and committing (serious and violent) youth crime. Their delinquent behavior in groups is considered 'noticeable', in the sense that the public as well as the police perceive it as extremely confrontational and aggressive.

To a certain extent delinquent group behavior of 'Moroccan' boys can be explained by migration history, concentrations of migrants groups in underdeveloped neighborhoods and changing police tactics. However, 'non-Moroccan' boys who also have a migrant background (like Surinamese or Turkish boys) and who grow up under similar social-economic circumstances, seem to get into less trouble with law enforcement. Their delinquent group behavior is not considered as noticeable as that of the 'Moroccan' boys. That is why some researchers seek explanations in cultural factors such as a 'conflicting' ethnic and/or religious family background in order to explain the distinctive character of delinquent group behavior of 'Moroccan' boys in the Netherlands.

These anthropologists, sociologists and criminologists argue that typical Moroccan notions on manliness, honor and distrust developed by their (fore)fathers in Morocco, are being reproduced by the 'Moroccan' boys in the Netherlands when they form groups in the streets. In this view cultural reproduction can explain why the delinquent group behavior of these boys sticks out as more confrontational and aggressive, and also labels it as 'typically Moroccan'. In the last decade this kind of explanation has become increasingly popular, not only in the social sciences but especially in politics, in the media and in everyday discussions on this social problem. This feeds accepted forms of racism as a side-effect.

In this dissertation I also address the issue of the noteworthy delinquent group behavior of 'Moroccan' boys. I argue, however, that explanations for this behavior do not have to be sought in how these boys differ as 'Moroccans' (or Muslims). They can also be found in the general human needs for acknowledgement, entertainment and safety, which they have to satisfy in groups on the streets under the special circumstances of being 'foreigners' (children of immigrants) growing up in a disadvantaged urban neighborhood. General social processes influence their

group development and group conflicts within these special circumstances, and can explain the development of noticeable delinquent group behavior.

These 'group dynamic processes' help us understand what kind of groups these boys form and why. Furthermore, these social processes explain how they develop their own street culture with a number of behavioral expectations that endorse certain types of (serious) delinquent behavior. Also they make clear why groups of 'Moroccan' boys in particular experience a great amount of 'peer pressure' and – as a group – can derail very quickly and unexpectedly. They explain why these boys view groups of outsiders – especially the Dutch – as their enemy and what this means in terms of victimization and conceptions of loyalty. Finally, these 'group dynamic processes' give us an insight in how and why outside reactions to their group behavior give rise to secondary motives for misbehaving and also to legitimizations of delinquent acts.

In short, a theory based on general human needs and group dynamic processes explains why an increased intensity of delinquent behavior in 'Moroccan' groups flows logically from a combination of social-economic conditions in neighborhoods, common street culture in big cities, and specific inter-group relations in Dutch society. In conclusion, I argue that it is not only unwise to label their noteworthy delinquent group behavior as 'typically Moroccan' from a scientific point of view, but that it is also most likely that these cultural explanations feed the very processes that make their delinquent group behavior so noticeable.

KAPOT MOEILIJK

Voor mijn vader

RIJKSUNIVERSITEIT GRONINGEN

KAPOT MOEILIK

*Een etnografisch onderzoek naar opvallend
delinquent groepsgedrag van 'Marokkaanse' jongens*

Proefschrift

ter verkrijging van het doctoraat in de
Rechtsgeleerdheid
aan de Rijksuniversiteit Groningen
op gezag van de
Rector Magnificus, dr. F. Zwarts,
in het openbaar te verdedigen op
donderdag 15 november 2007
om 13.15 uur

door

Jan Diederik Allard de Jong
geboren op 2 februari 1976
te Chambray-les-Tours, Frankrijk

Promotor: Prof. dr. W.J.M. de Haan

Beoordelingscommissie: Prof. dr. F. Bovenkerk
Prof. dr. M.L.M. Hertogh
Prof. dr. mr. C.J.M. Schuyt

STELLINGEN

Bij het proefschrift *Kapot moeilijk. Een etnografisch onderzoek naar opvallend delinquent groepsgedrag van 'Marokkaanse' jongens* (De Jong, 2007).

1. Een theorie gebaseerd op algemene menselijke behoeften en groepsprocessen kan verklaren hoe en waarom opvallend delinquent groepsgedrag van 'Marokkaanse' jongens logischerwijze voortvloeit uit een combinatie van sociaal-economische omstandigheden in een 'probleembuurt', straatcultuur in grote steden, en specifieke verhoudingen tussen bevolkingsgroepen in de Nederlandse samenleving.
2. 'Marokkaanse' jongens vormen groepen op straat om collectief hun behoeften aan erkenning, vertier en veiligheid te bevredigen binnen de mogelijkheden en beperkingen van hun achterstandswijk.
3. Hoeveel waardering agressief en gewelddadig groepsgedrag oplevert in de straatcultuur van 'Marokkaanse' jongens, is afhankelijk van de mate waarin zij opgroeien in een 'cultuur van afzijdigheid' (Van der Lans 1996).
4. Omdat 'Marokkaanse' straatjongens zich zo sterk op elkaar aangewezen voelen, ervaren zij een sterke groepsdruk en raken ze verstrikt in gedragsverwachtingen die kunnen uitmonden in onverwacht heftig delinquent groepsgedrag.
5. Door versterkte algemene identificatieprocessen die 'Marokkaanse' jongens ervaren als 'allochtonen in een achterstandswijk', reproduceren zij sterke loyaliteitsverwachtingen binnen hun eigen groep en kunnen zij meer begrip of zelfs waardering opbrengen voor extreme vijandigheden naar buiten toe.
6. Delinquent gedrag van 'Marokkaanse' jongens bestempelen als 'straatterrorisme' geeft in het huidige tijdsgewricht aanleiding tot groepsprocessen die uitmonden in secundaire deviantie en rationalisering of rechtvaardigingen van (ernstig) overlastgevend of crimineel groepsgedrag.

7. De culturele verklaring van delinquent groepsgedrag van 'Marokkaanse' jongens die de laatste tien jaar zo populair is geworden in de sociale wetenschappen, wordt in de samenleving gemakkelijk omgezet in geaccepteerde vormen van alledaags racisme.
8. Het feit dat jonge Nederlandse moslims in hun levensstijl en hun geloofsbeleving locale, niet-Westerse plattelandstradities weten te vermengen met een mondiale, Westerse stedelijkheid, leidt tot grote verwarring onder wetenschappers, politici en burgers over het beeld dat zij zich moeten vormen van de islam in ons land.
9. De 'hinderkracht' van de lagere sociale klassen (De Swaan 1982) bestaat bij de etnische minderheden voor een belangrijk deel uit hun 'kinderkracht'.
10. Een les die een sociale wetenschapper leert uit veldwerk in een moeilijk toegankelijk onderzoeksgebied, luidt: de meest waardevolle kennis is zelfkennis.
11. Jezelf in een ander verplaatsen kost minder brandstof dan autorijden.